

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

CONFERINȚA GENERALĂ A TINERETULUI MUNCITOR
DIN MARTIE 1922 I. APOSTOL

DIN CONTRIBUȚIA TINERETULUI LA LUPTA P.C.R.
ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI PREGĂTIRII RĂZBOIULUI
ANTISOVIETIC C. MOCANU

CONTRIBUȚII LA STUDIUL RAPORTURILOR DINTRE
ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI UNGARIA ANGEVINĂ M. HOLBAN
DIN ISTORIA PRESEI MUNCITOREȘTI — „ROMÂNIA MUN-
CITOARE” — SERIA I — 1902 I. FELIU

UNELE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU NUMĂRUL ȚĂR-
NILOR ARESTAȚI DUPĂ RÂSCOALA DIN 1907 M. IOSEA

MATERIALE NOI PENTRU BIOGRAFIA LUI NICOLAE
BĂLCEȘCU CORNELIA BORDEA ȘI P. CERNOVODEANU

STUDII DOCUMENTARE

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

REVISTA REVISTELOR

ÎNSEMNĂRI

ANUL XV — 1962

2

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii
REVISTA DE ISTORIE

2

ANUL XV

1962

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

www.dacoromanica.ro

**„STUDII” — REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN**

COLEGIUL DE REDACTIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (*directorul Colegiului de redacție*) ; EUGEN STĂNESCU (*redactor șef*) ; acad. A. OTETEA ; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R. ; L. BÁNYAI ; M. BERZA ; V. CHERESTESIU ; TITU GEORGESCU ; V. MACIU ; ȘT. PASCU ; V. POPOVICI

Redacția : București, B-dul Aviatorilor nr. 1
Telefon : 18.25.86

S U M A R

STUDII

	<u>Pag.</u>
40 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA	
I. APOSTOL, Conferința generală a tineretului muncitor din martie 1922	263
C. MOCANU, Din contribuția tineretului la lupta P.C.R. împotriva fascismului și pre-gătirii războiului antisovietic	291
★	
M. HOLBAN, Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină	315

NOTE ȘI COMUNICĂRI

I. FELEA, Din istoria presei muncitorești — „România muncitoare” — Seria I — 1902 .	349
M. IOSA, Unele precizări în legătură cu numărul țăranilor arestați după răscoala din 1907	369
CORNELIA BODEA și P. CERNOVODEANU, Materiale noi pentru biogr. fia lui Nicolae Băicescu	375
I. RANCA, Un document intern referitor la complotul organizat de Mihail Gross împotriva lui Ioan Vodă Caragea în anul 1816	389
M. A. MEHMET, O condică de firmane turcești din timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti în Moldova (1786—1788)	405

STUDII DOCUMENTARE

Editarea monumentelor de drept ale Rusiei medievale (Gh. Cronei)	431
--	-----

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Dezbaterile privind macheta volumului I al lucrării <i>Istoria teatrului în România</i> (S. A.); Muzeul Etnografic al Transilvaniei (Viorica Pascu); Disertații; Cronică	439
--	-----

RECENZII

D. HUREZEANU, <i>Problema agrară și lupta țărănimii din România, 1904—1906</i> , Ed. științifică, București, 1961, 330 p. (M. Iosa și M. Rusenescu)	447
V. N. VINOGRADOV, <i>Россия и обединение Румынских Княжеств</i> , Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1961, 326 p. (N. Ciachir)	451
* * * Documente privind istoria României. Răscoala din 1821 (Eteria în Principatele Române), vol. IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, 352 p. (Ioana Constantinescu)	458

ALBERT SOBOUL, *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Histoire politique et sociale des sections de Paris. 2 juin 1793 — 9 thermidor an II.* La Roche-sur-Yon, Imprimerie H. Poitier, 1958, 1168 p. (S. Columbeau)

162

REVISTA REVISTELOR

- „Revista Arhivelor”, organ al Direcției Generale a Arhivelor Statului, București, Seria nouă, nr. 1, 2/1960; nr. 1, 2/1961 (L. Ștefănescu) 173
- „Вопросы Истории”, Академия Наук СССР, Отделение исторических Наук, Москва, nr. 1 12/1961 (N. Copoiu) 483
- „Československý časopis historický” (Revista cehoslovacă de istorie), Praga, IX, 1 6 1961 (Tr. Ionescu-Nișcov) 493

ÎNSEMNĂRI

- Istoria României.** DAN CIOBANU, *Lupla Partidului Comunist din România pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 2–3, 1960, p. 237 – 268 (I.R.); I. VÎNTU, M. Kogălnic anu. Aspecți ale activității și concepției politico-juridice, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 2, an. IV, 1959 (L.P.M.). *Istoria U.R.S.S. — * * Революционная ситуация в России в 1859—1861 гг.* Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Москва, 1960, 543 p. (S.I.); S. A. NIKITIN, *Славянские комитеты в России в 1858—1876 годах*, Ed. Universității din Moscova, 1960, 361 p. (A.C.). *Istoria universală.* — ZDZISLAW SPIERALSKI, *W sprawie rzekomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii* (În chestiunea pretinsei expediții a lui Cazimir cel Mare în Moldova), în „Przeglad historyczny”, Varșovia LII 1 1961, p. 147–152 (P.P.P.); * * *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1959 г.*, Academia de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Москва, 1961, 457 (–458) p. (S.I.); * * *Die Französischen Kriege und Deutschland — 1792 bis 1815*, Protocolul sesiunii Institutului de istorie al Academiei de Științe din Berlin — 18 noiembrie 1856, Akademie Verlag, Berlin, 1958, 94 p. (R.P.); * * *Beiträge zur Geschichte der Novemberrevolution*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 77 p. (R.P.); GHEORGHE LAIOS, Ο' ἐλληνικός τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821 (Presa grecească din Viena de la 1784 pînă la 1821), Atena, 1961, 134 p. (Gh.C.); FERNAND FIZAINE, *Frédéric-Guillaume I^e père du militarisme allemand*, Paris, Le Nef de Paris Editions, 1958, 205 p. (S.C.); P. VÁCZY, *La transformation de la technique et de l'organisation de l'industrie textile en Flandre aux XIe – XIIIe siècle*, în „Studia Historica”, nr. 48, Akademiai Kiadó, Budapesta, 1960, 26 p. (L.S.); A. G. DICKENS, *Thomas Cromwell and English Reformation*, London, The English University Press, 1959, 192 p. (S.C.). **Bizantinologie.** — GÉRARD WALTER, *La ruine de Byzance — 1204 — 1453*, Paris, Editions Albin Michel, 1958, 418 p. (Gh. C.); J. JARRY, *Hérésies et factions à Constantinople du Ve au VIIe siècle*, „Syria”, XXXVII (1960), fasc. 3–4, p. 348–371, ed. P. Geuthner, Paris (E.Fr.); JOHN D. GEANKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West. 1258–1282. A study in Byzantine-Latin relations*, Cambridge, Harvard University Press, 1959, XII + 434 p. (P.S.); * * *Две византийские хроники X века*, Изд. Восточной Литературы, Москва, 1959, 262 p. + 2 h. (V.S.). *Bibliografie, Arhivistice și Muzeografie.* CONSTANTIN DINU și LEONTINA GARTENBERG, *Învățământul în presa progresistă și de partid (1872–1944). Index bibliografic selectiv*. Ministerul Învățământului și Culturii. Institutul de științe pedagogice, Ed. de stat didactică și pedagogică, București, 1961, 217 p. (Al.P.); F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie, II (1400–1430)*, Paris, 1959, 300 p. (Al.D.); * * *Известия на Народна Библиотека В. Колов и на Библиотеката при Софийская държавен университет* (Analele Bibliotecii Naționale V. Kolarov și ale Bibliotecii Universității de Stat din Sofia), t. I (VII), Sofia, 1961, 643 p. (A.C.); * * *Bibliografia storica nazionale*. Bari, Laterza, 1960, XXVII + 259 p. (A.I.)*

501

S T U D I I

**40 DE ANI DE LA CREAREA UNIUNII TINERETULUI COMUNIST
DIN ROMÂNIA**

**CONFERINȚA GENERALĂ A TINERETULUI MUNCITOR
DIN MARTIE 1922**

DE

I. APOSTOL

În lupta desfășurată de Partidul Comunist din România împotriva regimului burghezo-mosferesc, un rol important l-a avut mișcarea tineretului muncitoresc și țărănesc care a miliat cu consecvență alături și sub îndrumarea partidului pentru cauza eliberării proletariatului. Problemele educației, organizării și conducerii mișcării de tineret au constituit una din sarcinile de bază ale partidului comunist, încă de la înființarea sa. Clasicii marxism-leninismului au subliniat în lucrările lor importanța pe care partidul clasei muncitoare trebuie să o acorde mișcării de tineret. Marxism-leninismul, ca știință a legilor celor mai generale de dezvoltare a naturii și societății, ca știință a revoluției maselor exploatație exprimă în mod științific interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, inclusiv ale tineretului din fabrici și de pe ogoare.

Lupta tineretului proletar pentru condiții mai bune de muncă și de viață este organic legată de mișcarea muncitorească în general; ea face parte din lupta clasei muncitoare, al cărei viitor este indisolubil legat de modul în care partea înaintată a muncitorimii va înțelege să facă educarea revoluționară a tineretului. Așa după cum arăta Marx: „cea mai instruită parte a clasei muncitoare este pe deplin conștientă de faptul că viitorul clasei sale, prin urmări viitorul omenirii, depinde în întregime de educarea tinerei generații de muncitori”¹.

În articolele, cuvîntările și scrisorile sale, V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri că viitorul mișcării revoluționare depinde în cea mai mare măsură de justă educație a tineretului. Această educație revoluționară a tinerei generații urmează să se facă în strînsă legătură cu participarea directă a tineretului la lupta politică a întregului proletariat pentru eliberarea sa.

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 13, partea I, ediție în l. rusă, p. 199, după „Comsomolul leninist” — Din istoria U.T.C.L. din U.R.S.S., București, Ed. tineretului, 1960. p. 34 – 35.

Educația revoluționară a tineretului urma să se facă într-o ascuțită luptă împotriva oportunistilor care căutau să abată tineretul proletar de la activitatea politică, în scopul sustragerii lui de sub influența sănătoasă a părții înaintate a clasei muncitoare și a-l trăi la remorca burgheziei pentru a slăbi frontul luptei de clasă.

V. I. Lenin atribuia o importanță deosebită educării, organizării și conducerii de către partid a mișcării de tineret. Întemeietorul P.C.U.S. s-a ocupat îndeaproape de educația politică a tineretului, de formarea concepției marxiste despre lume în rîndurile acestuia. „Noi însă propunem

sublinia V. I. Lenin –, ca scop principal, elaborarea unei concepții revoluționare unitare despre lume, iar sarcina practică ulterioară constă în aceea ca organizindu-se, tineretul să se adreseze comitetelor noastre”¹.

V. I. Lenin a supus unei critici zdrobitoare încercările socialiștilor revoluționari, ale menșevicilor și ale altor oportuniști de a inocula tineretului o atitudine lipsită de principialitate față de teoria revoluționară și de luptă politică a clasei muncitoare. Salutând inițiativa tinerilor din sudul Rusiei de a-și crea organizații proprii în vederea luptei revoluționare, Lenin a arătat că principalul scop al organizației lor trebuie să fie formarea de social-democrați convingi, fermi și consecvenți. „Străduiți-vă ca la intrarea (și înainte de a intra) în rîndurile armatei active să legați cele mai strînse (și cele mai „conspirative”) relații cu organizațiile social-democratice locale sau cu cea pe întreaga Rusie pentru a nu fi nevoiți să porniți la muncă de unul singur, pentru a putea s-o luați, nu de la început, ci să continuați cele realizate pînă acum, să vă rînduiți dintr-o dată în coloane, să împingeți înainte mișcarea, ridicînd-o pe o treaptă superioară”². Conducătorul revoluției proletare avertiza tinerii asupra falșilor prieteni care căutau să se apropie de tineret îndemnîndu-i că nu trebuie să facă politică, nu trebuie să caute să se orienteze între diferitele curente.

O luptă intransigentă a desfășurat Lenin împotriva acelora care sub masca „apolitismului”, a „neapartenenței la nici un partid”, a îndemnărilor de a rămîne „în afara partidului” urmăreau să ascundă tendința lor de a subordona tineretul ideologiei burgheze, de a-l abate de la lupta sub steagul partidului marxist cu adevărat revoluționar pentru victoria clasei muncitoare. Încă din 1903, de cînd devenise clară deosebirea fundamentală dintre leniniști și oportuniști în ce privește aprecierea rolului ce-i revine tineretului în lupta revoluționară, metodele de educare și caracterul acestei educații, menșevicii s-au ridicat împotriva educării tinerei generații în spiritul marxismului cu adevărat revoluționar, al intransigenței față de oportunism. Lenin a combătut cu tărie aceste concepții menșevice dăunătoare. În scrisoarea „Sarcinile tineretului revoluționar”, făcînd o analiză amplă a curentelor din mișcarea studențească rusă, Lenin a demascat ca inconsecvențe și rău intenționate raționamentele celor care căutau să abată tineretul studios de la lupta revoluționară condusă de social-democrații ruși.

¹ V. I. Lenin, *Despre tineret*, Ed. tineretului, București, 1956, p. 118.
² *Ibidem*, p. 115.

Tineretul poate fi educat într-un mod cu adevărat revoluționar numai prin îmbinarea studiului teoriei revoluționare cu practica revoluționară, cu condiția conducerii permanente a organizației revoluționare a tineretului de către partidul marxist-leninist al clasei muncitoare, a educării tinerei generații în spiritul unei finalte principialități și a întransigenței față de oportunism. În cele mai importante documente de partid Lenin a căutat să clarifice poziția partidului social-democrat față de problema tineretului. La propunerea lui Lenin, Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a adoptat în 1903 o rezoluție specială cu privire la atitudinea față de tineret în care recomanda tuturor grupurilor și cercurilor de tineret : „în primul rînd să pună în centrul activității în rîndurile membrilor lor formarea unei concepții socialiste despre lume, închegată și consecventă, o cunoaștere serioasă pe de o parte a marxismului, iar pe de altă parte a narodnicismului rus și a oportunismului vest-german, ca principalele curente dintre orientările progresiste contemporane care sunt în luptă ; în al doilea rînd, să se ferească de acei falși prieteni ai tineretului care caută să-l abată de la educația revoluționară serioasă printr-o frazeologie revoluționară sau idealistă lipsită de conținut și prin lamentări filistine despre caracterul dăunător și inutilitatea unei polemici violente între curentele revoluționare și opozitioniste, întrucât acești falși prieteni de fapt nu fac decât să răspîndească lipsa de principialitate și atitudinea usuratică față de munca revoluționară ; în al treilea rînd, în momentul trecerii la activitatea practică, să se stabilească dinainte legături cu organizațiile social-democrate, pentru a folosi indicațiile lor și a evita, pe cât posibil, greșeli grave chiar de la începutul activității”¹.

Acestea au fost tezele leniniste de bază care au stat la temelia înființării P.M.S.D.R. la Congresul II din 1903 în ce privește raporturile care trebuiau să existe între organizațiile de partid și cele de tineret în perioada de luptă acerbă cu regimul absolutist din Rusia. Aceste teze au constituit linia directoare în orientarea tinerelor partide comuniste și muncitorești care luau ființă într-un număr foarte mare de țări ca urmare a contradicțiilor interne în perioada avântului revoluționar și sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Partidul Comunist din România a pus la baza politicii sale, încă de la înființare, principiile leniniste în privința activității lui în rîndurile tineretului din fabrici, ateliere, de pe ogoare și din școli. În cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din România, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că : „În anii avântului mișcării muncitorești din România, partidul comunist a creat Uniunea Tineretului Comunist, organizând în rîndurile sale partea cea mai înaintată, mai conștientă și mai combativă a tineretului. U.T.C.-ul a chemat masele de tineri să ia parte activă la lupta de eliberare a celor ce muncesc, la făurirea unei societăți mai bune și mai drepte”².

¹ V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 116 - 117.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din România, „Scîntea”, nr. 5517 din 3 mai 1962.*

Prinile forme de organizare a tineretului muncitor din țara noastră, initiate de militanți ai mișcării socialiste, apar încă din anul 1908¹, o dată cu înființarea „Cercului ucenicilor”. Și pînă la această dată tineretul muncitor participase alături de muncitorii vîrstnici la greve, demonstrații și alte acțiuni de natură economică și politică ale proletariatului din România; totuși, închegarea unei organizații a tineretului muncitor din România a fost frînată pe o perioadă, datorită pe de o parte insuficientei dezvoltării a conștiinței de clasă, ca urmare a condițiilor obiective de dezvoltare a mișcării muncitorești în general, iar pe de altă parte, poziției oportunistilor și apoi trădării „generoșilor” care frînau inițiativele de organizare ale tineretului.

Situația economică și socială a tinerilor muncitori și a ucenicilor era foarte grea, întrucît exploatarea crîncenă a clasei muncitoare de către capitaliști, jefuirea economică a țării de către monopolistii străini în strînsă legătură cu cei autohtoni apăsa uneori mai mult asupra tineretului care era lipsit de drepturi. Înlocuirea muncii bărbaților cu aceea a tinerilor și copiilor a fost o sursă avantajoasă de noi profituri pentru capitaliști. Munca grea de rob pe care copiii și adolescenții o presta la patroni, în fabrici, de dimineață și pînă seara tîrziu, după bunul plac al stăpînului, neîngrădit de nici o lege, arăta condițiile grele în care tineretul muncitoresc își desfășura activitatea.

Această stare de fapt a fost clar descrisă și în „Foaia tineretului”, organ de presă al mișcării de tineret care a început să apară din 1910 : „Cea mai amărîtă viață, cei mai chinuți și mai părăsiți dintre oameni sănsem fără îndoială noi, tineri muncitori, ucenici, practicanți, băieți de prăvălie și cîrciumi, mici vînzători, în fine orice mic muncitor de atelier, fabrică sau magazin, fie băiat sau fie fată”².

Crearea în 1908 a „Cercului ucenicilor” a constituit un eveniment de seamă în procesul de organizare și mobilizare a tineretului din țara noastră. Clasa muncitoare a salutat apariția „Cercului ucenicilor”, prima formă de organizare a muncitorilor tineri, arătînd importanța înființării acestui cerc în capitală și subliniind totodată necesitatea îndrumării de către muncitorii vîrstnici a acestui cerc și a celorlalte care vor lua ființă. Ziarul „România muncitoare” arăta că numărul muncitorilor și îndeosebi al tinerilor care se alăturau mișcării socialiste și sindicale era în continuă creștere, că procesul de emancipare al proletariatului devinea tot mai intens ; totodată, ziarul atrăgea atenția că organizarea tineretului face parte integrantă din organizarea clasei muncitoare în ansamblu și că ea va ușura propaganda și va crea cadre pentru mișcarea socialistă și sindicală³.

Dacă la început numărul membrilor „Cercului ucenicilor” era redus, treptat alți ucenici și tineri lucrători au început să înțeleagă necesitatea și importanța cercului și au aderat în număr din ce în ce mai mare la acest cerc. Același număr al ziarului „România Muncitoare” care saluta constituirea primului cerc al tineretului muncitor, arăta că în multe cartiere

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (În continuare vom cita A.C.I.I.P.), dosar 14, fond 1 I.C. filele 268—290.

² „Foaia tinerului”, an. IV, nr. 1, martie 1913.

³ „România muncitoare”, an. IV, seria II-a, nr. 6 din 6—13 aprilie 1908.

din capitală s-au creat subsecții ale cercului¹. Ulterior au luat ființă noi cercuri ale tineretului muncitor și în alte orașe ale țării : Ploiești, Cîmpina, Galați, Tulcea, Brăila², după cum relevă un articol comemorativ de mai târziu.

În activitatea pe care tinerii muncitori o desfășurau în cadrul cercurilor au survenit unele schimbări de natură să îmbunătățească munca pe baza experienței dobândite, cît și în scopul cuprinderii unui cît mai mare număr de tineri. Astfel, „Cercul ucenicilor” s-a numit din 1909 cercul „Tineretului muncitor”, denumire mai cuprinzătoare și care oglindea pe deplin caracterul și conținutul acestor cercuri. Congresul de reconstituire al P.S.D. din România din 1910 a adoptat o rezoluție referitoare la „Tineretul muncitor” în care se arăta că partidul și sindicalele trebuie să se ocupe mai intens de educarea tineretului și răspândirea culturii sociale în rîndurile lui³. Tot în 1910, coimbatul executiv al P.S.D. a aprobat statutul și regulamentul de activitate al cercului „Tineretul muncitor” care a stat la baza activității cercurilor din întreaga țară.

În timp ce conducătorii oportuniști și reformiști ai P.S.D. căutau să canalizeze activitatea cercurilor tineretului muncitor exclusiv pe calea culturalizării, încercind să frîneze elanul revoluționar al tineretului, elemente întărite din sînul clasei muncitoare ca Ștefan Gheorghiu, I. C. Irimu, Alecu Constantinescu, D. Marinescu și alții se ocupau îndeaproape de problemele care frămîntau tineretul muncitor, urmărind să educe și să cultive tineretul în spirit de clasă, pentru a-i dezvolta conștiința politică, elanul luptei revoluționare.

Cu toate că cercurile tineretului muncitor activau izolat, încrucișit nu exista o conducere centralizată pe țară, apariția în 1910 a ziarului „Foaia tînărului” a contribuit la ținerea unor legături între cercuri și la o informare reciprocă asupra situației și luptei comune pe care o desfășura tineretul din țara noastră. „Foaia tînărului” a avut un rol deosebit în mobilișarea și lămurirea tinerilor pentru a se strînge în jurul cercurilor care-i învață cum să trăiască mai bine, îi încurajează și-i ajută în lupta vieții⁴.

Intr-un apel către părinți, publicat în ziarul tineretului, se arăta că : „Cercul Tineretului muncitor are de scop ridicarea stării materiale și morale a ucenicului, elevului și, în fine, a oricărui tînăr muncitor, iar în primul rînd cultura tineretului muncitor”.⁵

Cercurile tineretului încep să mobilizeze tinerii alături de vîrstnici la luptă pentru revendicări economice și politice antrenîndu-i la greve, acțiuni de solidaritate, demonstrații de protest etc. Congresul al II-lea al P.S.D. din 1912 a numit un Comitet Central al cercurilor tineretului, fapt care a constituit un început de coordonare a activității cercurilor din în-

¹ „România muncitoare”, an. IV, seria II-a, nr. 6 din 6–13 aprilie 1908.

² „Foaia tînărului”, nr. 11 din 20 august 1919; cf. *Contribuții la istoria organizațiilor marxist-leniniste de tineret din România*, vol. I, Ed. tineretului, Buc., 1959, p. 46.

³ *Documente din mișcarea muncitorească, 1872–1918*, Ed. C.G.M., București, ed. a II-a, 1947, p. 459.

⁴ „Foaia tînărului”, an. I, nr. 1, din 1 aprilie 1910.

⁵ *Ibidem*, nr. 4 din iulie 1910.

treaga țară¹, însărcinând în același timp Comitetul Executiv al P.S.D. să elaboreze un nou regulament de activitate pentru C.C. al cercurilor „Tineretului muncitor” și să aducă îmbunătățiri vechiului statut al cercurilor.

Odată cu izbucnirea primului război mondial declanșat de puterile imperialiste pentru reîmpărțirea lumii, mișcarea muncitorească din țara noastră a intrat într-o nouă etapă a luptei sale, îndreptindu-și atenția și activitatea asupra desfășurării acțiunilor împotriva războiului. Mișcarea de tineret din țară, cu toate că a dat cele mai numeroase jertfe, tineretul fiind în primul rînd dus să lupte pe front pentru interesele hrăpărețe ale capitaliștilor, a continuat să desfășoare luptă în noile condiții alături de vîrstnici împotriva războiului, pentru pace. În cadrul acțiunilor antimilitariste care au avut loc în această perioadă tineretul s-a remarcat în mod deosebit. Astfel, la demonstrația de la Galați din 13 iunie 1916, pe lîngă alți tovarăși vîrstnici, au căzut jertfa doi tineri proletari². Chiar și după intrarea României în război, „Foaia tînărului”, organul de presă al tineretului, a continuat să mai apară o perioadă, avînd de data aceasta sarcini multiple în luptă împotriva tririi țării în prăpastia măcelului imperialist deoarece „Lupta”, organul Partidului Social-Democrat, fusese interzis de către guvern.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a deschis o eră nouă în istoria omenirii, era prăbușirii capitalismului și a statoricirii comunismului, a dat naștere unui puternic avînt în lupta desfășurată de întreaga mișcare muncitorească, inclusiv acțiunilor revoluționare ale tineretului, pentru apărarea primului stat socialist, pentru cucerirea de noi drepturi politice și economice. Explotarea și jaful sistematic organizat de armata germană cotropitoare pe teritoriul țării a creat o situație economică extrem de grea, a scăzut producția industrială și agrară, lipsurile și mizeria celor ce muncesc s-au accentuat mai mult ca oricînd, s-au creat condițiiile obiective ale desfășurării unei ascuțite lupte de clasă. Urmările și consecințele nefaste ale războiului, ale crizei economice și financiare, ale exploatației capitaliste avea să le simtă în mare măsură tineretul din fabrici, ateliere, de la sate. Presa muncitorească din această perioadă și organul de presă al tineretului redau numeroase aspecte ale exploatației ucenicilor în fabrici, ale situației grele a tinerilor soldați din armata României burghezo-moșieschi, ale muncii istovitoare a tineretului sătesc, nevoit să se angajeze la moșier de la o vîrstă fragedă.

Reapariția la 1 decembrie 1918 a ziarului „Foaia tînărului”, organ al mișcării tineretului din România, a constituit un moment important pentru organizarea tineretului proletar și pentru ridicarea conștiinței lui de clasă, cu atît mai mult cu cît ziarul se angaja că pe lîngă faptul că își va păstra în general linia de conduită de pînă atunci de demascare a războiului imperialist și va contribui la educarea tinerei generații, va da: „în mai mare măsură loc lămuririi socialismului științific ca și luptelor pentru înfăptuirea societății viitoare”³.

¹ Documente din mișcarea muncitorească 1872–1916, p. 468.

² A.C.I.I.P., dosar 14, fond. 1 I.C. filele 268–290.

³ „Foaia tînărului”, an. IX, nr. 1 din 1 decembrie 1918.

În perioada avântului revoluționar din România generat de situația internă din țară și stimulat de influența victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, tineretul muncitor a luat parte activă la principalele acțiuni — greve, demonstrații, adunări — organizate de clasa muncitoare din întreaga țară. Comemorind un an de la luptele din 13 decembrie 1918, „Tineretul socialist” arăta că: „Singele tineretului muncitoresc s-a amestecat atunci laolaltă cu cel al vîrstnicilor”¹, ceea ce a întărât lupta comună a muncitorilor maturi cu tinerii muncitori. În această zi a curs pentru a doua oară singele ucenicii în lupta pentru drepturile lor. Împreună cu muncitorii vîrstni, manifestându-și solidaritatea de clasă cu tipografiîn grevă, cu ucenicii tipografi, tinerii proletari din celelalte fabrici și ateliere ale capitalei s-au asociat luptei părintilor și fraților lor mai mari.

În anii 1919—1920, mișcarea de tineret cunoaște o dezvoltare impecuasă, atât din punct de vedere politic, cât și organizatoric. Pentru a putea cuprinde întreaga mișcare de tineret, C.C. al cercurilor „Tineretul socialist”, sprijinit îndeaproape de grupurile comuniste și de alte elemente înaintate din partidul socialist, au organizat în august 1919 o conferință a cercurilor din vechea Românie în scopul analizei activității depuse în ultimii trei ani și pentru a trasa noi sarcini de viitor. Conferința a trecut în revistă munca desfășurată de tineret împotriva războiului, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și pentru drepturi politice, solicitând un ajutor mai susținător din partea partidului socialist și a sindicatelor în ceea ce privește îndrumarea și controlul activității cercului „Tineretul socialist”². Conferința a însărcinat C.C. să ia legătură cu cercurile de tineret din întreaga țară pentru a pregăti Congresul organizațiilor de tineret din România, în vederea unificării mișcării de tineret. Conferința a avut un rol deosebit în intensificarea mișcării de tineret, în creșterea și dezvoltarea luptei revoluționare. Astfel, dacă în octombrie 1919 „Tineretul socialist” arăta că existau în țară 16 cercuri de tineret³, că numai în capitală cercul numără 900 de membri⁴, dintre care mai toți luau parte la ședințe, iar pe întreaga țară existau peste 4 000 de membri⁵, în primăvara lui 1920 în București activau 1 520 de membri, iar în vechea Românie existau 28 de secțiuni ale mișcării de tineret, și anume la: București, Bacău, Brăila, Buștenari, Buzău, Botoșani, Buhuși, Cîmpina, Craiova, Constanța, Călărași, Focșani, Fălticeni, Galați, Iași, Moreni, Nehoiu, Piatra Neamț, Pașcani, Ploiești, Roman, Săveni, Sinaia, Slănic, Turnu Severin, Tîrgu Frumos, Tulcea, Vaslui⁶.

În Transilvania și Banat, care se uniseră cu România, mișcarea de tineret a început să se dezvolte, mai cu seamă după terminarea primului război mondial⁷. Prima grupare de tineret, care cuprindea un număr de

¹ „Tineretul socialist”, an. X, nr. 20 din 1 ianuarie 1920. „Foaia tînărului” s-a numit din iulie 1919 „Tineretul socialist”, iar cercurile „Tineretul muncitor” au căpătat denumirea de „Cercuri mișcării tineretului socialist”.

² „Tineretul socialist”, an. IX, nr. 11 din 20 august 1919.

³ Ibidem, nr. 15 din 19 octombrie 1919.

⁴ Ibidem, nr. 10 din 1 august 1919.

⁵ Contribuții..., p. 75.

⁶ „Tineretul socialist”, an. X, nr. 31 din 3 august 1920.

⁷ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C. filele 268—290.

circa 600 de membri, a luat naștere la Oradea în ianuarie 1919 ; ea constituie de fapt nucleul mișcării de tineret din această parte a țării¹. Organizații de tineret au luat apoi naștere și în alte centre din Transilvania și Banat. În vara anului 1920 a avut loc un Congres al tineretului muncitor la Cluj², la care au participat delegați din Transilvania și Banat, în urma căruia ia ființă „Uniunea Tineretului Muncitor”. Congresul s-a ocupat de activitatea tineretului muncitor, înființarea Uniunii, dezbaterea statutelor și problema legăturii cu mișcarea de tineret din vechea Românie. Activitatea „Uniunii Tineretului Muncitor” devinea tot mai intensă. La Cluj se tineau seminarii pe diferite teme sociologice, de științe naturale etc., se mobilizeau tinerii muncitori pentru audierea de conferințe, care erau apoi trimise și cercurilor din alte centre ale Transilvaniei și Banatului ; odată pe săptămînă se organizau „zile ale partidului” în care tineretul discuta probleme curente ale mișcării muncitorești. Uniunea de tineret dădea o atenție deosebită organizării fetelor care participau în număr mare la acțiunile inițiate, conferințe literare, excursii etc.³.

În perioada de care ne ocupăm atât „Mișcarea Tineretului Socialist” din vechea Românie cît și „Uniunea Tineretului Muncitor” din Transilvania, deși la București era autonomă iar la Cluj afiliată sindicatelor, cele două organizații urmău în general poziția partidelor socialiste a căror linie oportunistă se reflecta uneori și în măsurile și hotărîrile adoptate de organizațiile de tineret. În Transilvania, Banat și îndeosebi în vechea Românie factorul hotărîtor îl constituia totuși influența aripii de stînga a partidelor socialiste, a grupurilor comuniste, care căuta să orienteze tineretul muncitor pe calea luptei revoluționare. Cu toate limitele lor, cercurile tineretului muncitor au educat tineretul în spiritul luptei și solidarității de clasă, l-au mobilizat la acțiunile inițiate de clasa muncitoare pentru revendicări economice, pentru drepturi și libertăți democratice.

Participarea în număr mare a tineretului la greva generală din octombrie 1920, cît și măsurile de represiune ale autorităților împotriva mișcării muncitorești au făcut ca să nu poată avea loc⁴ Conferința din 30—31 octombrie 1920, convocată de Mișcarea tineretului socialist din România veche cu participarea delegaților din toată țara, în vederea pregătirii Congresului general al mișcării tineretului în scopul realizării unificării. Cu toate că după greva generală autoritățile burghezo-moșierești au dezlanțuit o prigoană cruntă împotriva mișcării muncitorești, inclusiv asupra mișcării de tineret, care a avut de suferit mai ales pe plan organizatoric, lupta tineretului din țara noastră pentru unificarea mișcării de tineret, pentru crearea unei organizații unice revoluționare pe plan național a continuat.

Crearea Partidului Comunist din România, detașament de avangardă al clasei muncitoare, victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din țara noastră, a

¹ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I. C. filele 268—290.

² „Socialismul”, nr. 165 din 29 iulie 1920.

³ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 268—290.

⁴ „Tineretul socialist”, nr. 34 din 5 octombrie 1920.

constituie începutul unei etape noi în lupta proletariatului și a maselor muncitoare împotriva exploatației capitaliste. Tineretul muncitor avea în partidul marxist-leninist un părinte care să-i îndrumă pașii, un sfătuitor și conducător. Întemeierea Partidului Comunist a marcat o cotitură radicală și în mișcarea de tineret, deoarece organizațiile sale urmău să meargă pe calea indicată de P.C.R.

În fruntea maselor muncitoare sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea P.C.R. „se află acum un conducător devotat pînă la capăt cauzei dezrobirii celor ce muncesc, hotărît să conducă la victorie lupta poporului pentru eliberarea de orice exploatare și asuprire”¹. Organizația revoluționară de tineret a constituit de la început o însemnată forță în lupta de clasă a proletariatului. Împărtășindu-i din experiența sa, acordindu-i un sprijin direct și orientîndu-i pașii, partidul revoluționar al clasei muncitoare s-a preocupat cu atenție și grijă de organizarea și conducerea tineretului muncitor. „Înscriind pe steagul său ideia făuririi unității politice și organizatorice a clasei muncitoare, partidul a desfășurat de-a lungul anilor o vastă activitate în mijlocul sindicatelor și a celorlalte organizații de masă muncitorești, în fabrici și uzine, a militat cu perseverență pentru încheierea Frontului unic muncitoresc”².

Urmînd indicațiile lui Lenin, care a arătat: „să recrutăm tineretul pe o scară mai largă și cu mai mult curaj, cu mai mult curaj și pe o scară mai largă, încă o dată pe o scară mai largă și încă odată cu mai mult curaj, fără a ne teme de el”³, partidul comunist din țara noastră a organizat și mobilizat tineretul muncitor, sătesc și studios, în lupta dusă împotriva asupririi sociale și naționale a regimului burghezo-moșieresc.

Congresul de constituire al P.C.R. urma să discute, conform ordinii de zi stabilită, și despre mișcarea tineretului⁴, dar din cauza arestării delegaților care au votat pentru afiliere la Internaționala a III-a, comunistă, problema mișcării de tineret care era trecentă la punctul 9 al ordinii de zi nu s-a mai discutat.

Îndrumat și condus de partid, tineretul muncitor antrenînd tineretul sătesc și pe cel studios a desfășurat mai departe lupta pentru crearea organizației revoluționare unice de tineret. În vara anului 1921 a fost numit un Comitet Central provizoriu al mișcării de tineret, întrucât membrii vechiului C.C. erau arestați încă de la Congresul partidului, iar sediul lui cît și redacția „Tineretului socialist” s-a mutat în același loc cu sediul Comitetului local al partidului comunist⁵. Cu acest prilej, arată un document de partid, „Autoritatea gazetei creștea și muncitorimea conștientă își

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvintări, 1959–1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 432.

² Ibidem, p. 433.

³ V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 187.

⁴ *Documente din Istoria P.C.R., 1917–1922*, vol. I, Ed. pt. literatură politică, Buc., 1953, p. 296–297.

⁵ A.C.I.I.P., fond 1 I.C. dosar 14, filele 247–264.

dădea seama că «Tineretul socialist» era gazetă comunistă cu tot titlul pe care îl purta»¹.

În această perioadă are loc o reorganizare a cercurilor din capitală și provincie cu scopul de a lupta mai puternic împotriva asupririi și terorii. Presa de tineret mobilizează pături tot mai largi ale tineretului muncitor în apărarea celor închiși, împotriva crunetei exploatari din țară, cît și împotriva intervenției imperialiste, pentru sprijinirea revoluției socialiste.

Intr-un apel al tinerilor deținuți la Jilava către tineretul muncitor din România, după ce se arată că cei închiși salută reorganizarea cercului „Tineretul socialist” din București și aparția organului de presă al tineretului și că suportă cu demnitateeroarea și regimul sălbatic, având incredere în cauza revoluției, se scrie: „Avem doar înaintea noastră pilda eroică a tineretului socialist din alte țări, a T.S. din Rusia (Comsomolul – n.n.), a T.S. din trecutul mișcării noastre însăși”². Contribuind la educația în spirit revoluționar a tineretului prin demascarea social-democraților de dreapta care ajutau burghezia, apelul arătind că tineretul trebuia să se călească în focul luptei, sublinia: „Realitatea, viața, lupta – iată marele făuritor de caractere și de luptători. De aceea, odată cu opera culturală, aruncați-vă în primele rînduri ale luptei proletare, cu toată ardoarea tineretii voastre generoase”³. Apelul recomanda în continuare că membrii cercurilor tineretului socialist nu trebuie să activeze numai în mijlocul tineretului muncitoresc și țărănesc, ci ei trebuie să-și îndrepte atenția și spre tinerimea intelectuală, elevi și studenți, în mijlocul căror există „o sete nebănuitură de ideal, o putere generoasă de luptă și sacrificiu”⁴. Apelul cerea tineretului muncitor să lupte pentru formarea organizațiilor socialiste în lumea intelectuală, pentru ca împreună cu tineretul studios să elibereze omenirea de robia economică, de mizerie și ignoranță.

Tinerii muncitori au răspuns chemării celor închiși organizând noi acțiuni, desfășurînd lupta pe un front mai larg pentru eliberarea celor arestați, antrenînd cu acest prilej mase de tineri la protestul vehement împotriva abuzului și arbitrarului burgheziei. „Noi, tineretul muncitor – se scria într-un articol de fond din «Tineretul socialist» – sintem carne din trupul clasei muncitoare, suflet din sufletul ei. Noi trăim odată cu ea, suferim alături de ea, sperăm și credem laolaltă cu ea... și de aceea ne ridicăm glasul în apărarea părintilor, fraților și surorilor noastre”⁵.

În coloanele presei muncitorești „Socialismul”, „Tineretul socialist”, „Iașul socialist”, „Tribuna socialistă” etc. din principalele centre muncitorești ale țării: București, Iași, Cluj, apar articole și materiale care dezbat tot mai pe larg problema unificării organizațiilor de tineret, a autonomiei, precum și poziția față de Internaționala Comunistă a Tineretului. Se desfășoară tot mai pronunțat procesul de clarificare ideologică prin discuții tovărășești care să contribuie la organizarea pe plan național a mișcării de tineret. Presa de tineret acordă un spațiu tot mai larg miș-

¹ A.C.I.I.P., fond 1 I.G. dosar 14, filele 247–264.

² *Documente din Istoria U.T.C.R.. 1917–1944*, Ed. tineretului, București, 1958, p. 50.

³ *Ibidem*, p. 52.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Tineretul socialist”, nr. 28 din 4 februarie 1922.

cării tineretului muncitoresc de peste hotare, nu numai din Rusia Sovietică, dar și din Europa occidentală. La rubrica nou înființată „Cronica mișcării tineretului comunist” au fost publicate documentele Congresului al III-lea al Internaționalei Comuniste, care s-a ocupat în mod deosebit de lupta desfășurată de tineretul comunist în diferite țări pînă la acea dată, clarificînd și raporturile care trebuiau să existe între Internaționala Comunistă și mișcarea revoluționară a tineretului. Tezele Congresului publicate în „Tineretul Socialist” stabileau principalele sarcini care reveneau mișcării revoluționare de tineret. Ele subliniau faptul că : „Sarcina de acum a tineretului stă în a atrage masele de tineri muncitori către Partidul Comunist, de a le ridica la cunoașterea principiilor și a programului comunist în aşa fel ca să alcătuiască un front unic și puternic de luptă comunistă”¹.

Al doilea Congres al Internaționalei Comuniste a Tineretului din iulie 1921 la care a luat parte și o delegație a tineretului muncitor din România², s-a declarat de acord cu tezele Congresului al III-lea al Internaționalei Comuniste în ce privește activitatea în rîndurile tineretului, arătînd că mișcarea de tineret trebuie să-și desfășoare lupta în fiecare țară sub conducerea directă a partidelor revoluționare. Congresul Internaționalei Comuniste a Tineretului, a trasat sarcină organizațiilor de tineret de a duce o muncă mai intensă în rîndurile tineretului sătesc, pentru atragerea lui la lupta tineretului organizat. Un sprijin prețios a acordat Internaționala Comunistă a Tineretului mișcării de tineret din țara noastră. În momentul în care se pregătea pe plan național transformarea organizațiilor vechi de tineret în organizații revoluționare noi, I.C.T. adresează tineretului din România un apel în care îl îndeamnă să pună la baza noii organizații de tineret principiile internaționalismului proletar, să-și însușească tezele comuniste și să lupte hotărît împotriva oportunismului și reformismului. În lupta pentru unificarea mișcării de tineret, noua organizație trebuia să ducă la : „Unirea tuturor forțelor comuniste care lucrează în sinul tînărului proletariat într-o federatie comunistă unică din România”³, care să devină o organizație de masă. Apelul, care a avut o influență deosebită în rîndurile mișcării revoluționare de tineret din România, atrăgea atenția asupra muncii pe care tineretul organizat trebuia să o desfășoare în rîndurile tineretului din armată.

Un nou avînt în lupta tineretului din țara noastră pentru unificare a început după întrunirea reprezentanților tineretului muncitor din România veche, Transilvania și Banat la Brașov în octombrie 1921 care, confirmînd din nou poziția revoluționară pe care se situează organizațiile de tineret din cele trei provincii, a hotărît convocarea unui Congres de unificare a celor două mișcări de tineret⁴, ceea ce a fost consemnat și în procesele verbale publicate în organele de presă ale tineretului de la București și Cluj⁵. Conferința preliminară de la Brașov a mai hotărît întocmirea unui

¹ „Tineretul socialist”, nr. 8 din 25 septembrie 1921.

² A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C. filele 268–290.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Tineretul socialist”, nr. 16 din 21 noiembrie 1921.

proiect de statut al organizației de tineret care să fie dezbatut și aprobat de Congres, cît și trimiterea în mod regulat de rapoarte ale mișcării de tineret din Transilvania și Banat către Comitetul Central provizoriu al mișcării de tineret din București.

Cu cît se apropia data ținerii Congresului de unificare a tineretului muncitor, cu atît devinea mai ascuțită lupta împotriva liderilor social-democrați de dreapta, împotriva conducerii Comisiei Generale a Sindicatelor din București care urmărea să afilieze mișcarea de tineret sindicatelor și apoi să se facă unificarea, să tempereze elanul revoluționar al tineretului, cerîndu-i să se ocupe în primul rînd cu educația și nu cu lupta politică. „Punctul nostru de vedere sublinia «Tineretul socialist» —, aşa cum de atîtea ori l-am expus, e hotărît și clar. Unificarea tineretului din România este una din preocupările și punctele la care ținem cel mai mult. În acest sens delegația Tineretului trimisă la Brașov a încheiat un proces verbal cu delegații tineretului din Ardeal pentru convocarea unui congres general al tineretului la 1 martie 1922 care să înfăptuiască unificarea”¹.

Reorganizarea și unificarea tineretului se afla în această etapă la ordinea zilei. În scopul clarificării acestei probleme s-au purtat discuții îndelungate. Pentru ca ele să poată fi cunoscute de masa de tineret au fost publicate la o rubrică specială : „Organizarea tineretului”, introdusă în februarie 1922 în ziarul „Tineretul socialist” la indicația C.C. provizoriu, care urma să se ocupe de chestiunile de organizare și de tactică în vederea stabilirii definitive „a unui program de acțiune pentru Federația tineretului socialist din întreaga Românie care trebuia să se înființeze”².

Elementele înaintate, revoluționare, pe lîngă lupta pe care o desfășurau împotriva regimului burghezo-moșieresc, împotriva organelor de represiune ale acestuia, trebuiau să se pună la adăpost, să se férească de eventuale arestări etc. continuînd însă să desfășoare o luptă uneori ascuțită pe plan intern, în sinul organizațiilor muncitorești de care depindeau pe linia ajutorului material.

În ședințele cercurilor, în presa de tineret s-a dus o luptă aprigă, principală, împotriva social-democraților de dreapta, care ironizau în „Lumea nouă”, organul lor de presă, încercările de unificare a mișcării de tineret, cît și împotriva Comisiei generale a sindicatelor, care urmărea ca mișcarea de tineret să se afle sub influența sa. Tineretul socialist ia atitudine împotriva Comisiei generale care boicota organizațiile T.S. și ziarul acestuia, pentru că nu-i convenea activitatea politică pe care o desfășura, cerînd insistent afilierea la mișcarea de tineret din Transilvania care se afla atunci subordonată sindicatelor și ale cărei statute nu erau mulțumitoare pentru cei din vechea Românie. „Comisia generală — se scria într-un articol din «Tineretul socialist» — a incetat demult de a mai reprezenta interesul și cauza muncitorească”³. Comisia generală din București care încăpuse pe mîinile centriștilor a mers atît de departe cu boicotarea presei revoluționare de tineret încît nu permitea difuzarea „Tineretului socialist” la librăria socialistă

¹ „Tineretul socialist”, nr. 25 din 13 ianuarie 1922.

² Ibidem, nr. 29 din 11 februarie 1922.

³ Ibidem, nr. 30 din 18 februarie 1922.

eare era a „Casei poporului”, unde de multe ori se vindeau ziare burgheze, guvernamentale, încercând adeseori să prezinte în fața muncitorimii pe membrii Mișcării socialiste de tineret ca agenți ai siguranței, în timp ce tocmai unii dintre centriștii și liderii sindicali de dreapta făceau acest oficiu autorităților burghezo-moșierești¹.

Conducerea Comisiei generale din București boicota organizația revoluționară a tineretului cu scopul de a putea face loc înjghebării unei alte organizații de tineret care să stea sub autoritatea ei, urmărind în felul acesta ca și frontul tineretului să fie rupt.

La această încercare de sciziu a tineretului, „Tineretul socialist” a răspuns prompt, avertizînd muncitorimea: „După ce a reușit prin oamenii ei să facă ruptura în mișcarea politică, după ce datorită unor buni tovarăși s-a impiedicat ruptura sindicală care era să aibă loc numai și numai din cauza Comisiei generale, azi ea duce și cere și ruptura în mișcarea tineretului. Boicotarea noastră e începutul sciziei de mijloc, opera exclusivă a Comisiei generale”².

La rubrica „Organizarea tineretului” apăreau articole care denascau provocările publicate în „Lumea nouă”, organul social-democraților, care acuzau mișcarea de tineret din țara noastră de ilegalitate, de afiliere la Internaționala Comunistă a Tineretului, îărăi însă că ei să cunoască nimic din toate acestea³. Tineretul muncitor revoluționar din România nu dorea afilierea la Comisia generală și la Uniunea Tineretului din Transilvania ale căror statute nu mai conțineau „nimic din marile revendicări ale clasei muncitoare, nimic din datorii unei organizații a tineretului”, ci urmărea ca mai întîi să se facă unificarea tineretului din țară și apoi să fie discutată afilierea la Comisia generală dacă va mai fi cazul. Se explica tineretului că una este afilierea sindicatelor la Comisia generală și cu totul altceva mișcarea de tineret.

Se ducea o luptă susținută, principală pentru organizarea și culturalizarea tineretului pe baza principiilor luptei de clasă. Se făcea apel la tinerii muncitori să nu dea răspuns îndemnurilor Comisiei generale de a înjgheba o altă organizație de tineret. De asemenea, „Tineretul socialist” chema pe tineri să nu răspundă nici grupului „centrist”, care urmărea să și înjghebeze și el o organizație de tineret. Se combătea cu tărie ambiția unora care voiau să fărănițeze mișcarea de tineret alcătuită cu atîtea greutăți și care urmăreau să transforme organizațiile tineretului în instrumentele lor docile. „Nici un tânăr muncitor nu trebuie să trădeze organizația existentă a tineretului ducîndu-se la cei care totdeauna ne-au bîrfit și ne-au șicanat”⁴. Presa revoluționară de tineret arăta ce mult rău va cauza clasei muncitoare, tineretului, crearea a două sau trei organizații de tineret, demasca tezele Comisiei generale a sindicatelor care simula că va pune la baza noii organizații principiile Internaționalei Comuniste, în timp ce pe de altă parte critica „Tineretul socialist” pentru faptul că desfășoară o politică de stînga și se află sub influența P.C.R.

¹ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 247-264.

² „Tineretul socialist”, nr. 30 din 18 febr. 1921.

³ Ibidem, nr. 30, 31, 32, 33 din 18, 25 ianuarie, 4, 11 februarie 1922.

⁴ Ibidem, nr. 31 din 25 februarie 1922.

Prin lupta pe care au dus-o cu hotărîre, prin serviciile pe care le-au adus clasei muncitoare în zilele de neagră teroare, prin faptul că au înțeles însemnatatea momentelor prin care muncitorimea trecea, organizațiile „Tineretului socialist” au pătruns adînc în mijlocul maselor, au cîștigat încrederea și simpatia lor.

Presă mișcării tineretului socialist milita cu consecvență pentru unificare, pentru lămurirea tinerilor ucenici și lucrători, ea arăta necesitatea grevelor și a intrării tinerilor în sindicate pentru a face cunoscut acolo drepturile lor în ce privește salariul, minimul orelor de muncă, necesitatea contractului colectiv, care cîștigătoare prin luptă educau pe tineri în spiritul solidarității de clasă. Presa tineretului revoluționar trebuia să fie un far care să lumineze tinerele vîrstă care voiau să se adapte la ideile comuniste. Ea trebuia să chemă la organizare, pe lîngă tinerii muncitori, și pe tinerii elevi și studenți care erau absolut necesari mișcării de tineret pentru educarea tinerilor muncitori.

Deoarece guvernul burghezo-moșieresc a interzis convocarea Congresului general al tineretului din 1 martie 1922 s-a organizat ținerea unei conferințe generale pe țară a tuturor cercurilor „Tineretului socialist”¹. Această conferință, la care urmau să prezinte rapoarte delegații din toată țara, trebuia să lămurească situația generală a tineretului și să permită o discuție cît mai concentrată și mai precisă asupra reorganizării. Dacă nu va putea stabili definitiv atitudinea și activitatea tineretului, conferința avea totuși latitudinea ca, bazată pe cunoașterea cît mai deplină a situației, să recomande norme generale de conducere. Chestiunea unificării era de o importanță capitală pentru existența organizațiilor revoluționare ale tineretului, deși ea urma să fie soluționată definitiv la Congres. „Pînă atunci însă — sublinia un articol de fond din « Tineretul socialist » — conferința poate hotărî asupra modului cel mai prielnic de conducere între organizațiile diferitelor provincii, aşa fel ca unificarea să existe de fapt, răminînd doar să fie oficial recunoscută la Congresul general al tineretului”². Se arăta de asemenea că motivul pentru care unificarea de formă trebuie amintată pentru mai tîrziu consta în faptul că mișcarea de tineret era scindată în două tabere: autonomă în vechea Românie și afiliată la Comisia generală în Transilvania și Banat.

Organizațiile revoluționare de tineret erau chemate să-și alcătuiască rapoarte cît mai amănunțite și cît mai clare, pentru că numai astfel conferința va fi capabilă să lucreze în deplină cunoștință de cauză și prin urmare să se achite cu pricere de însărcinarea pe care o are³. În scopul întocmirii

¹ „Tineretul socialist”, nr. 32 din 4 martie 1922.

² Ibidem.

³ Rapoartele trebuiau să conțină în mod clar: cîți tineri proletari avea fiecare cerc, cîți au fost organizați înainte de greva generală, cîți erau acum, de cînd există organizație nouă a tineretului, cîți membri vin la ședință, cîți sunt la curent cu plata cotizației, care era situația tinerilor în fabrici și ateliere și în ce situație se găseau organizațiile vîrstnice, care este activitatea acestor organizații și care a tineretului, dacă tineretul avea sală proprie sau dacă tinea ședințe în sala sindicatului sau a partidului, care erau relațiile dintre vîrstnici și tineri („Tineretul socialist”, nr. 32 din 4 martie 1922).

rapoartelor și în urma indicațiilor Comitetului Central provizoriu al Mișcării tineretului socialist au început în întreaga țară adunări ale cercurilor „Tineretului socialist” care au ales delegați pentru Conferința generală. S-au ținut adunări în principalele centre: București¹, Ploiești, Iași, Cluj, Timișoara, Galați² etc. Ordinea de zi a Conferinței, anunțată de „Tineretul socialist” din 4 februarie și republicată ulterior în ziar, era următoarea³:

1. Raportul Comitetului Central provizoriu;
2. Raportul delegaților din țară;
3. Reorganizarea mișcării tineretului;
4. Chestiunea unificării;
5. Congresul;
 - a. Alegerea unei comisii pentru pregătirea Congresului și a statutelor;
 - b. Fixarea ordinii de zi a Congresului;
6. Diverse.

Comitetul Central provizoriu al Mișcării tineretului socialist din România a convocat pentru duminică 19 martie 1922 toate organizațiile tineretului din vechea Românie, cît și pe cele din noile provincii ca să-și trimită delegați la Conferință.

Prima Conferință generală care avea menirea să creeze organizația revoluționară unică a tineretului muncitor s-a deschis la 19 martie 1922 la București. Conferința generală a tineretului muncitor urma să constituie începutul luptei organizate pe care tineretul din fabrici și uzine, cît și cel de la sate avea datoria să o ducă pentru apărarea cauzei proletare.

La conferință au participat delegați din întreaga țară⁴. Delegații au avut pentru prima oară prilejul să-și spună cuvîntul într-o asemenea Conferință. În semn de omagiu și recunoștință pentru cei care luptau pentru cauza proletară, delegații hotărăsc că lucrările conferinței să se desfășoare sub președinția de onoare a tovarășilor închiși. Președinte al Conferinței a fost ales Nicolae Popescu Doreanu care a avut un rol însemnat în desfășurarea și orientarea ei, cît și în mișcarea revoluționară de tineret. În cuvîntul său⁵ el a arătat că s-au împlinit 51 de ani de la proclamarea Comunei din Paris și 15 ani de la răscoala țăranilor din 1907. În cuvîntul de deschidere se făcea o trecere în revistă a condițiilor grele de silnicie și teroare în care a avut loc Conferința tineretului. Demascând setea de exploatare a regimului burghezo-moșieresc, se sublinia că o parte a muncitorimii din teritoriile noi au trecut de sub jugul exploatației

¹ „Tineretul socialist”, nr. 33 din 11 martie 1922. Ordinea de zi a adunării generale din 12 martie era următoarea: 1. reorganizarea mișcăril tineretului; 2. chestiunea unificării; 3. pregătirea Congresului; 4. formularea de noi puncte de propus Conferinței; 5. alegerea delegaților la Conferință; 6. alegerea unei Comisii pentru verificarea gestiunii actualului comitet; 7. Diverse.

² „Iașul socialist”, nr. 39 din 11 martie 1922.

³ *Documente din Istoria U.T.C.R., 1917–1944*, p. 55–56.

⁴ „Tineretul socialist” nr. 35 din 25 martie 1922.

⁵ *Ibidem*.

habzburgice sub călcăiul ciocoimii române. Se punea accent deosebit pe organizarea ucenilor și lucrătorilor tineri, a muncitorilor tineri de la sate, cît și a tinerilor săraci de pe băncile școlii și universității, se punea problema pătrunderii în interiorul cazărmilor pentru a le arăta tinerilor soldați că dușmanul lor era burghezia de pretutindeni.

S-a dat apoi citire telegramelor de salut trimise de comuniștii din închisori¹. S-a propus de asemenea ca Conferința să salute toate organizațiile muncitorești care au la baza activității lor principiile luptei de clasă, propunere primită cu vii aplauze de delegați.

Raportul prezentat Conferinței face o analiză a muncii desfășurate de Comitetul Central provizoriu din vara anului 1921 pînă la zi, cînd din cauza terorii exercitate de guvernul burghezo-moșieresc a întîmpinat greutăți în publicarea organului său de presă. Au existat de asemenea mari neajunsuri din partea sindicatului care nu se putea ocupa înumai de tineret. Cu toate acestea, conducerea revoluționară a tineretului a luptat pentru organizarea tinerilor în sindicate pentru că își dădea seama că forța clasei muncitoare constă în organizare. Lipsa de fonduri și mai ales lipsa unor cadre de conducători au constituit piedici destul de mari în dezvoltarea organizațiilor de tineret². Cu toate acestea, subliniază raportul, au fost înfruntate lipsurile, s-a ținut legătura cu unele cercuri, s-a lucrat continuu pentru înființarea de cercuri noi la București și în alte orașe, la Iași s-a instituit un birou regional pentru Moldova³.

Delegații care au luat cuvîntul pe marginea raportului au arătat că conducerea Mișcării socialiste de tineret trebuia să-și îndrepte atenția mai mult asupra tineretului din fabrici, că Comitetul Central provizoriu nu a depus eforturi suficiente pentru activizarea tuturor cercurilor de tineret din țară, că nu s-au trimis totdeauna instrucțiuni și răspunsuri atunci cînd le-au fost solicitate, iar pe de altă parte au aglomerat cu prea multe sarcini alte cercuri ale tineretului socialist.

În cuvîntul delegaților s-au arătat succesele obținute de cercurile socialiste din diferite regiuni ale țării pe linia ridicării numărului de membri, cît și în domeniul educării lor revoluționare, a cuprinderii unui număr cît mai mare de tineri neorganizați. S-au menționat, de asemenea, greutățile pe care le-au întîmpinat muncitorii tineri din Transilvania, Banat cît și alte provincii, mai cu seamă după greva generală cînd într-o serie de organizații din cauza represiunilor autorităților a scăzut numărul membrilor din cercuri⁴, cauze care au determinat unele organizații de tineret să fie afiliate sau subordonate Comisiei generale a sindicatelor, criticîndu-se cu vehemență poziția social-democraților de dreapta și a conducerii Comisiei generale care căuta să-și subordoneze mișcarea de tineret. Alți delegați au adus la cunoștința Conferinței noi forme de organizare

¹ Relatări asupra dezbatelor conferinței au fost publicate în „Tineretul socialist”, nr. 35 din 25 martie 1922.

² A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I.C., filele 247—264.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, filele 268—290.

a tineretului, ca cercuri intime care au adus mare folos acolo unde ele au putut fi înființate, pregătind elemente capabile pentru mișcare, organizarea unor cercuri sportive, artistice care au impulsionat activitatea culturală, modul în care s-au organizat școlile de propagandă politică pentru tineret, care a fost conținutul conferințelor programate¹ etc.

O serie de delegați au vorbit despre sprijinul și ajutorul primit din partea sindicatelor, iar alții de faptul că vîrstnicii neglijeză munca tineretului. Majoritatea delegaților s-au declarat pentru unificare.

Reorganizarea mișcării tineretului revoluționar constituia sarcina principală a Conferinței din 19–20 martie. Vechiul sistem de organizare nu mai corespunde noilor condiții în care se afla mișcarea de tineret și rămînea în urma influenței politice pe care cercurile „Tineret socialist” o aveau în rîndurile tineretului proletar. Nici forma conducerii secțiilor nu mai corespunde cuprinderii unui număr cît mai mare de membri în cercuri, necesitând munca tinerilor din conducere într-un anumit sector de activitate, organizatoric, cultural etc. Tineretul a folosit învățămîntele și experiența pe care le-a putut oferi greșelile trecutului, cînd mișcarea de tineret fiind subordonată vechiului partid socialist, fără o viață proprie, fără posibilitatea unor acțiuni independente, nu s-a putut acorda tineretului sprijinul și îndrumările necesare.

La dezbatările pe marginea raportului, delegații au subliniat că tineretul trebuia să desfășoare lupta pe două fronturi: cultural și economic. Dar acest obiectiv, dacă este absolut necesar, nu e suficient. Mișcarea muncitorească nu are nevoie de oameni hrăniți cu idei abstracte, fără legătură cu lupta zilnică. Ea avea nevoie de luptători conștienți care să cunoască pentru ce luptă. „Și dacă conștiința și-o pot deștepta și întări cărțile, calitatea de luptător n-o poate da decât noi lupte și viață. Luptătorii muncitorimii de miune trebuie luminați și în același timp duși la lupta pe care tovarășii lor vîrstnici o poartă în fabricile capitaliste sau cu statul patron”². Deși muncitorimea tînără face parte din clasa muncitoare și întreaga luptă pe care această clasă o are de dus se răsfrîngă și asupra tineretului, pe tărîm economic tineretul trebuie să desfășoare o luptă a lui propriu, pentru revendicări specifice care privesc condițiunile mizerabile de muncă ale ucenicului sau ale muncitorului tînăr. Tineretul, după cum au arătat discuțiile la conferință, urma să lupte în mod deosebit, pentru limitarea numărului de ucenici în fabrici și ateliere, unde patronul întrebuintează munca unui copil la un preț mai redus, pentru limitarea numărului de ore de muncă a ucenicilor pentru ca aceștia să aibă timpul necesar să se cultive. Raportul prezenta apoi o schemă a nouului Regulament de organizare în care comitetele nu vor mai fi formate din secretari, casieri, bibliotecari, ci vor fi organizate pe resorturi, adică fiecare membru din comitet să aibă o funcțiune specială: unul însărcinat cu organizarea, altul cu problemele culturale, un al treilea cu sportul etc.

¹ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1 I. C., filele 268–290.

² „Tineretul socialist”, nr. 34 din 25 martie 1922.

Discuțiile pe marginea raportului au evidențiat de asemenea faptul că în lupta dintre burghezie și proletariat, numai organizații puternice de muncitori pot duce la bun sfîrșit năzuințele proletariatului; de aici necesitatea păstrării în masele largi ale tineretului muncitor cu scopul de a le organiza. Au fost făcute numeroase propuneri menite să contribuie la îmbunătățirea muncii ca: să existe în fiecare fabrică un număr de delegați (oameni de încredere) care să facă legătura cu comitetul, să se aleagă comitete de agitație care să lucreze pentru organizarea tineretului, să se intensifice propaganda în rândurile tineretului sătesc, în școli și facultăți, unde pot fi organizate cercuri de studiere a marxismului, să se țină seamă de înclinațiile tinerilor după vîrstă pentru organizarea de cercuri sportive, artistice, cercuri de cultură și de propagandă și să se lupte mai mult pentru revendicările tineretului muncitor: gratuitatea învățămîntului prin suprimarea taxelor, școli pentru adulți, școli suplimentare de doi ani, generalizarea școlilor profesionale pentru ucenici, cît și înlăturarea religiei și sovinismului din învățămînt etc.

Problema unificării și autonomiei organizației de tineret inclusă la punctul 4 al ordinii de zi a scos în relief condițiile deosebite în care activa mișcarea tineretului: afiliată Comisiei generale în Transilvania și Banat, și autonomă în vechea Românie. Conferința trebuia să discute aceste probleme și să hotărască unificarea și autonomia în condițiile în care tineretul muncitor urma să-și desfășoare lupta atât pe tărîm economic, cît și pe plan politic.

Condițiile în care își desfășura activitatea mișcarea de tineret nu permiteau o aderare pe față, consfințită oficial la Partidul Comunist din România. Organizația marxist-leninistă a tineretului creată la Conferința generală din 19—20 martie 1922 nu s-a putut afilia oficial la Internaționala Comunistă a Tineretului, nu s-a putut numi Uniunea Tineretului Comunist, deși conținutul, caracterul și scopul luptei organizației erau consecvent revoluționare.

P.C.R. urmărea să fie dus cuvîntul său în masele cele mai largi ale tineretului și organizația de tineret avea menirea să facă acest lucru. Ori, în condițiile de cruntă teroare, cînd partidul comunist activa în semi-legalitate, cînd conducătorii săi, cît și ai organizației de tineret erau întemnițați, trebuiau găsite metodele cele mai potrivite pentru ca lupta să dea rezultate cît mai eficace. Încercările social-democraților de dreapta, cît și ale liderilor sindicali de sub influență lor, care căutau să împiedice unificarea organizațiilor de tineret pe baze marxist-leniniste și să formeze propriile lor organizații de tineret, nu au avut succes și de aceea ei acuzau organizațiile „Tineretului socialist” de aderare la principiile comuniste. În aceste condiții speciale, cînd guvernul burghezo-moșieresc „care dezlănțuise teroarea la greva generală și arrestase Congresul comunist, era gata să lovească orice încercare comunistă”¹, trebuiau găsite cele mai bune metode pentru a conduce lupta avangărzii proletariatului. În acele împrejurări o schimbare legală a titulaturii organizației revoluționare de tineret în Uniune a Tineretului Comunist nu ar

¹ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I.C., filele 247—264.

fi fost oportună. Cea mai potrivită tactică pe care Mișcarea tineretului socialist urma să o adopte era autonomia, întrucât „Dacă T.S. se declară comunist, a doua zi ziarul era suspendat și C.C.P. arestat, deci încercarea de organizare și propagandă de la început distrusă”¹.

Tineretul revoluționar din țara noastră trebuia să-și mențină în orice mod posibilitățile de activitate legală, pentru a putea servi în orice împrejurare partidului comunist dacă acesta s-ar fi aflat în momente grele. De aceea . . ., pentru a nu cădea împreună cu partidul în caz de începere a teroarei, ci de a fi supapa lui de siguranță, C.C.P. a hotărît ca să susție autonomia mișcării și să respingă afilierea la Comisia generală, aşa cum ne ceruse ea, în același timp neafiliindu-se la nici un partid politic”².

Muncitorii vîrstnici și tineri își dădeau seama însă din lupta desfășurată de Comitetul Central provizoriu, din atitudinea pe care el o preconiza în diferite ocazii că adoptarea atât a autonomiei, cât și a numelui de „Tineret Socialist” nu constituie decât măsuri cu caracter provizoriu, probleme de tactică adoptate temporar de tineretul revoluționar întrucât „T.S. deși legal autonomă, cu organizația separată, ilegal ține de partidul comunist lucrînd în concordanță și sub directivele partidului comunist”³. De aceea pentru a duce lupta pe două fronturi, atât împotriva aparatului de represiune burghezo-moșieresc, cât și împotriva oportunistilor, P.C.R. a îndrumat tineretul să nu se proclame organizație comunistă.

Această măsură tactică a fost sprijinită și de Internaționala Comunistă a Tineretului care luând cunoștință de condițiile speciale, „teroarea albă în creștere, permanentele persecuții polițienești”, în care activa Mișcarea Socialistă a Tineretului din România a fost de acord ca „Tineretul Socialist” să nu adere oficial la I.C.T. cu faptul că organizația revoluționară de tineret din țara noastră nu-și putea schimba denumirea⁴.

Într-o scrisoare a Internaționalei Comuniște a Tineretului adresată „Tineretului Socialist” din România se arăta că: „Pentru moment noi suntem de acord cu forma independentă a legăturilor voastre oficiale cu Partidul Comunist. Însă noi sperăm că Uniunea de tineret unificată va putea sprijini și în mod public propaganda de front unic a Partidului Comunist. Totuși este neapărat necesar, ca conducerea comunistă a Uniunii legale de tineret să colaboreze cu Partidul Comunist”⁵.

Lenin, care s-a ocupat îndeaproape de mișcarea de tineret, a arătat că în anumite împrejurări tineretul trebuie să acționeze independent. „De aceea, între altele, noi trebuie să fim neapărat pentru independentă organizatorică a uniunii tineretului și aceasta nu numai din cauză că de această independentă se tem oportuniștii, ci și pentru motive care privesc fondul chestiunii. Căci fără independentă completă tineretul nu va putea nici să formeze din rîndurile sale buni socialisti, nici să se pregătească pentru a duce socialismul înainte”⁶.

¹ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1, I. C., filele 247 – 264.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Contr buflii..., p. 125.

⁵ A.C.I.I.P., dosar 14, fond 1; I.C., filele 138 – 140.

⁶ V. I. Lenin, op. cit., p. 241.

De asemenea și sub alte aspecte V. I. Lenin a dat îndrumări de neprețuit mișcării de tineret. El a arătat grijă pe care conducătorii revoluționari ai proletariatului trebuie să o manifeste față de tineretul „care fierbe, clocolește, caută”, că față de ei trebuie să avem o altă atitudine, de apropiere tovărășescă, de toleranță. „Una este cînd avem de-a face cu oameni maturi — arată Lenin — care derutează proletariatul, care au pretenția să conducă și să învețe pe alții: împotriva lor trebuie dusă o luptă necruțătoare. Altceva însă este cînd avem de-a face cu organizații de tineret care declară deschis că ele abia învață, că rostul lor principal este să pregătească activiștii pentru partidele socialiste. Pe acești oameni trebuie să-i ajutăm prin toate mijloacele, să fim cît se poate de toleranți față de greșelile lor, căutînd să le îndreptăm treptat și mai ales prin metoda convingerii, iar nu prin luptă”¹.

Orientîndu-se just în condițiile complexe ale epocii respective și aplicînd indicațiile leniniste, P.C.R. a putut ajuta și îndruma mișcarea de tineret. Conferința generală a subliniat că trebuie să existe o conlucrare cînd mai strînsă a tineretului, că dat fiind situația specială în care activa mișcarea, nu se putea pretinde organizațiilor din Transilvania de a se afilia mișcării de tineret din vechea Românie, după cum nici cele din Transilvania nu pot cere celor din vechea Românie să se afiliyez lor, întrucît aceasta ar însemna îngrădirea activității celor din urmă. Numai conlucrarea strînsă, cînd un delegat sau doi ai Transilvaniei vor lucra în permanentă la București legăturile vor fi cu adevărat trainice și munca va fi rodnică.

În ce privește punctul 6 al ordinii de zi, Conferința deleagă o comisiune care să pregătească lucrările Congresului care urma să consfințească ceea ce de fapt reușise să înfăptuiască această conferință: crearea organizației unice marxist-leniniste de tineret din România. Conferința generală a tineretului muncitor din 19—20 martie 1922, deși nu a rezolvat definitiv problemele principale ale activității și organizării tineretului, a indicat normele generale de conducere ale mișcării de tineret și a pus „bazele organizației marxist-leniniste de tineret”². Făcînd bilanțul acestui eveniment, subliniind importanța deosebită pe care această adunare reprezentativă a avut-o în viața tineretului muncitor „Tineretul socialist” arăta: „rezultatele conferinței sunt imense. Unificarea care le dă organizațiilor noastre forță și viață, unificarea reală a început. Unificarea sufletească, care pe deasupra tuturor piedicilor va deveni unificarea naturală a întregii noastre mișcări, a fost opera de căpetenie a Conferinței de duminică. Dar, nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noii organizații au fost date mișcării tineretului”³.

Numai ajutorul de neprețuit și îndrumarea permanentă de către P.C.R. a făcut ca mișcarea de tineret să respingă cu succes încercările social-democraților de dreapta de a distruga organizațiile revoluționare ale tineretului, să reziste atacurilor autoritatilor burghezo-moșierești.

¹ V. I. Lenin *op. cit.*, p. 241—242.

² „Scîntea”, nr. 5518 din 4 mai 1962.

³ „Tineretul socialist”, nr. 35 din 25 martie 1922.

Conferința din 19—20 martie 1922 a adresat un apel către muncitorii tineri din România pentru a le arăta care sunt îndatoririle de muncitori, exploatați de capitaliști în aceeași măsură ca și vîrstnicii și care au dat atîtea jertfe pentru cauza proletară. Prin acest apel se adresa o chemare înflăcărâtă tineretului din întreaga țară de a porni hotărît la muncă pentru organizarea pe baze noi, trainice, a tineretului revoluționar. „Intrați cu toții în organizațiile tineretului socialist” se scrisă în apel — acolo unde ele nu există, lucrați și faceți ca ele să ieie ființă... Organizați-vă și vă pregătiți la lupta ce mîne ca vîrstnici o veți avea de dus contra dușmanului vostru de clasă”¹. În conformitate cu măsurile adoptate Comitetul Central provizoriu a hotărît ca primele două săptămâni din luna următoare 2—15 aprilie să fie „săptămînile reorganizării”, în care interval să se facă adunări în toate orașele, să se intensifice munca de organizare și agitație, să se facă înscrieri de noi membri în cercuri, iar cele vechi să se întărească².

Conferința generală din martie a adoptat trei moțiuni : una în care salută eroismul tovarășilor din temnițe și al celor judecați de curtea marșală, a doua contra înscenării monstruosului proces din Dealul Spirei intentat „întregii clase muncitoare”, cerînd cu insistență amnistie generală, ridicarea stării de asediu și a cenzurii, iar o altă moțiune face apel la tineretul proletar din România să vină în ajutorul fraților lor din Rusia, unde bîntuia seceta.

Conferința tineretului din martie 1922 adresează de asemenea ca răspuns la salutul trimis o scrisoare tineretului comunist din Bulgaria, pe care îl asigură că va merge pe căile socialismului internațional, și o altă scrisoare Internaționalei Comuniște a Tineretului, în care se arată că : „își va da toată silință pentru a face din mișcarea tineretului din țara românească o platformă solidă pe care să se clădească societatea socialistă”³.

Activitatea ulterioară a Uniunii Tineretului Socialist a arătat că ea se călăuzea după principiile Internaționalei Comuniște a Tineretului, după principiile care le indica Partidul Comunist din România, care a îndrumat mereu organizația revoluționară marxist-leninistă a tineretului. Transformarea organizațiilor socialiste de tineret într-o organizație revoluționară unică a fost un proces complex și s-a desfășurat în condiții de luptă deosebite. Victoria a revenit tineretului revoluționar întrucît la baza mișcării de tineret au stat principiile partidului comunist, centralismul democratic, democrația internă de organizație, întărirea legăturilor cu masele de tineri muncitori. U.T.S. a aplicat în practică lozinca Congresului al III-lea al I.C.T. care a indicat conducătorilor organizațiilor de tineret să lucreze „în mase !” să-și îndrepte atenția „spre organizațiile de masă !” care „nu însemna numai întinderea sa numerică ci înrădăcinarea sa în masele tineretului muncitor, permanenta conducere și influență a acestuia”⁴.

Trebua să se treacă de la organizațiile teritoriale la organizații pe baza celulelor de întreprindere, uzină, școală, birou etc. Mișcarea Socia-

¹ Documente din Istoria U.T.C.R., 1917—1944, p. 57—58.

² „Tineretul socialist”, nr. 36 din 1 aprilie 1922.

³ Ibidem, nr. 35 din 25 martie 1922.

⁴ „Socialismul”, an. XVII, nr. 18, 4 martie, 1923.

listă de Tineret, devenită apoi U.T.S. a recunoscut și aplicat în viață principiile luptei de clasă, principiile internaționalismului proletar, a demascat teroarea autorităților burghezo-moșierești îndreptată împotriva comuniștilor și a mișcării revoluționare în general. „Nu vrem să tolerăm ca reacțiunea să găsească tineretul resemnat... arată un articol din „Socialismul”. Vrem să ne înarmăm pentru luptă, vrem să adunăm masele largi de tineri muncitori pentru această luptă! Vrem să ne apărăm! Si pentru aceasta vrem un front unic de luptă”¹. Lupta pentru unitate a caracterizat întreaga activitate a U.T.C. și a fost dusă cu consecvență în pofida împotrivirii social-democraților de dreapta, ceea ce a contribuit la călirea politică a membrilor organizației revoluționare de tineret. Referindu-se la continua dezvoltare și întărire a U.T.S. și la lupta P.C.R. pentru transformarea ei în U.T.C., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată: „În ciuda faptului că majoritatea congresiștilor sunt arestați și li se înscenază monstruosul proces cunoscut sub numele de „Procesul din Dealul Spirei” conducerea comunistă organizează luptele greviste dintr-o serie de fabrici și transformă Uniunea Tineretului Socialist în Uniunea Tineretului Comunist, organizație revoluționară, marxist-leninistă a tineretului muncitor din România, văstărul și rezerva Partidului comunist”². Regulamentul de organizare al mișcării tineretului socialist din România, discutat și aprobat de Conferința generală a tineretului socialist din 19—20 martie, fixa scopul mișcării și sarcinile cercurilor și comitetelor locale. Noul regulament, care constituia un pas înainte în raport cu vechiul sistem de organizare, arăta că scopul mișcării era să organizeze mase cât mai largi de tineri pentru a le educa în spiritul luptei economice și politice, că întregul aparat al mișcării de tineret trebuia să fie mijlocul pentru realizarea scopurilor pe care tineretul și le propune. Se sublinia că membrii comitetelor vor primi însărcinări speciale, de responsabil cultural, propagandistic, organizatoric, sportiv etc. Regulamentul prevedea de asemenea faptul că întreaga mișcare avea să fie condusă de un Comitet Central cu sediul la București și că tot aici va funcționa Executiva Comitetului Central, formată din 5 membri, care va conduce în mod permanent întreaga mișcare de tineret. Deși avea unele lipsuri în ce privește concepția de organizare pe baze culturale și economice, pe care se punea accent lipsuri moștenite de la modul de organizare al vechilor cercuri de tineret, fapt care se datora influenței elementelor oportuniste care s-a mai manifestat încă, noul regulament considera organizația tineretului ca mișcare politică.

Lucrările conferinței, rapoartele ținute, cît și cuvîntările delegaților din întreaga țară au evidențiat în general unitatea de vederi a tineretului muncitor, hotărîrea lui de a se unifica și de a activa pe baza principiilor ideologiei revoluționare a clasei muncitoare — marxism-leninismul — sub îndrumarea Partidului Comunist.

¹ „Socialismul”, an. XVII, nr. 18, 4 martie 1923.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 368—369.

Procesul de închegare a organizației revoluționare de tineret, de creștere politică a membrilor Mișcării Socialiste a Tineretului a continuat cu și mai mare intensitate după Conferința din martie. A început acțiunea de reorganizare, în special acolo unde persecuțiile autorităților burghezo-moșierești au desființat cercurile tineretului muncitor, ca de exemplu la Oradea, Turnu Severin¹.

În bazinul carbonifer al Văii Jiului începe o acțiune similară, ca și de creare a noi cercuri la Vulcan, Lonea, Petroșani, Petrila, cît și în bazinul Văii Prahovei². În capitală și provincie, în principalele orașe au loc adunări care dezbat situația tineretului muncitor pe plan local în lumina raportului ținut de delegați la Conferința din martie de la București.

În domeniul politic s-a dus o luptă ascuțită împotriva social-democraților de dreapta, care văzind că nu le-a reușit tentativa de a sparge mișcarea de tineret și de a și-o subordona, au început să denunțe condcereea și membrii cercurilor socialiste siguranței.

În ciuda maltratărilor poliției guvernului liberal, cît și a denunțurilor trădătorilor social-democrați de dreapta, tineretul socialist, sub conducerea P.C.R., desfășura o luptă aprigă pentru întărirea organizației revoluționare de tineret. Pe linia consolidării și desăvîrșirii unificării organizației de tineret „Tineretul socialist” relata despre ținerea la București la 18 august 1922 a Consfătuirii Mișcării Socialiste de tineret în scopul pregătirii Congresului³.

Consfătuirea a fixat ordinea de zi a Congresului general al tineretului, arătind că la baza viitoarei mișcări trebuie să stea principiul luptei de clasă și centralismul democratic. Delegații au hotărât ca presa de tineret să apară în mai multe limbi, iar Congresul să aibă loc la 6 - 8 octombrie 1922, la Sibiu.

Cu toate loviturile și prigonirile din partea poliției și siguranței burghezo-moșierești, la începutul lunii septembrie s-a desfășurat „Săptămâna propagandei” care avea drept scop ca: „printr-o propagandă susținută și exclusiv închinată organizării, cercurile să-și mărească numărul membrilor, să aducă noi mase de tineri în organizația noastră”.

Din cauza prigoanei regimului burghezo-moșieresc și întrucât autoritățile din Sibiu au refuzat să dea autorizație pentru ținerea Congresului de unificare a tineretului, pînă la aprobarea statutelor de către Ministerul de Interne, Congresul programat în octombrie se amîna.

Perioada stabilizării relative a capitalismului în România s-a caracterizat printr-o puternică ofensivă a claselor exploatatoare împotriva nivelului de trai al maselor și printr-o susținută teroare contra organizațiilor muncitorești și ale tineretului. Tineretul muncitor s-a ridicat cu hotărîre împotriva nivelului scăzut de trai, împotriva a tot ce lovea în interesele poporului exploatat. O altă conferință a tineretului mun-

¹ „Tineretul socialist”, nr. 40 din 29 aprilie 1922.

² Ib dem, nr. 43 din 4 iunie 1922.

³ Ibidem, nr. 3 din 27 august 1922.

citor din vechea Românie anunțată pentru 4, 5, 6 februarie 1923 care urma să se țină la Constanța a fost oprită prin arestări, percheziții și intimidări de autorități¹. Prin lupta pe care a desfășurat-o, tineretul muncitor a ciștigat încrederea și sprijinul muncitorilor vîrstnici din România. Organizația revoluționară a tineretului se dezvolta și se întărea.

Ședința plenară a Comitetului Central provizoriu din 11 martie 1923, care a avut loc la București, a analizat situația organizațiilor tineretului din întreaga țară, arătind că deși a crescut numărul cercurilor de tineret, teroarea guvernului burghezo-moșieresc a făcut să scadă numărul membrilor, iar în Transilvania și Banat autoritățile urmăreau să desființeze organizațiile de tineret. Punctul 5 al ordinii de zi al ședinței plenare se referea la numele organizației. Plenara a hotărît schimbarea denumirii din „Mișcarea Tineretului Socialist” în „Uniunea Tineretului Socialist din România”.

După această plenară, tineretul muncitor a desfășurat, sub conducerea P.C.R., o luptă ascuțită împotriva terorii dezlănțuite de organele de represiune ale regimului burghezo-moșieresc care căutau să distrugă organizațiile revoluționare ale tineretului prin interzicerea lor², cît și împotriva conducerii oportuniste social-democrate care prin denunțuri, prin încercarea de creare a noi organizații de tineret³, și tipărirea altor organe de presă, urmărea să creeze confuzii, să deruteze tineretul revoluționar din patria noastră.

Apelul U.T.S. adresat tuturor cercurilor din țară, tineretului muncitor cu prilejul zilei de 1 Mai 1923 chema tineretul ca alături de muncitorimea vîrstnică să lupte pentru recucerirea celor opt ore de muncă, pentru salarii la nivel cu costul pieții, pentru amnistie generală, împotriva exploatarii copiilor în fabrici și ateliere, împotriva bătăii și a muccii de noapte a copiilor și a tinerilor muncitori etc.⁴.

Autoritățile burghezo-moșierești au interzis ținerea Congresului din aprilie 1924 al U.T.S. Pornind de la această situație, U.T.S. a publicat în presă problemele care trebuiau să se discute în cadrul ordinii de zi, urmărind ca ele să fie întărite printr-un referendum al tuturor organizațiilor de tineret din țară⁵. „Comitetul Central a hotărît să se discute pe larg în gazetă toate chestiunile și întreaga activitate a anului scurs, precum și noua atitudine pe care trebuie să o aibă Uniunea în anul în curs”⁶. „Tineretul socialist” a publicat rapoartele anuale, părerile și criticele membrilor U.T.S. Cercurile U.T.S. erau invitate să țină adunări generale unde să discute rapoartele și să adopte moțiuni care vor fi publicate în presa tineretului muncitor. Un articol de fond din „Tineretul Socialist” arată că U.T.S. pășește pe un drum nou. „Chestiunea intrării noastre în Internaționala Comunistă a Tineretului, în Internaționala care

¹ „Tineretul socialist”, nr. 32 din 18 martie 1923.

² Ibidem, mai–iunie 1923.

³ Ibidem, nr. 34 din 31 martie 1923, nr. 12 din 18 nov. 1923.

⁴ Ibidem, nr. 33 din 29 aprilie 1923.

⁵ Ibidem, nr. 7 din 10 februarie 1924.

⁶ Documente din istoria U.T.C.R., 1917–1944, p. 69.

azi grupează păturile conștiente de muncitori tineri, masele tineretului revoluționar din întreaga lume, a fost pusă în discuția organizațiilor noastre; asupra ei tovarășii noștri au să-și spună cuvîntul”¹. Articolul de fond arăta care sunt sarcinile unui membru al organizației comuniste de tineret, menționând importanța acestui eveniment ce nu trebuie să scape nimănui: și anume că odată cu afilierea la Internaționala Comunistă a Tineretului, U.T.S. s-a transformat în Uniunea Tinerețului Comunist. „Afilierea — se sublinia în articol nu este numai o formalitate, ci ea implică atât pentru Uniunea noastră, cît și pentru fiecare tovarăș membru al acestei Uniuni datorii și obligații mari”². Tânărul comunist trebuie să facă propagandă la locul lui de muncă, în cercul prietenilor și al cunoștințelor, să scrie la gazeta U.T.C., să fie un membru disciplinat și să reziste atacurilor autorităților burghezo-moșierești. Articolul de fond arăta de asemenea că: „întrînd în Internaționala Comunistă noi trebuie să ne conformăm nu numai statutelor ei, rezoluțiilor votate de diferite congrese, dar să ne pătrundem în toată activitatea noastră de zi cu zi de spiritul pe care această Internațională îl reprezintă, de spiritul comunist”³.

Afilierea U.T.S., singura organizație revoluționară a tinerilor muncitori din țara noastră la Internaționala Comunistă a Tineretului a arătat că „comunismul ca tel și ca principii a călăuzit atât pe conducători cît și pe membrii U.T.S.”, că Uniunea, căpătând o îndrumare clară și precisă în această perioadă de prigoană sălbatică, va înscrive o măreată pagină de eroism în istoricul mișcării muncitorești din România. Afilierea U.T.S. lă I.C.T. și recunoașterea condusării nemijlocite a U.T.C. de către P.C.R., confirma astfel o stare care exista de fapt încă din martie 1922.

Așa cum s-a arătat în raportul „40 de ani de muncă și luptă sub steagul glorios al partidului”, prezentat la adunarea festivă a tineretului din capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tinerețului Comunist din România: „La 1 mai 1924, organizația s-a afiliat la Internaționala Comunistă a Tineretului, adoptând denumirea de «Uniunea Tinerețului Comunist din România»”⁴.

Uniunea Tinerețului Comunist din România, cu sprijinul și sub îndrumarea P.C.R., și-a desfășurat mai departe lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc pentru revendicări politice și economice specifice tinerețului. Tinerețul revoluționar din patria noastră a participat la multe acțiuni organizate de partidul comunist. Tineri muncitori în frunte cu uteciștii au luat parte la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, au înfruntat cu curaj și spirit de sacrificiu teroarea dezlanțuită de guvernele din perioada fascizării țării și a participării României la războiul antisovietic.

¹ Documente din Istoria U.T.C.R., 1917 - 1944, p. 71.

² Ibidem,

³ Ibidem,

⁴ "Sfîntea", nr. 5518 din 4 mai 1962.

Uniunea Tineretului Comunist, ajutor credincios al partidului în lupta pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, a participat cu abnegație la înfăptuirea insurecției armate din august 1944, a luptat cu eroism pe frontul antihitlerist și a fost prezentă la toate marile acțiuni pentru instaurarea puterii populare. Tradițiile glorioase de luptă ale Uniunii Tineretului Comunist sunt astăzi continue de Uniunea Tineretului Muncitor care sub conducerea Partidului Muncitoresc Român educă și mobilizează tineretul muncitor la întreaga construcție economică și de stat, contribuind activ la desăvîrșirea construcției socialiste în țara noastră.

Făcind bilanțul luptei desfășurate de Uniunea Tineretului Comunist în decursul celor patru decenii sub steagul glorios al partidului, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a spus: „Minunatul nostru tineret a participat cu elan la lupta poporului nostru pentru libertate și progres social, a adus o mare contribuție la toate bătăliile duse de partid, de clasa muncitoare din România, la înfăptuirea tuturor victoriilor noastre”¹.

ВСЕОБЩАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ТРУДЯЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В МАРТЕ 1922 Г.

РЕЗЮМЕ

Марксизм-ленинизм указывает, что в задачи коммунистической партии входит воспитание, организация и руководство молодежным движением. В. И. Ленин неоднократно подчеркивал, что революционная партия пролетариата должна вовлекать во все больших масштабах в политическую борьбу рабочую молодежь, как составную часть рабочего класса.

Первой формой организации рабочей молодежи явился образованный в 1908 году в Бухаресте „Кружок учеников”, который со временем преобразовался в кружки социалистической молодежи. Число рабочих молодежных кружков в стране постепенно росло, а в столице возникли многочисленные подсекции. После первой мировой войны, в период революционного подъема, отмечается большой прилив рабочей молодежи в социалистические кружки. В то время как передовые революционные представители рабочего движения стремились воспитать молодежь в духе классовой борьбы и пролетарского интернационализма, правые социал-демократические руководители и Генеральная комиссия профсоюзов предпочитали, чтобы молодежь занималась только вопросами воспитания и культуры и не вмешивалась бы в политическую борьбу. Попытки объединения и реорганизации молодежных организаций во всех провинциях Румынии смогли осуществиться лишь в 1922 году после создания Коммунистической партии Румынии.

Собравшись на всеобщую конференцию в Бухаресте (19—20 марта 1922 г.), представители рабочей молодежи решают создать единую марксистско-ленинскую

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din România, "Scînteia"*, nr. 5517 din 3 mai 1962.

революционную организацию молодежи. Хотя всеобщая мартовская конференция 1922 года и не разрешила всех вопросов, связанных с деятельностью и организацией молодежи в Румынии, она указала общие нормы руководства молодежным движением, заложила основы ее объединения. Создание Социалистического союза молодежи, благодаря марксистско-ленинским принципам, легшим в основу его деятельности, явилось новым этапом в борьбе, которую развернула молодежь под водительством КПР против социального и материального угнетения.

Преобразование Социалистического союза молодежи в Коммунистический союз молодежи — марксистско-ленинскую революционную организацию рабочей молодежи Румынии, преемницу и резерв КПР — на съезде в апреле 1924 года и присоединение его к Коммунистическому интернационалу молодежи узаконило то, что существовало на деле.

Коммунистический союз молодежи воспитывал и мобилизовал молодежь на фабриках, на полях, в школах и казармах на борьбу под руководством КПР против буржуазно-помещичьего режима, за демократические права и свободы.

Союз рабочей молодежи является сегодня прямым продолжателем славных боевых традиций Коммунистического союза молодежи.

LA CONFÉRENCE GÉNÉRALE DE LA JEUNESSE TRAVAILLEUSE DE MARS 1922

RÉSUMÉ

Le marxisme-léninisme nous enseigne que le parti communiste a pour tâche de s'occuper de l'éducation, de l'organisation et de la direction du mouvement de jeunesse. V. I. Lénine a souligné à maintes reprises que le parti révolutionnaire du prolétariat doit s'attacher à entraîner dans la lutte politique des masses aussi nombreuses que possible de la jeunesse travailleuse en tant qu'élément de la classe ouvrière.

La première forme organisée de la jeunesse travailleuse a fait son apparition en 1908 par la constitution, à Bucarest, du « Cercle des apprentis », qui s'est transformé ultérieurement en cercles de la jeunesse socialiste. Les cercles de la jeunesse travailleuse se sont peu à peu multipliés dans tout le pays, tandis qu'à Bucarest prenaient naissance plusieurs sous-sections. La période d'essor révolutionnaire qui suivit la première guerre mondiale fut marquée par un afflux croissant de la jeunesse travailleuse dans les cercles socialistes. Mais, alors que les éléments avancés, révolutionnaires du mouvement ouvrier s'appliquaient à éduquer la jeunesse dans l'esprit de la lutte des classes et de l'internationalisme prolétarien, les dirigeants social-démocrates de droite et la Commission Générale des Syndicats entendaient limiter l'activité de la jeunesse au domaine de l'éducation et de la culture, sans qu'elle eût à s'immiscer dans la lutte politique. Les tentatives d'unification et de réorganisation des formations de jeunesse de toutes les provinces de Roumanie n'aboutirent qu'en 1922.

Réunis dans une conférence générale tenue à Bucarest du 19 au 22 mars 1922 les représentants de la jeunesse travailleuse de tout le pays décidèrent la constitution d'une organisation unique révolutionnaire, marxiste-léniniste, de la jeunesse. Bien que n'ayant

pas résolu tous les problèmes touchant l'organisation et l'activité de la jeunesse de Roumanie, la conférence de mars 1922 a néanmoins fixé les normes directrices générales du mouvement de jeunesse et établi les bases de son unification. La création de l'Union de la Jeunesse Socialiste, par le contenu et le caractère de l'activité de celle-ci aussi bien que par les principes marxistes-léninistes qui présidèrent à sa constitution, marqua une nouvelle étape de la lutte de la jeunesse, sous la direction du P.C.R., contre l'oppression sociale et matérielle.

La transformation de l'Union de la Jeunesse Socialiste en Union de la Jeunesse Communiste (U.T.C.), organisation révolutionnaire marxiste-léniniste de la jeunesse travailleuse de Roumanie, réserve du P.C.R., décidée par le Congrès d'avril 1921, et l'affiliation de l'U.T.C. à l'Internationale Communiste de la Jeunesse, n'ont fait que consacrer un état de choses existant.

L'U.T.C. a éduqué et mobilisé la jeunesse des usines, des campagnes, des écoles et des casernes, pour lutter aux côtés et sous la direction du P.C.R. contre le régime bourgeois agraire, pour les droits et les libertés démocratiques.

L'Union de la Jeunesse Travailleuse est aujourd'hui de plein droit la continutrice des glorieuses traditions de lutte de l'Union de la Jeunesse Communiste.

DIN CONTRIBUȚIA TINERETULUI LA LUPTA P.C.R. ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI PREGĂTIRII RĂZBOIULUI ANTISOVIETIC

DE

C. MOCANU

Fascismul — dictatura fătișă, teroristă a celor mai reaționare, mai șovine și imperialiste elemente ale capitalului finanțiar, îndreptată împotriva maselor populare, împotriva mișcării revoluționare, comuniste, împotriva a ceea ce a creat omenirea mai bună a înscris pagini negre în istorie : teroare sălbatică, milioane de oameni exterminați în lagărele naziste, declanșarea celui de-al doilea război mondial. În fața primejdiei fasciste, partidele comuniste, Uniunea Sovietică — primul stat al muncitorilor și țăranilor instaurat prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — au chemat popoarele, toate forțele progresiste și democratice la luptă neîmpăcată pentru bararea drumului fascismului, pentru zdrobirea acestui singeros dușman al umanității.

Partidul Comunist din România, inima înflăcărată, fierbinte a poporului nostru, a demascat în fața maselor pericolul fascismului, caracterul lui profund reaționar, antiuman, a organizat și condus mișcarea antifascistă a maselor, lupta împotriva regimului fascist și criminalului război antisovietic, pentru o Românie liberă și democratică.

„Minunatul nostru tineret — a spus tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în cuvântarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a crearea Uniunii Tineretului Comunist — a participat cu elan la lupta poporului pentru libertate și progres social, a adus o mare contribuție la toate bătăliile duse de partid, de clasa muncitoare din România, la înfăptuirea tuturor victoriilor noastre”¹.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvântarea rostită la adunarea festivă a tineretului din Capitală cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist din România, „Sâlnteia”, an. XXXI, nr. 5517 din 3 mai 1962.*

În articolul de față prezentăm unele date privind contribuția tineretului la lupta partidului comunist pentru mobilizarea maselor împotriva fascismului și pregătirii războiului antisovietic, pentru apărarea libertăților democratice și a independenței țării în perioada 1935–1941*.

Partidul Comunist din România, înfruntînd prigoana regimului burghezo-moșieresc, a intensificat, folosind experiența eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști, lupta pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și stringerea în jurul proletariatului a tuturor păturilor și categoriilor sociale interesate în apărarea păcii și a independenței naționale, pentru închegarea Frontului popular antifascist.

În anii fascizării țării, Uniunea Tineretului Comunist, alături de celelalte organizații de masă create și conduse de P.C.R., a desfășurat o serie de activități pentru demascarea fascismului, a războiului imperialist, pentru mobilizarea maselor tineretului în lupta întregului popor muncitor. Educind tineretul în spiritul cauzei libertății, al dragostei fată de patrie și al internaționalismului proletar, U.T.C. a dus o neîmpăcată luptă de clasă împotriva organizațiilor burgheze reacționare de tineret, împotriva grupărilor fasciste, teroriste care încercau să otrăvească conștiința tineretului printr-o deșăنقată propagandă naționalistă, șovină, războinică, a chemat tineretul la infăptuirea unității de acțiune antirăzboinică și antifascistă.

Pentru închegarea frontului tinerilor antifasciști, ca parte integrantă a frontului popular împotriva fascismului, U.T.C., sub conducerea partidului, a dus o activitate tot mai susținută încă de la începutul anului 1935. Aplicând directivele partidului, U.T.C., care de la crearea sa a luptat fără încetare pentru realizarea frontului unic al tineretului muncitor, după plenara din februarie 1935 a Comitetului Central al P.C.R., care a adoptat rezoluția cu privire la crearea Frontului popular antifascist, a intensificat lupta pentru realizarea unității de tineret, Frontul unic muncitorilor fiind nucleul Frontului antifascist al întregului popor. Activitatea pentru un front larg al tineretului muncitor menit să contribue la mobilizarea în masă a tuturor elementelor muncitorești și antifasciste din țară — contribuind astfel la închegarea Frontului popular antifascist, pentru care lupta partidul comunist — începe să se oglindească mai bine conturat în presa U.T.C.-ului, în diferite documente ale organizației comuniste de tineret. În editorialul *Fascismul înseamnă război*, publicat în „Tânărul leninist”, organ central al U.T.C., din aprilie 1935, C.C. al U.T.C. arăta că împotriva pericolului tot mai evident al fascizării crescînd „întregul tineret exploatat din România trebuie să contrapui zidul puternic al milioanelor de tineri exploatați [...] creînd Frontul Popular Antifascist în fabrici, mine, sate, universități etc.”¹. Tot așa, în circulara din aprilie 1935 către toate comitetele regionale și județene, către toți uteciștii, dată în legătură cu activitatea pentru realizarea frontului unic al tineretului muncitor,

* Problema luptei antifasciste a tineretului dusă înainte de 1935 a fost abordată în articolul publicat în „Studii”, nr. 1, an. X, 1957, intitulat *Lupta P.C.R. pentru realizarea frontului unic în rîndurile tineretului muncitoresc în anii 1933–1935*.

¹ „Tânărul leninist”, nr. 4, an. X, aprilie 1935.

C.C. al U.T.C., după ce analizează pericolul fascizării și pregătirii războiului imperialist și demască pe liderii social-democrați de dreapta care respingeau mereu propunerile de unitate făcute de comuniști, subliniază „necesitatea creării unui front larg de luptă a tinerilor muncitori fără deosebire de rasă, naționalitate sau convingeri politice”¹. De asemenea, în rezoluția conferinței regionale U.T.C. Oltenia, care a avut loc în mai 1935, se precizează ca o sarcină principală „Organizarea luptei în front contra fascizării tineretului pentru un larg front popular antifascist”².

După congresul Internaționalei Comuniste din august 1935, care a elaborat multilateral linia Frontului popular antifascist, în cadrul luptei desfășurată de P.C.R. pentru încheierea unității antifasciste, organizația comunistă de tineret a popularizat documentele Internaționalei, a explicat tinerilor însemnatatea Frontului popular antifascist, a trecut la noi acțiuni în vederea înfăptuirii frontului unic cu organizațiile social-democrate, a unității antifasciste cu celealte organizații de tineret interesate în lupta antifascistă. La 2 ianuarie 1936, C. C. al U.T.C. a trimis o nouă scrisoare către Comitetul Central și organizațiile Uniunii Tineretului Muncitoresc Socialist*. Remarcind creșterea pericolului fascismului în Europa (Germania) și în Asia (Japonia) și intensificarea politiciei de fascizare dusă de vîrfurile cele mai reacționare în România, U.T.C. se adreseză acestei organizații social-democratice de tineret, subliniind „că mobilizarea întregului tineret în luptă pentru revendicările sale și împotriva fascismului și războiului este singura cale posibilă. Dar pentru aceasta este imperios necesară în primul rînd unitatea de clasă a tineretului proletar, conducătorul întregului tineret, este nevoie deci de unitatea organică a tuturor organizațiilor muncitorești și de clasă ale tineretului”³.

În vederea lărgirii frontului tinerilor care luptau împotriva fascismului, C. C. al U.T.C., tot în ianuarie, a adresat un apel și organizației tineretului radical-țărănesc. Reliefind că independența țării este în pericol, iar libertățile democratice sunt grav amenințate în urma extinderii fascismului în țară, ca și pe plan internațional, și că fasciștii români se orientează tot mai mult către Germania hitleristă, manifestul arată că tinerii comuniști sunt gata să lupte „cu arma în mână pentru apărarea libertății țării și democratizarea ei”. În acest apel se subliniază că, încheierea alianței cu Uniunea Sovietică, întărirea legăturilor cu țările burgheze „democratice”, „e singura cale a României pentru a apăra independența națională amenințată”. De aceea este necesară „o concentrare a întregului tineret din România, indiferent de vederile politice, a tot ce este nefascist, într-o mișcare largă a tinerei generații, concentrare care ar uni toate forțele progresiste și pacifiste (care luptă pentru pace — n.n.) în fața dușmanului comun”⁴.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. (In continuare vom cita: A.C.I.I.P.) cota B, b, 19, 2, nr. inv. 877.

² Ibidem, 3, nr. inv. 878.

* Organizație social-democrată de tineret; mai era o organizație social-democrată de tineret ghelereristă.

³ Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917–1944, Editura tineretului, 1958, p. 399.

⁴ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32 819–275, fila 16.

Prin unirea tinerei generații, preciza C.C. al U.T.C., se înțelegea „concentrarea tuturor forțelor democratice nefasciste ale tineretului în cadrul Frontului Popular Antifascist, în lupta pentru menținerea libertăților democratice și largirea lor, pentru libertate, pace și progres”¹. Această linie însemna aplicarea de către Uniunea Tineretului Comunist din România a hotărârii Congresului al VI-lea al Internaționalei Comuniste a Tineretului, care s-a ținut la Moscova în ianuarie 1936 pe baza documentelor Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste. Unirea tinerei generații într-un front împotriva fascismului era pe deplin posibilă și era exprimată de manifestările și tendințele antifasciste tot mai deschise ale tuturor categoriilor de tineri care infierau într-un fel sau altul, direct sau indirect, consecințele fascismului și războinului.

În fața creșterii ofensivei fasciste, care folosea felurile mijloace, unele mascate, în vederea prinderii tineretului în mrejile fascismului, U.T.C. a arătat tineretului în mai multe documente ale sale cum, sub forma unui „guvern de autoritate”, vîrfurile cele mai reaționare ale claselor exploatatoare urmăreau să instaureze regimul fascist; de asemenea, U.T.C. a desfășurat o mai largă acțiune de denisare a Gărzii de fier, organizație legionară teroristă, care, deși dizolvată formal după asasinarea lui I. G. Duca, continua de fapt să ființeze sub învelișul noii denumiri „Totul pentru țară”.

În ofensiva lor, fasciștii au început să folosească pe scară mai mare felurile organizații și manifestări culturale, sportive, forme de activitate „obștească”. Uniunea Tineretului Comunist a întreprins o intensă activitate pentru a baraj drumul fasciștilor spre asemenea organizații culturalsportive. În acest sens, în martie 1936, C.C. al U.T.C. se adresează „Către C.C. al I.M.S.E.R.* și organizațiile sale” printr-un manifest în care arată că tineretul muncitor și țărănesc nu are acces la practicarea sportului și la culturalizare, că organizațiile fasciste cantă să „monopolizeze” sportul și prin intermediul acestei activități să edneze în spirit fascist și să militarizeze masele de tineri. În 1936, Olimpiada se ținea la Berlin, în inima Germaniei fasciste. De aceea U.T.C. arăta că în aceste împrejurări I.M.S.E.R.-ului și revine o mare răspundere în ceea ce privește educația tineretului. U.T.C. propune I.M.S.E.R.-ului să lupte împreună împotriva influenței fascismului „pe baza frontului unic al tinerei generații, în cadrul Frontului popular antifascist, front în care să intre și toate organizațiile sportive, culturale etc.”. U.T.C. a propus un program concret de revendicări care priveau masele largi ale tinerilor, a căror realizare în comun însemna o contribuție la ameliorarea situației tineretului și la zăgăzuirea fascismului². În legătură cu aceasta, însăși poliția remarcă faptul că „în ultimul timp conducerea Uniunii Tineretului Comunist a început o acțiune și pe terenul sportului, mai ales împotriva legii O.E.T.R.** pe care o consideră că militează în spirit fascist”³.

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32 819 – 275, fila 16.

* Organizație cu caracter sportiv-cultural care se afla sub influența Partidului socialist-democrat.

• ² Ibidem, nr. 36.286 20, B. XX 10, inv 400

** Oficial de educație a tineretului român

• ³ Ibidem, nr. 32.819 – 275, fila 30.

Totodată U.T.C. mobiliza tineretul de la orașe și sate la întruniri, manifestații și greve. În circulara amintită, C.C. al U.T.C. menționa că la 31 mai 1936, cu prilejul unei manifestații, uteciștii au stat în fruntea a diferite organizații de tineret antrenindu-le împotriva guvernului, împotriva fascizării tineretului, pentru pace. În vederea zilei de 1 Mai s-a reușit să se conlucreze cu diferite organizații de masă și să se formeze gărzi comune pentru apărarea întrunirilor care aveau loc în întreaga țară. Tinerii au participat la grevele care au continuat să se desfășoare în țară, în pofida creșterii măsurilor de represiune luate de guvern. În acțiunea de pregătire a grevei de la „Astra”-Arad, care s-a declanșat în iulie-august 1936, au participat și numerosi tineri. Pentru îndrumarea lor a fost trimis la Arad un instructor al C.C. al U.T.C.¹

Strîns legat de acțiunile greviste, de demonstrațiile la care mobiliza pe tineri, C.C. al U.T.C. a dus în rîn'urile acestora o bogată activitate pentru a-i antrena la luptă împotriva războiului, pentru apărarea păcii, mai ales după plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936, care a adoptat o rezoluție subliniind saicinile partidului în lupta contra pericolului de război.

De 1 August atunci zi internațională de luptă împotriva războiului, Comitetul Central și organele locale ale U.T.C. au răspândit material propagandistic, au dus acțiuni de agitație pentru a scoate în relief în fața tineretului pericolul extinderii războiului. În manifestul lansat cu acest prilej, Comitetul regional din Moldova al U.T.C. a infățișat dezastrelor rămas după războiul mondial imperialist, în care intrase și România burghezo-moșie ească cu douăzeci de ani înainte. În timp ce poporul suferea, capitaliștii cîștigau miliarde de lei și de aceea „acum ei din nou pregătesc un nou război, un nou război mondial. Prin cercetărie, premilitarie, fasciștii pregătesc tineretul ca să fie carne de tun”. Manifestul cere tinerilor ca de 1 August să-și întrețească lupta : „contra războiului imperialist de jaf, contra fascismului aducător de foamete, somaj, război, pentru mărirea salariului și micșorarea [numărului] orelor de muncă; contra instrucției premilitare, contra legii O.E.T.R.”²

În cadrul activității împotriva pregătirii războiului imperialist, uteciștii au sprijinit efectiv acțiunile tot mai dese întreprinse de Comitetul de luptă pentru pace. Într-un document se semnalează că la 20 octombrie 1936 membrii U.T.C. au primit instrucțiuni să participe la întrunirea proiectată de către comitetul de luptă pentru pace, în ziua de 15 noiembrie, în București³. În alt document citim : „Conducătorii U.T.C. au dat instrucțiuni membrilor acestei organizații să participe în număr cît se poate mai mare la întrunirea comitetului național pentru pace, ce va avea loc în ziua de 20 decembrie, în sala Marna și să manifesteze pentru Front Popular, strigînd : vrem guvern produs al Frontului Popular”⁴.

Spre sfîrșitul anului, Comitetul Central și comitetele locale ale U.T.C. au demascat scopul înființării taberelor de muncă, unde tineretul

¹ A.C.I.I.P., dosar nr. 33. 309-3 951, fila 80.

² Ibidem, R. XX 6, inv. 1. 320.

³ Ibidem, dosarul nr. 32819-275, fila 44

⁴ Ibidem, fila 73.

era educat în spirit șovin fascist. În instrucțiunile date de către C.C. al U.T.C. în legătură cu lupta împotriva acestor tabere de muncă, s-a prevăzut trimiterea de delegații la deputați pentru a cere acestora ca în parlament să se ridice împotriva acestei noi legi reacționare; de asemenea s-a indicat să se stringă semnături pe moțiuni de protest¹, să se demâște cu hotărire măsurile de fascizare a tineretului.

Ziarul „Drumul tineretului”, apărut după ce la mijlocul anului 1935 „Tinărul leninist” nu a mai putut fi editat, fiind din nou suspendat de către poliție, arăta într-un articol că : „Pentru gîtuirea tineretului, pentru înlăturarea rezistenței lui împotriva exploatarii care îl distrugе forțe fizice și morale, se înființează tabere de muncă, se face premilitarie, se răpește libertatea sportului”².

În acest timp, cînd în țară se desfășura, sub diferite forme, o bogată activitate împotriva fascizării țării și pregătirii criminalului razboi anti-sovietic, la chemarea Partidului Comunist din România numeroși oameni ai muncii din țara noastră au mers în Spania pentru a lupta în războiul revoluționar al poporului spaniol împotriva franchismului.

Lupta poporului spaniol pentru libertate a fost urmărită cu simpatie de pe popul muncitor, de tineretul de la noi. În articolul *Pe frontul spaniol*, publicat în ziarul „Drumul tineretului” din decembrie 1936, se reliefa că, în rîndurile luptătorilor, „Tineretul spaniol luptă cu un eroism care va intra în legendă, pentru libertatea întregului popor” și se arată cum tinerii din alte țări, și îndeosebi din U.R.S.S., „contribuie activ la sprijinul republicanilor”. Ziarul subliniază că tineretul din România trebuie să vie în ajutorul Frontului popular din Spania prin bani și diferite alte ajutoare materiale, scrisori de îmbărbătare, proteste împotriva acțiunilor reacțiunii, conferințe, întruniri etc. „Creați în fabrici, ateliere, la sate, în toate organizațiile tinerești — concretiza articolul — comitete pentru ajutorarea Spaniei democratice”³. Un număr însemnat dintre voluntari români au fost tineri, unii căzînd eroic pentru apărarea Spaniei împotriva franchismului.

În urma luptei intense pe care a dus-o pentru unirea tuturor organizațiilor democratice și antifasciste, în anii 1936—1937, P.C.R. a reușit să ralieză un șir de organizații democratice — Frontul plugarilor, Madosz-ul, Blocul democratic și unele organizații ale Partidului social-democrat — într-un front comun de luptă. Îndrumată de P.C.R., organizația comunistă de tineret a obținut unele succese pe linia unirii elementelor democratice, antifasciste, luptătoare pentru pace din rîndurile tineretului.

În raportul prezentat la sfîrșitul anului 1936 Internaționalei Comuniste a Tineretului, Comitetul Central al Uniunii Tineretului din țara noastră remarcă faptul că în „Mișcarea pentru pace a tineretului din România și mișcarea desfășurată în legătură cu pregătirea congresului au avut loc o serie de laturi pozitive care nu pot fi nesocotite. Astfel, prima dată în istoria tineretului din România s-a realizat o înțelegere pe o scară națională între mai multe organizații de tineret, cu tineretul din organi-

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819—275, fila 76.

² „Drumul tinereștilor”, nr. 10, an. XI, din decembrie 1936.

³ *Ibidem*.

zatiile social-democrate din gruparea lui Popovici, din Frontul Plugarilor, M.A.D.O.S.Z., Blocul democratic, unele organizații ale P.N.T. (la București Brașov și în alte locuri) etc.”.

Tocmai în momentul cînd se obțineau succese în unirea forțelor democratice din țara noastră și cînd la orizont apărea pericolul instaurării dictaturii fasciste și al războiului antisovietic, elementele mic-burgheze, oportuniste aflate în conducerea partidului comunist — care nu cunoșteau viața poporului și felul în care se desfășura lupta în țara noastră — au adoptat o serie de măsuri care au dăunat unirii forțelor antifasciste. În cadrul acestor măsuri a fost și hotărîrea reorganizării Uniunii Tineretului Comunist, ceea ce a dus în mod practic, la desființarea, la începutul anului 1937, a organizației comuniste de tineret.

Această reorganizare a U.T.C.-ului a constat în faptul că celulele sale create în întreprinderi, în sate, în școli, facultăți etc. au fost desființate, membrii U.T.C. fiind trimiși să activeze în diferite alte organizații, inclusiv în cele fasciste, în vederea creării în interiorul acestora a unui curent larg spre Frontul popular antifascist¹. Uteciștii urmău să fie îndrumăți mai departe în activitatea lor de Comitetul Central și de organele regionale ale U.T.C., însă lipsind temelia organizației, aceste organe conducătoare după puțin timp au încetat practic să ființeze.

Prin această acțiune lichidatoristă Partidul a fost lipsit de organizația revoluționară prin care își desfășura activitatea în rîndurile tinerilor. O serie de membri și cadre ale U.T.C.-ului s-au împrăștiat, au fost îndepărtați de la lupta pe care o ducea partidul în acea perioadă. „Scînteia” sublinia, în ianuarie 1939, că prin această reorganizare, „În loc de a reclădi U.T.C. într-o organizație de masă, antifascistă și consecvent democratică, în aşa fel ca în mod organizat să mobilizeze tineretul pentru apărarea democrației și păcii, tinerii comuniști au lucrat în masele tineretului fără o țintă revoluționară, fără înțelegerea clară a sarcinilor politice. Lipsiți de formă organizată și coeziune, cei mai consecvenți apărători ai tineretului — tinerii comuniști — în loc să ridice la propriul lor nivel pe tinerii cei mai înaintați din organizațiile democratice burgheze, s-au dizolvat ei însiși în masa acestora”².

Ori, numai Uniunea Tineretului Comunist care — prin poziția sa fermă, intransigentă în lupta revoluționară, prin elasticitatea ei în activitatea pentru unirea tuturor forțelor și elementelor cu stare de spirit antifascistă putea orienta, sub conducerea partidului, concentrarea forțelor democratice din rîndurile tinerei generații interesate în lupta împotriva fascismului, împotriva războiului.

Lichidarea Uniunii Tineretului Comunist a dat o grea lovitură activității pentru unirea tineretului în lupta împotriva fascismului și războiului, a fost astfel ușurată activitatea organizațiilor fasciste în rîndul tineretului. Comuniștii din închisori, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, au luat poziție împotriva desființării Uniunii Tineretului

¹ A.C.I.I.P., Ab. XX-3, inv. 950, p. 56

² Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917-1944, p. 422-423.

Comunist, considerind această hotărîre nejustă și au îndrumat organizațiile U.T.C. din închisori să-și continue activitatea¹.

În 1937 reacțiunea a intensificat ofensiva împotriva maselor muncitoare. Lupta devinea mai încordată, mai ascuțită. Partidul comunist demasca prin felurite mijloace pericolul fascismului care începea să se manifeste mai evident. Organul de presă al secției din București a P.C.R., „Steagul roșu”, în articolul *Fascismul luptă pentru sufletele și brațele celor tineri*, arăta în februarie 1937 că în ultimul timp se observa că a crescut ofensiva fascismului pentru cuprinderea mai ales a tineretului. Numărul zilelor destinate pentru instrucția premilitară fascistă s-a mărit, de asemenea al celor privind munca obligatorie, de la 30 la 60 de zile pe an, iar regele a unit organizația cercetașilor cu „Straja țării” sub patronajul lui direct².

Partidul comunist a obținut unele succese însemnante în mobilizarea forțelor democratice în lupta pentru victoria în alegerile parlamentare partiale și comunale din 1936—1937. La Hunedoara și Mehedinti, cît și la București, Iași și în alte locuri unde au avut loc alegeri partiale, forțele fasciste, deși sprijinile de întregul aparat de stat burghezo-moșieresc, au fost înfrințate cu ocazia acestor alegeri. În campania acestor alegeri au luat parte, sprijinind forțele democratice, și numeroși tineri, fii ai oamenilor muncii. Într-un manifest se arată tinerilor necesitatea infrângerii în alegeri a elementelor fasciste, necesitatea sprijinirii tuturor celor care manifestau vederi democratice. Ca urmare a unității realizate în urma aplicării liniei partidului comunist, fasciștii — se arată în manifest — au fost înfrințați la Hunedoara, București, Iași și în alte locuri. În timpul alegerilor, însă, așa după cum scria „Scînteia” într-un articol publicat în ianuarie 1939, tinerii uteciști, fiind lipsiți de organizația lor, fiind răzlețați în felurile organizației, deși au reușit să mobilizeze o parte a tineretului pentru apărarea democrației, n-au putut uni într-o măsură suficientă tineretul progresist în jurul lor, n-au putut da o atenție cuvenită formării de noi cadre capabile să educe tineretul democrat în spiritul luptei consecvente contra fascismului³.

Partidul comunist milita cu abnegație pentru realizarea Frontului popular antifascist, singura forță în stare să zădărnicească încercările fasciștilor, în timp ce Partidul liberal și Partidul național-țărănesc au luat poziție deschisă împotriva creării Frontului popular antifascist, ultimul partid încheind chiar un pact de neagresiune cu legionarii.

Alegerile generale din decembrie 1937 aveau o deosebită însemnatate deoarece se țineau în condițiile în care cercurile cele mai reaționare ale claselor exploatațioare, în frunte cu regele, au întărit atacul pentru a instaura cît mai curând dictatura fascistă, a lichida și restul libertăților democratice, pentru a continua mai febril pregătirile războiului anti-sovietic.

¹ „Scînteia”, an. XXIV, nr. 5519 din 5 mai 1962, p. 3.

² „Steagul roșu”, an. IX, nr. 1—2 din februarie 1937.

³ *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917—1944*, p. 423.

În aceste grele condiții, comuniștii, vîrstnici și tineri, au fost în mijlocul maselor, au răspândit manifeste, au luat cuvîntul la întruniri, au lucrat în comitetele de coordonare a campaniei electorale formate în unitate cu unele organizații democratice.

Partidul liberal a fost învins în alegeri neputind să obțină, cu toate falsurile comise, nici cele 40% din voturile necesare pentru formarea majorității parlamentare. La 20 decembrie 1937 a fost adus la guvern partidul fascist „Național creștin”, deși acest partid profund reacționar întrunise un număr extrem de mic de voturi. În cele numai 44 de zile cît a fost la cîrma țării, acest guvern a netezit calea fascismului și a împins România mai departe pe drumul apropierei de Germania hitleristă.

Partidul Comunist din România a avertizat tineretul asupra creșterii pericolului fascismului prin aducerea la guvern a acestui partid fascist. Într-un articol publicat la 6 ianuarie 1938 și intitulat *Tineretul în luptă*, ziarul „Scîntea” scria: „Guvernul fascist Goga-Cuza s-a instaurat. Tineretul muncitor, tineretul sărac al acestui popor la fel de sărăcit de impozite și de înuncă neplătită, tineretul intelectual și funcționăresc a primit ca răsplată cea mai grea lovitură”... Instaurarea guvernului Goga-Cuza „apropie mai mult ca oricînd cumplitul măcel al războiului”¹. După ce demască consecințele grele pentru tineret ale instaurării unui asemenea guvern, „Scîntea”, transmitînd cuvîntul partidului comunist, chema tineretul muncitoresc, pe toți tinerii cu vederi democratice să se unească în luptă pentru apărarea libertăților democratice, pentru apărarea vieții. „În fața beznei și a războiului, în fața războiului declarat de cei mai reacționari capitaliști poporului român, tineri din fabrici și uzine, de orice părere politică, de orice neam uniți-vă împotriva exploataților noștri. În fața falsului cultural, tineri intelectuali care ați gîndit liber, care vreți să gîndiți liber, tineri care vreți să ajungeți pe băncile universității, sau care nu vreți să le părăsiți forțat, tineri de orice formăție ideologică, filozofică sau religioasă, uniți-vă. În fața asaltului fascist care vă suprimă organizațiile politice, tineri din toate grupările democratice, uniți-vă!”².

După cum reiese din puținele documente de care dispunem privind această perioadă, în acele condiții din ce în ce mai grele, de teroare cres cîndă de la sfîrșitul anului 1937 și începutul anului 1938, tinerii comuniști însuflați de idealul luptei pentru apărarea democrației și culturii profanate de fasciști au desfășurat în adîncă conspirativitate unele acțiuni împotriva guvernului fascist. Manifestele de format mic, broșurile introduse între diferite coperte, pentru a putea fi strecute mai ușor pe ascuns, erau răspândite în fabrici, în uzine, în școli, în facultăți, în cazărmă, la sate. Se țineau unele ședințe „subterane”, cum le denumește presa ilegală, în care se analiza situația tineretului în fața creșterii ofensivei fascismului și se luau măsuri concrete. Un document din 4 februarie 1938 informa că tinerii comuniști de la Atelierele C.F.R. „Grivița” au ținut o ședință la care s-au luat măsuri privind activitatea antifascistă. După

¹ Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917-1944, p. 415.

² Ibidem, p. 416.

analizarea situației tineretului muncitor din Atelierele C.F.R. s-a făcut repartiția sarcinilor, Vasile Tudose fiind delegat să se preocupe de munca printre tinerii premilitari de la C.F.R.¹.

La începutul anului 1938 vîrfurile cele-mai reacționare ale burgheziei și moșierimii române se orientau deschis spre fascism. La 10 februarie 1938 a fost instaurată dictatura regală de tip fascist, care, demagogic, a mai păstrat o oarecare fațadă parlamentară. Dictatura regală a dus o politică de întărire a pozițiilor vîrfurilor capitalului monopolist și moșierimii, o politică de expropriere a meșteșugarilor și a țărănimii, de repri-mare cruntă a luptei clasei muncitoare, a luptei revoluționare, progresiste. Pe baza noii constituții de tip fascist, introdusă în locul celei din 1923, au fost desființate libertățile democratice care mai rămăseseră, au fost suprimate partidele politice inclusiv cele burgheze, singurul partid care activa fiind „Frontul renăsterii naționale” partid fascist creat de rege, a fost interzisă presa muncitorească, antifascistă și chiar cea burgheză de coloratură democratică, s-a intensificat propaganda fascistă.

Prin pactul economic încheiat cu Germania hitleristă la 23 martie 1939 dictatura regală a făcut un pas hotăritor spre totala pierdere a independenței țării, spre transformarea României într-un avanpost al războiului antisovietic. Trădarea intereselor naționale a culminat prin acceptarea Dictatului de la Viena din 30 august 1940 prin care se smulgea poporului român nordul Transilvaniei, dându-se acest teritoriu Ungariei horthiste.

Partidele burgheze, liderii trădători social-democrați de dreapta au sprijinit dictatura regală fascistă, politica guvernelor prezidate de mitropolitul Miron Cristea, Armand Călinescu, Gh. Tătărescu, Ion Gigurtu, toți reprezentanți ai reacționii burghezo-moșierești.

Partidul Comunist a fost singurul partid care s-a ridicat ferm împotriva dictaturii regale. În manifestul adresat maselor populare în februarie 1938, C.C. al P.C.R. a definit dictatura regală ca o guvernare care „reprrezintă cercurile cele mai reacționare, cele mai șovine și agresive ale marelui capital și ale moșierimii în frunte cu regele și camarila”².

P.C.R. a lansat din nou chemarea în vederea creării Frontului unic muncitoresc, chemarea pentru infăptuirea unui front larg al forțelor patriotice împotriva dictaturii regale, pentru un guvern al democrației și independenței naționale.

Partidul Comunist din România a explicitat tineretului caracterul fascist al dictaturii regale, atitudinea ei profund dușmanoasă față de popor, față de democrație, față de Uniunea Sovietică, cauzele înrăutățirii situației economice și politice a tineretului, creșterea pericolului pentru tineret de a cădea în mrejile fascismului și de a muri în războiul care era iminent. Dictatura regală, scria „Scîntea” în ianuarie 1939 în articolul *Sarcinile immediate ale tinerilor comuniști*, continuă să înrăutățească situația și aşa destul de grea a tineretului muncitoresc și țărănesc,

¹ A.C.I.I.P dosarul nr. 32. 819-275, fila 128.

² Ibidem. A XXII-10, inv. 995.

ă întregii tinere generații. Prin legea Protecției muncii naționale, guvernul elibera din producție, zvirlindu-i pe drumuri, numeroși tineri muncitori din rîndurile minorităților naționale. Prin reorganizarea învățământului a restrîns dreptul tineretului la cultură. Sub pretextul unei educații fizice și morale prin „Straja țării”, guvernul dictaturii regale dă tineretului o educație fascistă, șovină, monarhistă. „Garda de fier”, agentura hitleristă în România, subliniază organul central al partidului comunist, pregătește tineretului condiții și mai rele prin introducerea unui regim de dictatură fascistă feroce, teroristă. Partidul comunist, prin ziarul său central, atrage încă o dată atenția că „Garda de fier” se străduiește să cucerească în primul rînd tineretul, pentru a-l folosi în scopul unei alianțe între Germania și România și pentru războiul contra U.R.S.S. „...Libertatea și independența țării precum și resturile de libertăți democratice rămase poporului român sînt serios amenințate de fascismul german și agentura sa romînească « Garda de fier »¹.

Urmînd cuvîntul partidului comunist, tinerei care au înțeles gravitatea instaurării dictaturii regale, și în primul rînd tinere comuniști au demascat conținutul profund reacționar al acestei guvernări.

Tinerei muncitori, în frunte cu cei comuniști au desfășurat o vie activitate în cadrul breslelor, înființate de guvernul dictaturii regale pentru a zădărni mișcarea revoluționară a clasei muncitoare. Aici, comuniștii urmăreau să scoată masele muncitorești de sub influența fascismului, să le mobilizeze la lupta pentru satisfacerea revendicărilor, pentru apărarea libertăților democratice. O notă informativă a poliției, din 23 iunie 1938, în legătură cu acțiunea tineretului comunist în bresle, arată că în seara zilei precedente, un grup de comuniști a ținut o consfătuire la care a hotărît să se intensifice propaganda politică printre muncitorii sectorului II Negru al Capitalei în vederea recrutării de elemente tinere, urmînd ca pentru pregătirea lor să se înființeze un cerc pe lîngă filiala breslei textile².

Deși condițiile erau din ce în ce mai grele, tinerei au participat la acțiunile greviste, unele desfășurate pe baza frontului unic, la acțiunile publice de masă cu caracter antifascist și antirăzboinic, între care puternicele demonstrații care au avut loc la 1 Mai 1939 în aproapele toate centrele mari din țară, și în primul rînd în București, împotriva dictaturii regale.

Organizația „Tinăra generație”³, creată în locul U. T. C.-ului avînd un caracter eterogen și lipsindu-i un puternic nucleu care trebuia să fie reprezentat prin organizația comunistă de tineret, nu a putut desfășura cu eficacitate activitatea de mobilizare a tinerei generații împotriva fascismului și războiului.

¹ Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917–1944, p. 422.

² Vezi A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819–285, fila 139; precum și: do.arul nr. 32 219–275, filele 33, 53, 87, 89, 108.

³ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819–275, filele 127, 130.

În aceste momente de creștere evidentă a pericolului fascist se cristalizează necesitatea refacerii neîntîrziate a Uniunii Tineretului Comunist. Într-un document se arată că tineretul communist consideră noua situație politică internă ca un motiv de a se renunța la măsura adoptată anterior în ce privește tineretul; întreaga mișcare comunistă trebuie să activeze „într-un ritm mai revoluționar în cadrul unei clandestinități totale, accentuindu-se contactul cu masele muncitorești”¹.

La începutul anului 1939, Partidul Comunist din România, analizînd activitatea sa în rîndurile tineretului, a apreciat că reorganizarea activității U.T.C., în loc să ducă la transformarea U.T.C. într-o organizație mai largă, de masă, antifascistă și consecvent-democratică, în aşa fel ca prin activitatea sa U.T.C. să fie un sprijin real al P.C.R. în lupta împotriva fascismului și a pregătirilor războiului antisovietic, a dus în fapt la lichidarea politică a organizației. „Dizolvarea U.T.C. scrisă „Scînteia” a fost o gravă greșală politică”². Lipsa organizației revoluționare de tineret a împiedicat desfășurarea unei lupte active, unite a tinerilor cu vederi democratice împotriva fascismului și a pregătirilor criminalului război antisovietic, împotriva „Gărzii de fier” această forță de soc teroristă îndreptată împotriva poporului, împotriva tineretului.

Împotriva elementelor dușmanoase lichidatoriste, P.C.R. a pus, în ianuarie 1939, problema reclădirii Uniunii Tineretului Comunist, subliniind că toate organizațiile de partid trebuie să lupte hotărît pentru lichidarea neglijării muncii în rîndurile tineretului. Numai reorganizat pe baza celulelor de fabrică, din școli, facultăți și de la sate, U.T.C. putea pătrunde în masele tineretului, putea organiza și mobiliza masele de tineret.

Prin intermediul „Scînteii”, partidul comunist trasa ca sarcină Uniunii Tineretului Comunist, care trebuia refăcută, să lupte pentru a uni toate forțele progresiste ale tineretului împotriva agenturii hitleriste — „Garda de fier”, pentru independența națională a țării, pentru pace și democrație, pentru satisfacerea revendicărilor tineretului, pentru scoaterea tineretului de sub influența organizației fasciste regale „Straja țării”, pentru folosirea la maximum a posibilităților legale în mobilizarea tinerilor la lupta antifascistă. Partidul atrăgea atenția că U.T.C. trebuie să pătrundă în rîndurile tineretului de la sate: „Trebuie arătat tineretului democratic orășenesc — scrisă « Scînteia » — că el poate duce cu succes lupta lui contra « Gărzii de fier », pentru pace și democrație, precum și pentru drepturile lui, numai în cazul cînd este susținut în mod activ de către tineretul rural. De aceea acest tineret trebuie să privească organizarea tineretului sătesc ca una din cele mai importante sarcini ale lui”³.

O intensă muncă de educare democratică, antifascistă trebuie dusă în rîndurile tinerilor care erau obligați să facă instrucția premilitară, în rîndurile copiilor, pentru ca înainte de a fi luați la armată să fie edu-

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819 275, fila 129.

² *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917 - 1944*, p. 422.

³ *Ibidem*, p. 425.

eați în spiritul urii față de fascism. „Scînteia” preciza că „tinerii comuniști trebuie să lucreze mereu în așa fel în organizațiile de masă, ca pe baza muncii lor neobosite în lupta pentru interesele tineretului, a apărării păcii, democrației și independenței naționale a țării, să ciștige simpatia maselor largi de membri...”¹. Organizația U.T.C. era îndrumată ca dintre cele mai înaintate elemente ale mișcării antifasciste să formeze cadre educate în spiritul marxism-leninismului, al dragostei față de partidul comunist.

Pe baza acestor îndrumări ale partidului comunist, în prima jumătate a anului 1939 a început în întreaga țară, și în primul rînd în Capitală, activitatea de reînființare a celulelor U.T.C. La 27 iunie, Comisia centrală a tineretului comunist din Capitală a ținut o ședință la care a analizat activitatea pentru viitor și în ceea ce privește acțiunea concretă în vederea reconstituirii organizatiei orășenești a U.T.C. La această ședință „s-a hotărît ca fiecare comisiune de sector să fie responsabilă de organizarea tineretului muncitor din sectorul respectiv, în mișcarea comunistă recrutîndu-se elemente din fiecare fabrică, atelier, întreprindere, cerc cultural, cartier, organizație sportivă etc.”². Pentru pregătirea ideologică marxist-leninistă a tineretului organizat în mișcarea comunistă s-a hotărît ca fiecare comisie de sector să prelucreze lucrări comuniste și să facă lunar expunerile politice.³

La 10 iulie 1939 comisia tineretului comunist din sectorul IV Verde a ținut o ședință conspirativă în care a discutat problema intensificării muncii organizatorice în rîndurile tineretului. Pentru a se atrage noi tineri s-a hotărît organizarea unei excursii cu tinerii muncitorii și ucenicii de la fabrica metalurgică „Vulcan”⁴. La 25 iulie s-a ținut o nouă ședință a Comisiei centrale a tineretului comunist din Capitală, la care au participat responsabilitățile sectoarelor, „asistați fiind scrierile documentul — de un vîrstnic”. În rapoartele de activitate care s-au dat s-a constatat că tinerii „au reușit să pătrundă și să se impue în asociațiile profesionale, culturale și sportive... au reușit să dea viață muncii de tineret în bresle. Tinerii din diferite fabrici au fost antrenați în asociațiile culturale, s-au ținut cu ei chiar consfătuiri tratîndu-se despre diferite probleme cu caracter general, cît și specifice tinerești în strînsă legătură cu problemele economice”⁵. Din rapoarte a reieșit că, în condițiile de activitate ca urmare a măsurilor luate de dictatura regală, nu au fost folosite îndeajuns toate posibilitățile, nu s-a făcut tinerilor o pregătire politică necesară, în presă s-au publicat puține materiale cu privire la tineret.

În București, Comisia locală a tineretului comunist, în urma instrucțiunilor C.C. al P.C.R. în legătură cu reclădirea U.T.C., a hotărît „să se procedeze la organizarea de fapt a tineretului muncitoresc prin crearea de grupuri de tineri pe fabrici și întreprinderi”. Aceste grupuri, remarcă

¹ Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România. 1917-1941, p. 426.

² A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 275, fila 142.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, fila 145.

documentul, „vor forma celula de bază a noii organizații”¹. Într-un alt document, în care se dau unele date despre o ședință a tinerilor comuniști care activau în bresle, se spune că la respectiva ședință „s-a hotărât să se facă o intensă propagandă în rîndul tineretului muncitor pentru crearea celulelor de fabrică”². Comitetul Central al tineretului comunist s-a preocupat de educarea antifascistă a maselor de tineret. Comitetul Central folosea toate posibilitățile pentru a arăta maselor pericolul apropiat al declanșării războiului pregătit de forțele imperialiste, fasciste, popularizind felurite materiale despre mișcarea antifascistă și antirăzboinică.

Masele populare din întreaga lume, în frunte cu partidele comuniste, s-au ridicat cu indignare împotriva războiului mondial declanșat de Germania hitleristă în septembrie 1939 prin atacarea perfidă a Poloniei. În broșura *Războiul imperialist de azi și sarcinile clasei muncitoare din România*, editată în octombrie 1939, partidul comunist, definind caracterul războiului, chema poporul român, tineretul, la luptă împotriva măcelului mondial, care se extindea.

La chemarea partidului comunist, chiar în primele luni de la începerea războiului în Europa, s-au înmulțit acțiunile antirăzboinice ale maselor. Organul teoretic al P.C.R., „Lupta de clasă”, arăta în numărul din decembrie 1939 că în această perioadă au avut loc în întreaga țară „zeci și zeci de acțiuni în unele întreprinderi metalurgice, textile, de pielălărie, de alimentație”³. În afara de participarea la acțiunile muncitorilor vîrstnici, au avut loc o serie de manifestații ale tinerilor din întreprinderi, din școli și facultăți, de la sate. Tinerii lucrători de la „Fier-Metal” din Cluj s-au ridicat împotriva orelor suplimentare, ucenicii de la Atelierele C.F.R. - „Grivița” au protestat împotriva condițiilor grele de viață, înrăutățite ca urmare a pregătirilor de război⁴.

În primele luni după declanșarea războiului, influența comuniștilor asupra maselor, asupra tinerilor a crescut, lucru remarcat chiar de către Siguranța statului burghezo-moșieresc, care arăta la sfîrșitul anului 1939 într-o notă informativă: „Dacă comuniștii au mai mult ascendent asupra muncitorilor, dacă ei au o influență superioară conducătorilor social-democrați, dacă cuvîntul lor este mai ascultat” aceasta se datorește faptului că „în activitatea profesională se prezintă ca apărători ai intereselor muncitorilor”⁵. În fața sarcinilor crescute și din ce în ce mai dificil de înfăptuit ca urmare a conjuncturii create în condițiile existenței dictaturii regale și declanșării războiului mondial, viața arăta că trebuie grăbită refacerea Uniunii Tineretului Comunist, cureaua de transmisie a partidului comunist în rîndurile tineretului.

La sfîrșitul anului 1939, partidul comunist a refăcut Uniunea Tineretului Comunist. Peste puțin timp, la 23 februarie anul următor, organul central al P.C.R. „Scînteia” scria: „De două luni de zile a început să ființeze Uniunea Tineretului Comunist ... Peste tot

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32.819 – 275, fila 149.

² A.C.I.I.P., microfilm, 167, doc. nr. 9.

³ „Lupta de clasă”, nr. 7 din decembrie 1939.

⁴ *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România 1917 – 1944*, p. 436.

⁵ A.C.I.I.P., dosarul nr. 3. 113/8.

unde prin grija și sprijinul Partidului Comunist se înființează secțiuni ale U.T.C., tinerii cu entuziasm și hotărîre aderă la ele, văzind în U.T.C. o armă puternică a luptei tineretului din România pentru drepturile sale, pentru o viață mai bună și contra celei mai mari nenorociri în care dictatura regală vrea să arunce poporul și tineretul — războiul”¹. Același ziar, prezentînd sarcinile puse de P.C.R. în fața U.T.C., subliniază că partidul comunist a încredințat organizației unice revoluționare a tineretului, reclădită, „steagul luptei în rîndurile tineretului împotriva războiului, împotriva dictaturii regale, împotriva jugului capitalist-moșieresc, pentru socialism”².

Reînființarea, în ajunul războiului, a Uniunii Tineretului Comunist a avut o mare importanță pentru activitatea partidului în rîndurile tineretului. Uniunea Tineretului Comunist și-a însușit sarcinile trasate de partidul comunist care stăteau în fața tineretului în noua perioadă de luptă. În primul său număr apărut la 15 martie 1940, ziarul „Lupta tineretului”, noul organ al C.C. al U.T.C., sublinia în editorialul *Drumul luptei revoluționare* că: „Reclădită cu ajutorul Partidului Comunist, partidul luptei revoluționare a celor ce muncesc, U.T.C. își reia locul de luptă în fruntea maselor tineretului muncitor”³.

Imediat după reînființarea sa, U.T.C., activînd în condiții grele, cînd, după dizolvare, un sir de cadre se împrăștiaseră, iar altele au fost dezorientate, demobilizate, s-a preocupat de antrenarea maselor de tineri la luptă împotriva dictaturii regale și a pregătirilor reacțiunii în vederea zvîrlirii țării în război. Într-o notă informativă din 4 ianuarie 1940 se arată că atunci C.C. al U.T.C. „a dat dispozitii organizației respective din București (după cum reiese din alte documente, și celorlalte organizații regionale — n.n.) să intensifice acțiunea de organizare a tineretului prin crearea de celule în fabrici, ateliere, întreprinderi și cartiere”⁴. Într-o broșură despre dictatura regală, citîndu-se din „Scînteia” din 27 februarie 1940, se arată că U.T.C. depune eforturi pentru a conlucra cu tineretul social-democrat, că luptă pentru ca tinerii să primească salarii egale la muncă egală, pentru îmbunătățirea regimului de trai în căminele de ucenici și de studenți, împotriva orelor suplimentare de muncă impuse în folosul pregătirilor de război, împotriva bătăii și hranei proaste în armată, pentru multe alte revendicări economice și politice ale tineretului, asemenea acțiuni făcînd parte integrantă din lupta antifascistă.

U.T.C. a intensificat activitatea sa în bresle, decmascînd caracterul reacționar al acestora, și a atras tineretului atenția asupra pericolului războiului. La 7 ianuarie 1940 tinerii comuniști din breslele din Capitală au ținut o consfătuire ilegală unde au discutat sarcinile trasate de P.C.R. în legătură cu creșterea pericolului războiului în Balcani, s-a vorbit despre grevele muncitorilor de la „Metallo-Globus”, „Gallia” care s-au declansat în pofida terorii din ce în ce mai înăspriate. La ședință s-a hotărît intensificarea propagandei comuniste în rîndurile tineretului muncitoresc⁵.

¹ „Scînteia”, an XX, nr. 27 (117) din 23 februarie 1940.

² *Ibidem*.

³ „Lupta tineretului”, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

⁴ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819—275, fila 175.

⁵ *Ibidem*, filele 177—178.

O atenție deosebită a dat U.T.C. demascării concentrărilor militare care au început să fie făcute de către guvernul dictaturii regale. Organizația revoluționară a tineretului și-a sporit activitatea să în rîndurile tinerilor soldați, a tinerilor care urmău să fie recrutați, în rîndurile părinților ai căror fii fuseseră încorporați. Comitetul Central al U.T.C., se scrie într-un document din 5 februarie 1940, a dat îndrumări și sarcini organelor și organizațiilor U.T.C. „să înceapă o largă acțiune pentru desconcentrarea tinerilor muncitori”. Tinerii comuniști primeau sarcina să facă propagandă antirăzboinică în rîndurile familiilor celor concentrați. Pentru crearea unui curent de opinie pe această temă în rîndurile muncitorilor precizează documentul — tinerii comuniști au primit dispoziții să lipească pe zidurile întreprinderilor industriale și în cartierele muncitorii rești diferite lozinci, ca : „Vrem desconcentrarea muncitorilor”, „Jos războiul imperialist”, „Jos dictatura regală” etc.¹.

În acest timp au fost lipite numeroase asemenea lozinci, manifeste, „fluturași”. Astfel, un manifest al U.T.C., pe care era imprimat proeminent semnul „secera și ciocanul” arăta tinerilor că „războiul dezlănțuit de reacțiunea mondială e un război în care muncitorii, țărani și toți cei ce muncesc n-au nimic de cîștigat”, iar „Guvernul dictaturii regale pregătește intrarea României în acest măcel”. Tinerii sănătățile să lupte contra dictaturii regale, care concentrează frații și părinții, introduce munca forțată în vederea pregătirilor de război, stîrbește libertățile democratice². Într-un manifest semnat de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist din România se scria : „Tineri ! Fii ai poporului muncitor ! Glasul vostru (împotriva războiului „n.n.”) să ajungă în fabrici și sate, în școli, cămine, subcentre premilitare, pe zone...”. După ce demască pregătirile de război împotriva Uniunii Sovietice, manifestul cere tinerilor : „Nu permiteți Partidului națiunii³, partidului călăilor asasini, să vorbească în numele tineretului. Să se știe : tineretul nu vrea să fie carne de tun pentru războiul imperialist român ! Nici un ban și nici un om pentru acest război...”. Prezentind câteva sarcini și chemări de luptă, formulează importanța idee : „Prin greve și demonstrații, prin lupta revoluționară a tineretului alături de masele muncitorești, să grăbim momentul cînd poporul muncitor să-și ia soarta în mâinile-i proprii, să grăbim solidaritatea internațională a tineretului muncitor”⁴. Un asemenea manifest a fost lansat în limba maghiară de către Comitetul regional din Ardeal și Banat în care se demască scopul fascist al înființării Partidului Național, subliniindu-se că reacțiunea din România a pășit pe calea introducerii în țară a „celui mai tiranic fascism, după modelul Germaniei”. Manifestul cheamă pe tineri la luptă „împotriva dictaturii regale, care se pregătește și pe mai departe de război și face tot posibilul pentru a duce tineretul țării în baia de săinge”⁵.

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 – 275, fila 183.

² Ibidem, fila 200.

³ Partid fascist, format de Carol al II-lea prin transformarea „Frontului renașterii naționale” creat imediat după instaurarea dictaturii regale.

⁴ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 275, fila 209.

⁵ Ibidem, fila 203.

Marele Stat Major a trimis Siguranței mai mulți „fluturași” — mici manifeste cuprinzînd o singură lozincă — dezlipiți în ziua de 1 august. Pe unul se seria : „Jos premilitaria și munca forțată — U.T.C.”; pe altul : „Nici un ban pentru înarmare — U.T.C.”; pe celălalt „Jos P.N.* dușman al poporului — U.T.C.”¹. Tot aşa, informează un agent al poliției, s-a găsit un asemenea mic manifest în Constanța : „Jos fasciștii și hitleriștii, Trăiască U.R.S.S.—U.T.C.”². La Galați, inspectoratul regional de poliție raporta la 4 iunie 1940 că pe peretii unei clădiri s-a găsit scris cu creion albastru : „Jos F.R.N.”³, iar dedesubt initialele „U.T.C.”; pe peretii altrei clădiri de pe aceeași stradă era scris : „Pact cu U.R.S.S.”; pe oblonul unei ferestre s-a scris cu cretă albă : „Jos regele !”, iar pe gardul unui depozit de lemn : „Jos dictatura”, sub toate asemenea inscripții fiind semnatura „U.T.C.”. La uzinele „Vulcan”, în noaptea de 4 spre 5 octombrie 1940, au fost răspândite în atelierul de fierărie aproximativ 200 tichete, cuprinzînd lozinice comuniste, precum și 11 exemplare litografiate ale unui manifest al C.C. al U.T.C. intitulat : „Tineri muncitori, țărani, intelectuali din România”⁴.

Demascarea pe calea presei a regimului de tip fascist al dictaturii regale, dezvăluirea pericolului războiului s-au putut face mai pe larg în coloanele ziarului „Lupta tineretului”.

În editorialul pe care deja l-am mai menționat, ziarul dezvăluie reacționarismul profund al dictaturii regale. În subcapitolul „Dictatura regală vrea război” se arată că guvernul are relații de prietenie cu imperialiștii, cu țările fasciste, însă fuge „ca dracu de tămîie” de alianța cu U.R.S.S., singura țară — subliniază ziarul — care vrea cu adevărat să apere pacea. „Războiul e dus — remarcă ziarul — pentru dominația lumii, pentru înăbușirea revoluției celor ce muncesc, pentru aruncarea forțelor imperialiste contra U.R.S.S.”.

Pentru a justifica și mai bine de ce războiul împotriva Uniunii Sovietice este antipopular, criminal, ziarul menționat înfățișează viața lipsită de exploatare din țara socialismului victorios și arată condițiile de existență ale tineretului sovietic, care are toate posibilitățile de dezvoltare. „Ce fericit este tineretul acesta care nu cunoaște frica zilei de miine, nu cunoaște șomaj, care e plătit cu salariu egal la muncă egală și căruia și este larg deschisă calea calificării, ba și calea spre studii superioare”, se serie în articolul *Din țara socialismului*⁵.

U.T.C. chema pe tineri să organizeze cât mai multe acțiuni, să se integreze întotdeauna în lupta muncitorilor vîrstnici pentru satisfacerea revendicărilor. Cînd, în 1940, la „Malaxa” s-a introdus un nou procedeu de retribuire a muncitorilor care ducea efectiv la scădere salarialului,

* Partidul Națunii.

¹ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 — 275, fila 212.

² Ibidem.

³ „Frontul renașterii naționale”.

⁴ A.C.I.I.P., dosarul nr. 32. 819 — 275, fila 236.

⁵ „Lupta tineretului”, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

U.T.C. arăta prin „Tinărul luptător” că „tineretul are datoria să protesteze împotriva acestei jecmăniri”. La „Concordia” — Ploiești, în plicurile cu salariu muncitorii găseau mai puțini bani. Ei au protestat; unii, de foame, au fost nevoiți să le ia și aşa. „Tineri muncitori de la « Concordia » — sublinia același ziar al C.C. al U.T.C. — luptați alături de vîrstnici” pentru mărirea salariului, împotriva corvezilor și a terorii din fabrică etc. Tot aşa, cînd la „Leonida” muncitorii au întreprins o însemnată acțiune pentru mărirea salariilor, U.T.C. indica: „Tineretul muncitoresc de la « Leonida » trebuie să formeze împreună cu vîrstnicii un comitet de acțiune care să pregătească și să organizeze lupta lor”¹.

La C.F.R., unde după cum menționează și ziarul „Lupta tineretului” amintirea eroicelor lupte din ianuarie — februarie 1933 era mereu vie, reacțiunea a luat măsuri de zădănicire a oricărei împotriviri a muncitorilor,oricit de mică ar fi fost. Despre „batjocorirea și neîndreptătirea tinerilor ceferiști ar fi multe de spus”² — consemnează ziarul amintit. Nu de mult, scrie același număr al ziarului, tinerii de la C.F.R. au dus o acțiune pentru hrana mai bună: „Dar bătăile, pedepsele, regimul de cazarmă continuă, iar conducătorii « Străjii Tării » de la C.F.R. nu crătușă nici o osteneală pentru a face viața uceniciilor cît mai grea”. Organul C.C. al U.T.C. cere tineretului ceferist să lupte unit, alături de vîrstnici, în frunte cu un comitet de acțiune, pentru satisfacerea cerințelor arzătoare.

Îndrumați de uteciști, tinerii de la fabrica „Fier-Metal” din Cluj, în număr de peste 100, au refuzat să facă ore suplimentare, s-au ridicat împotriva „Străjeriei”, care era susținută de patron fiindu-i necesară acestuia pentru educația antimuncitorească, șovină și războinică a tineretului³. De asemenea, la căminul „Șerban Vodă” din București, unde hrana era proastă și insuficientă, ucenicii au refuzat-o. Directorul i-a amenințat cu închiderea căminului, „dar ucenicii au fost dîrzi”⁴. lucru care a făcut ca directorul să fie nevoit să cedeze.

În urma activității împotriva războiului desfășurată de organizațiile U.T.C., au avut loc tot mai numeroase cazuri de nesupunere, de protestare la instrucția premilitară. La subcentrul nr. 29 din București, comandantul a cerut tinerilor premilitari, deși era un mare ger, să stea de planton. așteptînd venirea colonelului. „Vom sta de planton dacă ne veți da bocanci și şube” — au răspuns tinerii vociferînd, apoi au plecat acasă. La subcentrul nr. 14, au refuzat să aducă banii ceruți pentru „înzestrarea armatei” 148 de premilitari din cei 150. La Roman, tinerilor premilitari li se făcea, în timpul instrucției, propagandă antisemită. Împotriva acestor acțiuni de învrăjire „tinerii au făcut protest colectiv”. La subcentrul municipal din același oraș, premilitarii au protestat solidar contra co-

¹ „Lupta tineretului”, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

² Ibidem.

³ Ib:d:m.

⁴ Ibidem.

mandantului care a bătut pe un premilitar¹. La subcentrul nr. 11 din Ploiești programul era încărcat, tinerii, ca și în alte locuri, erau injurați și bătuți. În această situație, premilitarii nesupunându-se ordinelor comandanțului „au fost arestați și duși la inspectorat”. Tinerii ploieșteni au trimis însă o delegație care „să ceară eliberarea celor arestați”. În fața protestelor, inspectoratul a fost nevoit să-i elibereze. La un subcentru din Constanța, un tânăr premilitar a refuzat să presteze muncă „obștească” în folosul ciocoilor².

Făcind o privire de ansamblu asupra creșterii protestului împotriva instrucției premilitare, concretizat în numeroase acțiuni de felul celor expuse mai sus, ziarul „Lupta tineretului” sublinia în articolul *Din viața și lupta celor tineri* că : „Pe zi ce trece tot mai mult înțeleg tinerii că pregătirea premilitară nu e altceva decât pregătirea tineretului pentru război în folosul capitaliștilor și moșierilor. Tot mai mult se ridică vocile premilitarilor contra regimului”. În toată țara, sînt cazuri cînd tinerii premilitari refuză să îndeplinească munca forțată în frig; ei luptă contra terorii comandanților, contra bătăilor și înjurăturilor; tot mai mult ei refuză să contribuie la împrumutul forțat pentru înzestrare. „Deoarece numai uniți și solidari ei pot obține revendicările, se pot împotrivi instrucției premilitare, contra războiului capitaliștilor și moșierilor”³.

În povida stării din armată, în unele cazărmăi, după cum reiese din unele mărturii ale vremii, în rîndurile tinerilor recruți și concentrați aveau loc nemulțumiri, acțiuni de protest, individual și chiar în grup. La regimentul 26 Craiova ofițerul comandant a ordonat recruților să curețe zăpada cu miinile. Recruții au refuzat. Au ieșit la raport la colonel, însă acesta, spre a-i pedepsi pentru „îndrăzneala” lor, a încarcerat 10 tineri dintre cei care s-au manifestat mai curajos. În zilele următoare, tinerii recruți, solidari, au refuzat hrana proastă. Dispunind și de alte informații, organul C. C. al U.T.C. generaliza că „printre recruți domnește un spirit antirăzboinic”⁴.

Tinerii, în frunte cu uteciștii, și exprimați prin felurite forme protestul lor împotriva dictaturii regale, împotriva fascismului odios și războiului imperialist.

În valul de proteste al poporului nostru împotriva răpirii nordului Transilvaniei de către Ungaria horthistă prin „Dictatul de la Viena”, acceptat de către reacțiunea din România în frunte cu regele, s-au aflat și tinerii în frunte cu uteciștii, care au înțeles cuvîntul partidului comunist, exprimat în *Punctul nostru de vedere*. În acest document, partidul comunist arăta maselor că prin senința imperialismului germano-italian de la Viena, imperialismul român n-a cedat Ungariei numai un teritoriu de cca 45 000 km², ci a supus

¹ „Lupta tineretului”, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

² „Tânărul luptător” din septembrie 1940.

³ „Lupta tineretului”, anul I, nr. 1 din 15 martie 1940.

⁴ *Ibidem*, an. I, nr. 1 din 15 martie 1940.

jugului străin peste 1 000 000 de muncitori și tărani români, subliniind totodată că eliberarea lor națională se va dobîndi numai prin lupta revoluționară unită a popoarelor, a proletariatului român și maghiar. Prin presă, U.T.C. a exprimat punctul de vedere patriotic al partidului comunist. „Tînărul luptător”, organ al C.C. al U.T.C., publica în numărul din septembrie 1940, pe prima pagină, articolul protestatar *Ce înseamnă arbitrajul de la Viena*, care demasca „Dictatul” și îndruma pe tineri să nu se lasă antrenați în campania șovină stîrnită de reacțiune, de fasciști¹.

Mișcarea maselor poporului român împotriva războiului care se întindea în Europa, împotriva trădării intereselor naționale, a luat amploare. Evenimentele care au avut loc la sfîrșitul lui august și începutul lui septembrie 1940 au agravat neputința reacțiunii de a-și apăra pozițiile și interesele chiar și cu metodele teroriste, politiste ale dictaturii regale. Reacțiunea, cu sprijinul Germaniei hitleriste, a recurs la instaurarea, la 6 septembrie 1940, a dictaturii fasciste, deschise, legionaro-antonesciene. Lipsind unitatea clasei muncitoare, lipsind frontul patriotic antifascist, nu s-a putut împiedica instaurarea singerosului regim fascist. În primele zile după instaurarea dictaturii antonesciene, P.C.R. prevenind poporul român asupra faptului că dictatura legionară este un regim terorist, singeros, că ea va transforma țara într-o bază de atac a Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, sublinia că în aceste momente grele „mai mult ca oricând e nevoie nu numai de vigilanță poporului muncitor, ci și de muncă neobosită pentru întărirea relațiilor frătești cu clasa muncitoare și popoarele Uniunii Sovietice”. Formulînd sarcina mobilizării poporului pentru doborârea dictaturii legionaro-antonesciene, partidul comunist arată în septembrie 1940 că el luptă „pentru un guvern popular compus din reprezentanții celor ce muncesc, care va duce o politică în interesul poporului muncitor și se va bucura de încrederea poporului, care va realiza năzuințele poporului muncitor pacea stabilă prin sincera și strînsa amicitie cu țara socialismului, unica țară care poate ocroti poporul nostru de nimicitoarea catastrofă a războiului” și chemea masele „pentru republica democratică populară”². În manifeste „fluturași”, partidul se adresează maselor populare: „Jos dictatura gardistă a moșierilor și fabricanților ! Trăiască Republica Populară Română”³.

Uniunea Tineretului Comunist a fost la locul ce-i revinea în lupta grea a poporului nostru, condusă de Partidul Comunist din România împotriva dictaturii fasciste. Ziarul „Tînărul luptător” arăta, demascator, tineretului că generalul Antonescu „noul dictator și jefuitor al poporului”, care caută să amețească masele cu proclamații, este în solda lui Hitler. Adevărata dreptate nu e cea trîmbițată demagogic de șeful guvernului fascist, ci „dreptatea înseamnă salarii mai mari, ieftinirea traiului, încetarea închiderii întreprinderilor, oprirea concedierilor,

¹ „Tînărul luptător” din septembrie 1940.

² A.C.L.I.P., dosarul nr. 273 1.617.

³ „Tînărul luptător”, septembrie 1940.

reprimirea celor condeațăi, îngrijirea medicală gratuită, desființarea pre-milităriei, învățămînt gratuit pentru tineret, libertate politică și libertate de organizare și asociere, libertate de presă, desființarea teroarei din întreprinderi”¹. Prin intermediul ziarului menționat, U.T.C. cheamă pe tineri „la luptă revoluționară”, pentru răsturnarea dictaturii militare gardiste, „pentru guvern popular”.

În anii întunecăți ai dictaturii fasciste, cînd clasele exploatațioare au împins țara la 22 iunie 1941 în prăpastia războiului criminal antisovietic dezlîntuit de Germania hitleristă, Partidul Comunist din România a fost singura forță politică care s-a ridicat în apărarea intereselor naționale, pentru independența patriei, pentru o viață democratică și progres social. Înfruntînd teroarea, dăruindu-se trup și suflet cauzei poporului muncitor, sacrificîndu-și chiar viața, utecistii s-au împotrîvit singerosului regim fascist. La chemarea partidului, tineretul a participat cu bărbătie, împreună cu masele largi ale poporului, la înfăptuirea actului de la 23 August 1944, care a eliberat pămîntul patriei de sub jugul fascist, s-a avîntat în iureșul luptei revoluționare pentru instaurarea puterii populare, pentru libertate și socialism.

О ВКЛАДЕ МОЛОДЕЖИ В БОРЬБУ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ РУМЫНИИ ПРОТИВ ФАШИЗМА И ПОДГОТОВКИ АНТИСОВЕТСКОЙ ВОЙНЫ

РЕЗЮМЕ

Исследование, основанное на изучении нелегальной коммунистической и легальной прогрессивной прессы, а также и архивных документов, поднимает особо важную проблему, недостаточно разработанную в румынской историографии: деятельность молодежи во главе с утечистами (члены Коммунистического союза молодежи), проводимая под руководством коммунистической партии против политики наиболее реакционных верхов буржуазии и помещиков, направленной на фашизацию страны и на подготовку преступной антисоветской войны.

После того как автор подчеркивает значение опыта героических классовых битв румынских рабочих в январе-феврале 1933 года, он показывает, как выступала под руководством Коммунистической партии Румынии молодежь в главе с утечистами против фашизма и подготовки преступной антисоветской войны. В статье показывается, что ЦК Коммунистического союза молодежи неоднократно предлагал руководителям социал-демократических молодежных организаций создать единый фронт молодежи как составную часть единого фронта рабочего класса; он предложил также всем молодежным организациям, которые по той или иной причине проявляли себя враждебными фашизму, сплотиться в единой антифашистской борьбе молодого поколения. Однако руководство этих организаций не дало согласия на участие в осущес-

¹ „Tînărul luptător”, septembrie 1940.

влении единства молодежи, единства всего народа — единственной силы, способной преградить путь фашизму.

В статье говорится о многочисленных различных антифашистских действиях, предпринятых в это время молодежью. В годы фашизации страны и подготовки войны молодежь во главе с утечистами не жалела усилий и даже жизни для того, чтобы внести свой вклад в борьбу за защиту демократических свобод, за защиту народных интересов и независимость родины. Прекращение деятельности Коммунистического союза молодежи в начале 1937 г. вследствие ликвидаторской позиции оппортунистических враждебных элементов, пробравшихся тогда в руководство коммунистической партии, не дало возможности мобилизовать и организовать как можно лучше молодежные массы, ненавидевшие фашизм.

Восстановленный партией в 1939 году Коммунистический союз молодежи с силой разоблачал фашистскую сущность королевской диктатуры, установление военно-фашистской диктатуры, вовлечение Румынии, вопреки воле трудящихся, в войну против Советского Союза, единственного в то время государства рабочих и крестьян, и организовал ряд выступлений угнетаемой молодежи.

Статья знакомит с антифашистской борьбой, проводимой КПР в тяжелых условиях подполья, разоблачает кровавый фашистский режим, содействует коммунистическому и патриотическому воспитанию трудящихся.

CONTRIBUTION DE LA JEUNESSE À LA LUTTE DU PARTI COMMUNISTE DE ROUMANIE CONTRE LE FASCISME ET LES PRÉPARATIFS DE LA GUERRE ANTISOVIÉTIQUE

RÉSUMÉ

Se fondant sur l'étude de la presse communiste illégale, des publications progressistes légales et sur des documents conservés dans les archives, l'auteur aborde un problème d'une importance exceptionnelle, dont l'historiographie roumaine ne s'est point suffisamment occupée jusqu'ici : l'activité de la jeunesse, l'Union de la Jeunesse Communiste (U.T.C.) en tête, déployée sous la direction du Parti Communiste, contre la politique des dirigeants les plus réactionnaires de la bourgeoisie et de la grande propriété terrienne, préparant la fascisation du pays et la criminelle guerre antisoviétique.

Après avoir souligné l'importance de l'expérience acquise au cours des luttes héroïques de janvier-février 1933, l'auteur analyse l'activité de la jeunesse ouvrière qui s'engagea dans la lutte contre le fascisme et la préparation de la guerre criminelle contre l'U.R.S.S. L'auteur rappelle à cette occasion qu'à différentes reprises, le C.C. de l'U.T.C. avait proposé aux dirigeants des organisations social-démocrates de jeunesse, la constitution d'un front unique de la jeunesse comme partie intégrante du front unique de la classe ouvrière ; il avait en outre proposé à toutes les organisations de jeunesse hostiles au fascisme, de s'unir pour la lutte antifasciste en un front de la jeune génération. Les dirigeants de ces organisations refusèrent de contribuer à la réalisation de cette unité de la jeunesse, de l'unité du peuple tout entier, qui eût été la seule force capable de barrer la route au fascisme.

L'article cite de nombreuses actions antifascistes de toute nature, entreprises à cette époque par la jeunesse. Dans la période de fascisation du pays et des préparatifs de guerre la jeunesse, l'U.T.C. en tête, n'épargna aucun effort, allant jusqu'au sacrifice de la vie, afin de contribuer efficacement à la lutte pour la défense des libertés démocratiques, des intérêts des masses et de l'indépendance de la patrie. La dissolution de l'Union de la Jeunesse Communiste, au commencement de 1937, conséquence de la position des éléments opportunistes et ennemis se trouvant parmi les dirigeants du parti communiste, a annihilé la possibilité de mobiliser et d'organiser de façon adéquate les masses de jeunes qui haïssaient le fascisme.

Reconstitué par le P.C.R. en 1937, l'U.T.C. a vigoureusement dénoncé le contenu fasciste de la dictature royale et l'instauration de la dictature militaire fasciste qui, contre la volonté du peuple laborieux, traîna la Roumanie dans la guerre contre l'Union Soviétique. En même temps l'U.T.C. organisait une série d'actions de la jeunesse opprimée.

L'article contribue à faire connaître la lutte antifasciste déployée par le P.C.R. dans les conditions d'une clandestinité de plus en plus rigoureuse et à démasquer le sanguinaire régime fasciste ; il contribue en même temps à l'éducation communiste et patriotique des masses laborieuses.

www.dacoromanica.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL RAPORTURILOR
DINTRE ȚARA ROMÎNEASCĂ ȘI UNGARIA ANGEVINĂ
(PROBLEMA STĂPÎNIRII EFECTIVE A SEVERINULUI
ȘI A SUZERANITĂȚII ÎN LEGĂTURĂ CU DRUMUL BRĂILEI)
DE
M. HOLBAN

În rîndurile de față vom cerceta problema stăpînirii efective a Severinului pînă în ultimul pătrar al veacului al XIV-lea, ea constituind oglindirea cea mai fidelă a raporturilor politice dintre regii angevini și domnii Țării Romînești pînă la începutul domniei lui Mircea. Cercetînd problema stăpînirii efective a Severinului, precum și cea a pretențiilor regale asupra drumului Brăilei credem că lămurim pentru Țara Romînească problema însăși a suzeranității angevine, desigur nu în esență ei teoretică, ci în desfășurarea sa practică. Lucrul acesta nu va fi însă posibil decît dacă vom reuși să determinăm în timp o serie de momente hotărîtoare și de puncte de reper care să ne îngăduie să urmărim procesul istoric pe care vrem să-l studiem.

Problema stăpînirii efective a Banatului de Severin în prima jumătate a veacului al XIV-lea e una din cele mai puțin lămurite din istoria noastră. Nu e vorba numai de deosebirea de vederi dintre istoricii burghezi maghiari și cei români, dar și de o netăgăduită disparitate de opinii în sinul istoriografiei românești. Credem că a sosit momentul să fie reluată această problemă *pe baza exclusivă a documentelor*, urmînd ca numai după aceea să fie luate în discuție diferențele interpretări istorice care au complicat peste măsură datele problemei; urmărind deci pas cu pas șirol documentelor cunoscute pînă azi vom constata mai întîi că încă din vremea tulburărilor care au însotit prăbușirea ultimului rege Arpadian nu se mai pomenește de un ban de Severin¹ pînă în 1330 cu prilejul

¹ Adică din anul 1279 (11 mai) cînd, după cum a observat foarte bine I. Minea, apare pentru ultima oară banul de Severin — cf. I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert*. Totuși același istoric primește de bună (*ibidem*) mențiunea din 9 oct. 1291 a banului de „Severin Laurențiu care era și comite de Cheve și Caras”. Dar acest act din 9 oct. 1291 pare foarte suspect. O comparație cu alte două documente din același an, anume doc. din 12 martie 1291 publicat în Hurmuzaki, *Documentele istoriei românilor* (în continuu re vom cita presecurat

expediției lui Carol Robert în Tara Românească¹, cu singura excepție a mențiunii din anul 1324 a unui ban Paulus², care însă, după cum s-a arătat, nu e ban de Severin, ci de Mačva³. După expediția amintită, mai întâlnim două mențiuni din anul 1335⁴ urmate de o eclipsă imediată⁵ și apoi iarăși de o singură mențiune din 1336⁶. În toate aceste trei mențiuni apare în lista dregătorilor banul de Severin Dionisie Szecsi purtând în același timp și titlul său obișnuit de mare stolnic⁷ pe care i-l cunoaștem încă din 1322 și pînă în 1338.

Pînă la moartea lui Carol Robert nu mai apare alt ban unguresc de Severin. E limpede că aceste elemente nu îngăduie presupunerea că banatul de Severin s-ar fi aflat în stăpînirea efectivă a regelui Carol Robert decît trecător în cursul campaniei din 1330 și poate mai apoi, tot atît de trecător, în 1335–1336 în urma unor întimplări ce nu le cunoaștem⁸. O cercetare mai atentă a împrejurărilor istorice din prima parte a domniei lui Carol Robert, ocupată în întregime de luptele pentru înfrîngerea rezistențelor separatismelor locale sau ale marilor feudali, aşa-zisii „oligarhi”, lămurește îndeajuns că nici nu poate fi vorba de o stăpînire a sa asupra Severinului în vremie aceasta. Doar încă și în 1319 se mai iveste în nordul Transilvaniei răscoala lui Moyus⁹, comitele de Bistrița, pe cînd în Banat se desenează veleitatea de rezistență a lui Ioan, fiul „banului”¹⁰ Teodor

Hurm.) I, 1, p. 511–512, doc. 404 și din 22 febr. 1291 publicat în corpusul de *Documente din istoria României*, seria C. Trans. (In continuare vom cita prescurtat *Trans.*), XIII, 2, doc. 399 îngăduie observarea unor deosebiri destul de sugestive. Documentul din 9 oct. cuprinde printre dregători pe arhiepiscopul Ioan de Spalato care nu apare în celelalte două documente din același an. De asemenea el omite pe episcopii Toma de Bosnia și Pasca de Nitria ce apar în documentele din februarie și martie 1291. În sfîrșit, după pomenirea palatinului, a banului Slavoniei, a voevodului Transilvaniei, a marelui vîstier, a judeului Curții și a marelui stolnic, care apar și în documentele din februarie și martie, el mai însîră pe deasupra pe marele paharnic, marele comis, pe banul de Severin și încă 11 comiți de comitat la care se mai adăuga și Lukaci marele vîstier al reginei, ce nu apar decît aci.

¹ E vorba de banul numit de rege îndată după ocuparea efemeră a Severinului, la începutul expediției regale sortite înfringerii, și după cum reiese din relația cronicieră ungurești care dă o importanță deosebită întregului acest episod.

² Paulus în lista lui Pesty din *A Szörény Bánáig luată după Pray, Dissertationes*.

³ cf. I. Minea, *op. cit.*, și E. Lăzărescu, *Despre relațiile lui Nicolae Alexandru Voievod cu unguri*, în „Revista istorică”, XXXII 1946.

⁴ *Trans. XIV* 3, p. 348, doc. 236 din 19.V.1335 și p. 349–350, doc. 239 din 22.VI. 1335.

⁵ *Trans. XIV* 3, p. 382, doc. 289 din 3.IV.1336 și p. 384, doc. 291 din 25.IV. Dionisie apare doar ca mare stolnic.

⁶ *Ibidem*, p. 397, doc. 306 din 11.XI.1336.

⁷ Trebuie bine precizat încă de la început că există o deosebire esențială între calitatea de ban de Severin recunoscută unui atare ban, fie chiar în *corpus* unui document oricăr de oficial și apariția acestei calități în *lista marilor dregători* ai coroanei ungare din protocolul final al diplomaelor solemne emanate de cancelaria regală. Constatăm că pe vremea lui Carol Robert, de pildă, banul Dionisie Szecsi va fi amintit cu această calitate de ban pînă în 1338 în textul unor documente și oficiale și particulare, pe cînd această calitate lipsește din lista marilor dregători din diplomele solemne emanate în aceeași vreme. În urmărire calității de *ban efectiv* de Severin în timpul lui Carol Robert această distincție este de o importanță covîrșitoare. De la 20.II.1323 apare și calitatea de castelan de Mehadia.

⁸ Cf. N. Iorga, *istoria românilor*, vol. III p. 180.

⁹ *Trans. XIV*, p. 328, doc. 373 din 17 oct. 1319.

¹⁰ cf. *infra* p. 319.

Voyteh, concentrată în jurul cetății Mehadia. Despre această rezistență înărturisește actul dat de rege în iulie 1324 pentru comitele de Sălaj, Martin fiul lui Bugar¹. Din acest document reiese clar că deși s-a pornit o expediție regală contra cetății Mehadia, totul s-a soldat prin bună învoială². Dar cind a avut loc această „recuperare” a cetății Mehadia? Si cum s-a desfășurat ea?

Urmărind acest proces în trecut constatăm că în anul 1323 apare în mod cu totul neobișnuit printre marii dregători ai regatului un dregător purtind și titlul de *castelan de Mehadia*. De la 20 februarie 1323 și pînă la 29 aprilie (inclusiv) din același an aflăm această calitate subsidiară de castelan de Mehadia adăugată la cea principală de mare stolnic a lui Dionisie Szecsi³, pentru ca mai apoi ea să dispară în luna următoare⁴ și să o mai regăsim la 9 octombrie 1323⁵ și 22 februarie 1324⁶. De atunci încolo pînă la expediția din 1330 Dionisie apare doar ca mare stolnic, fără a se mai pomeni de funcția de castelan al Mehadiei. Care e rostul titulaturii de castelan de Mehadia? Prezența acestui castelan de Mehadia pe lista marilor dregători ai coroanei, unde nu își avea locul în mod normal, era menită să acopere absența banului de Severin nelipsit din lista marilor dregători ai lui Bela IV și Ștefan V, dispărut apoi cu totul încă din vremea ultimului rege arpadian. Ea constituie și un fel de program pe viitor. Ca atare această calitate rămîne secundară față de aceea principală a titularului de mare stolnic, și deci ea poate fi chiar și omisă uneori. Așadar, apariția sa la 20 februarie 1323 nu constituie o limită hotărîtoare pentru începutul reinstalării autorității regești în cetatea Mehadia. Aceasta s-a putut efectua și mai înainte. Vom încerca deci să suplinim lipsa unor informații directe asupra acestui punct prin urmărirea în trecut a acelui Ioan de Voyteh, de înătorul nesupus al cetății Mehadia.

Există un document extrem de sugestiv dat de regele Carol Robert în august 1322⁷ prin care el încuviințează dăruirea unui număr impre-

¹ Trans. XIV 1, p. 129, doc. 282 din 26. VII. 1324 (se amintește credința comitelui Martin în diferite împrejurări . . . „și în altă expediție pe care am avut-o sub cetatea Mehadia unde îndeosebi prin grija sa devotată și slujba sa credincioasă am redobândit și am supus stăpînirii noastre cetatea pe care o ținea Ioan, fiul banului Teodor, răzvrătit împotriva majestății noastre . . .”).

² Lucrul reiese din termenii moderăți folosiți mai sus. Acest Ioan nu e calificat de *necredincios învederat*, cum s-ar fi întîmplat dacă ar fi ținut piept pînă la urmă regelui. De asemenea, rolul jucat de comitele Martin în acest episod pare să fi fost de negociator și nu de luptător. În sfîrșit, curînd după lichidarea rezistenței Mehadiei îl vom afla pe fostul răzvrătit înfățișindu-se înaintea regelui cu prilejul solicitării unei întăriri regești la un act de donație al tatălui său la care se asociau și cel doi filii acestuia.

³ Trans. XIV 2, p. 66 (doc. 149); p. 67 (doc. 152); p. 69 (doc. 159); p. 70 (doc. 164).

⁴ Ibidem, p. 71, doc. 168 din 18.V.1323.

⁵ Ibidem, p. 91, doc. 201 din 9.X.1323.

⁶ Ibidem, p. 111 doc. 246 din 22.II.1324.

⁷ Trans. XIV 2, p. 54-55, doc. 125 din 28.VIII.1322:

„Carol . . . etc. . . . etc. . . . nobilul bărbat, magistrul Teodor de Voiteg < precum și Nicolae și Ioan, fiili aceluiaș, venind în fața noastră fără a fi siliți de apăsarea vreunei nevoi, ci, dimpotrivă, îndemnați de iubirea și simțămîntul dragostei deosebite pe care o poartă față de magistrul Gall, fiul lui Nicolae, notarul nostru special, iubitul și credinciosul < nostru> primindu-l pe el în chip de rudă prea iubită și dîndu-i pomenitul Teodor pe fiica sa, au mărturisit prin viu grai că în numele și în semnul acestei înrudiri, și întru trainica statornicire a dragostei sus pomenite . . . ei i-au dat, i-au lăsat și i-au hărăzit lui, și prin el moștenitorilor săi și urmașilor

sionant de moșii făcută de „banul” Teodor de Voyteh împreună cu cei doi fii ai săi Ioan și Nicolae, în favoarea lui Gall de Omor, notarul osebit al regelui, cu prilejul căsătoriei acestuia cu fiica „banului” Teodor, sora lui Ioan Voyteh, cel cu veleitățile de rebeliune. Constatăm că acești nobili apar în fața regelui ca solicitanți ai încuviințării regale ce avea de rost să treacă asupra notarului regelui o parte însemnată din moșile lor. Iar regele, după toată retorica inherentă unui ascmenie act, motivează darea încuviințării sale prin meritele beneficiarului fără vreo pomenire similară a meritelor donatorilor¹. Amănuntul acesta nu ar da de gândit dacă nu am avea de interpretat un alt document din 1329², deci posterior cu șapte ani, prin care aceiași fii ai „banului” Teodor îi vînd aceluiași magistru Gall

moștenitorilor săi, niște moșii ale lor de moștenire numite Zenthlaslow și Zenthmargita cu biserici în <comitatul> Cenad, de asemenea Denta în comitatul Caraș, de asemenea Wyodour, Gier și Gunggudyghaza cu biserici de piatră, de asemenea Regkurchwyly, Medyes, Donach, Chud, Bansarzowa, afilătoare în comitatul Timiș, cu toate folosințele lor și toate cele ce țin de ele, adică păduri, livezi, dumbrăvi, locuri de pescuit, pământuri de arătură și gunoi, precum și folosința rîurilor Mureș și Timiș, și le-au dat în acea întregime și deplinătate, în acleași hotare și margini vechi în care au fost stăpînite și ținute de acel magistru Teodor și de înaintașii săi, ca să le stăpînească, să le țină și să le aibă pe veci și nestrămutat, ei nepăstrându-și nici un fel de drept de stăpînire sau proprietate asupra moșilor pomenite, ci dimpotrivă, arând de dorința de a-l îmbrățișa cu tot zelul înrudirii pe acest magistru Gall i-au trecut toată stăpînirea acestora întru moștenitorii moștenitorilor săi. Să de oarece... faptele și măsurile care sunt întărite de încuviințarea și de pecetea <regească> dobindesc o putere mai vădită și capătă o tărie mai izbinditoare ca să rămână pe veci <de> aceea magistrul Teodor <cu> Nicolae și Ioan, fiii săi mai sus pomeniți, ne-a rugat cu smerită stăruință și ne-a cerut să binevoim a da învoirea și încuviințarea noastră regească acestei danii a lor, spre o mai mare siguranță a faptului”.

¹ Ibidem: „... noi... luind aminte la faptele de credință și la meritele slujbelor, cu drept cuvînt vrednice de laudă, pe care magistrul Gall ni le-a adus și ni le-a făcut nouă de la începutul copilăriei sale, stînd necurmat alături de noi cu toată însuflețirea credinței și avîntindu-se la poruncile majestății noastre, fără a înceta pînă astăzi să ne fie pe plac zi de zi cu slujbele sale îndatoritoare, ceea ce a împăcat cu cea mai mare mulțumire sufletul nostru regesc, vrînd noi să-l răsplătim cu milostivirea noastră regească pentru multele și mariile dovezi ale credinței sale... ne-am dat învoirea și încuviințarea regească pentru suszisa danie a acestui magistrul Teodor și a fiilor săi Nicolae și Ioan, găsind bună și încuviințind acea danie pentru a dăinui pe veci”.

² Trans. XIV 2, p. 287, doc. 540 din 12.V.1329, într-o scrisoare privilegială a capitului de Strigoni din 11 Iunie 1390: „... Capitul de Strigoni... arăta că înfățișindu-se înaintea aceluiași capitol din Strigoni însuși Nicolae fiul lui Teodor de Voiteg în numele său și în numele fratelui său Ioan, cu scrisoare de împoternicire a... capitolului de Cenad... pe de o parte, de asemenea magistrul Gall, fiul lui Nicolae, notarul special al domnului nostru regelui și castelan de Wgregh pe de altă (parte), acel Nicolae a mărturisit prin viu grai în numele său și al aceluia frate al său că a vîndut, a dat și a hărăzit suszisului magistrul Gall și prin el moștenitorilor lui și urmașilor moștenitorilor săi, pentru o mie de mărci de argint fin după greutatea de la Buda – pe care le primise și care i se plătiseră în întregime – niște moșii de moștenire ale lor numite Wyodwar și Gier în care fuseseră zidite biserici în cinstea sfintei cruci și a tuturor sfintilor, de asemenea satele numite Chud și Regkurchthuely și pământurile ce țin de ele Keseud și Donath, Medyes, Gungudeghaza cu o biserică de piatră în cinstea fericitului apostol Iacob și Zanyr și Bansarzoa, de asemenea satul dobindit de ei Achad și cu biserică de piatră zidită în cinstea fericei fecioare și afilător în comitatul Timiș, de asemenea satul Denta și pământul Kulufuk în comitatul Caraș, de asemenea Zenthlazlo și Zenthmargyta (moșii) bisericești afilătoare în (comitatul) Cenad, de asemenea Petend și Eleusylsse afilătoare în comitatul Sirmiu, împreună cu toate folosințele lor și cu cele ce țin de ele, cu eleșteele, pădurile, livezile și flinetele și cu pământurile arătoare între aceleasi hotare și margini în care le-au ținut și le-au stăpînit ei și strămoșii lor, ca să le țină, să le stăpînească și să le aibă pe veci și nestrămutat, trecind în întregime asupra aceluia magistru Gall și asupra moștenitorilor săi tot dreptul de stăpînire și de proprietate al ziselor moșii” (textul la Pesty, III, p. 201).

de Omor, cunțatul lor, pe o sumă foarte ridicată, aceleași moșii dăruite în 1322 cu adaosul unui număr de trei moșii și un „pămînt” ce nu ar putea justifica ele singure plata de 1000 de mărci de argint ce corespunde desigur cu valoarea tuturor moșilor înșirate în act. Înseamnă deci că acea vînzare venea să corecteze actul din 1322. Am putea deci conchide că acesta fusese impus de niște condiții atotputernice în 1322 și care nu se mai regăsesc în 1329. Dar oare aceste condiții imperioase din mijlocul anului 1322 nu trebuesc cumva puse în legătură cu situația precară a lui Ioan de Voytek și poate și a tatălui și fratelui său, siliți să se supună regelui în urma unor negocieri în extremis, semănind desigur mai mult a somație ultimativă din partea suveranului portnit în expediție contra rebelului din Mehadia?

Nu știm ce legătură există între nesupunerea lui Ioan și calitatea de „ban” ce o poartă tatăl său și pe care o găsim menționată într-un act din 1288 rezumat într-un document din 1371¹, în care apar ca bani atât acest Teodor, cât și frații săi Mihail și Veteh. Oare vechea calitate de ban (cumva de Severin?)² explică pretenția asupra uneia din cetățile cheie ale portiunii occidentale a banatului de Severin? Cât privește părțile orientale ale acestui banat, misiunea ulterioară a comitelui Martin de Sălaj avea să fie tocmai aceea de a încerca o reîntregire a banatului de Severin prin acele solii (mai multe la număr) la Basarab voievodul Țării Românești, deținătorul acelor părți. Căci avind în vedere faptul că înainte de recuperarea Mehadiei de la rebelul Ioan Voytek nu poate fi vorba de o stăpînire a regelui în părțile Severinului și că scurtă vreme după aceea, în 1324, aflăm de acele solii repetate ale comitelui Martin la domnul Țării Românești, nu putem trage decât o singură concluzie: anume că formula suzeranității primite în cele din urmă de Basarab la o dată necunoscută nouă, dar posterioară celei din 22 februarie 1324³, era menită să împace pretențiile regelui Ungariei cu realitatea stăpînirii efective continuată și mai departe a Severinului de către domnul român, dar acum în calitate de vasal al coroanei ungare. Așa trebuie înțeles actul regesc din iulie 1324⁴ în care domnul român e numit „Basarab, voievodul nostru transalpin”.

Dar credem că putem urmări și mai de aproape mersul acestor negocieri pînă la înțelegerea finală privind în primul rînd Severinul. Tratativele repetitive⁵, despre care amintește regele, în iulie 1324, au trebuit să se poarte încă din anul 1322. Căci deși episodul rezistenței Mehadiei fusese definitiv încheiat încă înainte de august 1322 cînd apare înaintea regelui banul Teodor împreună cu cei doi fii ai săi, dintre care unul e tocmai rebelul de la Mehadia, abia în martie și aprilie 1323 apare în lista dregătorilor castelanul de Mehadia cu valoare de ban *in spe* de Severin, pentru a dispare în luna mai și a mai reapare doar în octombrie

¹ Fr. Pesty, *Krasso Varmegye*, III, p. 117.

² cf. Homan și Szegfû, *Magyar Története*, t. III, lista dregătorilor unde e treceut ca ban de Severin cu semn de întrebare.

³ Cînd apare ultima dată calitatea de castelan de Mehadia.

⁴ E vorba de actul dat pentru comitele Martin de Salaj amintit mai sus.

⁵ ... „prin purtarea soliilor noastre în mai multe rînduri la Basarab, voievodul nostru transalpin, unde și-a îndeplinit slujba soliei sale în chip credincios și vrednic de laudă...”.

1323 și februarie 1324¹. Oare aceste apariții nu corespund cumva cu declararea pretențiilor regelui la „recuperarea” banatului de Severin? Și chiar intermitențele² nu ar putea fi oare puse în legătură cu soliile deosebite pentru ajungerea destul de anevoieasă la țelul urmărit? Fapt e că în documentul dat pentru comitele Martin apariția mențiunii „voievodului nostru transalpin” coincide cu disparația calității subsidiare de castelan de Mehadia a lui Dionisie, desemnat acum doar cu cea principală de mare stolnic.

Așadar, în urmărirea fazelor stăpînirii Severinului trebuie să distingă mai întii o primă perioadă anterioară datei de august 1322, cind știm că „recuperarea” cetății Mehadia e încă de cărăvă vreme fapt împlinit, întrucât înaintea regelui se infățișează în persoană, ca solicitant, alături de tatăl și fratele său, însuși fostul deținător rebel al cetății, Ioan de Voyteh cu prilejul dăruirii cu moșii a notarului osebit al regelui Gall de Omor, ajuns noul său cununat. În această perioadă, Severinul, precum și a văzut, nu putea aparține regelui Ungariei. Urmează o a doua perioadă, anume perioada tratativelor cu Basarab, care durează pînă după data de 22 februarie 1324, cind întîlnim ultima mențiune a lui Dionisie în calitate de castelan de Mehadia. Nici în această perioadă Severinul nu poate fi în stăpînirea regelui Ungariei, care purta tratative tocmai în această privință. O a treia perioadă corespunde duratei vasalității lui Basarab, vasalitate amintită mai întii în scrisoarea de dăruire a regelui în favoarea comitelui Martin Bugaru de Sălaj, din 26 iulie 1324. Începutul acestei perioade trebuie situat între data de 22 februarie 1324, cind apare ultima mențiune a castelanului de Mehadia și cea de 26 iulie 1324 cind apare prima mențiune a vasalității domnului transalpin. Înăuntrul acestei perioade se situează momentul din 1327, cind papa îi adresează domnului Transalpin aceeași recomandare a călugărilor inchizitori trimiși în regatul Ungariei pe care o îndreaptă totodată și voievodului Transilvaniei și banului Slavoniei. Domnul român apare într-o situație oareșicu asemenea cu cea a acestor doi dregători ai coroanei ungare, căci misiunea călugărilor inchizitori nu poate fi înțeleasă ca avînd a se exercita decît într-o regiune socotită catolică și deci nicidecum în Tara Românească. Perioada se încheie cu ocuparea Severinului de către Carol Robert în

¹ *Trans. XIV* 2, p. 94, doc. 207 din 31.X.1323 și p. 111, doc. 246 din 22.II.1324.

² La 31 octombrie 1323 Dionisie are calitatea de castelan de Mehadia, în luniile următoare îl află doar ca mare stolnic; cf. *Trans. XIV* 2, între altele, doc. 211, 213, 217, 233, 239, 243. Putem, întocml lista următoare :

Dionisie mare stolnic și castelan de Mehadia în doc. din 1323 la 20. II, 26.IV, 2.III, 29.III („și castelan de Jdiaora”) 29.IV, 20.VI, 19.VII, 9.X, 31.X ; 1324 22.I¹.

Dionisie doar mare stolnic

În doc. din : 1323, 18.V, 19.V, 19.VI, 29.VI, 15.VII, 17.VII, 22.VIII, 11.IX, 20.IX, 23.X, 20.XI, 27.XI, 29.XI, 8.XII ; 1324 3.I, 11.I, 19.I, 3.II, 25.II, 25.III, 31.III, 11.IV, 17.IV, 27.IV, 23.V, 28.V, 23.VII.

După campania din 1330 apare doar ca mare stolnic la 5.oct. 1331, 2.XI 1332, 2.VI 1334. În 1335, mare stolnic și ban de Severin la 19.V și 22.V

Apoi doar mare stolnic la 4.VII 1335, 2.XI 1335, 26.XI 1335, 29.II 1336, 3.IV 1336, 25.V 1338.

Pentru apariția sa ca ban de Severin din 11.XI.1336, cf. mai jos discuția autenticității actului.

toamna anului 1330 și atribuirea sa aceluiași Dionisie, fost pînă acum castelan de Mehadia (pe lîngă dregătoria sa de mare stolnic) și numit acum în sfîrșit ban de Severin. Perioada următoare e constituită de durata stăpînirii angevine în Severin în legătură cu campania din 1330.

CAMPANIA DIN 1330

În lumina celor de mai sus înțelegem interesul viu al lui Dionisie Szecsi, fostul castelan de Mehadia și ban *in spe*, pentru o acțiune cît mai grabnică îndreptată împotriva domnului Țării Românești, stăpînitorul Severinului¹. Pentru fostul castelan de Mehadia, banatul Severinului constituia un fel de drept de care fusese depoziitat prin înțelegerea din 1323—1324. O campanie victorioasă putea restabili cumpăna în favoarea sa. Așa se și explică pornirea acestei expediții socotite nejustificată de însuși cronicarul curții, care povestește trista sa încheiere. Deci nu mai e nevoie de căutarea unor alte motive decât dorința de reconstituire a bantului Severinului de pe vremea Arpadienilor, regele nemaimulțumindu-se cu formula închinării formale socotite valabile în 1324. Căutarea unor asemenea motive de către unii istorici se datorează faptului că ei socotesc împăcarea din 1324 ca echivalind cu o părăsire a Severinului² din partea domnului român. Ca atare, trebuie presupusă o ocupare intempestivă a Severinului de către domnul român scurtă vreme înaintea expediției regale. Asupra campaniei însăși nu avem decit povestirea cuprinsă în cronica de curte³, în care relatarea faptelor este subordonată unui scop precis. Ar fi poate locul de a lămuri și datele privind expediția însăși. S-a încercat explicarea dezastrului suferit de rege printre-o trădare a voievodului român. Să vedem în ce constă această așa-zisă „*trădare a lui Basarab*”.

¹ Că Severinul era în stăpînirea efectivă a lui Basarab reiese clar și din povestirea expediției lui Carol Robert din cronică de curte a regelui Ungariei. Căci expediția începe cu ocuparea Severinului și încreșterea banatului nouului ban, Dionisie.

² Se presupune chiar existența unui război victorios al domnului român înainte de 1324, cf. St. Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Sibiu 1944, p. 19: Basarab ar fi ocupat și alte teritorii în înțelegere cu răsculații din Ungaria... Ioan fiul lui Teodor și Moise fiul lui Moise... „In felul acesta un război pare să fi avut loc între Carol și Basarab, război al cărui rezultat nu a putut fi decit favorabil voievodului român din moment ce în 1324 Carol trimite de mai multe ori la el *pe/tru pace* pe magistrul Martin comitele Sălajului”. (Totuși, logica ar cere ca în urma unui război victorios Severinul să rămînă învingătorilor. Greșeala constă în neînțelegerea sensului tratativelor urmate de magistrul Martin. Nu e vorba de încheierea unei stări de război printre-un tratat de pace, ci de realizarea unei înțelegeri devenite necesare prin înălțarea stăpînirii oarecum independente a ținutului Mehadiei care izola frontiera Țării Românești de hotarul regatului ungar. „Recuperarea” Mehadiei împunea găsirea unui *modus vivendi* cu domnul român. Soluția adoptată fusese o soluție de compromis, respinsă mai apoi de rege în 1330).

³ Această relatare e luată ca bază de toți istoricii pînă în vremuri destul de recente. Daca, de pildă, Bonfinius adoptă întru totul amănuntele date de cronicar, pe care le mai amplifică, mai strecurind și stirea unui pelerinaj la „locurile sfinte”, spre care ar fi nagivat Carol Robert cîteva zile, renunțând mai apoi la el pentru a porni campania din Țara Românească istoricul de mai înțiu Fessler citează pentru descrierea luptei atît pe cronicar, cit și pe Bonfinius, ca și cum ar fi două izvoare deosebite. La rîndul său, Homan îi folosește pe toți trei, supunind izvorul astfel amplificat la mici tăieturi arbitrale și nemărturisite de cite ori observă unele nepotriviri

Se poate urmări elaborarea acestei ficțiuni dintr-o confruntare a unei serii de afirmații contradictorii, emanând toate de la rege în cursul anilor următori, anume în scrisoarea sa către papă, în diferitele acte de danie hărăzite unor nobili ce s-au distins în luptă și în sfîrșit în formula folosită la pecetluirea din nou cu pecetea cea nouă a actelor ce purtau pecetea cea veche pierdută în dezastrul din Tara Românească.

O cercetare atentă ne va permite clasarea lor în două categorii distincte: una adresată celor din afară sau în general unui public larg și nedeterminat, cealaltă unor persoane anumite din slujba regelui care trecuseră prin prăpădul știut și care erau acum răsplătite pentru serviciile aduse și pierderile suferite. Din prima categorie fac parte atât scrisoarea regelui către papă, cît și formula pentru noua pecetluire a actelor regale după pierderea pecetii autentice regești, din a doua actele de danie amintite. Constatăm că ficțiunea „cursei mișeștești” a voievodului român apare mai întâi în scrisoarea către papă trimisă tocmai prin iulie 1331, deci cam opt luni după eveniment. Expediția e înfățișată ca o expediție victorioasă contra tătarilor, înfrîngerea — ca o cursă întinsă regelui și ostii sale. Este de la sine înțeles — și zăbava acestei notificări ne-o dovește pe deplin — că regele nu ținea să lătească zvonul înfrîngerii sale.

În iulie 1331, odată cu plecarea provincialului dominicanilor din Ungaria la Roma la scaunul papal, regele s-a văzut silit să întocmească o versiune oficială care avea să fie răspîndită în lumea largă, acoperind adevărul crunt cu o haină mai puțin umilitoare. Elementele acestei versiuni reies din termenii răspunsului papei Ioan al XXII-lea. E vorba de „scrisoarea regească prin care înăltimdea ta regească ne-a vestit fericita înaintare a (ostilor) regești și slăvita biruință ciștagată împotriva tătarilor, dușmani ai credinței catolice, precum și nenorocirea care s-a întimplat din pricina unor curse mișeștești pregătite tie și ostilor tale la întoarcere” (5.VIII.1331).

Exact aceeași inventie avea să fie folosită și în formula noii pecetluiri. Regele, neavînd cu el decît o „parte a oastei”, cu care a fost în Tara Românească spre a o cerceta, a străbătut-o în liniste, cînd deodată a fost „surprins” la ieșire de Basarab „necredinciosul nostru român, cu răutatea unei necredințe mai înainte urzită, la adăpostul viclean al unei păci fățarnice năvălind cu dușmanie asupra unei părți din oastea noastră într-un loc crîngos și păduros încins cu dese întărituri”¹. Precum se vede, elementele sunt aceleași ca în scrisoarea papei, dar mai amplificate, la care se mai adaogă și amănuntul prețios că regele nu se afla cu o oaste regală într-o expediție războinică, ci doar însoțit de o mică trupă de însoțire în drumul său de cercetare pașnică a Tării Românești. Aceasta însă este într-o flagrantă contradicție cu versiunea dintii — că se întorcea dintr-o expediție războinică împotriva tătarilor după o victorie strălucită și că deci avea cu el armata sa de luptă și nu doar o simplă escortă într-o plimbare pașnică.

Dar în actele de danie întîlnim alte elemente. În actul din 26.XI.1332², regele vorbește de pornirea „ostii noastre strînsă din poruncă

¹ Trans. XIV 3, p. 282 - 283, doc. 116 din 2.XI.1332.

² Ibidem, p. 287, doc. 123 din 26.XI.1332.

regească” (deci o oaste regească), cînd regele ajungînd „în niște ținuturi de margine ale regatului nostru, ce erau ținute pe nedrept în țara transalpină de Basarab schismaticul, fiul lui Thotomer spre marea nesocotire a noastră și a sfintei coroane, acest Basarab, necredinciosul nostru român minat de un gînd rău, fără să se teamă și fără a ține seama că acei ce încearcă a se împotrivi stăpînului lor firesc se vădesc a se împotrivi fătiș rînduielilor dumnezești, nu s-a înfricoșat să ducă la îndeplinire nelegiurile urzite în taina cugetului său și s-a împotravit maiestății noastre ca un răzvrătit și trădător cu o cutezătoare îndrăzneală într-o luptă în care... nu puțini... au întîmpinat primejdia morții...”

Dar aci, cum se vede, nu se pomenește de nici o „cursă mișelească”. Și nici nu e vorba de o simplă plimbare cu o escortă redusă. Accentul se pune cu mare patos pe împotrivirea lui Basarab „schismaticul” ca un „răzvrătit și trădător”. Termenii folosiți sănt acciași cu care fusese înfiereată în trecut răzvrătirea unor mari feudali ca Matei de Trencin, marele palatin Kopuz, Moyus fiul lui Moyus etc. Aceeași atitudine în doc. din 2 ianuarie 1333¹, în care se arată că atunci cînd regele a pornit contra lui Basarab, „văditul și învederatul necredincios al nostru”, însoțit de „fruntașii regatului... prelați, baroni... și nobili...” pentru a redobîndi acele părți „... acel (Basarab) ca un bărbat nedrept și plin de viclenie și de înșelăciune, adunîndu-și împotriva unei părți osebite de oaste a noastră oareșicare putere și ceată de români, prin înșelare călcindu-și credința sa ² a năvălit asupra acestei părți de oaste a noastră într-un loc strîmt și întunecos...” etc.

Aci indignarea nu mai e stîrnită de simplul fapt al împotrivirii, ci de faptul că atacul romînului nu a fost făcut după un anume tipic cavaleresc, ci de oameni de strînsură ce au prins oastea regească la strîmtoare. De aceea se stăruie asupra faptului că a fost atacată o parte din oaste, și nu toată oastea în desfășurare cum s-ar fi cuvenit într-o luptă purtată după tipicul dorit.

Nu vom întîlni decît mențiuni fugitive în doc. din 2 iunie 1334, în care Basarab „necredinciosul nostru” e comparat cu banul Herric „cunoscutul necredincios al maiestății noastre” sau în doc. din 3 iulie 1334³, 11 septembrie 1334⁴ și 13 ianuarie 1335⁵ unde sănt doar mențiuni vagi a pierderii pecetii sau a singelui vîrsat în Țara Romînească de beneficiarul actului de danie. În schimb, în doc. din 22 iunie 1335⁶ regele amintește de slujba făcută de magistrul Toma în Țara Romînească „unde <am fost> noi întîmpinăți în niște locuri strîmte și păduroase împrejmuite de întărituri puternice de atacul dușmănos dat odată și a doua oară împotriva puternicei noastre oști ce o aveam acolo cu noi (subl. n. n.a.) de către Basarab romînul și de fiili lui ce țineau cu necredință zisa noastră Țară

¹ Trans. XIV 3, p. 291–292, doc. 128, din 2.I.1333.

² „fraudulenter fide sua mediante”.

³ Trans. XIV 3, p. 324, doc. 190, din 3.VII.1334.

⁴ Ibidem, p. 338, doc. 217, din 11.IX.1334.

⁵ Ibidem, p. 343, doc. 222 din 13.I.1335.

⁶ Ibidem, p. 349–350, doc. 239 din 22 VI.1335.

Romînească în dauna sfintei noastre coroane regești și a noastră”... Nici aici nu se pomenește de aşa-zisa „cursă mișelească” inventată mai sus.

În sfîrșit, într-o întărire dată pentru vicecancelarul Thatamer și frații săi Ștefan și Bako, la care nepotrivirea de datare¹ deschide poarta îndoielii și pentru celelalte elemente ce le cuprinde și care sint de-a dreptul senzational — se amintește de timpul cînd regele a cercetat Tara Romînească „cu toată puterea oastei noastre” și cînd el (Bako) din porunca „...lui Toma voevodul Transilvaniei... s-a grăbit după noi și după (Toma)... cu puțini oameni, în niște solii și treburi tainice apărindu-se de dușman... etc....” și mîntuindu-se printr-un noroc „...vrednic de mirare... ne-a ajuns tocmai sub cetatea Argeș, unde noi și întreaga noastră oaste am râmas uimită de sosirea lui neașteptată și unde și-a împlinit în chip vrednic de laudă însărcinările ce i-au fost date și pe care și le-a luat asupra sa... etc...” Nici aci nu întîlnim vreo aluzie la aşa-zisa „cursă mișelească”. Și nici nu poate fi vorba aci de vreo negociere dusă de acest Bako cu voievodul român în sensul acelei păci fătarnice amintite, ci mai degrabă doar de o eventuală încercare de a stabili legături cu alți boieri sau stăpînitori români de sub dependența acestuia. Și nici chiar în documentele date mai apoi de urmașul lui Carol Robert, Ludovic pentru recompensarea luptătorilor de atunci nu se poate afla pomenirea acelei „curse mișelești” cu toată amplificarea dată elementelor inițiale, la care mai adaogă tocmai în 1351 (!) prezența unor aliați ai lui Basarab neștiuți pînă atunci².

Am văzut deci că aşa-zisa trădare a lui Basarab se reduce la faptul împotrivirii sale la o expediție de cucerire întreprinsă de regele angevin în Tara Romînească și că argumentul pentru invocarea unei atari trădări se leagă de stilul în care s-a produs acea împotrivire: pe neașteptate, la strîmtoare, cu o oaste de strînsură, și nu după tipicul unor lupte cavaleresti, atât de departe de realitățile imediate întîmpinate în Tara Romînească.

Dar afirmația lui Carol Robert asupra unei expediții fictive contra tătarilor și mai apoi pretinsul ajutor al „păgînilor” de care vorbește Ludovic într-un document din 1351 au creat oareșicare confuzie printre istoricii noștri.

¹ Trans. XIV 3, p. 399, doc. 308, n. 2, cu discuția asupra datei evident greșite a unei întăriri regești din 17 oct. 1336 a unui act cuprins ca transumpt purtînd data de 11 noiembrie 1336(!). Se presupune existența unei confuzii paleografice între lunile *Novembris* și *decembris* socotite posibile în cazul grafiei IX bris și X bris, fără însă a se fi putut controla această presupunere pe documentul original. Elementele unice, cu totul uimitoare, cuprinse în acea întărire, unite cu nepotrivirea de datare semnalată, impun cea mai mare rezervă în folosirea documentului pînă la lichidarea nepotrivirii constatață și verificarea autenticității sale.

² Hurm., I 2, p. 14–15: „... Cum enim praedictus genitor noster cum valida multitudine suae gentis ad recuperandum quasdam partes praedicti regni Hungariae per Bozorab Vayvodam infidelem ipsius patris nostri occupatas contra eundem Bozorab ad partes transalpinas accessisset, praedictusque Bozorab quadam subdolosa infidelitate et damnable præsumptuositate se contra eundem patrem, nostrum tanquam suum dominum naturalam cum tota sua potentia et vicinorum pagancrum ac aliorum eiusdem patris nostri infidelium aggregata caterva diem extremum praedicti patris nostri claudere cupiens et animo desiderans anhelanti hostiliter obiecisset...”

N. Iorga (*Istoria românilor*, III, p. 180), înțelegînd că prin denumirea de „păgîni”, din amintita diplomă a lui Ludovic, s-ar face referire la tătari, „pe care ungurii aveau tot interesul să-i prezinte ca pe niște păgîni veniți să lupte contra purtătorului steagului de cruciată — și pe care aiurea regele i-ar fi biruit”, vede în ei niște moldoveni supuși „mai mult sau mai puțin autorității hanului”. Dar în realitate termenii folosiți de Ludovic nu au nici măcar atîta precizie, căci se vorbește de „toată puterea (lui Basarab) și de ceata adunată a *păgînilor vecini*, precum și a *alror necredincioși* ai părintelui nostru...” E clar că aici se încearcă doar să se sporească de ochii lumii efectivele dușmanilor care l-au înfrînt pe rege. La C. C. Giurescu (*Istoria românilor*, I, p. 356) acest ajutor al tătarilor capătă o realitate neașteptată: la p. 356 7 citim: „Documentele contemporane¹ ne spun că la acest război Basarab a avut și ajutorul « *păgînilor vecini* », aşadar al tătarilor: e un fapt semnificativ pentru politica intemeietorului Tării Românești...”. Iar la p. 358 citim: „Schimbarea de atitudine a lui Basarab, care din aliat cu tătarii la 1330 devine peste un deceniu și jumătate adversarul lor...” etc.

Un ecou al acestei închipuite „colaborări tătaro-române” răzbăte și într-o lucrare din 1947 în care autorul vorbind de participarea unor trupe române la lupta de la Velbujd susținută de bulgari cu ajutor de la alani și de la „tătarii negri”, spune: „Sînt toate temeiurile pentru a se crede că domnul Tării Românești se afla în acea vreme în obediенță imperiului mongol al Kipčakului cum erau pe atunci principatele rusești și țarul bulgar”².

Cum însă toate aceste ipoteze nu se sprijină pe nimic, căci așa-zisa expediție a regelui contra tătarilor nu a pătruns nici măcar în versiunea cronicarului de curte care exploatează doar invenția „cursci mișelești”, iar menționarea „păgînilor vecini”, așa cum am văzut, este o amplificare tîrzie a elementelor inițiale din documentele contemporane, credem că nu este cazul să construim în mod artificial un sistem politic al lui Basarab aliat cu unii contra altora cînd în realitate nici chiar cronica de curte, contemporană, nu pomenește de vreun ajutor străin. În schimb, istoricul Bonfinius vorbește cu patos de *prăpădul nespus al cumanilor ce luptau în oastea regelui Carol Robert*.

STĂPINIREA SEVERINULUI DUPĂ 1330

Este evident că după dezastrul cumplit al armatei regești nu mai poate fi vorba de o stăpinire angevină a Severinului ocupat doar efemer de expediția regelui din 1330. Și totuși, istoricii nu sint de acord asupra acestor puncte. La întrebarea: în mîinile cui se afla Severinul după infrîngerea din 1330? — N. Iorga observă că regele Carol Robert încearcă după 4—5 ani o expediție de răzbunare. Cum pierduse în 1330 Severinul,

¹ Termenul e nepotrivit, căci e vorba de un singur document din 1351, deci posterior ca 20 de ani evenimentelor pomenite.

² „Bulletin de la Section Historique de l'Académie roumaine” 1947, t. XXVIII 1, *Les Rois de Hongrie et les Principautés roumaines*, p. 9.

el izbuti între iunie 1334 și iunie 1335, în condiții pe care nu le cunoaștem, probabil fără o inițiativă personală, să recapete această strajă contra românilor, instalând acolo ca ban¹ pe Dionisie, unul din curtenii săi. Pornind de la aceeași mențiune din 19 mai 1335, C. C. Giurescu² trage concluzii totuși deosebite: „Cît a trăit pînă în 1342 Carol Robert n-a mai îndrăznit³ să atace pe Basarab sau să-i ceară tribut. Se pare însă că cetatea Severinului a rămas totuși în mîna ungurilor, deoarece găsim în 1335 pe Dionisie purtînd titlul de ban al Severinului. Afără doar de cazul cînd am avea de-a face tot cu indicarea unei amintiri sau a unei pretenții, iar nu a unei stări de fapt”. Sub aceste formulări destul de nuanțate transpare totuși o opoziție diametrală de vederi. N. Iorga e inclinat să credă că Severinul a fost recucerit de Carol Robert în 1335, pe cînd C. C. Giurescu, dimpotrivă, că Severinul a rămas și după 1330 în stăpinirea regelui Ungariei. Față de aceste indoieri, poziția lui I. Minea e cît se poate de categorică: Basarab a ținut Severinul. Dionisie Szecs a fost ban efemer de „recuperare”⁴.

În ultimă analiză, toată indoiala provine din acele trei mențiuni ale lui Dionisie Szecs ca ban de Severin la 19 mai și 22 iunie 1335 și apoi la 11 noiembrie 1336. Să încercăm să le urmărim mai deaproape. Primele două mențiuni se află în lista marilor dregători în protocolul final al unor acte de întărrire, unul privitor la vama ce trebuie plătită la Zagreb de negustorii streini, celălalt la dania făcută lui Toma castelanul de Chokakev pentru slujbele sale prestate îndeosebi în expediția lui Carol Robert din 1330 împotriva lui Basarab. Aceste două mențiuni, pe lîngă faptul că au o dată certă, nesupusă nici unei indoieri, mai capătă o precizie deosebită din locul pe care îl ocupă în lista marilor dregători. Amîndouă aceste caractere lipsesc din mențiunea a treia din 11 noiembrie 1336 (?). Într-adevăr, în documentul din urmă Dionisie Szecs nu apare în lista finală a dregătorilor, ci în cea din corpul actului printre cei care judecă alături de judele curții reclamația vicecancelarului regal Thatamer și a fraților săi Ștefan și Bako. Lucrul e deosebit de important, căci vom vedea că în documentele din intervalul 1343–1349, de pildă, există o deosebire hotărîtă între valoarea mențiunilor de dregători după cum apar în corpul documentului sau în lista finală a marilor dregători. Vom vedea că niște bani de Severin pomeniți în cuprinsul a diferite acte nu apar în listele marilor dregători contemporane acelor acte⁵. Dar este un lucru constatat

¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 180.

² C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 371.

³ Totuși, în anul următor el se gîndeia la o expediție, desigur, în Tara Românească, cf. *Trans. XIV*, 3, p. 9, doc. 7 din 6.IV.1331. Regele poruncește amînarea pricinii dintre locuitorii din Iaad și Ioan fiul lui Ioan fiul lui Geubul din Bistrița deoarece „(acela) ... va merge cu ... Toma, voevodul Transilvaniei la oastea noastră...”

⁴ I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert*, p. 327.

⁵ Astfel, banul de Severin, Stefan de Losonț, este menționat cu acest titlu într-o serie de acte cu caracter particular, din: 6.X.1343; 6.III.1345; 26.IX.1345; 8.I.1347; 29.I.1347; 5.II.1347; 25.II.1347; 3.III.1347; 4.III.1347; 20.IX.1347; 14.X.1348; la care se mai adaugă și o serie de acte oficiale: scrisoarea papei din 24.II.1348; o intervenție a sa la rege din 4.VII.1349, în care poartă titlul de ban de Severin și castelan de Mehadia; actul de danie regală în favoarea sa din 26.VII.1349, alt act regal din 5.XI.1349, în sfîrșit alte trei acte regale din 13.IV.1350; 25.IV.1350 și 25.IX.1350, în care e nunit *fost ban de Severin*, fără ca în tot acest interval

că titlul de ban rămîne titularilor și după ieșirea lor din funcție, ca un titlu de deferență, pe cînd în lista dregătorilor nu pot apărea decît titluri corespunzînd unor dregătorii efective.

În documentul din 11 noiembrie 1336, în care există o nepotrivire flagrantă între data de 11 noiembrie 1336 a documentului aflat ca transumpt și cea de 17 octombrie 1336 (!) a actului de întărire ce îl cuprinde, un lucru rămîne neîndoios: că în actul de întărire cu data neconvingătoare de 17 octombrie 1336 (corectată provizoriu în „după 11 noiembrie”), apăre în lista marilor dregători Dionisie Szecs doar ca mare stolnic și *fără calitatea de ban de Severin*. Putem deci conchide că din cele trei mențiuni numai primele două intrunesc elemente absolut precise și ele se rezumă la două momente foarte apropiate: 19 mai și 22 iunie 1335. Va trebui deci să admitem că într-un interval destul de scurt cuprinzînd aceste date s-a produs o schimbare de natură să justifice această apariție a banului de Severin în lista marilor dregători ai coroanei ungare. Ne-am putea întreba dacă nu există o legătură directă între această schimbare și misterioasele pertractări ale arhiepiscopului de Calocea, cancelarul Ungariei, care se transportă de trei ori pînă la granita Banatului pentru a negocia „trecerea și strămutarea voievodului Bogdan, fiul lui Mykula, din țara sa în Ungaria...”¹. În acest scop, cancelarul a zăbovit în trei rînduri „întîia oară de la sărbătoarea tuturor sfintîlor pînă la sărbătoarea botezului domnului,² a doua oară după aceea pînă la sărbătoarea rusalilor³ și, în sfîrșit, a treia oară pînă la sărbătoarea adormirii fericitei fecioare⁴”. Să nu fie cumva vorba de atragerea de partea Ungariei a unui boier sau voievod din părțile oltenesti care ar fi favorizat o acțiune a feudaliilor maghiari⁵ împotriva Severinului ținut de Basarab? Numai o întreprindere de o importanță precumpănită putea justifica deplasarea repetată a arhiepiscopului cancelar. Si ce încercare mai vrednică de luare aminte ca reciștigarea măcar și prin mijloace mai puțin eroice a Severinului rîvnit și stergerea amintirii usturătoare a înfrîngerii suferite? Am avea deci încă din 1335 o acțiune similară cu aceea pornită de Benedict Himfy

să apară o singură dată pe lista marilor dregători din protocolul final al diplomaelor solemne, cu o singură excepție datorată unui fals, anume doc. publicat ca regest de Fejer cu data de 1342 și reproduc de Hurm., I 1, p. 672 - 673. Se astă din greșală reproduc de două ori în Trans. XIV (doc. 65 și 125); cf. și lista documentelor greșit date date unde se propune data de 19 dec. 1341, ce nu se potrivește cu prezența voievodului Nicolae al Transilvaniei care apare mai tîrziu, prin octombrie-noiembrie 1342.

¹ Trans. XIV 3, p. 360 - 361, doc. 257 din 6.X.1335. Pentru punerea la punct a ciudatei invenții că acel Bogdan ar fi însuși viitorul întemeietor al Moldovei, cf. „Revue de Transylvanie”, 1939 nr. 3, p. 289 - 312.

² = 1 XI 1334 - 6 I 1335.

³ = ? - 4 VI 1335.

⁴ = ? - 15 VIII 1335.

⁵ Nu cumva trebuie făcută o legătură cu acea „izblîndă” pe care a anunțat-o regele papei și de care pomenește acesta în răspunsul său din 5 august 1335? (Trans. XIV 3, p. 356) „... auzind de biruința pe care cel prea înalt din ceruri ță-a hărăzit-o în aceste vremuri trecute împotriva dușmanilor credinței creștine, inima noastră a săltat de bcurie...”

... virtutea și harul pe care ți-l-ea hărăzit pentru zdrobirea dușmanilor creștinătăii...

... să te silești pentru răspîndirea dreptei credință în acele părți...” (izblîndă nepomenită niciieri în cronică oficială a Curții).

în toamna anului 1374¹ din porunca regelui, folosind de asemenea agitațiile unor elemente din sinul marii boierimi², nemulțumite de guvernarea domnului.

Dar încercarea aceasta nu a reușit. Încă din 4 iulie 1335 constatăm din nou lipsa unui ban de Severin dintre dregătorii coroanei ungare, constatare repetată și în legătură cu documentele din 13 iulie, 2 noiembrie, 26 noiembrie, 3 aprilie 1336, 25 aprilie 1336 etc. Doar documentul cu data suspectă de 11 noiembrie 1336 de care a mai fost vorba mai vine să întrerupă această serie negativă ce constată absența banului de Severin. Și încă și acolo, actul de confirmare din 17 octombrie (?) 1336, precum am văzut, intră și el de fapt în sirul acestor dovezi negative.

Până la moartea lui Carol Robert nu mai apare niciodată vreun ban de Severin în înșirarea marilor dregători din diplomele solemne. Menținerea calității de ban a lui Dionisie într-un act din 1338³ privind o judecată a sa, deci de natură particulară, nu infirmă concluzia ce se impune, anume că banul de Severin a incetat să mai apară pe lista dregătorilor, întrucât banatul său nu mai are o existență efectivă. Menținerea formală a titlului de ban ca simplă distincție onorifică a fostului titular din 1330 trădează doar o intenție de a nu socoti cheștiunea recuperării banatului ca închisă, ci doar ca amintă pentru un prilej mai prielnic.

Dar dacă așa stau lucrurile cu stăpînirea Severinului, înțelegem că nu poate fi vorba de o suzeranitate a regelui Ungariei în afara intervalului dintre pomenirea domnului român ca „voievodul nostru transalpin” în iulie 1324 și toamna anului 1330 cînd se pornește expediția regală în chip cu totul intempestiv și nemotivat, după cum reiese din însăși naratiunea cronicii. Care fuseseră exact obligațiile de vasalitate ale domnului român, în afară de plata aceluia tribut de care pomenește cronica ungară cu prilejul campaniei din 1330, nu putem ști.

SITUAȚIA SEVERINULUI SUB LUDOVIC I

Dar care este situația sub urmașul lui Carol Robert? Chiar de la începutul domniei lui Ludovic întîlnim un nou⁴ ban de Severin, anume Ștefan fiul lui Dionisie de Losonț⁵.

¹ cf. *Doc. Val.*, p. 253, doc. 210 din 4.X 1374, în care a se anunță sosirea lui Benedict Himfy în Banat cu o misiune specială.

² Cf. *ibidem*, p. 251, doc. 207 din 6 VII 1374, cu numele marilor boieri ai lui Vlaicu fugiți la regele Ungariei cu plăi grele contra domnului lor.

³ În acest sens trebuie înțeles titlul pe care îl poartă Dionisie de ban de Severin în actul din 8 mai 1338 relativ la un proces al său cu privire la o porțiune de moșie. Cf. *Trans. XIV* 3, p. 463, doc. 385.

⁴ Nu mai poate fi vorba acum de prelungirea mecanică a calității de ban a lui Dionisie Szecsi numit ban în 1330, pomenit în această calitate pe lista marilor dregători în mai-iunie 1335 și a rămas apoi cu titlul onorific de ban. Acum regele conferă această calitate, anunțând prin aceasta un program de recuperare a banatului de Severin, de pus în legătură și cu cererea regelui de relnoire a indulgențelor acordate de papa Ioan XXII pentru cei ce mor în luptă împotriva „păgânilor și schismaticilor”, precum și de scutire de post în timpul luptei.

⁵ Fără vreo legătură de filiație cu banul Dionisie Szecsi, predecesorul său, cum crezuse N. Iorga.

Dar deși acest ban apare într-o serie de acte *particulare* privind niște moșii și procese ale sale, și deși e chiar beneficiarul unor diplome de hărăziri regale, unde îl vedem apărînd cu această calitate, și unde chiar primește sub acest titlu din partea papei o scrisoare¹ de intervenție în favoarea principilor napolitani în timpul campaniei italiene a trupelor lui Ludovic al Ungariei, totuși *el nu apare niciodată pe lista dregătorilor în protocolul final al diplomelor solemne date de rege*².

Sensul adevărat al acestui ban de Severin se luminează dintr-o dată dacă observăm mai bine într-un document din 4 iulie 1349³ titlul exact pe care îl poartă acest Ștefan fiul lui Dionisie, anume titlul de ban de Severin și *castelan de Mehadia*. Înseamnă deci că el se află exact în situația predecesorului său, Dionisie Szecs în anul 1323. La acea dată calitatea de castelan de Mehadia o înlocuia provizoriu pe cea de ban. După 1330 titlul de ban, adăogat doar ca un accesoriu la cel real de mare stolnic și neapărînd în lista marilor dregători, poartă mărturie doar de epizodul efemer din 1330, cînd în adevăr Dionisie Szecsi împlinise meteoric această funcție. În 1349 calitatea minoră de castelan de Mehadia pe lîngă aceea de ban de Severin circumscrise extinderea acestei dregătorii. Înțelegem că Ștefan de Losonț nu e ban efectiv de Severin, ci un fel de ban *in spe*⁴, neavînd deocamdată în stăpînirea sa decît părțile occidentale ale fostului banat de Severin, cele orientale (oltenești) împreună cu cetatea Severinului aflîndu-se tot în stăpînirea domnului Țării Românești. Si atunci este evident că în asemenea condițuni nu se mai poate susține existența pentru vremea aceasta a unei suzeranități a coroanei ungare reînnoite de Ludovic la venirea sa în Transilvania, unde ar fi și primit omagiul lui Nicolae Alexandru.

PRETINSUL OMAGIU AL LUI NICOLAE ALEXANDRU

Izvorul principal folosit de toți istoricii în această problemă e cronică oficială de curte: *Chronicon pictum*. Cronicarul afirmă că noul rege s-ar fi grăbit să vină în Transilvania unde s-ar fi răscusat sașii care refuzau să-i mai plătească censul. Cu acest prilej ar fi alergat la rege la Brașov „potentissimus baro, Alexander Woyevoda” cu daruri și cu închinare, prestată atunci omagiul unei fidelități nedesmintite pînă la moarte⁵. În general istoricii, și români⁶ și maghiari, au socotit că această închinare

¹ *Trans. XIV* 4, p. 416, doc. 601 din 24.II.1348, adresat printre alții „*bano de Sceninio*”.

² Cu unică excepție a documentului de „după 11 noiembrie 1336” socotit de noi a fi un fals.

³ *Trans. XIV* 4, p. 488, doc. 705 din 4 VII 1349.

⁴ De comparat cu procedarea identică a regelui în privința banatului de Măvaieru care pierdut în 1339. Pe baza acestor numiri teoretice Homan crede că aceste teritorii se aflau în acel moment în stăpînirea efectivă a regelui (Homan — *Gli Angioini di Napoli în Ungheria*, p. 562).

⁵ Afirmație în dezacord cu declarația regelui în chemarea la oaste împotriva lui Vlaicu în 1364, îndată după urmarea acestuia la domnie.

⁶ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 185 (acceptă afirmația cronicarului); C. C. Giurescu, *Ist. rom.*, I, p. 365 (formulează unele rezerve asupra sensului acestei întrevederi care nu ar fi constat dintr-un act de supunere, ci ar fi avut „scopul general de reluare a raporturilor rupte”).

ar fi avut loc la 1343. Dar de îndată sîntem izbiți de o serie de nepotriviri. În 1343 nu a fost nici o răscoală a sașilor (și nici în 1344)¹. Ludovic a venit în Transilvania tocmai după un an, în 1344, cînd a fost într-o devăr la Brașov. Dar nici atunci nu s-a putut produce această închinare, deoarece constatăm că raporturile coroanei ungare cu domnul român continuă să fie destul de tulburi, după cum rezultă din menținerea formală a acestui ban de Severin, precum și din cererea reînnoorii indulgențelor papale acordate celor ce mor în luptă cu „păginii”, tătarri și schismatici². Căci nu ar fi putut fi vorba de o prestare de omagiu fără o rezolvare hotărîtă a chestiunii Severinului. Existența formală a acestui ban de Severin în această formă ambiguă³ îndreptățește concluzia că pe tot timpul cît a purtat acest titlu și pînă la 26 august 1349 nu s-a produs nici o apropiere hotărîtă între fiul lui Carol Robert, învinsul din 1330, și Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab învingătorul. Dar mai sunt argumente extrem de puternice, folosite și de istoricii noștri din trecut. Basarab nu a murit, precum se știe, decît în anul 1352. Cum s-ar putea închipui un omagiu al voievodului Țării Românești Nicolae Alexandru înainte de această dată? Să fie vorba de un omagiu în calitatea sa de coasociat la domnie? Dar și așa ne aflăm în fața unei duble imposibilități: nu putea fi valabil omagiul coasociatului la domnie fără adeziunea domnului și, desigur, că dacă ar fi existat o asemenea adeziune la un atare omagiu, cronicarul, care nu pierde nici un prilej să scoată în relief tot ce ar putea spori prestigiul regal, nu ar fi pregetat să însemne cu toată prolixitatea un asemenea gest menit să șteargă amintirea infringerii din 1330. Cum cronicarul afirmă categoric că e vorba de omagiul domnului pe care îl leagă de venirea regelui în Transilvania împotriva sașilor, ce pretinde greșit că s-ar fi răsculat,

de la războiul din 1330 și privind în special expediția ce se va porni împotriva tătarilor, expediție la care a participat și Alexandru, și care i-a adus stăpînirea asupra «părților tătărești» de mai tîrziu» etc.).

¹ Cf. Homian, *op. cit.*, p. 313, relatarea acestei pretinse întîlniri după cronică amintită, dar cu omisiunea intenționată a oricărei aluzii la o răscoală a sașilor, pentru că se știe acumă că nu s-a produs o asemenea răscoală în vremea lui Ludovic. Istoricul angevinilor din Ungaria crede că poate acceptă în bloc știrea cronicarului pe care apoi o modifică în amănuntele necorespunzătoare, fără a mărturisi nicăieri acest procedeu. Așa, omite mențiunea răscoalei sașilor, mută data venirii regelui în Transilvania în anul 1344, în loc de 1343, cum greșit însemnase cronicarul, dar fără o analiză critică a totalității elementelor aduse înainte de cronicar. De alt-minteri, nu este informat de data adeverărată a morții lui Basarab, socotind-o cu puțin posterioară încoronării lui Ludovic. Fără a se preocupa de controlarea sau măcar citarea izvoarelor, el mai dă și unele amânunte suplimentare. Astfel, regele ar fi hotărît în primăvara anului 1344 un atac asupra lui Alexandru Basarab. Banul de Severin trebuia să-l lovească din apus și regele din nord. „Dar a intervenit cu multă diplomatie episcopul Dumitru de Oradea și războiul a fost ocolit. Voievodul Alexandru s-a dus personal la Brașov cu daruri bogate și a făcut act solemn de închinare, ștergind astfel amintirea trădării tatălui său cu 14 ani în urmă”. Autorul crede că domnul român (= Nicolae Alexandru), ajuns de curind voievod, a domnit ca domn neatrănat pînă la închinarea sa din 1344. De asemenea, nu ține seama de cuvintele regelui care pomenesc de soliile episcopului Dumitru la domnul român după înălțarea sa la episcopal, deci după data de 15.VII.1345.

² *Trans. XIV* 4, p. 128, doc. 145 din 7.V.1343.

³ Lipsa totală a unui asemenea ban ar mai fi îngăduit posibilitatea unei bănuieri că deținerea Severinului de către domn ar fi fost urmarea unui compromis asemănător celui din 1324–1330 sau a celui din 1366–1368 și din 1369–1374, dar lipsa lui doar din lista dregătorilor lămurește caracterul existenței sale pur fictive.

credem că trebuie renunțat la această întîlnire de la începutul domniei lui Ludovic. Într-adevăr, de ce ar mai fi fost nevoie de solile lui Dumitru, episcopul de Oradea, purtate, precum se știe, după numirea sa ca episcop¹ (care a avut loc la 15 iulie 1345) dacă s-ar fi ajuns încă de mai înainte la o înțelegere între rege și coasociatul la domnie al domnului? Și apoi de ce în cursul aceluiasi an (1345) regele, aflind la misionarii franciscani ai papei veniți în Ungaria scrisori către diferiți principi (= cnezi²) și fruntași ai românilor precum și către „Alexandru al lui Basarab”³, „oprit acele scrisori sub cuvînt ca ar putea fi false, provocînd astfel scrierea papei din 17 octombrie 1345? Nu cumva regele voia să împiedice stabilirea unor raporturi directe între voievodul român și curtea papală? Trimiterea unei asemenea scrisori de recomandare a misionarilor presupune în cazul de față o informare a papei despre bunele dispoziții ale adresantului. Constatăm că această informare nu a putut veni din partea regelui, așa cum se întîmplase pe vremea lui Carol Robert în 1327⁴, cînd reieșea clar din însăși calitatea adresanților că era vorba de niște dregători ai coroanei ungare sau detinători ai autorității centrale în anumite porțiuni ale regatului ungar, alături de care apărea și domnul transalpin ca un fel de copie a banului Slavoniei de pildă. Acum calitatea adresanților e cu totul alta, după cum însuși scopul papei și căile de îndeplinire propuse sănt altele. Nu mai e vorba de sprijinirea unor acte de autoritate (de cercetare și reprimare a erziei) pentru care e nevoie de detinătorii autorității centrale, ci de ocrotirea unor călugări cerșetori ce aveau să cutreiere toate regiunile și deci aveau nevoie a fi dată în seama a căi mai mulți simpatizanți ai unei asemenea misiuni. Printre destinatarii scrisorilor se află și regina mamă Elisabeta. Am crede așadar că la acea dată Nicolae Alexandru era deja căsătorit cu catolica Clara — al cărui nume sugerează și el legături cu marele curent franciscan, și deci e probabil că informarea papei cu privire la bunăvoița față de catolici să se fi făcut pe această cale. — Nu avem motive să credem că această căsătorie ar fi fost pusă la cale de episcopul Dumitru abia prin 1345. Numirea episcopului s-a făcut la 15 iulie 1345⁵. Sfîntirea lui nu a putut să aibă loc mai înainte de 24 octombrie 1345, întrucât scrierea papei⁶ autorizînd sfîntirea episcopului poartă data de 27 august și mai e urmată după 2 luni de alta cu data de 24 octombrie⁶. Am crede deci că misiunea

¹ În anul 1345, cf. *Trans. XIV* 4, doc. 320 din 15.VIII.1345, și nu „după 1341” cum se află în C. C. Giurescu, *Ist. rom.*, I, p. 365.

² *Trans. XIV* 4, p. 266—267, doc. 372 din 17.X.1345.

³ *Ibidem*, XIV 2, p. 212, doc. 432 din 1.II.1327.

⁴ Nu cunoaștem data nașterii celor două fiice ale Clarei cunoscute de istorie. Știm doar că în 1360 s-a încheiat căsătoria uneia din ele, anume domnița Anca, cu țarul străbesc Ștefan Uros, fiul marelui Ștefan Dușan. Data căsătoriei fiicei celelalte cu țarul bulgar din Vidir, Strașimir, a trebuit să preceadă pe aceasta după cum rezultă din însemnarea Synaxarului făcut din porunca ei la Vidin în anul 1360.

⁵ cf. *Trans. XIV* 4, p. 250, doc. 327 din 27.VIII.1345 și p. 269, doc. 376 din 24.X.1345.

⁶ Nu știm cîte solii a purtat acest trimis al regelui la fiul lui Basarab, știm doar din spusele regelui că ele se situează în intervalul 1345—1355. Pînă în 1345 nu se produsese nici o limpezire în raporturile regelui cu Țara Românească. Poate că în vederea unei rezolvări a acestei probleme și anunțase regele apropiata sa venire în Transilvania în anul 1345. Cum din 18.IX.1345 eveni-

lui Dumitru al Oradei la Alexandru al lui Basarab a fost posterioară acestei scrisori, și chiar provocată de ea.

Intr-adevăr, regele nu putea lăsa să se stabilească legături directe între vecinul său și scaunul papal, în afară de participarea sa sub o formă oarecare, cu atit mai mult cu cît raporturile regelui cu papa nu erau lipsite de asperitate și bănuieri. Tensiunea sporise cu prilejul numirii lui Galhard de Carceribus (străngătorul dijmelor papale din Ungaria) la episcopia de Vesprem¹ împotriva voinței regelui. De aceea cad pe rînd în bănuiala regelui toti cei însarcinați de el cu cîte o misiune la curtea papală. În 1345², episcopul Vitus de Nitra, fostul episcop al Milcoviei între 1322 și 1334, se dezvinovățește că n-a lucrat contra regelui. În anul următor, este bănuit episcopul Grigore al Cenadului (acest „om rău cu numele de Grigore”) că l-ar fi vorbit de rău pe rege înaintea papei, care afirmă solemn că niciodată acesta nu i-a spus că acel rege ar fi prost (*stultum*), neputincios (*impotentem*), sărac (*pauperem*) și urit de poporul său (*et suis gentibus odiosum*)³. Misiunea lui la papă avusese loc în 1345.

Așadar, prima solie a lui Dumitru în Țara Românească se situează cel mai devreme la sfîrșitul anului 1345, iar rostul misiunii sale era găsirea unui mod de conviețuire pașnică ajuns și mai necesar în urma evenimentelor napolitane⁴. Aceste evenimente aveau să întîrzie mult venirea din nou a regelui în Transilvania. Abia în 1349 vine regele personal a doua oară în Transilvania în legătură și cu expediția sa contra lituanilor. La 26 august el dă din Vințul de Jos o diplomă⁵ în favoarea lui Ștefan (de Losonț) „banul Severinului” și a fiului acestuia, Dionisie, pentru „bunele și nemăsuratele slujbe” făcute de el atît lui, cît și părintelui său, Carol Robert. În Transilvania, deși regele își propusese să zăbovească scurtă vreme⁶, el stă totuși de la 17 iulie pînă după 8 noiembrie. Itinerariul său poate fi reconstituit pe baza actelor eliberate de el. Vor trebui totuși eliminate unele nepotriviri, ca cele de pildă ce rezultă din înșirarea următoare-

mentele de la curtea regatului din Neapole ocupă toată atenția lui Ludovic, e probabil că misiunea a constat atunci în găsirea unui *modus vivendi* provizoriu prin menținerea deocamdată a situației existente. Dovadă este faptul că în cele două campanii italiene ale lui Ludovic, regele era însoțit atât de voievodul Transilvaniei, cît și de așa-zisul ban de Severin, indicu prețios că nu se temea de vreun atac din partea Țării Românești.

¹ *Trans. XIV* 4, p. 228–229, doc. 293 din 7.III.1345.

² A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I.

³ *Trans. XIV* 4, p. 310–311, doc. 441 din 14.VII.1346.

⁴ Acestea încep la 18 sept. 1345 cu omorfarea lui Andrei al Ungariei, fratele lui Ludovic, soțul reginei Ioana de Neapole, cu complicitatea acesteia și continuă cu cele două expediții de pedepsire ale lui Ludovic în Italia la 3 noiembrie 1347 și apoi după oprirea forțată princurtită de Marea ciumă (1348) în 1350. În oct. 1350 Ludovic se întoarce în Ungaria după încheierea armistițiului, acceptând arbitrajul papei. Regele a fost personal în Italia prima oară pînă în mai 1348 și a doua oară pînă în oct. 1350.

⁵ *Trans. XIV* 4, p. 496, doc. 722 din 26.VIII.1349. Dar încă mai înainte de aceasta, într-o diplomă solemnă a regelui din 4 iulie 1349, dată în favoarea unor nobili, Ștefan de Losonț poartă titlul de ban de Severin și *castelan de Mehadia* (*ibidem*, p. 488, doc. 705).

⁶ În scrisoarea trimisă doquelui Venetiei, regele arată că a întreprins călătoria sa la cerere... transilvănenilor. El lămurește că nu a putut lăsa nelmplinite rugămintile lor „atit pentru cercetarea suszisel noastre țări, în care n-am mai fost de multă vreme, cît și din uncle alte pricini intemeiate ce s-au ivit într-această privință și cu privire la care nu putem face altfel pentru cuvintele arătate”, și adaogă la urmă că nu are de gînd să zăbovească mult în Transilvania (*ibidem*, p. 489, doc. 708 din 11 iulie 1349).

relor date : la 11 iulie (1349) Ludovic e la „Pokus” în Ungaria, la 17 iulie e la Hațeg¹ (?), iar la 6 august e la Timișoara, de unde se îndreaptă spre Vințul de Jos (26 august) și Alba Iulia (29 august), Vințul de Sus (9 septembrie), Bistrița (15 septembrie), Tîrgu Mureș (24 septembrie), Sebeș (5 octombrie), Alba Iulia (11 octombrie), Deva (8 noiembrie). Este evident că ordinea Hațeg — Timișoara — Vințul de Jos e neprobabilă² și ca atare documentul trebuie reluat în cercetare pentru controlarea autenticității sale sau măcar a exactității datării sale. Nu reiese, care ar fi putut fi rostul unei închinări a domnului Tării Românești în împrejurările amintite? Campaniile italiene slăbiserau deocamdată autoritatea regală. În Transilvania, peste tot se accentuează o serie de rezistențe locale. La săsii din Bistrița³, la cei din Copșa și Valchid⁴, la secuii din Șepsi și Arpatac⁵ se afirmă cu dirzenie drepturile comunităților împotriva unor nobili susținuți de rege. Împrejurările de această natură aflate aci de rege la venirea sa în Transilvania în 1349 l-au silit să-și prelungească sederea peste așteptările sale⁶. Se știa doar că în curind regele avea să se întoarcă iar în Italia, unde pretențiile sale erau tot mai serios amenințate. Deci nu poate fi vorba de nici o presiune directă exercitată acum asupra Tării Românești pentru a impune recunoașterea unei suzeranități străine. Dimpotrivă, împrejurările acestea nu putuseră decât să folosească domnului Tării Românești pentru extinderea autorității sale și spre răsărit. Un indiciu în acest sens ar fi și invitația papei Clement VI către ordinul minoriților îndemnat să vină „în părțile Cumaniei și a altor multe neamuri necredincioase așezate dincolo de marginile regatului Ungariei... (unde) a și început să strălucească lumina credinței... (și unde) și mulți din acești necredincioși s-au și întors la înărturisirea acestei credințe...”⁷. Este vorba deci de un teritoriu în afara stăpînirii regelui Ungariei care din cind în cind mai încerca să reînvie o autoritate inexistentă prin galvanizarea fantomaticei episcopii a Milcoviei și unde, după experiențele din trecut, papa încearcă acunii folosirea propagandei „populare” a călugărilor cerșetori fără a mai apela la rege. E o acțiune asemănătoare cu cea din anul 1345, pentru „aducerea” românilor la credință catolică. Și aici

¹ cf. *Trans. XIV* 4, doc. 710 din 17.VII.1349, publicat de contele Iosif Kemeny și deci destul de suspect.

² Dacă regele a fost într-adevăr la Hațeg în cursul acestei călătorii, scopul unui asemenea drum nu a putut fi decât al unei mai mari apropiere pe hotarul dinspre Tara Românească, poate în vederea unei eventuale întâlniri cu domnul Tării Românești. E de la sine înțeles că în cazul acesta oprirea la Hațeg a trebuit să preceată imediată etapa de la Vințul de Jos și nu pe cea din Timișoara. Un lucru însă reiese destul de lipsă : chiar dacă regele s-a abătut prin Hațeg în așteptarea unei întâlniri sau a unui eventual omagiu, această așteptare a trebuit să fie înșelată, deoarece actul de dăruire din 26 aug. făcut banului de Severin arată clar că în ochii regelui problema Severinului nu fusese soluționată nici acum.

³ Zimmermann Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, p. 71.

⁴ *Ibidem*, p. 72 și în *Trans. XIV*, p. 522—523, doc. 760 din 7.XII.1349 și p. 523—524, doc. 763 din 13.XII.1349.

⁵ Szeckely Oklevellar, I, p. 54—57 și *Trans. XIV* 4, p. 503—505, doc. 735 din 19.IX.1349.

⁶ *Trans. XIV* 4, p. 489 doc. 708 din 19.VII.1349, scrisoarea dogelui către regele Dandolo, și 492, doc. 714 din 7.VIII.1349, — scrisoarea către ducele de Mantua unde anunță intenția de a pleca în septembrie la Neapole.

⁷ Theiner, *op. cit.*, I, p. 763—764 și *Trans. XIV* 4, p. 442—443, doc. 627 din 31.V.1348.

informarea papei trebuia să vină direct de la forfoteala vie a călugărilor cerșetori și nu de la reprezentanții eparhiilor bisericesti organizate în tipare rigide și biocratice, cu o competență circumscrisă la un anumit teritoriu dintre care doar episcopul Milcoviei ar fi putut acționa dacă acea episcopie ar fi avut o viață reală. Faptul că papa își îndreaptă atenția asupra „Cumaniei și a... neamurilor necredincioase așezate dincolo de marginile regatului Ungariei...” în anul 1348, deci înaintea vreunei acțiuni a regelui prin aceste părți, îngăduie presupunerea că e vorba de teritoriile eliberate pe altă cale decit prin mijlocirea regelui Ungariei¹.

În aceste condiții, înțelegerea încheiată prin episcopul Dumitru din 1346, în sensul probabil al unui statu-quo pe timpul complicațiilor italiene, nu-și mai avea rostul, mai ales după părăsirea politiciei italiene și după consolidarea feudalismului angevin prin vestitul decret din 1351. Îi intr-adevăr, vedem că scurtă vreme după a doua venire a regelui în Transilvania se produce o schimbare în raporturile sale cu Țara Românească. La 30 octombrie 1350² aflăm un nou ban de Severin în persoana lui Nicolae Szecs, fiul fostului ban din 1330, Dionisie, și care de acum încolo apare neîncetat chiar pe lista marilor dregători de pe diplomele solemne. Astfel la 11 decembrie 1351 îl găsim printre dregătorii din protocolul final al decretului lui Ludovic. Apoi, pînă în februarie 1355 inclusiv îl vom afla nelipsit dintre marii dregători ai coroanei, el mai apărînd chiar și în protocolul final al actului dat de rege episcopului Dumitru în care sunt pomenite soliile sale la „voievodul nostru transalpin” (*voyvoda nostra transalpinus*). Dar îndată după aceea dispare banul de Severin dintre marii dregători ai coroanei și titlul de ban de Severin nu va mai apărea decit într-o formă total schimbată în titlul lui Vlad din 1368 și 1372.

Trebue observat că noul ban de Severin apare pe diplomele solemne cu titlul său de ban într-un moment cînd el se află cu regele în expediția din Croația și apoi din Italia, ceea ce arată limpede că *nu este vorba de vreo schimbare a stării de fapt a Severinului rămas și mai departe în stăpînirea domnului Țării Românești, ci de o schimbare de atitudine a regelui*

¹ Raporturile dintre Scaunul papal și Ludovic ajung iarăși la oarecicare încordare în urma măsurilor poruncite de Ludovic în Sicilia. Arestarea principilor napolitani și execuțiile sumare ce au marcat înaintarea nestingherită a angevinilor de la Buda trezesc îngrijorarea papei. Prin multiple intervenții în favoarea principilor prizonieri papa caută să frâneze pornirea neîndurată a regelui, venit ca răzbunător și, de bună seamă, și ca moștenitor de singe și pretendent la regatul Siciliei. Scrisorile papei se îndreaptă spre regina Elisabeta a Ungariei, spre membrii familiei regale și mai ales spre sfetnicii mai de aproape ai regelui care îl însășieră în expediția italiană: voievodul Transilvaniei, banul de Severin Dionisie, frații voievodului Transilvaniei etc. (Trans. XIV 4, p. 416–417, doc. 601 din 24.II.1348). Neluarea în seamă a acestor demersuri a creat o răceală tot mai bănuitoare între papă și rege, destul de bănuitor din fire. Cordialitatea deplină va fi restabilită abia după părăsirea Italiei de către acesta prin 1350. și de astă dată întocmai ca în 1345 papa înțelege să lucreze direct prin misionarii franciscani în afară de orice amestec al episcopilor bisericii maghiare.

² Trans. XIV 4, p. 560, doc. 815 din 30.X.1350. În lista dregătorilor apare banul de Severin Nicolae „de Zech”. Nuinirea sa trebuea însă să fi fost cel puțin din aprilie 1350, cind aflăm în două porunci regale mențiunea lui Ștefan, castelan de Gymus, *fost ban de Severin* (*ibidem*, p. 536, doc. 783, 784 din 13.IV și 25.IV.1350). Ultima mențiune a lui Ștefan ca ban de Severin e din 5 oct. 1349, în ultimul act dat de Ludovic în Transilvania în călătoria sa din 1349.

față de domnul Tării Românești. Credenți că ea trebuie pusă în legătură cu planurile de cruciate ce încep din nou să se infiripe.

După încheierea aventurii italiene regele se afla iarăși în situația din anul preluării domniei. Ca și atunci¹, el obține sprijinul papei pentru o campanie contra „schismaticilor”, dar pe cind în 1343 acest sprijin solicitat de rege era mai mult de ordin moral, acum el se traduce printr-o serie de măsuri concrete privind atât mijloacele materiale pentru ducerea campaniei, cît și unele dispoziții în vederea consolidării cîștigului unei asemenea campanii². Aceste socoteli menite să servească atît interesele regelui cît și ale papei amintesc destul de bine de înțelegerea din 1332, cind papa îi cedează o treime din dijmele și veniturile papale din Ungaria în vederea unor mitice lupte contra „rutenilor și altor schismatici care năvălesc în Ungaria”³, dar în realitate pentru a obține de la el îngăduința de a se strînge aceste dijme de către trinișii papali.

Momentul cel mai dinamic din acest interval pare să fi fost cel din anul 1352 cind se și dau ordinele de pornire la luptă contra tătarilor⁴, în timp ce papa pune bazele viitoarei campanii contra „schismaticilor”, împărțind cu regele Ungariei dijma pentru lupta cu tătarii și „schismaticei”⁵. Raporturile dintre papă și rege se îmbunătățiseră. După lichidarea urmărilor campaniei napolitane, care nu-i putuse conveni papei, acesta avea toată bunăvoița să favorizeze expediții regale în regiuni mai depărtate. La 10 noiembrie 1354 se emite iar ideea unei cruciate contra tătarilor, lituanienilor și altora în legătură cu împrejurările din Polonia. Este posibil că în legătură cu acest proiect să se fi ajuns în sfîrșit la rezultate pozitive în tocmai cu domnul român. Căci la 10 februarie 1355 acesta este numit de rege în diploma pe care o dă episcopului Dumitru de Oradea „voievodul nostru transalpin”. Nu este nici o mirare ca după această înțelegere să dispară din lista dregătorilor banul Severinului. Fostul titular e acum jude al Curții. Ca atare, îl aflăm în documente începînd chiar din iunie 1355.

SUZERANITATEA ANGEVINĂ DIN 1355

Putem deci conchide că în anul 1355, începînd de prin februarie 1355, situația s-a lămurit între domnul român și Angevinul de la Buda, în sensul unei recunoașteri a suzeranității acestuia. Această recunoaștere

¹ Cf. *Trans. XIV* 4, p. 128, doc. 145 din 7 mai 1343, prin care regele cere refinoarea iertării acordate în 1332 de papa Ioan XXII pentru cei ce ar muri „întru apărarea credinței catolice în război sau în luptă împotriva schismaticilor, tătarilor și păgânilor și altor neamuri necredințioase, cu care regatul Ungariei este megieș și vecin...” etc.

² *Hurm.*, I 2, p. 16, doc. XIII din 11.VII.1351; p. 24, (doc. XVIII) din 15.VII.1352; p. 27–28, doc. XX, tot din 15.VIII.1352. Cf. și scrisoarea din 11.VIII.1354 (*ibidem*, p. 39–41, al bisericii împotriva „schismaticilor și ereticilor din Regatul Rassiei, precum și din pămînturile care sunt supuse tiranici lui Uros, care își zice rege al Rassiei, cît și a celor ce se învecinesc cu ei”, cu condiția ca să alunge și din Bosnia „răutatea eretiei” și să dea ajutor în Italia papei împotriva lui Francisc Ordelaffi și a altor dușmani ai săi. Caracterul interesat al unor asemenea înțelegeri reiese în chip evident.

³ *Trans. XIV* 3, p. 269, doc. 89 din 1 iunie 1332.

⁴ La 8.IV.1352, cf. *Hurm.*, I 2, p. 22, doc. XVI, după Fejer, *Codex*, IX 2, p. 206.

⁵ *Hurm.*, I 2, p. 27–28.

desigur mai mult formală era plătită de recunoașterea situației de fapt a stăpînirii românești în Severin și poate de dăruirea sau întărirea stăpînirii micii enclave de peste munți ce o vom afla fără alte lămuriri în stăpînirea domnului următor în sept. 1366. Așadar, dispariția banului de Severin nu trebuie interpretată în sensul unei cesiuni făcute de regele Ungariei a unui teritoriu stăpînit de rege pînă atunci și predat acum domnului în schimbul omagiu lui, ci ca o acceptare într-o formă onorabilă¹ a unei situații de fapt. Domnul păstra efectiv Severinul, recunoscîndu-se formal ca vasal pentru această pretinsă feudă. Avem aci *o soluție de compromis*, singura posibilă în împrejurările arătate. Dacă regele ar fi stăpînit Severinul nu se înțelege cum de l-ar fi putut ceda de bună voie într-un moment cînd puterea sa fusese consolidată după criza provocată de campaniile italiene. Cumpăna dintre cele două valori de schimb era departe de a fi egală — de o parte o stăpînire reală și concretă (a Severinului), de alta o ficțiune ce nu devinea realitate decît într-un anumit echilibru de forțe, domnul putînd oricînd să se sustragă de la obligațiile sale de vasalitate. Nu e de conceput de ce ar fi trebuit ca regele să plătească așa de scump un omagiu de care nu putea nicicind fi sigur. Lucrul însă se schimbă dacă socotim că acest compromis lichida o situație tulbure într-un moment cînd regele e preocupat de pornirea unei expediții contra sîrbilor (1355) ce ar fi putut fi serios stîngherită de vreo acțiune a domnului român. Expediția din 1355 urma să fie reînnoită în anul următor, cînd însă în mod cu totul neașteptat expediția pregătită contra sîrbilor s-a îndreptat fulgerător contra stăpînirii venețiene a cetății Zara. Alte mărturii ale unor raporturi mai strînse nu putem afla în afară de acea mențiune a „voievodului nostru transalpin” și de dispariția banului de Severin² de pe lista marilor dregători ai coroanei.

Dar cît a durat această situație creată de compromisul amintit? Aveni unele indicii mărunte și totuși sugestive care ne-ar lăsa să întrevedem unele fricțiuni și poate chiar semnele unei iminente rupturi. Știm că în cursul funcționării sale ca voievod al Transilvaniei (1356—1359) Andrei Lackfy a procedat la execuții sumare printre rîndurile cnezilor sub învinuirea de *necredință*, ceea ce se întîmplă de obicei în momentele de criză acută³. O asemenea criză a trebuit să se producă probabil pînă pe la sfîrșitul anului 1359, cînd venind regele în Transilvania a restituit fami-

¹ Era în primul rînd o chestiune de prestigiu. Neputînd rezolva cu forța reocuparea Severinului, regele se mulțumea cu acest expedient. Dar care era interesul domnului român în acceptarea unei atari soluții? Poate alcătuirea unui front comun contra tătarilor și desigur asigurarea păcii. Cite privesc *Infelegerile și beneficiile (pacta et beneficia)* despre care e vorba în chemarea la oaste contra lui Vlaicu în 1364, unde e amintită și atitudinea tatălui său, s-ar putea să se refere la enclava de peste munți, amintită mai apoi în 1366.

² Mai reappeare oare în 1356 un nou ban de Severin? În colecția lui Fejer, *Codex diplomaticus*, IX (2), p. 481—483, doc. 231, aflăm la „VI kal. Oct.” (= 26 septembrie) din anul 1356 în lista dregătorilor pe banul Nicolae de Severin. Dar cum printre dregătorii acestui document îl găsim pe Nicolae Kont ca voievod al Transilvaniei (cînd știm că voievod era Andrei Lackfy încă din 18.IV. a acestui an) și pe comitele Toma ca jude al Curții (cînd știm că jude al Curții era Nicolae Szecs) trebuie să eliminăm acest document suspect sau rău datat. Pentru discuția apariției unui ban al Severinului în 1359 cf. infra, p. 342 n. 1.

³ Cf. articolul nostru *Deposedări și judecăți în Hașeg pe vremea Angevinilor*, publicat în rev. „Studii” nr. 5, 1960, p. 147—163.

liilor cnezilor bunurile confiscate cu acest prilej. Înseamnă deci că în acest interval 1356 - 1359 tensiunea dintre Tara Românească și coroana Ungariei a fost destul de mare. Pe de altă parte, regele dînd în august 1359 o diplomă de dăruire boierilor români pribegiți la el, anume Carapciu, Stanislau etc. (fiii lui Ladislau, fiul lui Zarna) laudă plecarea lor din Tara Românească *eo tempore quo Alexander Bazarabi vayvoda transalpinus nos pro domino naturali recognoscere renuebat*. Interpretarea acestei declarații e destul de anevoieasă, căci ea suferă două tălmăciri diametral opuse¹. Pomenirea acestei vremi cînd Alexandru al lui Basarab refuza să-l recunoască drept stăpîn firesc (= suzeran) al său poate însemna la prima vedere că în momentul scrierii acestor rînduri situația era cu totul alta și că deci la 29 august 1359 lucrurile se limpeziseră în sensul recunoașterii suzeranității. Dar o stăruință mai atentă ne va lămuri totuși că nu aceasta e concluzia ce se impune. Căci regele nu mai folosește formula categorică : *vayvoda noster transalpinus*, ci doar : *vayvoda transalpinus*. Lipsa acestui *noster* e în contrast cu amintirea meritelor „românilor noștri credincioși... Carapciu, Stanislau ...etc ...” într-un text unde se subliniază prigoana pe care au trebuit s-o înfrunte aceștia din partea domnului pentru a rămîne credincioși regelui. Dar însuși faptul dării acum a unui asemenea act de dăruire nu poate suferi mai multe tălmăciri, mai ales că, aşa după cum rezultă din textul diplomei, beneficiarii actului plecaseră mai de mult din țară (adică probabil încă înainte de februarie 1355 cînd s-a ajuns la compromisul amintit) și au fost răsplătiți de rege abia după vreo cinci ani și într-un mod cu totul intempestiv. Într-adevăr, nu s-a urmat calea normală a unei asemenea dăruiri cu respectarea mersului firesc al unei prealabile reambulări și puneri în posesie, urmate de darea unei scrisori patente, după care abia în ultimă analiză urma darea privilegiului regal, ci tocmai invers : *cu darea mai întîi a privilegiului solemn* la 29 august 1359 și cu ordinul de reambulare și punere în posesie tocmai în anul 1361, concomitant cu dăruirea altiei moșii tot în Banat, cerute personal de aceeași beneficiari ai actului din 1359. De ce a trebuit să se seurgă un interval atât de neobișnuit de lung între dăruire și trecerea în fapt a daniei regale? Nu cumva pentru că s-ar fi îmbunătățit ulterior raporturile cu domnul român și deci această miluire ar fi fost poate mai puțin oportună? În sensul acesta ar pleda și restituirile ordonate de rege în Hațeg în decembrie 1359 și ianuarie 1360, despre care a mai fost vorba mai sus. La începutul anului 1359, Ludovic condusese personal o expediție în Serbia care se ridicase împotriva dominației feudaliilor unguri pe care o folosea în interes propriu cneazul Lazăr. Expediția se făcuse cu trupe din Transilvania. În decembrie 1359, cînd vine regele în Transilvania, el urmează aceeași linie pe care o va urma și în 1366, cînd va pregăti încercuirea lui Vlaicu, raliind diferențele grupuri teritoriale sau politice, satisfăcînd cerelele sașilor, ale orașelor, ale nobilimii transilvăneni. Acum, primul său gest e să dispună repararea actelor de autoritate ale fostului voievod al Transilvaniei — Andrei Lackfy — , apoi să-și apropie pe români mara-

¹ cf. *Istoria românilor* de N. Iorga și cea de C. C. Giurescu pentru cele două interpretații opuse.

inureșeni în legătură cu complicațiile din Moldova despre care nu avem decât foarte puține informații directe. Poate și din cauza aceasta momentul nu părea prea potrivit pentru o răfuială cu domnul Țării Românești.

PROBLEMA STĂPINIRII EFECTIVE A DRUMULUI BRĂILEI

Dar mai avem de cercetat un moment foarte enigmatic din sirul manifestărilor ce ar putea lămuri raporturile dintre domnul român și vremelnicul său suzeran. În iunie (28) 1358, deci cu un an și mai bine înainte de pomenirea laconică a lui „Alexandru al lui Basarab, voievodul transalpin”, regele dă un act autorizind pe negustorii brașoveni să circule liber și neopriți de nimeni pe fișia de pămînt dintre rîurile Prahova și Ialomița pînă la vărsarea lor, pe drumul adică ce se va numi după aceea drumul Brăilei. S-a discutat mult cu privire la sensul acestui act. E oare un act de suzeran cum sustine istoricul P. P. Panaiteescu într-o comunicare¹ la Academia Română din 1938 înglobată mai apoi în lucrarea sa *Mircea cel Bătrîn*² sau o simplă confirmare cerută de negustorii brașoveni regelui (tot ca suzeran), într-un moment cînd raporturile dintre

¹ P. P. Panaiteescu, *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească*, comunicare la Academia Română la 4.II.1938, p. 5 (65). „Acest act al lui Ludovic pentru Brașoveni nu indică împrejurări niomentane și trecătoare, căci a fost confirmat întocmai în același termen de Sigismund la 1395 martie 7, în vremea lui Mircea cel Bătrîn... În același zi, Mircea se afla refugiat la Brașov și încheia vestitul tratat de alianță cu Sigismund împotriva turcilor; deci a avut cunoștință de confirmarea acordată brașovenilor pentru țara lui ce urma să fie liberată de sub turci.”

„De observat că aceste drepturi ale suzeranului se exercită tocmai în domeniul comercial... era cel mai însemnat motiv al suzeranității însăși. Desigur că existența unor astfel de privilegiu nu privește situația specială numai a unei părți a teritoriului Țării Românești, ci din punct de vedere unguresc situația juridică a întregului teritoriu. Pentru negustori ele reprezentau pînă la anume punct o garanție, și dreptul regelui de a da asemenea privilegiu era recunoscut teoretic de domnul muntean. Zicem teoretic, căci peste acest drept al suzeranului se suprapunea dreptul mai real al domnului. Altfel nu ne-am explica de ce privilegiul regal nu era suficient pentru săși și ei cerură și obținură alături de însuși și privilegiile domnului român pentru a veni și a face negoț în țara lor, și anume chiar de la Vladislav și Mircea și pentru aceleasi drumuri (*Hurm.*, XV, p. 1 și p. 8–10)”.

² P. P. Panaiteescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 95. „Cel mai vechi privilegiu al sașilor din Ardeal pentru negoțul cu Țara Românească este cel dat brașovenilor de către Ludovic cel Mare al Ungariei la 1358 prin care le dă voie să facă negoț între Buzău și Prahova de la locul unde Ialomița se varsă în Dunăre pînă unde se varsă Siretul. Acest act aşa de discutat, din care s-a tras de către unii concluzia că regiunea la răsărit de Prahova nu făcea parte integrantă din Țara Românească este un act care decurge din dreptul de suzeran al regelui Ungariei dovedă că a fost repetat întocmai și confirmat la 1395 în vremea lui Mircea de către regele Sigismund.”

Un lucru nu s-a obștrîvat pînă acum: actul indică *drumul obligatoriu* în sensul acestui obicei medieval definit mai sus și dacă la capătul său constatăm porturile dunărene Brăila și cetatea de Floci trecerea din Ardeal în țară nu se făcea ca mai tîrziu prin Bran, ci pe valea Teleajenului și a Buzăului. E posibil ca acest drum să fi fost un străvechi obicei care începea să fie părăsit, căci zece ani mai tîrziu Vladislav Vodă stabilește vama tricesime la intrarea în țară la Cimpulung. Negustorii brașoveni treceau peste Dunăre și la întoarcerea din orient plăteau vama de intrare la unul din vadurile Dunării, vamă în natură: tricesima. Priviligiul lui Vlad face excepție cu cei ce mergeau pe drumul Buzăului, care plăteau o singură tricesimă la Cimpulung, la întoarcere. Brăila era deci ceea ce s-ar putea numi un porto franco pentru comerțul oriental, negustorii erau scuși acolo și numai acolo de vama de intrare”.

domn și coroana Ungariei fuseseră reluate de curînd¹, sau trebuie să vedem aci dovada existenței unui „culoar” unguresc după expresia istoricului Emil Lăzărescu², reluind și amplificînd ideia emisă de Nicolae Iorga și mai înainte³ și menținută de el în *Istoria românilor*⁴. Chestiunea pusă în felul acesta nu-și poate găsi un răspuns categoric. E sigur că fișia de pămînt arătată în autorizația dată brașovenilor trebuie să fi corespuns și atunci, ca și în vremurile mai recente, cu drumul oilor sau drumul mocanilor intrat în tradiție și nesupus probabil nici atunci nici unui fel de taxă din partea domniei. Este posibil să fi existat aci un regim special în legătură cu fostă episcopie a cumanilor, care a stat poate la baza și a unor scutiri speciale întîlnite în Tara Vrancei. Dar indiferent de regimul anterior privind probabil trecerile locuitorilor sau trecerile periodice ale ciobanilor cu turmele lor, folosirea unei atari libertăți pentru comertul brașovean nu se putea face fără eliberarea unui privilegiu al autorității în drept. Dacă ar fi să socotim că acest drept îi revinea regelui ca suzeran, atunci calea normală de urmat într-o atare împrejurare ne este pe deplin arătată de modul de procedare din ianuarie 1368, cînd domnul român e pus să dea cunoscutul său privilegiu comercial brașovenilor. În 1368, cînd domnul român se afla sub suzeranitatea regelui Ungariei, acesta din urmă nu dădea el privilegiul necesar, ci trimetea la domn ca să dea acesta actul, desigur, pregătit și chiar formulat în bună parte de cancelaria regală⁵. Însuși domnul mărturisește că acest privilegiu⁶ i-a fost cerut⁷ de rege prin trimisul său osebit, nobilul Lepes. O cercetare oricît de sumară a actului însuși vădește clar că el nu a fost elaborat de cancelaria domnului român. E destul să-l comparăm cu stilul privilegiului dat de domn rudei sale Ladislau de Dobica pentru a ne da seama că privilegiul brașovenilor e departe de a fi fost dictat de domn și redactat în cancelaria domnească. Așadar avem în 1368 un exemplu concret de rezolvare pe calea suzeranității a unei situații cu premize identice cu cele aparente din 1358. De ce atunci în 1358 se încearcă o rezolvare în afară de participarea domnului român? Exemplele ce ni se dau de alte asemenea procedări nu sunt con-

¹ Cf. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 367. Relațiile dintre Nicolae Alexandru și regele ungur fiind reluate de puțină vreme după o atit de lungă intrerupere, negustorii brașoveni au ținut să aibă o asigurare în plus că nu li se va face nici un rău din partea dregătorilor munteni, și au cerut-o regelui Ludovic suzeranul „voievodului transalpin” (actul e dat de Ludovic în „epoca de relații strînsе (cu Tara Romînească) și anume în anul 1358”).

² E. Lăzărescu, *op. cit.*, și teza sa de doctorat rămasă inedită.

³ *Istoria c merțului*, Cap. I, p. 38.

⁴ În vol. III, p. 161.

⁵ Pentru asemenea acte emanate de la domn dar întocmite de cancelaria oficială maghiară cf. Zimmermann Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, p. 334.

⁶ *Hurm.*, I, 2, p. 144 și *Hurm.*, XV, p. 172.

⁷ *Ibidem*, p. 1: ... „cum excellentissimus princeps dominus Ludovicus, inclitus rex Hungarie, naturalis dominus noster graciosus, magistrum Demetrium dictum Lepes, aule sue regie militem pro perpetue pacis vinculo inter nos parte ab una et universos cives et provinciales de Brasso, vicinos et amicos nostros Karissimos, parte ab altera, ordinando pariter et confirmando, ad nostram delegasset presenciam, per eundem districte nobis precipiendo ut eosdem Brassovienses in universis eorum libertatibus, per eos ab antiquis in terra nostra transalpina habitis, conservando confirmaremus, nos igitur regiis semper cupientes nutibus obtenerare...” etc.

vingătoare. Ni se spune¹ că în 1412 voievodul Stibor al Transilvaniei a dat el un privilegiu comercial brașovenilor, trimițându-l doar ulterior domnului spre a emite acesta actul corespondent. Dar în realitate lucrările nu stau așa. Ceea ce a făcut Stibor atunci a fost doar să dea o garanție de autenticitate vechilor privilegiilor ale brașovenilor pe baza dovezilor existente, fără să introducă nimic nou². Dar chiar dacă în adevăr actul lui Stibor ar avea sensul ce i s-a atribuit mai sus rămâne faptul de netăgăduit că cel în drept a da un atare privilegiu este tot domnul și nimeni altul.

Alt argument³, ce la prima vedere pare foarte intemeiat, este acesta că autorizația regelui Ludovic din 1358 a fost confirmată de regele Sigis-

¹ P. P. Panaiteescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 96. Cu un an înainte ca Mircea să fi dat cele două privilegiile sale pentru brașoveni, Stibor voievodul Ardealului stabilise la 7 septembrie 1412 printr-un privilegiu al său în calitate de reprezentant al regelui suzeran tariful de vamă ce urmău a-l plăti negustorii ardeleni în Tara Românească la oraș, pasuri și la desfacerea mărfurilor. Privilegiile date de Mircea brașovenilor nu sunt decât o simplă parafrasare, adică reproducere cuvînt cu cuvînt al privilegiului voievodului Stibor. La 6 august, cu învoiearea delegațiilor săi săși în țară, Mircea promulgă la Climpulung privilegiul pentru brașoveni.

² Cf. Zimniermann Werner, *op. cit.*, III, p. 544–547, doc. 1692 din 7 februarie 1412. Stibor, voievodul Transilvaniei, împreună cu o comisie instituită de rege cercetăza toate privilegiile de confirmare, dăruire sau răspătire date de regele Ludovic, de fiica sa regina Maria și de regele Sigismund, înfățișate în original, adevărind clauzele cuprinse în ele, și nu numai cele privitoare la vamă, dar și cele relative la judecăți, amenzi, procedură penală etc. În adevăr brașovenii își înfățișează „literas quasdam antiquas et vetustas privilegiales iuria, laudabiles libertates ab antiquo consuetas tentas as usitatas suis ab antiquis et vetustis privilegiis quasdam libertates sive tributorum articulos distinctim eximentes fide dignis personis ac providis viris testimonio fideli probantes humili cum instantia ac devote nostris coram assessoribus supplicarunt praeresentantes, quatenus antiquas litteras, iura, laudabiles libertates at antiquo usitatas tentas et consuetas, datas necnon concessass una cum tributorum articulis modo ordinato inferius nostris in litteris insertis confirmare dignaremur...”. Urmează tariful vămii pentru anumite articole cu adaoșul: „et sic de singulis”, apoi taxa de trecere pentru un om pe jos, de asemenea pentru un cal, pentru ca imediat după aceea, fără nici o transiție, să se treacă de la plata taxelor și livrărilor în natură etc. la prescripții judecătoarești, clauze pentru stabiliri de amenzi etc. „Idem de homine pedestri unum ban de uno equo solo unum cum medio ducato. Ceterum incusatus de homicidio furto et simili expurgabit se cum viginti quinque viis. Item si actor non recipit iuramenta iudex recipit birsagium... Item autem proscriptionem hominis iudex nihil habet recipi... Item quicumque acaptaverat res minus iusta... etc... Item si iudex regius captaverit hominem...” etc.... Pe toate acestea le confirmă voievodul Transilvaniei cu pecetea mare atrănată, adică *all clauzele privind tariful anumitor taxe vamale, cll și cele privind judecăți și procedura penală*. Faptul acesta nu îngăduie interpretarea ce i s-a dat aceluia act al lui Stibor. Voievodul Transilvaniei nu stabilește „printr-un privilegiu al său în calitate de reprezentant al regelui suzeran tariful de vamă ce urmău a-l plăti negustorii ardeleni în Tara Românească...” etc., ci pur și simplu atestă valabilitatea actelor vechi ce i s-au înfățișat spre cercetare, întărind clauzele ce le cuprind prin punerea pecetei mari atrănate. Pentru a înțelege mai bine antecedentele acestei măsuri trebuie ținut seama de reglementarea lui Stibor din 21 iulie 1412 privind taxele comerțului spre Moldova, provocate de sporurile abuzive ale taxelor vamale din partea unor elemente ca acel Procopie ce s-a făcut stăpin pe ținutul Rodnei din slăbiciunea și toleranța lui Sigismund. Lucrul reiese clar din document (*Hurm.*, XV, p. 7–8) „La Bistrița i s-au plins judele Andrei și juratul G. Rot că taxele celor din Rodna ce vin și pleacă cu negoțul în Moldova au fost nedrept sporite din vremea lui Procopie, și acum se percep sporite spre paguba orașului, districtului și negustorilor care au încetat să mai vină și astfel e săracit orașul precum și toată provincia”. Voievodul Stibor ordonă aşadar revenirea la vechile taxe pe care le înșiră în act. Deci se vede că drept urmărire a acelei limpeziri pentru taxele comerțului spre Moldova s-a purces apoi la cercetarea și confirmarea celor pentru comerțul cu Tara Românească cu prilejul recunoașterii și confirmării vechilor privilegiilor date de Ludovic, Maria și Sigismund.

³ Cf. supra p. 338, n. 1.

mund la Brașov în 1395 — aproape concomitent cu încheierea acelui vestic tratat de alianță cu domnul român Mircea ce se afla chiar atunci la Brașov. Dar confirmarea aceasta capătă un sens cu totul schimbă dacă ne dăm seama că ea nu este un act izolat având de scop anume această întărire, ci o repetare mecanică și automată a întăririi tuturor privilegiilor brașovenilor supuse regelui spre reconfirmare *laolaltă în cursul aceleiași zile*¹.

Dovada că această confirmare nu anula nicidecum cuprinsul privilegiului din 1368 (care nu a fost, e drept, confirmat atunci de rege, căci nici nu ar fi avut vreo cădere să confirme un act emanat de la domnul Tării Românești) constă în faptul că în privilegiul dat mai tîrziu de Mircea (în 1413) se ia ca punct de plecare, nu actul lui Ludovic din 1358, ci situația arătată în privilegiul din 1368. De asemenea, nu se poate afirma nici că actul din 1358 ar fi fixat un drum obligatoriu pentru negustorii brașoveni, căci el se rezumă în a determina acea fișie de pămînt pe care să poată trece negustorii brașoveni fără plată.

În realitate actul lui Ludovic nici nu este un privilegiu comercial în sensul adevărat al cuvîntului, ci mai degrabă o încercare de a firmare a unui drept al său asupra acelei fișii de pămînt dintre rîurile Ialomița și Buzău, următoare de o amenințare la cine ar îndrăzni să calce această poruncă regească. De ce natură putea fi acest drept? E foarte probabil că pretenția aceasta decurgea din ficțiunea perinată a episcopiei Milcovie. Afirmăția în forma aceasta în 1358 a acestui pretins drept *nu face decît să confirme că la această dată stăpînirea efectivă a acestui pămînt nu aparținea regelui*. Căci altfel în locul acelei amenințări la adresa celor ce ar călca această poruncă s-ar fi aflat o recomandare a regelui către *acel dregător regesc în jurisdicția căruia s-ar fi aflat pămîntul respectiv*. În toate cazurile unor asemenea dări de privilegii comerciale se însoțește acel privilegiu de o poruncă circulară îndreptată tuturor dregătorilor regești de a respecta acele dispozitii. Dar în cazul actului din 1358 o asemenea circulară lipsește cu desăvîrșire. Iar dacă ar fi să admitem ca bază a acestei porunci dreptul de suzeranitate, ar trebui ca porunca dată brașovenilor să i se adreseze totuși domnului în mod expres, în loc să fulgere amenințările aceleia neprecise ce în actul amintit par cu totul lipsite de obiect. Așa cum a fost dat actul ne putem întreba care a putut fi rostul

¹ Dăm lista confirmărilor date brașovenilor în acea zi de 7 martie 1395. cf. Zimmermann Werner, op. cit., III, p. 125 și urm.:

Doc. 1340	întărête pentru Brașov	actul lui Ludovic din 1358 (la Hurm., I 2, p. 373)
„ 1341	“ “ “ ” „	lui Ludovic din 1369 privind comerțul cu neguștorii străini de postav (la Hurm., I 2, p. 371)
„ 1342	“ “ “ ” „	din 1370 despre jurisdicția în legătură cu sanctificarea folosirii unor măsuri și greutăți false și în general privind pricini în legătură cu mărfurile negustorilor
„ 1343	“ “ “ ” „	din 1370 privind comerțul liber cu Zara
„ 1344	“ “ “ ” „	din 1374, privind comerțul cu ceară (la Hurm., I 2, p. 370)
„ 1345	“ “ „	districtul Brașov, actul lui Ludovic din 1377 alipind districtului un număr de comunități sășești etc. fără a mai pomeni de întărirea privind folosirea apelor, pădurilor etc. ca în actul lui Ludovic (la Hurm., I 2, p. 372).

real al unui asemenea privilegiu fără nici o posibilitate concretă de a garanta beneficiarilor o scutire că de căt efectivă? Credem că el nu se poate explica decât printr-un conflict foarte acut cu domnul Țării Românești. Numai într-o asemenea eventualitate de rupere a raporturilor directe¹ dintre părți ne putem lămuri actul din 1358. În felul acesta ne explicăm și formularea ambiguă din diploma din august 1359 în care e menționat domnul Țării Românești fără arătarea vreunei calități de vasal, dar totodată fără vreo caracterizare de infidelitate. Dacă ținem seama și de indiciile de slabire a încordării din decembrie 1359 — ianuarie 1360 sănsem îspitiți să credem că după o ruptură în 1358 (sau și mai înainte) se ajunge prin 1359 la oareșicare îmbunătățire sau speranță de îmbunătățire care merge accentuându-se la începutul anului 1360.

ÎMPREJURĂRILE ÎN CARE A FOST DAT PRIVILEGIUL COMERCIAL AL LUI VLAICU

Numai ținând seama de actul din 1358 al regelui putem înțelege rostul privilegiului comercial dat de Vlaicu în ianuarie 1368. Împrejurările în care fost dat privilegiul pot fi reconstituite urmărind seria documentelor privind Transilvania. Un document din 15 decembrie 1367 e deosebit de sugestiv. În el regele adresează un apel hotărît nobililor din Transilvania de a se pregăti de oaste, vestindu-le venirea sa apropiată în mijlocul lor în Transilvania. Termenii folosiți sunt destul de neobișnuiti. „Căci voi știți și obștea voastră poate fi încredințată fără umbră de îndoială (*evidenter*) că pînă acum am împlinit toată voia și placul vostru și vom mai face aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu (*domini duce*)². Cei ce nu ar răspunde la chemare săn amenințăți cu mînia regească. Este cumva o contrazicere între acest apel fără replică din decembrie 1367 și scutirea de a merge fără voie (*invitus*) la oaste acordată de rege nobililor Transilvaniei în iunie 1366 cu singura excepție a expedițiilor pornite împotriva necredincioșilor săi³ în „acele părți”? De fapt declarația regelui din decembrie luminează privilegiul amintit dat de el nobilimii Transilvaniei în 28 iunie 1366. În același sens pledează și porunca regelui din 12.III.1367 de a se respecta întru totul privilegiile nobilimii transilvăneni. Contra cui ar fi putut porni regele în luna decembrie, venind însuși în Transilvania, dacă

¹ Oare trebuie pusă în legătură cu această situație apariția neîndestul de controlată în aprilie 1359 a unui nou ban de Severin — Dionisie Lackfy — mare comis al regelui din 1343 pînă în 1359? În tabelul din *Istoria Ungariei* a lui Homan și Szegfû acest nou ban de Severin este așezat greșit în anii 1355—56. Noi aflăm elemente mai precise în colecția lui Smiciklas, în care îl întlnim pe acest ban Dionisie pe lista marilor dregători ai regatului în două rînduri, anume la 13 și la 20 aprilie 1359. Dar se naște o îndoială serioasă din faptul că el nu apare în diploma de o autenticitate necontestată, a regelui Ludovic, dată la 25 aprilie 1359 pentru Abația Cîrța (Zimmermann, *op. cit.*, p. 162—163, doc. 748 din 25.IV.1359, cf. și p. 158—160, doc. 745 din 27.III.1359). O cercetare atentă a originalelor ar permite fie o rectificare a datei, fie o concluzie hotărîtă asupra gradului lor de autenticitate. Apariția aceasta efemeră, dacă se confirmă, nu implică o schimbare în starea de fapt a Severinului, ci un program de recuperare din partea regelui și denunțarea măcar vremenică a compromisului din 1355.

² *Hurm.*, I 2, p. 139, doc. CI din 15 decembrie 1367.

³ *Ibidem*, p. 120—122.

nu împotriva Țării Românești? Dacă punem în legătură apelul acesta cu darea privilegiului din 20 ianuarie 1368 în urma trimiterii unui sol special al regelui cu porunca acestuia și cu textul gata redactat, pe care domnul avea doar să-l subscrie și să-l pecetluiască în ianuarie 1368, și dacă vom observa că după aceea nu se mai pomenește nimic despre o expediție militară a nobilimii Transilvaniei vom lumina mai bine spiritul în care trebuie înțeles acel privilegiu. Mai întâi, o observație se impune: privilegiul a fost dat sub presiune, în urma, probabil, a unei somații ultimative. În spiritul acesta trebuie cercetate clauzele sale și nu în urmărire cine știe căror avantaje dobîndite de pe urma sa de Țara Românească.

De la început suntem izbiți de excepția de care se bucură negustorii brașoveni în negoțul lor de *tranzit pe drumul Brăilei*. Într-adevăr, spre deosebire de regula generală prevăzând darea tricesimei de fiecare intrare sau reîntoarcere în țară — potrivit căreia brașovenii ce treceau cu mărfurile lor peste hotare aveau a plăti o primă dată, la intrarea în Țara Românească tricesima, la Cimpulung și a doua oară la Dunăre, la înapoierea lor în Țara Românească — negustorii brașoveni ce treceau în părțile străine *prin Brăila nu plăteau nimic la intrarea lor în țară*, urmând să dea *o singură tricesimă la întoarcerea lor* și anume la Cimpulung, după care își puteau urma drumul neturburați pînă la ei acasă, la Brașov. A explică această favoare printre solicitudine pentru ridicarea Brăilei, care ar fi fost în situația unui fel de porto franc, este a nu ține seama de tot complexul de împrejurări care au stat la baza dării acestui privilegiu. Dimpotrivă, totul se luminează dacă înțelegem că darea privilegiului acesta era absolut necesară pentru lichidarea complicațiilor stîrnite de actul regelui din 1358. Odată ce exista un regim special pe acea fișie de teritoriu corespunzînd cu drumul Brăilei, el trebuia pus de acord cu noile raporturi dintre Țara Românească și coroana Ungariei. Nu putem ști care a fost efectul concret al actului regelui la darea lui în 1358, avînd în vedere fricțiunile ce le-am putut surprinde pînă prin 1360. Din pomenirea în chemarea la oaste¹ contra lui Vlaicu din ianuarie 1365 a faptului că părintele acestuia se lăsase de credință sa față de coroana Ungariei în ultimii săi ani, și a fost urmat pe această cale și de Vlaicu, reiese că în tot acest timp nu s-a ținut seama de porunca regelui din 1358. Raporturile nu se reiau între Țara Românească și regele Ungariei decit după noul compromis ce-l aflăm indicat doar în octombrie 1366, cînd domnul este caracterizat de rege drept „voievodul nostru transalpin”. Este de la sine înțeles că reluarea raporturilor, în sensul unei vasalități înțelese de fiecare din părți în felul său, avea să pună în discuție cît de curînd situația ambiguă creată de porunca regelui din 1358. Credem că fricțiunile ce au rezultat din neînnerea în seamă a poruncii amintite au culminat în criza din decembrie 1367, ce s-a rezolvat prin darea privilegiului din ianuarie 1368. Dar criza, datorită unui complex de cauze, deși opriță vremelnic în ianuarie, a ajuns totuși la o ruptură în toamna aceluiași an, cînd s-a produs și acel cunoscut conflict armat ce s-a tradus prin dezastru armatei voievodului Transilvaniei la cetatea Dîmbovița și eșecul personal al regelui la Dunăre în dreptul cetății Severinului.

¹ *Hurm.*, I 2, p. 92—93.

Așadar, privilegiul din 1368 este consecința firească a actului din 1358. Concluzia aceasta e confirmată și de observațiile următoare. Tara Românească avea relații comerciale nu numai cu Brașovul, dar mai ales cu Sibiul. Drumul Oltului ce ducea la centrul comercial al Vidinului era cel puțin tot atât de însemnat ca drumul Brăilei. Și totuși, atunci cînd Vlaicu dă în ianuarie 1368 vestitul său privilegiu pentru brașoveni, el nu dă nici un fel de act similar pentru sibieni. Argumentarea curentă, cum că acele acte ar fi dispărut, întrucât o parte a arhivelor sibiene s-au pierdut, nu este valabilă. Căci au rămas o serie de acte și privilegii comerciale date de rege negustorilor din Sibiu pentru vremea aceasta. De ce ar fi dispărut tocmai privilegiile sau actele date de Vlaicu? Trebuie ținut seamă și de faptul următor. Legăturile comerciale atât ale Sibiului, cît și ale Brașovului cu Tara Românească sunt mult mai vechi ca data de 1358, cînd a dat regele porunca sa de liberă trecere pe fișia amintită. Și totuși nu există nici un act dat în această privință pînă la actul lui Ludovic din 1358. Înseamnă deci că legăturile orașelor săsești cu Tara Românească își urmau cursul lor obișnuit în virtutea unor înțelegeri directe cu domnul Tării Românești, fără emiterea unor pergamente a căror utilitate nu se vădise pînă atunci. Abia după gestul regelui din 1358 a fost nevoie de o reglementare a acestor legături și anume *numai pentru Brașov și numai pentru drumul Brăilei* (și poate pentru scutirea de vamă de la Slatina, în legătură desigur cu recunoașterea oficială a stăpînirii Severinului de către domnii români). Toate celelalte clauze ale privilegiului mențin foarte probabil regimul existent pînă atunci. Singura schimbare e aceea privind plata unei singure tricesime pe această cale a brașovenilor. S-a recurs deci odată mai mult la un compromis. În loc de o scutire totală ca în actul din 1358 sau de plată a două tricesime ca în toate celelalte cazuri, s-a împărțit plata litigioasă pe din două, soluție practicată constant de regele Ludovic de cîte ori întîlnea un obstacol de neînlăturat în calea sa.

К ИЗУЧЕНИЮ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ВАЛАХИЕЙ И АНЖУЙСКОЙ ВЕНГРИЕЙ

РЕЗЮМЕ

Разрешение вопроса о фактическом владении Северином в анжуйский период, в связи с вопросом о сюзеренитете венгерских королей, требует предварительного уточнения географических границ, соответствовавших этому названию, которое обозначало в то время крепость Северин с прилегающей к ней территорией, расположенную на западе Олтении. Что касается остальной части бывшего Северинского банства, находившейся в Караше, то до 1322 года не может быть речи о реальном господстве здесь венгерских королей, поскольку до тех пор сама крепость Мехадия была управляема одним восставшим князем.

Анализ того факта, что в 1323 году в списке высших сановников появилось дополнительное звание „правителя Мехадии“ наряду с главным званием „великий стольник“, носимым Диописием Сеч (кратковременным правителем Северина во время

кампании Карла Роберта в 1330 году), звание, заменившее звание Северинского бана, постоянно фигурировавшее в официальных списках крупного сановничества во времена последних Арпадов, а с другой стороны, более точная датировка передачи крепости Мехадии королю объясняют необходимость и смысл компромисса 1324 года, когда Басараб продолжал править по-прежнему в Северине, но уже в качестве вассала венгерского короля.

Исследование документальных упоминаний о Северинских банах до 1350 года а именно наличие или отсутствие их имен в списке высших королевских сановников — поскольку только это отражало реальное положение вещей — позволяет сделать вывод, что после кампании 1330 года Басараб продолжал править Северином за исключением кратковременного перерыва, когда Северин (вероятнее всего, только крепость) в мае — июне 1335 года подпал под владычество Венгрии, по-видимому, в результате предательства.

Анализ внешнего положения феодального венгерского королевства и более точная датировка первой миссии епископа Думитру к Басарабу (осенью 1345 года), учитывая и ухудшение отношений с папским двором, позволяет установить период компромисса в отношениях с Валахией, длившийся до окончания итальянской кампании в 1350 году, а также и период некоторого напряжения, длившийся до заключения соглашения в 1355 году, когда, как и в 1324 году, появляется формула „*Vassalus nosler transalpinus*“. Критический анализ так называемого „признания“ вассальной зависимости Николаем Александру в 1343 году в Брашове, о котором сообщается в придворной хронике Людовика, относящейся к более позднему времени и перепутавшей все даты и события, связанные с этим фиктивным актом, опровергает ошибочное мнение, проникшее и в румынскую историографию, где оно подверглось самым различным толкованиям. На основании некоторых очень странных моментов — с одной стороны, наименование румынского господаря только лишь как *vassala transalpinus* без прилагательного „*nosler*“, указывающего на вассальную зависимость, в королевской грамоте от августа 1359 года, адресованной боярам, бежавшим за несколько лет до этого из Валахии (причем их верноподданныческие чувства к королю чрезмерно преувеличены), грамоте, противопоставлявшейся отказу румынского господаря от вассальной зависимости, а с другой стороны, королевский указ Людовика в 1358 году о свободном проезде брашовских купцов по территории между Праховой и Бузэу, в котором не упоминается ни румынский господарь, ни какой-либо высший сановник венгерского короля — можно определить период кризиса в отношениях между королем и его вассалом в 1355 году. Об этом свидетельствуют казни и конфискация имущества у некоторых румынских князей из Хацега, произведенные трансильванским князем Андреем Лакфи.

Это новое истолкование события в 1358 году влечет за собой обсуждение более старого толкования, согласно которому мы имеем здесь дело с актом сюзеренитета. В последней части работы автор обсуждает этот вопрос, противопоставляя этому акту минимого сюзеренитета образец настоящей процедуры при подобных обстоятельствах путем дарования брашовцам коммерческих привилегий со стороны господаря якобы по приказу короля (1368 год). Изложение обстоятельств, при которых все это произошло, изменяет и смысл, до сих пор приписывавшийся данному акту, поскольку он фактически явился компромиссным выходом из положения, созданного в результате одностороннего акта 1358 года.

Таким образом, исследование вопроса о правлении в Северине и о торговом браильском пути в связи с осуществлением анжуйского сюзеренитета приводит к

следующим выводам: Басараб, правивший Северином еще до 1324 года, продолжал управлять им и дальше, однако на этот раз, до кампании 1330 года, управляя им как фиктивным феодом; после кратковременной оккупации в 1330 году Басараб правит, свободный от какой-либо вассальной зависимости; подобное положение продолжает сохраняться, как об этом свидетельствуют и события в мае — июне 1335 года, и после первой миссии епископа Думитру, которая привела к установлению определенного статус-кво без каких-либо вассальных связей. Опасность снова подпасть под вассальную зависимость возникает лишь в 1355 году, а также и в 1358 и 1359 гг. Воззвание Людовика в 1364 году, направленное против Влайку, служит доказательством, что уже в последние годы предшествующего господарства не могло быть никакой реальной вассальной зависимости.

В работе автор уточняет и некоторые другие моменты, как например так называемое „предательство“ Басараба в 1330 году или его якобы колеблющаяся политика: то он заключал соглашение с татарским ханством, то с венгерским королевством и т.д.

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DES RAPPORTS ENTRE LA VALACHIE ET LA HONGRIE DURANT LA PÉRIODE ANGEVINE

RÉSUMÉ

On ne saurait aborder le problème de savoir au pouvoir de qui se trouvait le Banat de Severin durant la période angevine, et quel fut le caractère de la suzeraineté hongroise de ce moment, sans préciser au préalable la valeur géographique qu'il faut donner à ce nom, désignant ici uniquement la partie orientale de l'ancien Banat du Severin (le château fort de Severin avec son territoire correspondant à l'extrémité ouest de l'Olténie ou Petite Valachie). Quant au restant du territoire de l'ancien Banat de Severin qui s'étendait au delà des montagnes dans la région du Caraș, il ne peut y être question jusqu'en 1322 d'une domination effective de l'autorité royale puisque jusqu'à cette date le château royal de Mchadia, lui-même, était au pouvoir d'un noble rebelle.

L'analyse du sens à donner à l'apparition en 1323 sur la liste des grands dignitaires de la couronne de la qualité subsidiaire de châtelain de Mchadia, accompagnant celle principale de grand Sénéchal (*stolnic*) portée par Denis Szecs (futur ban éphémère de Severin durant la campagne de Charles Robert en 1330), qualité ayant pour rôle de remplacer et d'annoncer celle du Ban de Severin figurant immanquablement sur la liste solennelle des grands dignitaires des derniers arpadiens et la détermination plus précise du moment de la reddition du château de Mehadia aux mains du roi, expliquent la nécessité et le sens du compromis de 1324 par lequel Basarab maintenait la possession de Severin, mais comme vassal du roi de Hongrie.

On peut toutefois établir une distinction qualitative entre les mentions documentaires des bans de Severin jusqu'en 1350, selon que celles-ci paraissent ou non sur la liste solennelle des grands dignitaires de la couronne dans la formule finale des diplômes royaux. Seules ces mentions correspondent à une réalité concrète jusqu'en 1350 quant cette distinction prend fin. Or la comparaison de ces deux sortes de mentions autorise à conclure que le banat de Severin continue d'être au pouvoir de Basarab aussi après la campagne de 1330, avec une seule interruption tout

à fait passagère des mois de mai-juin 1335 quand le banat de Severin (fort probablement seul le *hidcau* de Severin) tomba aux mains du roi, peut-être par le fait d'une trahison.

L'analyse des circonstances de politique extérieure de la Hongrie et la détermination plus précise de la date de la première mission de l'évêque Démètre dépêché vers Basarab (durant l'automne de l'année 1345), tout compte tenu aussi de la tension accrue des relations avec la cour papale, fournissent des éléments permettant de distinguer une période de compromis dans les rapports avec la Valachie, jusqu'à la liquidation de la campagne italienne en 1350, suivie d'une période de rapports plus ou moins tendus jusqu'à l'accord de 1355, quand de même qu'en 1324 paraît la formule : „Vaivoda noster transalpinus”. L'examen critique du soi-disant hommage personnel du prince Nicolas Alexandre en 1343 à Brasov sur la foi d'une mention de la chronique officielle du roi Louis de beaucoup postérieure à cette année et qui d'ailleurs embrouille toutes les dates et les circonstances liées à ce moment fictif, réussit à écarter une opinion erronée qui a pénétré aussi dans l'historiographie roumaine, où elle a donné lieu à des commentaires variés. Grâce à la confrontation d'éléments demeurés inexplicables comme par exemple la mention en 1359 du prince de Valachie simplement comme "voyvoda transalpinus" sans l'adjonction du possessif „noster” qui constitue en quelque sorte le sceau de la vassalité, dans un diplôme royal octroyé à des boïars valaques réfugiés quelques années auparavant auprès du roi, qui vante leur fidélité, affirmée naguère en dépit de mille dangers, l'opposant en quelque sorte au refus de vassalité du voïevode transalpin, et par ailleurs l'étrange rédaction de l'ordre royal donné directement par le roi Louis en 1358 pour garantir le libre passage des négociants de Brasov sur le territoire compris entre les rivières de Prahova et Buzau, sans la moindre mention du prince de Valachie, mais ni d'aucun officier de la couronne, on peut déterminer une période de crise dans les relations entre le roi et son vassal de l'année 1355. Cette tension est attestée par les exécutions suivies de confiscation des biens de plusieurs châtelaines roumaines du Hatzeg, ordonnées vers ce moment par le Voïevode de Transylvanie André Lackfy.

Cette interprétation nouvelle donnée à l'acte de 1358 remet nécessairement en discussion les arguments de l'interprétation antérieure selon laquelle celui-ci constituerait un acte de suzeraineté. A cet acte de pseudo-suzeraineté on oppose l'exemple d'un acte de véritable suzeraineté représenté par le privilège commercial accordé aux citoyens de Brasov en janvier 1368, à l'injonction du roi mais par un diplôme émané du voïevode transalpin. L'évocation des circonstances dans lesquelles fut arraché cet acte modifie radicalement le sens qu'on lui a attribué jusqu'à présent, puisqu'il ne fut en somme qu'une solution de compromis amenée par la situation créée par l'acte unilatéral de 1358. Ainsi donc l'examen du problème abordé ici mène aux conclusions suivantes. La possession de Severin dont Basarab jouissait dès avant l'année 1324, lui demeura aussi après cette date mais à titre de fief fictif jusqu'à la campagne de 1330. A la conclusion de celle-ci le voïevode en était de nouveau le maître absolu, délié de toute obligation de vassalité. L'épisode sans lendemain de mai-juin 1335 constitué par la brève réapparition du ban de Severin hongrois en est la preuve. La situation ne change guère à la suite de la première mission de l'évêque Démètre qui dut aboutir à la reconnaissance du statu quo sans nul lien de vassalité. Ce lien ne s'affirme qu'en 1355, pour subir presque aussitôt de fortes secousses (1358, 1359). La proclamation du roi contre le nouveau voïevode Vlaicou en janvier 1364 démontre clairement que déjà depuis les dernières années du voïevode Nicolas Alexandre, il n'avait plus été question de vassalité.

Au cours de l'ouvrage on rencontre aussi d'autres mises au point, par exemple celle ayant trait à la soi-disant trahison de Basarab en 1330 ou à sa prétendue politique de bascule entre les Tatares et les Magyars, etc.

www.dacoromanica.ro

N O T E S I C O M U N I C Ă R I

DIN ISTORIA PRESEI MUNCITOREȘTI „ROMÂNIA MUNCITOARE”

SERIA I — 1902

DE

I. FELEA

La 1 ianuarie 1902 cercul „România muncitoare” din București a editat un ziar intitulat „România muncitoare”. Ziarul a apărut de la 1 ianuarie pînă la 9 iunie 1902, în total 23 de numere.

În jurul noii publicații s-au concentrat elementele înaintate rămase devotate socialismului după trădarea „generoșilor”. Este vorba de grupul de militanți hotărîți a nu inclina steagul roșu al muncitorimii revoluționare, grup care avea în frunte pe Alecu Constantinescu, Ion C. Frimu, Alex. Ionescu, poetul Th. D. Neculută, studentul Iosif Nădejde (I. N. Armașu) și alții.

Care era scopul editării acestei noi publicații? În articolul *O ochire asupra vechei mișcări sociale din România*, Ion C. Frimu a prezentat astfel rostul apariției ziarului *România muncitoare* din 1902 : „Mișcarea meseriașilor, legea meseriailor, înființarea corporațiilor au impus cercului („România muncitoare” — n.n.) să-și spună și el cuvîntul în public în cheștile la ordinea zilei — și la 1 ianuarie 1902 face să apară ziarul «România muncitoare »”¹. Și Alecu Constantinescu, în amintirile sale, spune că după un an de la mutarea sediului societății „Munca” în strada Vămii, la sfîrșitul anului 1901, s-a hotărît „apariția unui ziar nou ca titlu și ca conținut”. „Muncitorii ceferiști spune mai departe Alecu Constantinescu

ne asigurau de tot concursul lor material și moral. Astfel a apărut «România muncitoare » al cărei titlu a fost propus de Zosin* care ne ținea

¹ *Calendarul muncii*, 1910, p. 44—49.

* Prezența lui Panait Zosin la întemeierea ziarului „România muncitoare” din 1902 confirmă teza că Ioan Nădejde, văzind atât la Zosin, cît și la Moșoiu atitudini protestatare împotriva ideilor sale capitularde, i-a eliminat din partid, împingîndu-i în felul acesta în brațele anarhismului.

din cînd în cînd cîte o conferință cu caracter științific"¹. Printre cei rămași devotați socialismului se aflau Valerian Prescurea, timplarii Mihai Cornea și Gh. Popescu, metalurgistul Haralamb Constantinescu, cizmarul poet Theodor D. Neculută, Gh. Ionescu, bătrînul Bucur, care ducea flamura roșie la toate manifestațiile partidului, ziariștii Iosif Nădejde-Armașu, Const. Z. Buzdugan².

În legătură cu scopul apariției noii publicații muncitorești, în primul număr al „României muncitoare”, la rubrica „informațiuni”, s-a arătat că inițiativa editării noului organ s-a datorat „unui număr de muncitori”, vechi membri ai partidului social-democrat, împreună cu cîțiva tineri. „Inițiatorii gazetei au fost călăuziți de dorul de a întemeia un ziar în care să se facă educațunea clasei muncitoare și a apăra interesele ei...”. Și în editorialul primului număr intitulat *Nu moare* s-a reluat și s-a continuat ideea tratată de Al. Ionescu în articolul *Sîntem și rămînem* apărut în „Lumea nouă” din 8 martie 1899. În editorial s-a arătat din nou că atât timp cât vor exista nedreptăți și obijduiți, socialismul va trăi. „Cîtă vreme nu s-a stabilit acel «Eldorado al dreptății » e loc de mișcare socialistă”.

Reiese, prin urmare, atât din amintirile lui I. C. Frimu și Alecu Constantinescu, cât și din cele arătate în primul număr al „României muncitoare”, că elementele înaintate rămase devotate socialismului au editat în 1902 un organ de presă „România muncitoare”, pentru continuarea propagării ideilor socialiste în România după trădarea „generoșilor”. Că muncitorii au primit cu bucurie noul ziar, ne spune tot Alecu Constantinescu în amintirile sale: „Ziarul a fost bine primit de muncitorii rămași credincioși socialismului. *Istoria muncii* de Grigorian era citită cu deosebită plăcere de muncitori, care ne felicitau prin scrisori entuziaste și ne cereau studii despre marxism...”³.

La începutul apariției „României muncitoare” principala preocupare a redacției a fost necesitatea stabilirii și precizării punctului ei de vedere în legătură cu tactica mișcării muncitoarești din România. În urma trădării elementelor burghezo-liberale strecute în conducerea partidului — grupul aşa-zisilor generoși⁴ —, elementele înaintate au pornit o acțiune hotărâtă pentru continuarea activității mișcării sociale.

O preocupare centrală a redacției era înlăturarea a ceea ce constituia o piedică în dezvoltarea ulterioară a mișcării muncitoarești. Ea a combătut cu energie argumentele lichidatoriste ale trădătorilor. Astfel Ioan Nădejde, într-un interviu acordat unui redactor al ziarului „Adevărul”, nu numai că a considerat inutilă o mișcare socialistă în România, dar regreta „pierderea celor douăzeci de ani” de la sfîrșitul veacului trecut pe cîmpul de luptă al socialismului. Reconsiderind acea perioadă, ziarul „România muncitoare” a arătat că anii aceia n-au fost pierduți; dimpotrivă. În această direcție, articolul *Socialismul în România*⁵, iscălit P. (Panait Zosin — n.n.),

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului (în continuare vom cita A.C.I.I.P.), fond nr. 95, dosar 2, rol. III, fila 28.

² Barbu Lăzăreanu, *I. C. Frimu*, 1948, Ed. C.G.M., p. 86—87.

³ A.C.I.I.P., fond nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.

⁴ Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1959—1961. Editura politică, București, 1961, p. 426.

⁵ „România muncitoare”, nr. 1 din 1 ianuarie 1902.

e concludent. Autorul a arătat că nu e adevărată afirmația lui Nădejde că cei douăzeci de ani de mișcare socialistă ar fi fost timp pierdut. „Acelor ani se datorește în primul rînd apariția «Contemporanului» care a viețuit aproape nouă ani (zece ani — n.n.) și în care... s-au făcut cunoscute doctrinele și teoriile social-științifice care frâmântau Occidentul”. În același articol se mai pomenește de ziarele „Muncitorul”, „Drepturile omului”, „Munca”, „Revista socială” care nu reprezentau o muncă inutilă, aşa cum pretindea Ioan Nădejde.

Nu numai că plecarea „generoșilor” nu era justificată de „indiferența maselor”. Dimpotrivă, momentul acela era prielnic unui nou avînt al mișcării muncitorești. Tocmai în momentul cînd muncitorimea ardea de dorință de a da o ripostă energetică samavolnicilor polițienești, cînd țărănamea organizată în cluburile țărănești a ripostat cu demnitate și energie teroarei guvernamentale, cînd se închideau cluburile de la sate, se arrestau și se schingiuiau țărani conducători ai acestor cluburi, însenindu-li-se procese odioase — tocmai atunci Nădejde și ai săi au părăsit mișcarea. „Nu afirm anume conchidea autorul — , dar oricine are dreptul să credă că din lașitate I. Nădejde s-a retras”. Și ca să fixeze și mai pregnant actul lașității, autorul a arătat că elemente burghezo-liberale din conducerea P.S.D.M.R. tineau la clubul din București discursuri în care îndemnau să nu se facă „nici un fel de zarvă” în jurul închiderii a doi socialisti „pentru ca partidul liberal (!) să vadă cumințenia socialistilor și să se îndure îtru a nu supune osîndeii pe socialistii închiși”¹.

În legătură cu stabilirea noii tactici pe care trebuia s-o adopte mișcarea muncitorească după trădarea „generoșilor”, elementele înaintate au criticat cu asprime faimoasa „cale legală” cu care Ioan Nădejde urmărea să frineze avîntul revoluționar al maselor. Prin aceasta redacția „României muncitoare” nu a înțeles că nu trebuiau folosite mijloacele legale. Elementele înaintate nu erau însă de părere elementelor burghezo-liberale că lupta parlamentară era singura cale de luptă. Ele considerau că trebuie folosite alegerile pentru a demasca în fața maselor caracterul de clasă al legii electorale de atunci, cu votul cenzitar, care înlătura exprimarea liberă a voinței maselor populare, și să se ceară votul universal. „Foștii socialisti — spunea autorul articolului citat mai sus — au împins legalitarismul lor pînă acolo că au cedat tocmai dorinței stăpînitorilor de a nu mai exista ca atare”. Împotriva tacticii capitularde a foștilor conducători burghezo-liberali, autorul articolului *Socialismul în România* preconiza „tactica multilaterală, adică atacarea clasei adverse pe toate terenurile, căutînd îndeosebi a lumina poporul asupra proprietăților lui interese”. Vorbind de „tactica multilaterală”, autorul se referea la necesitatea sprijinirii și conducerii greivelor muncitorești, la organizarea demonstrațiilor de stradă, la solidarizarea cu răscoalele țărănești, pe care Nădejde și ceilalți trădători le repudiau; autorul cerea, în același timp, să se folosească toate posibilitățile de organizare și de luptă.

¹ „România muncitoare”, nr. 2 din 1 ianuarie 1902.

Același autor s-a ocupat de „criza” mișcării muncitorești din România și în articolul intitulat *Învățăminte din mișcarea muncitorească belgiană*¹. În articol se arată că „nu din lipsă de mediu industrial” s-a declanșat „criza mișcării socialiste din România”. Atunci cînd „s-a început la noi mișcarea tărănească”, în momentul dezlănțuirii terorii guvernamentale la sate, atunci ... „se arătară lașii și neîncrezătorii, atunci Nădejde găsi că nu-i loc de a mai agita cauza muncitoare”. Concluzia autorului a fost că socialistii trebuiau să se călăuzească de convingeri. El scria: „... să nu ne îngrozim că putem fi osinduți, să nu se pară aşa de mare păcat a călca, cînd împrejurările cer, peste ceea ce s-a consfîntit în vederea ca burghezia să fie la larg, iar muncitorimea la strîmtoare”. Prin urmare, un nou atac împotriva faimoasei „căi legale” care constituia un cult pentru „generoși”. Autorul a mai tras și o altă concluzie valoroasă: „Trebuie să căutăm a deveni o putere, a ne organiza și a ne impune”.

În acțiunea de demascare a „generoșilor” și de stabilire a unei noi tactici de luptă, Al. Ionescu, redactorul responsabil al „României muncitoare”, a făcut un aspru și concludent rechizitoriu concepției acelora care au susținut inutilitatea unei mișcări sociale muncitorești în România.

Chiar din primul număr al „României muncitoare”, seria 1902, Al. Ionescu a atacat frontal actul renegaților. Într-un articol intitulat *Descurajăți*, el arăta că plecarea unor intelectuali burghezi din mișcarea muncitorească nu trebuia să descurajeze pe muncitori, deoarece „interesul unei mișcări serioase nu e idealizarea indivizilor, ci a ideilor”. Al. Ionescu arăta că intelectualii burghezo-liberali care au plecat nu aparțineau clasei muncitoare. În tinerețe ei au venit în mișcare, dar nu s-au atașat cu trup și suflet intereselor clasei muncitoare, socialismului. Cum au început, însă, să se „maturizeze”, adică pe măsură ce li se ofereau posturi grase în aparatul de stat burghez, cei mai mulți „generoși” părăseau pe muncitori, iar unii devineau chiar uneltele de asuprire a muncitorilor și tăranilor. Articolul *Descurajăți* arăta mai departe că „socialismul va trăi, va crește ...” „... Progresele organizației de azi dezvoltă socialismul menit să răpună actuala stare de lucruri”. În continuare, Al. Ionescu chema pe muncitori la strîngerea forțelor ca să lupte „cu foc și entuziasm”.

Ca răspuns la interviul apărut în două numere ale ziarului „Adevărul”, în care Ioan Nădejde nu numai că renega trecutul său de socialist, dar socotea că „o reinviere a socialismului în România e o curată utopie”, Al. Ionescu a publicat în „România muncitoare” cîteva articole sub titlul: *D-nul Ioan Nădejde și mișcarea socialistă*², în care, pornind de la interviul apărut în „Adevărul”, arăta că Nădejde și-a renegat trecutul. El spunea că rar se va găsi un caz similar ca cineva „să dea cu piciorul în tot trucțul său”. Combătînd afirmația lui Nădejde că în acea vreme socialismul în România era imposibil datorită stării înapoiate, Al. Ionescu declară răspicat: „A pretinde să aștepți ca România să ajungă din punct de vedere economic la gradul de dezvoltare al Angliei, Franței sau Germaniei și

¹ „România muncitoare”, nr. 14 din 7 aprilie 1902.

² Primul articol a apărut în „România muncitoare”, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

apoi să începi mișcarea socialistă, îmi pare un fel de sofisticare teoretică pe care numai oamenii obosiți o pot invoca, pentru a-și masca inacțiunea lor". Și concluzia la acest atac: „... d. Ioan Nădejde a intrat teoretician socialist... la burghezie, cu misiunea de a combate mișcarea socialistă!... Rolul e cam ingrat!”¹.

Într-un alt articol², Al. Ionescu vorbește despre „rețetele” lui Nădejde în rezolvarea problemei muncitorești: „D. Nădejde are mai întii o primă rețetă, aşa-zisă rețetă a lui Kautsky. Ascultați-o: «muncitorii în politică să fie *coada* partidului liberal»”.

Pe vremea aceea Karl Kautsky nu renegase încă fățiș principiile marxiste. În concepția sa ideologică existau însă germanii acestei rene-gări. Deși atunci cind și-a manifestat unele păreri subiective cu privire la realitatea din țara noastră, Kautsky se bucura de autoritate în Internaționala a II-a, Al. Ionescu și-a exprimat deschis îndoiala asupra teineiniciei și justeței lor. La invocarea autorității lui Kautsky, Al. Ionescu ripostă cu hotărîre: „Dar se poate ca Kautsky să nu fi înțeles, să nu cunoască îndeajuns țara noastră”. Apoi, cu sarcasm: „Parcă nu sunt mulți învățați care cred că... România e în Africa?”.

Împotriva faimoasei „căi legale” s-a ridicat și autorul articoului *Socialiștii, liberali inconștienți?*³. Răspunzând lui Ioan Nădejde care afirmase în interviul acordat ziarului „Adevărul” că socialistii români, prin programul lor, făceau liberalism fără să-și dea seama, autorul, îsculit *Quand-même*, a arătat că socialistii români, ca și socialistii germani, francezi, austriaci etc. aveau un program „după modelul programului german de la Erfurt”, care, deși era superior programului de la Gotha, a fost și el criticat de Fr. Engels⁴. Programul socialistilor români avea două părți, una teoretică și una practică. Programul practic avea ca scop ridicarea nivelului material și moral al muncitorimii, pentru „a pregăti omenirea” în vederea unei fundamentale schimbări, cum ar fi „socializarea instrumentelor de muncă și organizarea socială a producției”. Lupta pentru reforme democratice avea ca scop întărirea poporului „în vederea luptei definitive”.

Concluzia autorului articoului sus-citat era: Nădejde nu are dreptate cind spune că „nu e loc de socialism la noi.” Socialism a fost, a făcut mult, ar fi putut să facă și mai mult dacă elementele burghezo-liberale în frunte cu Ioan Nădejde nu ar fi subminat mișcarea socialistă aflată în plină dezvoltare.

În problema tacticii ce trebuia urmată a fost solicitat să-și spună părerea și Const. Dobrogeanu-Gherea. Și Gherea a răspuns prin articolul *Socialismul își are oare țară?*...⁵. El nu a răspuns, însă, în mod clar

¹ „România muncitoare”, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

² Ib dem, nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

³ Ib dem, nr. 6 din 10 februarie 1902.

⁴ *Programul de la Erfurt* al social-democrației germane a fost adoptat în octombrie 1891, la Congresul de la Erfurt, în locul programului de la Gotha din 1875. Greșelile programului de la Erfurt au fost criticate de Fr. Engels în lucrarea *Cu privire la crītica proiectului de program social-democrat din 1891* (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, Adnotări, p. 507).

⁵ „România muncitoare”, nr. 2, din 13 ianuarie 1902.

la întrebarea pusă. Gherea s-a mărginit mai mult în a arăta că tactica trebuie să fie una într-o țară înaintată și alta într-o țară înapoiată. Un om care e călăuzit de concepția socialistă — scria Gherea — rămîne socialist, indiferent în ce țară trăiește, capitalistă înaintată sau înapoiată. Deosebirea începe la tactică. Una este tactica social-democrației germane și alta este tactica care trebuia folosită într-o țară înapoiată, cum era de pildă Bulgaria. Gherea nu arăta în acel articol ce tactică trebuia adoptată în România. Cind și-a spus părerea în paginile „României muncitoare”, Gherea urmărea de fapt să arate că era de acord cu Nădejde că la noi, „țară înapoiată”, nu era loc pentru „tactica germană”, adică nu era loc pentru politica militantă de clasă. Mișcarea socialistă din România trebuia, după părerea lui Gherea, să se mărginească numai la educație. . . etc. Gherea urmărea ca elementele înaintate să fie împiedicate de a adopta tactica revoluționară din alte țări, în special tactica proletariatului rus. Tactica mișcării revoluționare era, însă, potrivită pentru țara noastră — se spunea în „România muncitoare” — pentru că în România, unde legile erau călcate în picioare, a preconiza „tactica legală”, adică „să depinzi de fapt de interesele și capriciile organului executiv, e o absurditate”¹.

O dovadă în plus că redacția nu era de acord cu părerea lui Gherea asupra tacticii care trebuia urmată, este și informația din primul număr al „României muncitoare”, în care s-a dezmintit afirmația gazetei burgheze „Patriotul” că ziarul ar fi aparținut lui Gherea. Nu numai că „România muncitoare” nu aparținea lui Gherea, dar el — se spune în acea informație — nu face parte „nici din redacție nici din comitetul de redacție. . .”. În numărul 2, redacția a revenit asupra acestei chestiuni, de astădată în pagina 1, printr-o declarație categorică: „Întreaga participare a d-lui Dobrogeanu-Gherea la această gazetă se rezumă în faptul că i-am cerut opinionea într-o anumită chestiune (cu privire la socialismul în România

n.n.) și d-sa a avut bunăvoiința să ne-o dea prin articolul publicat în numărul nostru trecut”².

În cele 23 de numere ale „României muncitoare” din 1902 există o serie de mărturii în legătură cu faptul că elementele înaintate își îndreptau privirile către mișcarea revoluționară a proletariatului european și, în special, către cea din Rusia. Răspunzind lui Ioan Nădejde care, în „Adesea”, atacase „România muncitoare”, I. N. Armașu, în articolul *Anarchism și socialism*³ s-a sprijinit pe unele argumente teoretice marxiste. Autorul a arătat, după Karl Marx, că modul de producție condiționează procesul vieții sociale („Nu conștiința omului hotărăște viața sa, ci invers, viața lui socială îi hotărăște conștiința”). El a adus, de asemenea, mărturia lui G. Plehanov care spunea că concepția materialist-istorică este „una din cele mai mari descoperiri ale veacului al XIX-lea”. Această concepție „e simburele doctrinei marxiste, ea e baza întregului edificiu ridicat în domeniul științelor sociale de Marx și de urmășii săi”.

¹ „România muncitoare”, nr. 4 din 27 ianuarie 1902.

² *Ibidem*, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

³ *Ibidem*, nr. 4 din 27 ianuarie 1902.

Dar nu numai atât. Elementele înaintate din jurul „României muncitoare” urmăreau cu mult interes punctul de vedere al „Iskrei” leniniste în principalele frământări ale Internaționalei a II-a.

În cazul trădării socialistului francez Millerand — de pildă — „România muncitoare” a publicat în nr. 17 o serie de considerații în legătură cu părerile socialiștilor din Internațională. Sub titlul *D. Millerand judecat de către socialismul internațional*, ziarul a reprobus după publicația „Le Petit Sou” o serie de păreri din mișcarea socialistă internațională în care se condamna acțiunea lui Millerand, păreri emise cu prilejul unor alegeri în care acesta candida împotriva unui socialist consecvent. Jean Longuet, ginerele lui Karl Marx, a arătat că prezența lui Millerand într-un minister burghez a dezorganizat partidul socialist francez, socotind actul lui ca o trădare. Iar August Bebel a declarat într-o cuvântare ținută în parlamentul german la 30 ianuarie 1902 : „S-ar putea desigur întimpla ca unul dintre noi să aibă nenorocirea să fie ministru și să-și renege principiile. Ei bine! un om își poate părăsi principiile, dar partidul social-democrat le va ține sus și ferm și nu-l va ierta (vii aprobări pe băncile socialiștilor)”.

„România muncitoare” a reprobus în această problemă, în mod deosebit, punctul de vedere înfățișat de „Iskra” leninistă în cazul trădării lui Millerand :

„Congresul de la Tours n-a primit nicio dovadă de simpatie de la partidele socialiste din celelalte țări. Socialismul internațional disprențuiește și refuză orice solidaritate cu partidul Jaurès-Millerand. E evident pentru toți că acest partid reprezintă partea inconștientă a proletariatului francez. El e diriguit de dibaci oportuniști, urmărind un singur scop, exploatarea proletariatului în folosul unui partid oarecare burghez. Străin proletariatului internațional, partidul jaurèsist se bucură de simpatiile burghezilor radicali, cu ajutorul căror e probabil că va obține, în alegerile viitoare, un număr oarecare de scaune. Pentru burghezie, în adevăr, nimic nu-i mai plăcut decât de a putea opune partidului proletariatului un așa-numit partid al muncitorilor cu firmă socialistă, care de fapt merge mînă în mînă cu partidele burgheze”¹.

Reproducind punctul de vedere al „Iskrei” leniniste în „cazul Millerand”, redacția „România muncitoare” a găsit în acel articol o puternică confirmare teoretică din partea marxiștilor ruși a atitudinii elementelor înaintate din România față de trădarea „generoșilor”. Prin urmare, socialiștii care mergeau cu radicalii burghezi împotriva partidului proletariatului făceau jocul burgheziei, al dușmanului de clasă. Socialiștii din jurul cercului „România muncitoare” găseau punctul de vedere al „Iskrei” cel mai just din întreaga Internațională a II-a.

Un alt articol apărut în „România muncitoare”, care se ocupa de mișcarea proletariatului revoluționar rus, este acela intitulat *Revoluția în Rusia*². I.N. Armașu, bazat pe o bogată documentare, a înfățișat diferite faze prin care a trecut mișcarea revoluționară din Rusia, scotind în evidență creșterea mișcării social-democrate și diminuarea accentuată a

¹ „România muncitoare”, nr. 17 din 28 aprilie 1928.

² Ibidem, nr. 21 din 26 mai 1902.

currentului terorist. „Partidul social-democrat rus — scria Armașu — reprezintă azi toate aspirațiunile revoluționare, căci el concretizează tendințele evoluției firești a Rusiei”. Autorul a adus în sprijinul tezei sale o serie de argumente care dovedea dezvoltarea capitalistă a Rusiei în ultimele două decenii ale veacului trecut. „Nenumărate fabrici de tot soiul, industriei noi răsărite ca din pămînt, căi de comunicație moderne, un comerț din ce în ce mai întins, toate acestea au dat o viață nouă marelui imperiu”. Creșterii burgheziei i-a urmat, ca un corolar, creșterea proletariatului.

Autorul a arătat că în mișcările de masă care au avut loc în Rusia la sfîrșitul anului 1901 și la începutul anului 1902 împotriva autocratiei țariste s-a dovedit „că socialismul e răspîndit pe o scară foarte largă și grevele colosale care au avut loc în vremile din urmă și fraternizarea muncitorimii cu studențimea revoluționară arată că de astădată avem a face cu un partid puternic organizat, care va da mult de lucru celor ce vor încerca să i se opună”. Despotismul în Rusia va fi sfârșit „de noile forțe care se dezvoltă în sinul societății” — conchidea autorul.

Acest articol mai prezintă importanță pentru modul cum autorul prevedea dezvoltarea mișcării revoluționare în Rusia: „Steagul roșu al revoltei filfie din nou în Rusia... Revolta e în aer. La țară ca și la orașe, muncitorii agricoli, ca și cei industriali, studenți și femei, toți se agită, se frămîntă, fierb de minie și se dedau la acte de dreaptă răzbunare împotriva uneltirilor despotismului, ori pe alocuri la adevărate revolte cu caracter pronunțat socialist”. Autorul spunea că aceste frămîntări... „par a fi manevre pregătitoare pentru un apropiat și crîncen război social...”.

Acest articol, ca și altele cu privire la mișcarea muncitorească revoluționară din Rusia, publicate în paginile „României muncitoare” din 1902, au contribuit la pregătirea teoretică a elementelor muncitorești din România în vederea viitoarelor acțiuni.

Ziarul a publicat materiale în legătură cu mișcarea revoluționară din Rusia și în alte rubrici. Astfel, la rubrica „Din străinătate”¹, ziarul informa asupra mișcărilor studențești din Rusia. În cadrul acestei rubrici se relata că la unele manifestații de stradă a luat parte un mare număr de muncitori: „În ziua de 17 februarie 1902, manifestanții, cu toate că fuseseră înfrîntăți în ajun de către cazaci, în număr de peste 30.000, cu steaguri roșii străbat străzile orașului cîntind cîntece revoluționare”.

Intr-o altă corespondență după „Le Peuple” (nr. 10 din 10 martie 1902) s-a arătat că în Rusia nu erau numai mișcări studențești. Pe lîngă acestea s-au adăugat „revoltele țăranilor și muncitorilor”. Într-o regiune lucrau numerosi muncitori și „Comitetul revoluționar le-a înmînat cărți de rugăciuni între filele căror se găseau virite manifeste îndemnîndu-i la revolte. De prisos să mai spunem că lucrătorii au fost ciștigăți cauzei sociale”. O altă informație: „La 28 februarie muncitorii de la uzinele din jurul Moscovei s-au ciocnit cu soldații”.

¹ „România muncitoare”, nr. 8 din 24 februarie 1902.

Informații de felul acestora nu aveau caracterul unor simple relațări. Redacția căuta să sublinieze tactica ilegală de luptă prin folosirea unor metode potrivite imprejurărilor din Rusia pentru a aduce la cunoștință muncitorilor evântul partidului proletariatului. Iar scurtul comentariu cu privire la metodele de luptă ilegale din Rusia : „De prisos să mai spunem că lucrătorii au fost ciștiagați cauzei sociale” — denotă punerea accentului asupra eficacității unor asemenea metode care aduceau o prețioasă contribuție la lupta pentru clarificarea ideologică din mișcarea muncitorească din România.

În cadrul preocupărilor redacției de a lumina pe cititorii săi în legătură cu drumul cel nou pe care trebuia să meargă proletariatul din România, s-a dat atenție deosebită acțiunilor cu caracter marxist din cadrul Internaționalei a II-a. Comentind, de pildă, la rubrica „Din străinătate”¹, programul Partidului socialist francez prezentat la congresul de la Tours din 2 martie 1902, redacția a arătat că G. Deville, „al cărui nume avea un bun răsunet în socialismul internațional”, a găsit proiectul „prea radical”. Redacția cita ziarul „Hamburger Echo” care — spunea „România muncitoare” — „cu multă dreptate se miră de declarațiile marxistului de odinioară și se întreabă cu drept cuvînt : ce ar fi ajuns social-democrația germană dacă, de pildă, în vremea legii împotriva socialistilor, ar fi urmat recomandarea lui Deville”.

Sub formă de traduceri, adaptări sau comentarii, cele 23 de numere ale „României muncitoare” din 1902 conțin o serie de materiale din opera intemeietorilor socialismului științific, Marx și Engels. Chiar în primul număr s-a început publicarea, la rubrica „Foița României muncitoare”, din lucrarea lui Karl Marx : *Munca salariată și capitalul*, capitol tradus de M.B. (Mihai Botez — n.n.). Într-o notă la subsol se spune că traducerea era făcută după lucrarea în germană *Lohnarbeit und Kapital*, întocmită dintr-un sir de articole publicate prin 1849 în „Neue Rheinische Zeitung”.

La rubrica „Frânturi alese” s-a vorbit de asemenea despre formarea proprietății capitaliste și a celei socialiste. Formarea proprietății capitaliste e un proces îndelungat, inversuat, greoi în comparație cu prefacea rea proprietății capitaliste în cea socialistă. „Colo era vorba de exproprierea masei poporului de către niște puțini usurpatori; aici e vorba de exproprierea puținilor usurpatori de către masa poporului”.

Despre importanța studiilor economice marxiste a scris V. Gh. Cupru care a arătat că „Marx a studiat această prea importantă cheie (a socialismului — n.n.) care i-a ciștiagat nemurirea”. În concluzie, autorul spunea că în urma celor expuse în articol, oricine se va convinge că „nu e un mister sistemul producției capitaliste, și că mizeria și sclavia vor exista atât timp cât producția bogăților fiind socială în mijloacele și izvoarele sale, nu va fi socială și în repartițiunea sa”².

Și libertatea omului, se arăta în „România muncitoare”, era strîns legată de relațiile de producție. Sub titlul *Libertatea și proprietatea privată*³

¹ „România muncitoare”, nr. 9 din 3 martie 1902.

² Ibidem, nr. 10 din 10 martie 1902.

³ Ibidem, nr. 2 din 13 Ianuarie 1902.

s-a arătat că nu poate exista adevărata libertate într-o societate în care există exploatarea omului de către om, în care există proprietatea individuală. „Numai atunci — se spune în articol — cînd, luminați asupra rolului lor istoric și a menirii lor, muncitorii vor învăța ce au de făcut și rupînd cu vechile tradiții și credinții răsuflate, se vor libera de jugul capitalismului, numai atunci ei vor fi cu adevărul oameni folositori lor însăși și omenirii întregi”.

Sub titlul *Discuții sociologice* (după Fr. Engels), M.I. Dimitriu a început să publice, în traducere și rezumat, din lucrarea lui Fr. Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*¹, caracterizînd-o drept „o lucrare de mare însemnatate”.

După ce citează din introducerea lui Engels în care acesta explica concepția materialistă a istoriei, traducătorul arată, după Engels, cum Karl Marx avusese de gînd să înfățiseze rezultatele cercetărilor lui Morgan în legătură cu concluziile propriilor sale cercetări istorice, în urmă cu patruzeci de ani. „Murind Marx, cu îndeplinirea acestei lucrări se însarcină tovarășul său Engels, alcătuind lucrarea de care am pomenit”.

De asemenea, ziarul a publicat o parte din lucrarea lui Fr. Engels *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*².

Sub iscălitura „Gregorian” (dr. Popescu, medicul fabricii de postav din Buhuși), ziarul a publicat un articol, scris într-o formă publicistică, intitulat *Ce este socialismul?*³ în care autorul își bătea joc de aberațiile cu privire la socialism care circulau în cercurile burgheze. El a arătat că socialismul, cum l-a formulat Marx și discipolii lui, e o știință, cu toate protestările lui Bernstein. „Cu cît industrializarea producției se întinde și se dezvoltă, cu atât numărul proletarilor crește; cu cît se adîncește prăpastia între capital și muncă, se înăsprește dușmania între salariat și patron”.

Autorul a arătat că dezvoltarea industriei și pătrunderea capitalismului în agricultură fac ca numărul proletarilor să crească; totodată cresc și organizațiile lor. Capitaliștii se tem de această creștere. El a tras din aceasta următoarea judicioasă concluzie: „Dar o organizație pe baze teoretice false, oricit de însemnată și impunătoare ar fi, poate face greșeli de tactică: energie enormă poate fi pierdută și căi greșite umblate în zadar. De aici propagarea socialismului marxist printre muncitori, și acesta e rolul mare al agitatorilor culti”⁴. Cu cît numărul muncitorilor va crește în România — concidea autorul — cu atât steagul își va desface cutele.

Sîntem la început de veac. Monopoliștii, după terminarea împărțirii coloniilor, caută să-și asigure prin forme noi dominația asupra pieței mondiale. Tările mici sunt atrase și apoi subjugate de imperialiști cu nada împrumuturilor acordate de către capitalul internațional financiar și industrial. Petrolul românesc deschide pofta marilor concernuri internaționale. Situația politică din țară e propice jefuirii bogățiilor de către monopoliști. În această perioadă, monstruoasa coaliție între moșierimca conservatoare și burghezia

¹ „România muncitoare”, nr. 9 din 3 martie 1902.

² Primele pagini ale lucrării, însoțite de introducerea lui Engels scrisă în februarie 1888, au fost publicate în numărul din 31 martie 1902.

³ „România muncitoare”, nr. 6 din 10 februarie 1902.

liberală din România e consolidată. Grupul de socialisti rămași devotați steagului roșu dă alarmă : monopolistii își intind ghiarele și asupra bogățiilor țării noastre ! „În America — scrie Al. Ionescu în nr. 23 al «României muncitoare » — faimoasele trusturi se practică pe o scară foarte mare și în diferite industrii, cum sănt, de pildă, petrolul, zahărul, oțelul etc. S-au format companii cu capitaluri enorme care au monopolizat aproape cu desăvîrsire producționea și au ridicat prețurile produselor, realizând astfel companiilor beneficii din cele mai mari”.

Ziaristul socialist vedea cum această caracată imperialistă de dincolo de ocean tindea să acapareze piețele europene și, devotat clasei muncitoare, a dat alarmă :

„Acest nou soi de organizare capitalistă a făcut și continuă să facă progrese uriașe în America. Ba chiar Europa e serios amenințată de trusturile americane care tind să acapareze principalele piețe de desfacere prin grămadirea de mărfuri care să zdobească prin concurență produsele europene”.

Al. Ionescu știa că în România sosise un emisar cu mulți dolari din partea lui Rockfeller. Pe „regele” petrolului de peste ocean l-a apucat o dragoste subită de țara așezată între Dunăre și Marea Neagră și vroia „s-o ajute”. Pentru un împrumut de 10 milioane de franci, Rockfeller cerea, drept garanție, 15 mii hectare teren petrolifer, pentru societatea familiei sale „Standard Oil”.

Atât partidul conservator, cât și cel liberal au fost de acord în vînzarea independenței țării. Că era vorba de stoarcerea timp de 50 de ani a unei importante bogății naționale nu-l interesa nici pe Petre Carp, șeful conservatorilor, nici pe Dimitrie Sturzda, șeful liberalilor. Pe muncitori, însă, îi interesa.

Și Al. Ionescu nu s-a mărginit numai să arate acapararea de către monopolisti a celor mai importante izvoare ale bogăției țării. El a infățișat în același timp caracterul lor hrăpăret, prezintind cartelurile ca o pri-mejdie concretă, imediată, care atacă buzunarul cetățeanului sărac.

„Din inițiativa societății de petrol « Steaua Română » s-a format acum citva timp un cartel al tuturor producătorilor (capitaliști — n.n.) de petrol și a fost un timp cînd petrolul se ridicase de la 20—30 bani la 60 bani !”

Fenomenul acesta nu s-a petrecut numai în petrol.

„De asemenea, sticlarii (proprietari capitaliști — n.n.), au făcut un cartel și au ridicat încetul cu încetul prețurile produselor cu 40—50 la sută”. Desigur, că această majorare de prețuri lovea, în primul rînd, în interesul muncitorilor și țăranilor. „Deja populaționea muncitoare și de la orașe și de la sate duce greul și mizeria cea mai neagră. A îngădui și formarea de carteluri industriale cu scopul de a fi și mai rău speculată, înseamnă a pune la grele încercări răbdarea populației”.

Cu aceste cuvinte și-a încheiat Al. Ionescu articolul *Jaful cartelurilor*, de altminteri ultimul scris de el în „România muncitoare” din 1902.

Paginile „României muncitoare” din 1902 nu reflectă numai frămîntările de ordin teoretic, ele nu constituie numai o sinteză a discuțiilor în

jurul tacticii noi, intransigentă față de dușmanul de clasă, preconizată de elementele înaintate muncitorești. În sprijinirea concluziilor teoretice asupra necesității de a se porni pe un drum revoluționar s-a scris în cele 23 de numere și despre frământările muncitorești și grevele care s-au desfășurat în acea vreme.

În anii aceia muncitorii din portul Brăila se situau în fruntea luptei greviste desfășurată în porturi. „România muncitoare” din 3 februarie 1902, sub titlul *Exploatarea muncitorilor din portul Brăila*, a infățișat unele date în legătură cu exploatarea muncitorilor din principalul port dunărean din acea vreme. Comparând tariful stabilit în urma grevei din 1875 cu cel existent în 1902, reieșea limpede modul cum jefuiau vătafii pe muncitorii din port. Căruțașii, de pildă, trebuiau să primească pentru fiecare kg de marfă adusă la magazie 1,40 lei; ei primeau 90 bani. De la magazia din port pînă la vapor era stabilit 70 bani; vătafii refuzau să dea mai mult de 35 bani.

Pe lingă această formă de jecmăneală mai funcționa și zaraflitic. Un vătaf avea de la 150 pînă la 200 de muncitori care lucrau sub ordinele sale și pe care-i plătea în fiecare seară. Firmele comerciale plăteau în bilet de bancă a 100 lei. Vătaful, spre a-și înlesni plata, „merge la un zaraf căruia și dă 20 bani de suta de lei spre a-i da de argint, iar el oprește de la fiecare muncitor cîte 20 de bani, adică oprește cîte 20 bani zaraflitic la fiecare 7 lei (cît primea un hamal pentru munca de o zi cărind saci grei de la căruță la vapor, de la șlep la vapor, din șlep în șlep și din podul magaziei la căruță), pe cînd el a plătit 20 bani la suta de lei. La 200 de oameni, oprind el cîte 20 bani, se adună în total frumoasa sumă de treizeci la patruzeci lei care zilnic intra în buzunarul vătafului”. Autorul spunea că adevărul era și mai groaznic, deoarece „lipitorile muncitorilor folosesc o sumedenie de procedeuri pentru a despoia pe muncitori de drepturile lor”¹. Într-un alt număr², s-a semnalat o puternică agitație printre muncitorii din portul Brăila. Ceea ce trebuie subliniat e faptul că agitația s-a datorat exploatarii singeroase la care erau supuși muncitorii străini. Astfel, pe cînd vătafii primeau 7 lei pe zi pentru munca unui muncitor străin angajat de ei, acesta primea cel mult 3—4 lei, ceea ce aducea vătafilor „de la o sută, o sută cincizeci de muncitori un cîstig de două-trei sute de lei pe zi”. Prin urmare, muncitorii din portul Brăila nu cereau îndepărțarea muncitorilor străini, ci remunerarea muncii lor conform regulamentului, care trebuia aplicat tuturor muncitorilor, fără deosebire de naționalitate.

În același număr s-a publicat o știre despre o grevă a 200 de muncitori din portul Galați care au cerut fixarea orelor de lucru și stabilirea unui minim de salar. Greva a reușit. „România muncitoare” din 1902, suspendîndu-și apariția, nu a mai fost prezentă la mariile lupte din porturile dunărene din vara aceluiasi an.

Ziarul s-a ocupat și de viața aspră a muncitoarelor de la Regia Monopolurilor Statului unde conducerea „scădea salariile și impunea unele

¹ „România muncitoare”, nr. 5, din 3 februarie 1902.

² *Ibidem*, nr. 22 din 2 iunie 1902.

obligații revoltătoare”¹. Când regele făcea o vizită la Regie, șefii de atelier ordonau muncitoarelor să-i spue că ele cîștigă 3 lei pe zi, cînd în realitate primeau cel mult 1,20 lei pe zi.

„România muncitoare” s-a ridicat împotriva naționalismului șovin pe care-l propagau conducătorii aşa-zisei organizații a meseriașilor români din jurul lui Iancu Brătescu, agent al conservatorilor. În articolul *Iubirea de noapte*², Alecu Constantinescu a pus problema pe baza principiului de clasă, arătînd că între capital și muncă există o permanentă luptă de clasă. El a mai arătat că patronii cu toată demagogia lor naționalistă în practică preferau în locul muncitorilor români muncitori străini dacă aceștia acceptau să muncească pentru salarii mai mici. Patronii se conduceau după interesele lor de clasă.

Autorul a răspuns aşa-zisilor naționaliști care învinuiau pe socialisti că propagă muncitorilor români ideea înfrățirii cu tovarășii lor de diferite nații. Naționalismul — a arătat Alecu Constantinescu — folosește „unei infime minorități de indivizi, care au de apărât niște privilegii personale”.

În încheierea articolului, Alecu Constantinescu a scris că într-o societate în care oamenii sunt împărțiti în două clase, cu interese bine distincte, „nu putem preconiza muncitorimii naționalismul aşa cum este el înțeles de dușmanii luptei internaționale a muncitorimii... Scăparea muncitorimii stă în luptă și solidarizarea internațională”.

În amintirile sale, Alecu Constantinescu arată că „România muncitoare” trebuia să aibă caracter „de revistă științifică și literară”³. Publicația nu a căpătat însă un astfel de profil, deși în cele 23 de numere au apărut o serie de materiale cu caracter literar. Astfel s-au publicat bucăți literare din opera lui Maxim Gorki (*In fața viații* — nr. 16 din 21 aprilie 1902), poeme în proză de *Fatma* (Elena Farago), *Vanda* (Vanda Mihail), poeme cu caracter social. În „România muncitoare” s-a publicat proză din Jules Walles (*Mazos*) și din Ada Negri (*Infrîntăii*). În paginile „României muncitoare” apărută în 1902 au fost publicate unele din cele mai reușite poezii ale poetului cizmar Th. Neculăță.

Preocuparea pentru cultură s-a concretizat și prin crearea unui cerc cultural⁴. Redacția folosea în propagarea ideilor sociale și unele broșuri sociale⁵ ca: *Ce vor socialistii români*, *Carte de citire socialistă*, *Primejdia națională*, *Pușcăriașul* etc. Uneori, în mod greșit, ea punea alături de

¹ „Vine regele în inspecție muncitoarele sunt puse pe goană a veni îmbrăcate cît mai luxos...”. La protestul muncitoarelor și la invocarea faptului că nu au îmbrăcăminte mai bună li se răspundea: „De unde ai, de unde n-ai să-mi vîi gătită, că de nu... te dău afară, scurt!”. Autorul articolului nu spunea, însă, ce trebuie făcut pentru curmarea acelei situații („România muncitoare”, nr. 15, din 5 mai 1902).

² „România muncitoare”, nr. 5 din 3 februarie 1902.

³ A.C.I.I.P., fond nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.

⁴ În numărul 22 din 2 iunie 1902 s-a anunțat că în 28 iunie se va constitui un cerc cultural „care ar avea menirea să propage pe o scară cît mai întinsă ideile sociale în clasa muncitoare, făcînd prin aceasta o pătură de muncitori instruiți care ar putea da viață unei viitoare mișcări sociale în România”.

⁵ „România muncitoare”, nr. 5 din 3 februarie 1902.

lucrările lui Marx și Engels, Lafargue și broșuri diversioniste ca *Răspunsuri la mesaj* de V. G. Morțun și *Casa rurală*¹.

Cu prilejul zilei de 1 Mai, „România muncitoare” a publicat materiale propagandistice sub formă literară. În articolul intitulat *Trăiască sărbătoarea muncii*, autorul M.B. (Mihai Botez – n.n.) a început prin a arăta că sărbătoarea muncii nu e numai a muncitorilor, ci „a tuturor în vremea ce vine!”². Trebuie continuat „cu împrăștirea luminii” – scria autorul –, a spune tuturor „marea lucrare” ce trebuie întreprinsă „pentru a aduce sănătatea, lumina în viața lumii”. „Vremea bună” va veni după cum se va lucra „cu pricepere și mai cu putere ori nu”. Articolul se termină cu un îndemn la participarea alături de muncitorimea de pretutindeni la sărbătoarea muncii, în cadrul căreia se manifesta pentru „ridicarea generală a traiului muncitorilor, înfrâștirea internațională și pacea universală”.

Frumoase versuri consacrate luptei muncitorimii a scris *Fatma* cu prilejul zilei de 1 Mai 1902 (*Vorba de îndemn*):

„În umbră zace lașul ce tremură la gîndul,
Că drumul înspre luptă nu-i tocmai printre flori,
Noi mergem spre lumină în ea încrezători –
Curaj, în drum nici unul nu rupe rîndul!”

În pagina a 3-a, în articolul *1 Mai*, iscălit Z., se spunea că la congresul socialist de la Paris din 1889 s-a hotărît ca de 1 Mai muncitorii întregii lumi să manifesteze „împotriva clasei usurpatoare și a organizației sociale actuale”.

Deși cu unele părți confuze, articolul *Rolul sindicatelor în mișcarea muncitorescă modernă*, iscălit M.B. (Mihai Botez), a adus o serie de precizări în legătură cu scopul luptei proletariatului. În pofida propagandei foștilor conducători burghezo-liberali pentru armonie de clasă, grevele s-au dezvoltat. Deși articolul nu vorbește de mijloacele prin care muncitorii vor ajunge la dezrobire, în el s-a arătat că statul va deveni stăpinul mijloacelor de producție, că „nu se va mai produce fără nici o seamă și pentru îmbogățirea cîtorva; iar întrucît privește plata, ea fiind potrivită cu munca”. Autorul conchidea că „mersul lucrurilor se îndreaptă într-acolo și la mijloc nu-i decît o chestie de vreme”. Pînă atunci sindicatele trebuie să ceară „recunoașterea unui minim de salariu intemeiat pe prețul hranei, locuinței și îmbrăcăminte unei familii mijlocii, organizînd instrucțiunea și educațiunea profesională a ucenicilor; urmărind înființarea de către puterea publică a unei case de retragere pentru bătrîni și invalizi; organizînd asigurarea împotriva lipsei de lucru fără voie precum și altor pricini de îngreuiare a vieții muncitorilor”.

Autorul îndemna pe muncitori, într-un grai pe înțelesul tuturor, ca „să dea cît mai multă băgare de seamă acestor spuse”, ei trebuind să știe că „nicăieri și niciodată muncitorii n-au să ducă, oricât li s-ar părea

¹ „România muncitoare”, nr. 2 din 13 ianuarie 1902.

² *Ibidem*, nr. 16 din 21 aprilie 1902.

unora de ciudat, casă bună cu cei cu care nu-i de dus, adică cu patronii și nici n-au să iasă din starea în care se găsesc atâtă vreme cît unii vor ține să stea cu brațele încrucișate, așteptind izbăvirea de acolo de unde numai de venit n-are să vie”.

Ziarul „România muncitoare” a apărut ca o urmare firească a convingerii ferme de care erau însuflețite elementele înaintate ale mișcării muncitorești din România la început de veac, că socialismul nu moare! și au dovedit aceasta prin activitatea pe care au desfășurat-o în noile condiții create de trădarea „generoșilor”. În anul 1901, în cadrul societății „Munca” s-a desfășurat o vie propagandă cu caracter cultural. În pasajul Fieschi de pe strada Șelari din București s-a aniversat în acel an Comuna din Paris și s-a serbat 1 Mai. Intelectuali, simpatizanți ai mișcării sociale, au ținut conferințe la sediul din Șelari. „Acolo s-a alcătuit, în 1902, grupul « România muncitoare »¹. În acel cadru îngust de cerc se desfășurau polemici în jurul tacticii de urmat, se aduceau argumente din bagajul teoretic socialist pentru precizarea ideilor călăuzitoare. În vremea aceea frămîntarea ideologică a avut ca întâi adoptarea unei tacticii bazate pe lupta de clasă intransigentă, combaterea și lichidarea influenței burghezo-liberale, care grevase asupra mișcării muncitorești în ultimele două decenii ale veacului trecut.

Un exemplu concluzient în legătură cu activitatea culturală desfășurată în 1901 este și editarea broșurii intitulată *Socialismul și intelectualii* de Paul Lafargue, în românește de I. N. Armașu². Prezintă importanță mai ales următoarele rînduri redaționale: „Broșura de față e începutul unei serii de broșuri care vor apărea succesiv pe măsură ce se vor desface cele anterioare. Numărul doi va cuprinde *Munca salariată și Capitalul de Karl Marx*”.

Dacă „România muncitoare”, după cum s-a văzut mai sus, a reușit să publice materiale cu caracter educativ, să ridice unele probleme pe linia luptei de clasă intransigente, cele 23 numere apărute conțin și o serie de confuzii, influențe lassalleiene, prudhoniste, idei utopice, falansteriene. Un astfel de articol a fost *Și cînd sînt pierderi* de A. Delon³, în care se manifestă tendința de „integrare” a unor categorii de exploataitori în socialism... Un alt articol confuz a fost acela intitulat: *Raznociinții români*⁴ de V. Cupru. Pentru eliberarea țărănilor, autorul preconiza ca în programul socialistilor să se înscrive necesitatea ca „să se deschidă proprietarilor ochii”, arătîndu-li-se că, mai devreme sau mai tîrziu, „vor cădea odată prin însuși feudalismul lor”. Să li se arate că „mult mai bine și mai rațional ar fi ca să se dea mîna cu țărănilii pe cale pacinică”...

¹ Barbu Lăzăreanu, *I. C. Frimu*, Edit. C.G.M., 1948, p. 86–87.

² București 1901. Tipografia „Speranța”, str. Biserica Enei, nr. 4.

³ „România muncitoare”, nr. 20 din 19 mai 1902.

⁴ *Ibidem*, din 3 februarie 1902. V. I. Lenin î-l caracterizează ca raznociință drept reprezentanți instruiți al burgheziei liberale și democratice, care nu aparțin nici nobilimii, nici funcționărimii, nici micilor burghezi, nici negustorimii, nici țărănimii. Numai o parte nefinsemnată a raznociinților se și uase pe pozițiile liberalismului. Printre raznociinții erau și unii militanți reacționari (*Marea Enciclopedie Sovietică*, vol. 35, p. 636).

Bineînțeles că „teoriile” acestea, în care se simte influența practicismului bernsteinian și a unui utopism falansterian, n-au prins în mijlocul elementelor înaintate.

Lipsa cea mai importantă a redacției „României muncitoare” constă, însă, în faptul că n-a folosit coloanele ziarului pentru a chema pe muncitorii la reorganizarea partidului. Punctul de vedere al lui Frimu, Buzdugan și al altora era că trebuiau concentrate forțele în jurul acțiunilor cu caracter local, pregătindu-se, în același timp, cadrele necesare reorganizării partidului.

În cadrul redacției „României muncitoare” din 1902 s-au ivit divergențe cu prilejul depunerii în parlament a Proiectului de lege a meseriiilor. Pe cind elementele înaintate în frunte cu I.C. Frimu, Alecu Constantinescu și tinerii militanți Ștefan Gheorghiu, Dumitru Marinescu etc., partizani ai luptei de clasă intransigente, erau împotriva legii Missir, I.N. Armașu, într-un articol intitulat *Legea meseriiilor*¹, tinea să demonstreze pe toată pagina întâia că legea lui P. Missir, ministru liberal la Domenii, era favorabilă muncitorilor². Autorul se mira că o grupare de muncitori care se pretinde conștientă ar putea lua o atitudine potrivnică proiectului de lege „și să amenințe cu turburări și scandaluri spre a opri ca proiectul să devie lege”³.

Și Al. Ionescu a considerat în mod greșit legea Missir favorabilă muncitorilor. Într-o convorbire pe care a avut-o cu Ioan Nădejde în legătură cu această lege, Al. Ionescu și-a manifestat părerea că „agitația” pentru legea meseriiilor dovedea necesitatea activității socialiste. El credea că se va putea face propagandă socialistă prin corporații...

Și Alecu Constantinescu era pentru intrarea în corporații, însă din cu totul alte motive decât Al. Ionescu. De la început el a luat atitudine critică împotriva legii, ca și Ioan C. Frimu de altfel, arătind că legiuitorul urmărea înjgebarea unei „căsnicii” între muncitori și patroni prin înființarea corporațiilor. Orice legătură conjugală — arăta Alecu Constantinescu în articolul *Participarea la corporații*⁴ — se bucură însă de libertatea divorțului: „ne luăm curajul a le profetiza (corporațiilor — n.n.) aceeași urmare”.

Corporațiile se vor înființa totuși — arăta el mai departe. Intrînd acolo, muncitorii trebuiau să ceară cu curaj aplicarea stipulațiunilor favorabile lor ca: stabilirea minimului de salariu, plata în fiecare sămbătă,

¹ „România muncitoare”, nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

² Legea meseriiilor, era prima legiferare cu privire la reglementarea muncii. Astfel, legea prevedea că, în caz de concediere, patronul era obligat să dea un preaviz de 15 zile. Patronii erau opriți de a angaja ucenici sub 12 ani. Proiectul mai prevedea cel mult 10 ore de muncă, pentru elevi pînă la 14 ani, iar pînă la 16 ani cel mult 12 ore. Pînă atunci ucenicii erau forțați să muncească din zori pînă-n noapte. În acest orar de muncă intrau și două ore libere la prînz. Munca de noapte era interzisă pînă la etatea de 16 ani. Ucenicii nu puteau fi puși la munci „domestice”.

Bineînțeles că părțile acestea ale proiectului de lege care constituiau un progres față de trecut n-au fost niciodată respectate în practică.

³ „România muncitoare”, nr. 3 din 20 ianuarie 1902.

⁴ Ibidem, nr. 12 din 24 martie 1902.

ateliere higienice, scăderea orelor de muncă. Rolul muncitorilor cunștienti — susținea Alecu Constantinescu, ca și Ioan C. Frimu — era în acea vreme să pregătească spiritele pentru adevărata luptă de clasă.

Punctul de vedere al lui Al. Ionescu și Iosif Nădejde, de a se intra cu toată încrederea în corporații pentru a le transforma cu timpul în organizații socialiste, prevăla însă în cadrul redacției. Direcția ziarului se pregătea să acorde un spațiu mare acțiunii de organizare a corporațiilor. Într-o știre intitulată *Către cititori*¹, direcția ziarului își anunța cititorii că, în timpul vacanței, ziarul își va suspenda apariția, deoarece „în acest timp o mare parte din colaboratorii ei părăsesc Capitala”. Colaboratorii erau solicitați ca în timpul vacanței să pregătească articole „pentru educația muncitorilor și pentru popularizarea ideilor socialiste”. În același timp, însă, direcția ziarului anunța că „la toamnă, când se va începe organizarea breslelor prevăzute în legea meserilor, « România muncitoare » va lua o parte activă la această organizare, sprijinind interesele lucrătorilor în noile organizații”.

Ion C. Frimu scria în 1916 despre cauza dispariției „României muncitoare” din 1902 următoarele: „Terenul însă nu era pregătit și curățat de putreziciunile trecutului. Muncitorii își puseseră toată speranța în corporații. Nu vedeau încă realitatea și nu mai ascultau de alte glasuri, aşa că acest ziar, după 23 de numere, încetează”². Din cele arătate mai sus reiese însă că nu muncitorii își puseseră încrederea în corporații, ci unii din conducătorii lor, care erau și conducători ai ziarului.

Muncitorii cereau studii marxiste³, iar conducerea ziarului se pregătea ca, „la toamnă”, să dea muncitorilor articole despre corporații. Muncitorii — cititorii ziarului — i-au retras sprijinul. Iar ziarul și-a încetat apariția.

Cu toate aceste limite, datorite în primul rînd slabiei pregătiri teoretice a redacției, confuziilor și influențelor străine de marxism, cele 23 de numere ale „României muncitoare” din 1902 și-au atins în bună parte scopul inițial: de a oglindi activitatea cultural-educativă desfășurată de primele cercuri „România muncitoare” pentru găsirea unui drum just bazat pe lupta de clasă intransigentă.

O dovadă în această direcție este modul dușmănos cu care a primit Ioan Nădejde vestea apariției „României muncitoare”. Într-un interviu pe care acesta l-a acordat unui reporter al ziarului „Adevărul”, el a spus că „România muncitoare” „e peste puțină să aibă măcar o părere de succes”⁴.

Faptele ne arată, însă, că „România muncitoare” din 1902 a avut succes în mijlocul muncitorilor. În acel an 1902 au activat în mișcarea muncitorească tinerii muncitori Ștefan Gheorghiu, Dumitru Marinescu,

¹ „România muncitoare”, nr. 23 din 9 iunie 1902.

² „Calendarul muncii”, 1916, p. 44—49.

³ Din amintirile lui Alecu Constantinescu, A.C.I.I.P. nr. 95, dosar 2, vol. III, fila 28.

⁴ „Adevărul” nr. 4469 din 7 ianuarie 1902.

Citind paginile „României muncitoare”, broșurile editate de cercul „România muncitoare”, s-au format o serie de tineri muncitori care au devenit ulterior înflăcărăți agitatori ca Gh. Oprescu, Voicu Andreeșcu-Riureanu, Gh. Giosanu și alții. Este edificatoare în această direcție amintirea tov. Vasile Anagnost: „Cercul România Muncitoare, creat în 1902, ne-a ajutat mult să ne limpezim ideile, să ne vedem în față sarcinile. Ne creștea inima de bucurie cînd cîteam în primul număr al ziarului «România muncitoare» cuvintele care ne îmbărbătau pe toți: «Socialismul nu moare» ”¹.

„România muncitoare”, apărută la început de veac, a chemat pe muncitori să-și strîngă rîndurile pentru continuarea luptei. Forțe noi proletare au răspuns chemării și lupta a continuat fără burghezo-liberali și împotriva lor.

ИЗ ИСТОРИИ РАБОЧЕЙ ПЕЧАТИ „РОМЫНИЯ МУНЧИТОАРЕ”

I серия — 1902 год

РЕЗЮМЕ

Автор отмечает целый ряд аспектов, касающихся деятельности газеты „Ромыния мунчитоаре” (I серия), с момента появления которой (1902 г.) исполняется в этом году 60 лет. Он подчеркивает, что газета внесла важный вклад в действия, принятые передовыми элементами для идеологической разъяснительной работы после предательства со стороны так называемых „великодушных”. Иоан Надежде и другие буржуазно-либеральные элементы, предавшие рабочее движение, отнеслись враждебно к появлению этой газеты. Конст. Доброджану-Геря, запрошенный редакцией, помимо одной статьи (в которой имеется ряд неясностей), не оказал газете никакой другой поддержки. „Ромыния мунчитоаре” появилась только благодаря моральной и материальной поддержке передовых рабочих и честной интеллигенции, особенно студенчества, вышедшего из народа.]

В 23 номерах газеты смело обсуждался целый ряд организационных и тактических проблем, трактуемых с марксистских позиций. Редакция стремилась, чтобы читатели газеты были в курсе деятельности левого течения в Интернационале. Впервые в рабочей прессе Румынии на страницах газеты были представлены данные и факты из борьбы русских рабочих и приведены цитаты из „Искры” в связи с обсуждением в Интернационале вопроса о предательстве Мильерана.

Однако, из-за двусмысленного поведения Ал. Ионеску и других по отношению к профессиональному закону, рабочие перестали поддерживать газету, продолжая борьбу в профессиональных организациях, в кружках „Рабочая Румыния” и даже в профессиональных рабочих корпорациях вплоть до их роспуска в 1905 году.

¹ „Munca”, nr. 2686 din 10 iunie 1956.

**DE L'HISTOIRE DE PRESSE OUVRIÈRE
« ROMÂNIA MUNCITOARE »**

Ire SÉRIE, 1902

RÉSUMÉ

L'auteur signale certains aspects touchant l'activité du journal « România Muncitoare » (La Roumanie Ouvrière) 1re série, fondé voici 60 ans. Il rappelle l'importante contribution de ce journal à l'action entreprise par les éléments avancés de Roumanie en vue d'une clarification idéologique rendue nécessaire par l'acte de trahison des « généreux ». Ion Nădejde et les autres éléments libéraux bourgeois qui avaient trahi le mouvement ouvrier se montrèrent hostiles à l'apparition de ce journal. En dehors d'un article écrit à la demande de la rédaction et qui contient d'ailleurs des confusions idéologiques, Const. Dobrogeanu-Gherea n'a prêté aucun appui au journal, lequel ne parut que grâce à l'aide morale et matérielle des éléments ouvriers avancés et des intellectuels de bonne foi, pour la plupart de jeunes étudiants issus du peuple.

Les 23 numéros parus discutèrent courageusement une série de problèmes d'organisation et de tactique, traités sous l'angle de la conception marxiste. La rédaction s'est attachée à informer les lecteurs du journal de l'activité du courant de gauche de la IIe Internationale. Pour la première fois dans la presse ouvrière de Roumanie, la « România Muncitoare » a publié des précisions sur la lutte des travailleurs russes dirigées par les bolchévistes, ainsi que des extraits d'articles parus dans l' « Iskra » léniniste à l'occasion de la discussion, dans le cadre de la IIe Internationale, de la trahison de Millerand.

Par suite de l'attitude équivoque adoptée par Al. Ionescu et d'autres à l'égard de la loi sur les métiers, les travailleurs retirèrent leur appui au journal et suivirent leur lutte dans le cadre de leurs organisations professionnelles, dans celui des cercles « România Muncitoare » et même des corporations, jusqu'à la création des syndicats ouvriers, en 1905.

www.dacoromanica.ro

UNELE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU NUMĂRUL ȚĂRANILOR ARESTAȚI DUPĂ RĂSCOALA DIN 1907

DE

M. IOSA

Masele țărănești au înscris în primăvara anului 1907 una din cele mai glorioase pagini din istoria poporului nostru.

Spre deosebire de răscoalele de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, exceptind răscoala din 1888, și din primii ani ai sec. al XX-lea, care s-au desfășurat izolat, cînd într-o regiune a țării, cînd în alta, răscoalele țărănești din 1907 „au cuprins întreaga țară, zguduind temeliile orîndurii burghezo-moșierești”¹.

Prin amploarea și intensitatea ei, răscoala țărănilor s-a încadrat în marile lupte de clasă pe care le-a inaugurat, pe plan mondial, prima revoluție populară din anii 1905—1907 din Rusia. V. I. Lenin a apreciat în mod deosebit această ridicare în masă a țărănilor din România, arătînd că ea „a jucat același rol în ceea ce privește îmbunătățirea situației lor ca revoluția din 1905—1907 în Rusia”².

Se știe că burghezia și moșierimea din România au încercat în singe încercarea maselor țărănești de a se elibera de exploatare. Peste 11 000 de țărani au fost uciși, iar alte zeci de mii au fost arestați sau inculpați ca participanți la răscoală.

La propunerea Ministerului de Justiție, Consiliul de Miniștri a aprobat ținerea unor sesiuni extraordinare la Curțile cu jurați, pentru judecarea celor „vinovați de turburarea ordinei sociale”.

Pînă în prezent se cunosc prea puține date despre numărul celor arestați în urma răscoalei din 1907. În volumul II al documentelor privind

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 427.

² Lenin despre România, Ed. politică, 1930, p. 31.

„Răscoala țăranilor din 1907”, publicate de Mihail Roller (vol. 1 și 3) și V. Ion (vol. 2) se dau, după diferite rapoarte ale procurorilor de tribunale, unele date asupra numărului celor arestați, însă numai pentru cîteva județe. Pe de altă parte, nici în studiile și articolele, puține de altfel, publicate pînă în prezent, nu s-a încercat să se reconstituie, cît de cît, numărul „înculpăților”, amintindu-se doar unele considerații generale.

La propunerile moșierilor și arendașilor zeci de mii de țăranii au fost arestați. În unele județe numărul arestațiilor era enorm, dînd de furcă organelor administrative, care n-aveau încăperi suficiente pentru a-i adăposti. Așa, de pilcă, prefectul județului Dolj I. Mitescu arată că „numărul arestațiilor din tot județul este prea mare, încît i-am închis în manejul artilleriei. Cînd se vor aresta instigatorii din toate satele, de numele cărora am liste, toate localurile vor fi insuficiente”¹. Exemplul citat aci este cît se poate de semnificativ pentru a ne da seama de numărul mare al celor ce-au fost arestați. Zeci de mii de țăranii, care luptaseră pentru o cauză dreaptă, au fost ridicați din satele și comunele de pe întreg cuprinsul țării. Escortați de jandarmi, bătuți pînă la sânge, goi și flămînzi, răsculații au fost înaintați reședințelor de județ spre a fi judecați. Negăsind dovezi de acuzare, autoritățile burghezo-moșierești au fost nevoie să elibereze un mare număr de arestați, reținind totuși, cîteva mii, care au fost înaintați instanțelor judecătoarești superioare (Curților de apel).

La Arhivele Statului București, fond Ministerul de Justiție, Direcția judiciară, există un întreg dosar cu situații ale Curților de apel privind numărul tuturor celor ce-au fost arestați și judecați în sesiunea din iunie 1907. Am socotit că este important să facem cunoștute situațiile generale ale acestor instanțe judecătoarești care, pe de o parte, ne oferă o imagine completă a tuturor persoanelor arestate și judecate în această sesiune, pe de altă parte, cunoscînd numărul tuturor arestațiilor, avem posibilitatea să apreciem, printre altele, mai bine, amploarea mărețului episod din lupta maselor țărănești, care a fost răscoala din 1907.

În cele patru Curți de apel din București, Iași, Galați și Craiova au fost arestați și judecați în sesiunea din iunie 1907 un număr de 7807 răsculați. Dintre aceștia 7640 erau acuzați de „devastare”, 164 de „jafuri și omoruri” iar 3 de „atentat în contra liniștei Statului”.

La Curtea de apel din București, în subordinea căreia se aflau instanțele judecătoarești din județele : Argeș, Buzău, Dîmbovița, Muscel, Prahova, Teleorman, Vlașca, Ilfov și Ialomița (deși în aceste două din urmă nefiind răscoale, n-au fost nici procese) au fost implicați în proces un număr de 1 746 țăranii², cei mai mulți aparținînd județelor Buzău (674), Teleorman (529) și Vlașca (355). În totalul arestațiilor, la această instanță judecătorescă au fost condamnați 49 de țăranii și anume : 15 (13 din județul Argeș și 2 din Teleorman) la muncă silnică pe viață; 32 (28 din județul Teleorman și 4 din Vlașca) la închisoare pe termene între 5 și 12 ani, iar

¹ Răscoala țăranilor din 1907, Documente și mărturii pentru istoria României, vol. 2, 1948, p. 195.

² Arh. St. Buc. Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 266/1907, f. 15, 34.

2 (din jud. Dîmbovița) la 6 luni închisoare¹. Au fost achitați un număr de 272, răminind a fi judecați în sesiunile din septembrie și decembrie încă 1 425 țărani.

La Curtea de apel din Iași, de care depindeau instanțele judecătoreschi din județele : Iași, Vaslui, Dorohoi, Botoșani, Roman, Fălcium, Bacău și Neamț (lipsește de aici jud. Suceava, unde nu au fost procese), numărul celor implicați în proces s-a ridicat la 3 457², cei mai mulți aparținând județelor Botoșani (982), Roman (741) și Dorohoi (612). Dintre aceștia, au fost condamnați, pe diferite termene, 21 de țărani (15 din jud., Vaslui, restul din Botoșani); au fost achitați 462, răminind a fi judecați în sesiunile următoare încă 2 974 țărani.

Totodată, la Curtea de apel din Galați, unde au fost aduși țărani din comunele județelor : Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Rîmnicul Sărat și Brăila (mai puțin județele Tulcea și Constanța), au fost trimiși în judecată 1 140 țărani³ dintre care au fost condamnați 4, achitați 284, răminind a fi judecați restul de 852. În sfîrșit, la Curtea de apel din Craiova au fost inculpați în proces un număr de 1 464 țărani⁴ din comunele județelor : Dolj, Gorj, Vilcea, Romanați, Olt și Mehedinți, aproape 40% fiind numai din județul Dolj (604). Din totalul de 1 464 au fost condamnați, pe diferite termene 13 inculpați, au fost achitați 48, răminind a fi judecați încă 1 403 țărani.

Dăm aci situația generală a celor implicați în procese la cele patru Curți de apel⁵

Nr. crt.	Curtea de apel	Acuzați	condamnați	achitați	rămași a fi judecați	arestați	liberi	disparuți	primari	invățători	preoți	șefi de garanizoane
1	București	1 746	49	272	1 425	779	643	3	8	9	1	7
2	Iași	3 457	21	462	2 974	—	2 979	—	1	1	33	1
3	Galați	1 140	4	282	852	43	811	1	—	2	3	2
4	Craiova	1 464	13	48	1 403	1 108	249	53	5	6	2	7
TOTAL		7 807	87	1 064	6 654	1 930	4 682	57	14	18	9	16

Din această situație rezultă o serie de concluzii :

1. Mai întâi, trebuie subliniat că numărul de 7 807 țărani arestați se referă numai la cei înaintați de conducerea județelor Curților de apel, în fază finală a cercetărilor. În realitate, numărul țăranelor răsculați, arestați și schingiuti în capitalele județelor a fost mult mai mare, fără a fi, însă, toți trimiși Curților de apel.

¹ Arh. St. Buc. Min. Justiției, Dir. Judiciară, dos. 266/1907, f. 13, 36.

² Ibidem, f. 253–338.

³ Ibidem, f. 349–359.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, f. 352 și 355.

2. Din totalul țăranilor arestați, aproape 59% erau din Moldova. Pe de altă parte, este de menționat că din numărul celor arestați au fost judecați în această sesiune numai 1 153, adică aproximativ 15%, restul de 6 654, adică peste 85% urmând a fi judecați în sesiunile septembrie și decembrie 1907.

3. Au fost condamnați în această sesiune numai 87 de țărani. Fișește numărul condamnațiilor este mic în comparație cu al celor arestați și judecați în această sesiune. Aceasta se explică, printre altele, înainte de toate, prin aceea că cei mai mulți capi ai răsculațiilor pieriseră în toiu răscoalei fiind inclusi în numărul celor asasinați în timpul represiunii. Pe de altă parte, autoritățile burghezo-moșierești se temeau de o eventuală nouă ridicare la luptă a țărănimii, în cazul cînd s-ar fi făcut prea multe condamnați. În sfîrșit, trebuie să avem în vedere și faptul că, dacă s-ar fi condamnat mult mai mulți țărani, moșierii și arendașii ar fi fost puși în imposibilitatea de a-și mai fi putut lucra moșile cu țărani „învoiți”, întrucît la numărul celor peste 11 000 țărani deja uciși s-ar fi adăogat încă un număr prea mare de țărani condamnați, ceea ce ar fi făcut ca numărul celor rămași să fie insuficient pentru a acoperi necesitățile. Toate acestea au contribuit ca numărul celor condamnați în sesiunea din iunie 1907 să fie — în comparație cu al celor arestați — minim.

4. Din totalul condamnațiilor, 49, adică aproape 57% erau din satele și comunele județelor din Muntenia; 21, adică 24%, din comunele județelor din Moldova, 13, adică aproape 15%, din satele și comunele județelor din Oltenia, iar 4, adică 4%, din comunele ce aparțineau de Curtea de apel Galați. Această repartiție a celor condamnați arată că, de fapt, în județele din Muntenia, mai ales în Teleorman, Argeș și Vlașca, cum și în județele Olt, Dolj și Mehedinți răscoala a fost deosebit de puternică.

5. Totodată, se desprinde de aci și numărul dispăruților, al acelora care s-au ascuns de represiunea singeroasă, din care peste 90% erau din județele Dolj și Mehedinți.

6. În sfîrșit, printre masa mare a miilor de țărani arestați, desprindem și un număr mic de 57 persoane : primari, învățători, preoți. Unii dintre aceștia au participat la răscoală luptând împreună cu masele de țărani, împinși de nevoie de a-și îmbunătăți situația. Dealtfel, în timpul desfășurării răscoalei, au căzut pradă represiunilor singeroase ale claselor domnante și unii învățători și preoți.

Datele arătate aci pun și mai mult în lumină tabloul impunător al măreției răscoalei din 1907 care, — așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, — a fost „una din cele mai glorioase pagini ale istoriei poporului nostru”. Ele sunt o mărturie vie a luptei maselor țărănești, din primăvara anului 1907, pentru eliberare socială, pentru progres.

НЕКОТОРЫЕ УТОЧНЕНИЯ В СВЯЗИ С ЧИСЛОМ КРЕСТЬЯН, АРЕСТОВАННЫХ ПОСЛЕ ВОССТАНИЯ 1907 г.

РЕЗЮМЕ

Основываясь на некоторых архивных материалах, автор вносит ряд уточнений в связи с числом крестьян, арестованных после восстания 1907 года.

Испуганные этим восстанием буржуазно-помещичьи власти прибегли, особенно после восстания, к арестам и терроризированию десятков тысяч крестьян. Однако, не найдя обвинительных улик, они вынуждены были освободить большое число арестованных, задержав под конец расследования только 7 807 человек. Из них около 15 % были судимы в июньскую сессию 1907 г. в кассационных судах; были приговорены к тюремному заключению (пожизненно или на различные сроки от 12 лет до 6 месяцев) 87 повстанцев, остальные должны были быть судимы и приговорены в сентябрьскую и декабрьскую сессии 1907 года.

Террористическими мерами, применяемыми к крестьянским массам, господствующие классы стремились предотвратить повторение весенних событий 1907 года.

QUELQUES PRÉCISIONS RELATIVES AU NOMBRE DES PAYSANS ARRÊTÉS APRÈS LA RÉVOLTE DE 1907

RÉSUMÉ

Se fondant sur des documents officiels, l'auteur fournit certaines précisions sur le nombre des paysans arrêtés après la révolte de 1907.

Effrayés par l'ampleur du mouvement, les autorités recoururent, en particulier au lendemain de la révolte, à la terreur et à l'arrestation de dizaines de milliers de paysans. A défaut de preuves, elles durent néanmoins libérer un grand nombre de ceux qu'elles avaient arrêtés, ne retenant, dans la phase finale des enquêtes, que 7 807 personnes. De celles-ci, 15 pour cent environ furent jugées par les Cours d'Appel pendant la session de juin 1907. Seuls 87 révoltés furent condamnés (à vie ou à des peines allant de 6 mois à 12 ans de prison), le reste devant être jugés et condamnés au cours des sessions de septembre et de décembre 1907.

Par la terreur déchaînée contre les masses paysannes, les classes dominantes entendaient prévenir le retour des événements du printemps de l'année 1907.

www.dacoromanica.ro

MATERIALE NOI PENTRU BIOGRAFIA LUI NICOLAE BĂLCESCU

DE

CORNELIA BODEA și PAUL CERNOVODEANU

Din materialul documentar adunat de noi — și menit a scoate la lumină date și aspecte necunoscute sau nestudiate pînă acum din viața și activitatea istoricului și revoluționarului român N. Bălcescu — înfățișăm aici un grup de scrisori, reprezentînd corespondență cu caracter privat, intim. Sînt în total șapte piese, dintre care cinci autografe Bălcescu și două provenind de la Alexandra G. Florescu, prietena cu cel mai important rol în viața lui. Este tot ce am reușit să mai găsim¹, dintr-o corespondență ce se arată a fi fost mult mai bogată, atît prin natura relațiilor dintre cei doi prieteni, cît și datorită vicisitudinilor prin care au trecut și i-au obligat să fie mai mult izolați unul de altul.

Alexandra — sau Luxița, Lutica, Luța, Lucia — este al treilea copil, din zece, al marelui logofăt Iordache (Gheorghe) I. Florescu și al Anicăi Gr. M. Suțu. E sora fraților Dumitru și Costache Florescu cu un cunoscut trecut revoluționar pașoptist, precum și a lui Iancu Florescu, apropiat ca vîrstă de Nicolae Bălcescu, dar mai puțin apropiat în vederi. O nefericită căsătorie cu ofițerul — polon de origine — Filip Krijanovschi, impusă la o vîrstă fragedă, și desfăcută după o acțiune de divorț, mediată de mitropolitul țării, și care a durat aproape patru ani pînă în iulie 1836, a avut repercușiuni din cele mai grele asupra sănătății sale și deopotrivă asupra stării morale.

Alexandra Florescu a cunoscut pe Nicolae Bălcescu în casa părinților săi — din mahalaua Scorțarului pe marginea stîngă a vechii albii a Dîmboviței² — casă bine cunoscută pentru reuniunile tineretului pro

¹ N. Iorga a publicat o scrisoare a Andrei Florescu către N. Bălcescu, datată 2/14 noiembrie 1852, în *Ultimile scrisori din față către N. Bălcescu*, Acad. Rom., Mem. secț. istor. s. III, t. VII (1927) mem. 10, p. 6.

² Pe locul Strandului Popular din apropierea Teatrului de Operetă de astăzi.

gresist ce se țineau acolo în deceniile patru și cinci ale secolului trecut¹. Propriu-zis, adevărata și marea prietenie care i-a legat pe tot restul vieții este atestată documentar, pentru întâia dată în primele două scrisori din cele de față. Ele datează din iulie și decembrie 1847. Pe baza lor, însă, și cu ajutorul altor materiale adiacente, investigațiile noastre au putut înregistra ecouri mai îndepărtate decât 1846 sau 1847, continuind apoi firul neîntrerupt al povestirii în anii revoluției, în vremea exilului, și urmărindu-l și după moartea lui N. Bălcescu, în viața copilului lui care a fost *Bonifaciu Florescu*, născut la Pesta în 17 mai 1848².

Scopul urmărit de noi prin tipărirea prealabilă a scrisorilor de față este să le lăsa să vorbească de la sine, despre frumusețea sentimentelor acestei femei, despre puterea sacrificiului ei și despre marele său patriotism. Să vorbească în același timp Nicolae Bălcescu, *omul*,

Rezumatul ce preced fiecare din scrisori, ca și notele care le însoțesc, suplinesc în mod provizoriu o expunere amplă și documentată pe care o pregătim.

Fondul de arhivă în care au fost găsite aceste scrisori: pentru cele provenind de la Nicolae Bălcescu, depozitarul este G. D. Florescu, stră-nepot de frate al Andrei Florescu, iar scrisorile ei — semnate *A.F.* — se găsesc în fondul de corespondență de la B.A.R.P.R. inv. 54098—99.

1

Paris, [25 iunie/] 7 iulie [1847]

Către Alexandra Florescu. Plecarea neașteptată a prietenei sale — spre țară — și determină mărturisirea adâncilor sentimente ce-i poartă. O roagă să se opreasca la Viena, unde crede că va putea veni să o reîntâlnescă.

Paris 7 iulie

I u b i t ă p r i e t e n ă

Astăzi la 3 mă dusei la tine sigur că te voi găsi. Intrai în casă, casa pustie. O bătrină îmi spuse c-ai plecat. Un fer îmi pătrunse inima. Pentru ce să pleci fără să mă aștepți, fără să-mi spui? M-ai făcut tare să sufer. Alergai la Papa³, îl întâlnii pe uliță și el nu știa nimic de plecare-ți. Întrînd acasă mihnit tare, găsii răvașul tău. Pentru ce să te grăbești Luțico, simt cu durere plecarea ta. Parisul mi se pare pustiu. Perzindu-te, simt că îmi ești trebuincioasă. Astăzi veneam la tine cu hotă-

¹ G. D. Florescu, *Istoricul unei vechi case bucureștene: Casa Floreștilor din mahalaoa Scorțarului*, Buc., 1935, p. 12—13.

² Cf. actului de adopțiune din 20 ianuarie 1858 — înregistrat la Tribunalul civil al Ilfovului, secția I-a prin care Luxița Florescu și însă proprietul său copil — sau după expresia luată din document: „născut de mine în văduvie” — în vederea testării lui ca moștenitor „pe toată avere” mișcătoare și nemîșcătoare, după încreșterea sa din viață.

³ Vasileache Paapa (1818—1884). Prieten al Floreștilor și al lui Bălcescu. În noiembrie 1847 figurează în „Lista de subscractori Societății Studenților români la Paris” (*Anul 1848 în Principalele Române. Acte și documente*, vol. I, București, 1902, p. 83).

rîre să te rog să rămfi. Sint amețit, sint nebun. Iartă Luțico de te-am făcut să suferi cum și eu tî-am ertat multe suferințe. Oprește-te Luțico unde te-i afla. Păstreză-te, păstreză-ți sănătatea pentru mine, nu pentru

Alexandra Florescu
(desen în cărbune)

tine. Îți mărturisesc Luțico, și-o mărturisesc din inimă. Ești singura prietenă mea, singura femeie ce iubesc acum, dar te iubesc. Nu uita că liniștirea și viața mea atîrnă de liniștirea și viața ta. Aceea ce îți zic este curatul adevăr. Zici că mă poți întoarce în țară. Îți-o spui în credință că nu mă voi întoarce în țară decât cînd voi avea nădejde că te voi găsi; cînd aș fi putut să alerg după tine, te-ași fi întors îndărătat. Nu știu încotro ai apucat, că o făceam negreșit. Am căutat eri de doă ori pe grec ce șade cu Suțu¹ ca să întreb de tine și nu l-am găsit. Ii [!] scriu aceasta scrisoare fără să știu unde s-o trimiț.

¹ Una din rudele după mamă ale Luxiței (probabil Costache M. Suțu, 1820–1869, vîlitorul ei cununat).

Uneori îmi închipuesc că poate vei fi avut fericita idee de a te aşăza lîngă Paris undeva. O ce fericit aș fi cînd aceasta ar fi. Te doresc Luțico puternic. Poate nu-ți vine să crezi aceasta, dar e adeverat singur adeveră. De la plecarea ta n-am odihnă. Prietenă mea, îți făgăduesc că vei fi multămită d-aci înainte de prietenul tău, de fratele tău. Trimit-o binecuvintare, trimit-o sărutare prietenească în scrisoarea ta care să mă mîngie. Trimit-o de poți un portret al tău.

Scrisoarea ta o voi păstra cum și toate cîte îmi vei mai scri. De ce să crezi că pui comparație între tine și celelalte ! Care a avut un suflet mai nobil și mai mare decît al tău !

Daca am fost adesea aspru către tine, a fost singur numai cu ideea că aceasta-ți va aduce liniștire. Îmi ziceam, lasă să mă blesteme, să mă afurisească, numai să fie liniștită. Acum văz că în zadar aceasta. Îmi deschiz dar inima la prieteșugul tău. Luțico, sora mea, prietenă mea, scrie-m cît mai des și gîndește-te la mine.

Al tău frate,
N. Bălc[escu]

De ești la Viena mai întîrziează acolo. Așteaptă-mă că poate viu și eu să te găsesc. Sau poate în țară ne întîlnim, numai voi să ne întîlnim. Inima-mi are trebuință să te vază Luțico.

Diderot¹ îmi este mai scump acum și îl sărutai acum căci vine de la tine.

Adio Luțico. Neorînduiala acestii scrisori îți va arăta cît sînt de turburat, cît te doresc.

Al tău frate
N. B.

Așteaptă la Viena pînă îți-oi scri, întoarce-te în țară mai tîrziu pe la avgust, unde voi veni să te găsesc, poate viu la Viena să te găsesc².

2

Paris, 3/15 decembrie 1847

Către Alexandra Florescu. Ii mulțumește pentru scrisori și pentru banii trimiși și de A. Tr. Laurian; despre dobînda mare percepută pe împrumutul făcut. — Despre starea sănătății și despre ocupările sale; „exerciții cu armele”, audierea de cursuri universitare, studiu. — Comentarii de politică internă pe marginea broșurii reacționare La Valachie sous le hospodar Bibesco. Anunță apropiata iesire de sub tipar — la Paris — a „programului” partidei tinerețului. — Ample explicații și precizări în legătură cu scrisoarea primită de la Iancu Florescu, fratele Luxiței.

¹ Denis Diderot (1713—1784), filozof iluminist, ideolog al burgheziei franceze revoluționare. Scriitor, critic, artist. Unul din fondatorii *Encyclopédie*. Aluzia din text se poate referi la vreuna din piesele sale (*Le fils naturel ou les épreuves de la vertu*; *Le père de famille*), la unul din romane (*Jacques le fataliste*; *Le Neveu de Rameau* etc.), sau la corespondență publicată.

² Rînduri șterse ulterior.

Paris 15/3 decemb. 1847

Iubita mea Lutico. Am priimit sănătatea de trei zile ambele tale scrisori precum și banii trimiști atât de tine cît și de Laurian¹. Aceștie a venit cu atât mai bine cu cît eram trebuințat, fiind silit să plăti o sumă însemnată pentru mai multe cărți interesante pentru *(mine)* istoriea țării ce cumpărasem în luna trecută, și pe care era vremea a-i plăti. Ti-ai mulțămi de banii ce-mi împrumutași de nu mi-ar fi teamă ca să nu ei aceasta ca un reproș din parte-mi și să-mi imputi că voi a te dojeni. De aceea dar tac. Numai crez că ar fi cu dreptul ca dobînda ce tu plătești la alții pentru acei bani, să fie pe seama mea, fiind că mi-ai spus că și tu te-ai împrumutat.

Ce fel de tilhari de bancheri aveți acolo? În vreme ce galbenul aci are 11 fr. și 19 sous, acolo vi-l primește numai pe 11 fr. și astfel la 150 ce priimii se perde 143 fr., căci și banii ce am priimit prin Halfon² de la Laurian tot pe 11 fr. galbenul mi s-a trimes. Aceste mă aduse la ideea de ce mare trebuință ar fi la noi să-o bancă națională ca să nu ne mai lăsăm să fi furați [...].

Îmi impuți că nu-mi cauți sănătatea? Dar cum nu îngrijesc? Nu ți-am făgăduit-o? După povata doctorului Louis³, ce am consultat aci, urmez tot acea cură, adecă iau niște hapuri seara pentru tuse, și mă feresc cît poci de umezeală. Sunt bine, tare bine. În cele din urmă zile aveam nițică tuse din pricina vremii, dar acum este o vreme aci de primăvară și mi-a trecut tusea. Fac ecserții cu armele de trei ori pe săptămână, care îmi face asemenea bine. Lucrez pe cît poci. Ascult vr-o patru cursuri de filosofie, literatură și istorie. și astfel îmi ocup toată ziua încât n-am vreme să mă trudi cu gândurile și să fi nenorocit. Acum singura distractie și ocupație ce îmi dau este învățătura căci vremea nu m-a ertat să merge demult prin lume și la teatru. Îți mulțumesc de toate ce ai zis și ai făcut pentru mine acolo și le aprobezi și le întăresc din toată inima. Dacă mai bine decât toți știi că ținta vietii mele nu a fost nici odată galanteria către femei dar cu totul alta, fără să arăta sălbatic către secul frumos cind ocazia s-a infățișat ca să poci să-l sluji dar și fără să căuta mereu acele ocazii, din protivă am căutat și cauți și mai mult să feri de această dulce pierdere de vreme.

Broșura de care ți-am vorbit poartă titru: *La Valachie sous le Hospodar Bibesco*⁴. O poți găsi gîndesc pe la Suțulești, care trebuie să aibă fiindcă reprezintea ideile lor⁵. Acum lucrurile țărei se lămuresc.

¹ A. Tr. Laurian era redactor împreună cu N. Bălcescu la „Magazin Istoric pentru Dacia”.

² „Casă de bancă”, fondată în 1832 la București, de către bancherul Salomon H. Ifon (m. 1842) și fiili săi. (După D. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România (1800–1898)*, Buc., 1898).

³ Doctorul Pierre-Charles-Alexandre Louis, renumit clinician francez (1787–1872) autor al unui tratat medical asupra tuberculozei datând din 1825. Membru al Academiei de Medicină din Franța (Cf. Dr. E. Gurtit, A. Wennich, Dr. A. Hirsch, *Biographisches Lexicon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*. Berlin-Wien, vol. III, 1931, p. 848).

⁴ Bruxelles, 1847.

⁵ Tot în legătură cu această broșură, N. Bălcescu scrisese lui V. Alecsandri, la începutul lui octombrie 1847, că: „Nu numai Bibesco este tare hulit într-însă, dar chiar și nația și tinerimea. Dupa cum am înțeles – continuă el – este lucrată de boierii fanarioi, ce din păcate se

Partidele se împart în trei. 1°. Partida fanariotă care în această broșură și-a dat programul ei. 2°. Partida bătrînilor boeri cu Bibescu, și al 3-lea Partida tinerilor al cărui program se tipărește acum și va ești la 1 ianuarie viitor, și pe care și-o voi trimite îndată. Lumea apoi va judeca cine vede mai bine și cine iubește mai mult țara.

Am scris lui Iancu¹ spre răspuns la scrierea sa. Nu m-am întins în nimic alt, decât i-am arătat mulțumirea ce am simțit că mi-au scris și m-au asigurat de prietenie ce îmi dă. Mi-ar părea rău ca scrierea mea să fi fost rău tălmăcită, sau rău priimită din parte-ii. Știi ideile mele. Știi că după dînsele nu îmi e ertat a cersători prieteniea nimului, și voi ca ori cine să fie atât de onorat cu prieteniea mea dupe cum mă onorează și pe mine prieteniea lui. Într-această ca și în toate iubesc egalitate. Gîndesc că Iancu ca și ori ce om în țara mea sau aiurea n-are cuvînt, a-mi refuză stima, căci nu socotesc a fi făcut vr-o faptă necuvenită în viața mea. Între a stima însă, și a iubi pe un om este deosibire. Aceasta din urmă este efectul simpatiei, a asemănării simțimentelor și a ideilor, și mai cu seamă a principelor politice. Mă măguleam a crede că într-aceasta nu e deosibire între mine și Iancu. Nu văz în relațiile mele cu tine iubita mea prietenă o pricină impotrivitoare. N-ăși vrea să viu asupra trecutului ca să nu deschiz rane încă săngeroase. Dar crez că dacă tu mă stimezi este cel mai mare cuvînt, că inima ta nu mă osindește, nu mă găsește vinovat și îmi dă dreptate. Tu ai fost cea dintâi care ai cerut schimbarea relațiilor noastre. Mi-ai cerut prietenul și frățiea, și am priimit-o cu recunoștință, și am fost și sănătății d-a te numi sora mea, d-a fi pentru tine un bun și adevărat frate. Simțiment care singur poate fi trăitor, și vecinic între doă inimi așa de cumplit muncite de suferințe. Te iubesc și te stimez atâtă, încit de te-ăși putea vedea multămită cu perderea vietii mele, crede că așa face-o bucurios. Nădăjduesc că peste puțin vei fi mai linistită și vei vedea că o frăție curată și sinceră poate îndestula frumosul tău suflet și a-l face multămit. Aceasta am nădăduit-o și aceasta mă rog la D-zeu necurmat căci tu știi cît sufletele noastre țin unul de altul, cît e peste putință a trăi fără legătură împreună. De n-ăși fi simțit așa totdauna m-ăși fi depărtat de tine din minutul ce am simțit inima mea prea mult ostenită de trude ca să mai poată ține altă legătură decât a prieteniei. Nu-mi voi surioara mea dacă mai adusei aminte acestea sfîșită suvenire pentru amîndoi. Iubește-mă cum te iubesc. Fii prietena mea, sora mea mult iubită. Și fie că aceasta să îndestuleze inima ta, și să facă fericirea ta, dupe cum o face pe a mea! Pentru ce D-zeu nu mi-a ertat a împlini toate dorințele inimii tale? ... Pentru ce au trudit și au secat astfel inima mea? Iartă-mă iubita mea prietenă că nu poci a urma, sufer tare în acest minut. Viața-mi trecută se desfășură înaintea mea. Cite visări sublime! Cite dorințe de fericire căutate puternic și neînființate, perduite. Viața mea e toată în trecut. Viața-mi prezentă e o descolorată, o moarte tregănată. Sufer puternic acum ca să urmez scrierea.

află încă în țara noastră. Eșirea acestei broșuri m-a supărat tare...” (Cf. I. Bianu, *Bălcescu către Alecsandri. Cinci scrisori*, publicate în „Convergiri Literare”, L (1916), nr. 1).

¹ Iancu Florescu (1818–1869), fratele Luxiței (pentru date în legătură cu familia Florescilor, cf. G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 12–14).

ca un copil și lacrămile mele udă portretul tău ce țiu în mîna mea și această foae. Adio Luțica mea, adio

N. Bălc[escu]

O mie de mulțumiri pentru portofoliu ce îmi [trimiți]. O să mă duc cu Papa și la Rosta[n]¹, [n]umai fiindcă tu ai confiență în acel doctor.

3

București, 12/24 aprilie 1848

Către Alexandra Florescu. Restabilit după boală, continuă să sufere moralicește — nemulțumit fiind de starea de spirit întîlnită în țară. — Pe deasupra e turburat și nedumerit de motivul ascuns al plecării din țară a prietenei sale. Ii mulțumește pentru lucrurile lăsate pentru el.

București, aprilie 24/12 1848

I u b i t a m e a p r i e t e n ă

Sunt acum bine de vr-o patru zile. Dupe plecarea ta am fost în asternut 5 zile. Am avut ca un fel de junghi și am loat puțin singe de la mînă și îndată mi-a trecut. Acum sunt de tot bine, es din casă. Astfel sunt fisicește, iar moralicește sufăr mult. Nădăduiam că ajungind aci voi găsi duhurile altufel încît să am o ocupație, dar slabă viață de români noștri; acum mă căesc amarnic că am lăsat Parisul în momente cînd era atâtă viață într-însul.

Aici mi-e urit de moarte. Nu poci nici ceti, nici lucra. Ce folos că sunt sănătos cînd moralicește sufer, și nu poci să am viață. De ai fi fost tu aci mi-ar fi rămas mulțamirea în d-a petrece unele din lungele mele ceasuri lîngă tine, dar nu știu ce fatalitate mă goni ca să viu tocmai la plecarea ta. Nu poci să-ți închipuiestă cît m-a turburat astă plecare, pricina căria nu știu pentru ce mi-o ții un mister.

Scrie-m te rog des prietena mea, și îngrijăște de sănătate-ți. Știi cît îmi e de scumpă.

Adio prietena mea

al d-le prieten
N. B.

Am dat la cocoana Frosa² banii ce îmi trimisești la Paris pentru tîrguieli.

Luțico îți mulțumesc pentru toate lucrurile ce mi-ai lăsat la soră-meas³. Serie-m des, cît de des vei putea și mult.

¹ Doctorul Louis-Léon Rostan (1790–1866). Profesor la Facultatea de medicină și membru al Academiei de medicină din Paris (Cf. Dr. E. Gurilt, A. Wennich, Dr. A. Hirsch, op. cit., vol IV, 1932, p. 887).

² Frosa G. Florescu (1820–1905), sora Luxițel.

³ Sevastiția Bălcescua.

Bucureşti 12 iulie
m.s.

Nicăză mea spătară,
nu văd să nu săptăm, nu
că astăzi sper să devină njoj
într-o supă sătăchiagă! subțirea
pe care săptăm nu este să crească
nu să crească. Maintină neobișnuită
curățenie săptămenei și nu am
șapăt, pot să te spui săptăm.
Exemplu de curățenie. Doar neobișnuită
curățenie. În seara noastră
găzdui, atât în aer de odată cu
noile aburi și cu stăvilele
de mărăcini și cu
astăzi sper să devină njoj
într-o supă sătăchiagă! De la tine. Sunt

București, 12[/24 iulie] 1848

Către Alexandra Florescu. Despre motivele pentru care nu i-a putut scrie atâtă vreme; pregătirea revoluției și după revoluție, lipsa unei clipe de răgaz. O roagă să-i dea vesti dese despre starea sănătății ei și despre tot ce face.

București, 12 iulie¹ 1848

I u b i t a m e a p r i e t e n ă

Mă gîndesc cu durere că e atâtă vreme de cînd nu-ți putui scri. Ai aflat întîmplările țării noastre și aceasta mă va escuza. Înaintea revoluției, ocupat cu pregătirea ei, mînam o viață rătăcită prin țară și foarte ocupată. După revoluție ocupările mi se mai înmulțiră, astfel căt nici de odihnă nu mi se alege. Nu știam încă unde te află, căci de atâtă vreme nu primii scrisori de la tine. Sînt încai sănătos. Lucrurile au început să ne meargă mai bine. Am trecut aci prin mari furtuni făcute prin blestemății de reacționari². Adesea m-am gîndit la tine în minutele de fericire ca și de nenorocire. Am căut întîmplarea care te depărta de mine ca să nu împărtășești și tu frătește multămirile și nemulămirile mele. Te doresc și te-am dorit iubita mea mai mult decît poți a-ți închipui.

Aș dori să-mi scrii pe larg ce faci? cum trăești?

De ai trebuință de bani, scrie-mi să cauți a-ți trimite ceea ce îți sunt dator. Spune-mi cînd vii. Acum ia dă-mi voe să te judec. Tu, de ce nu mi-ai mai scris de atâtă vreme? Pentru ce să te îndoiesc de mine? Aceasta nu îți-o ert așa lesne.

Adio Luțica mea. Scrie-mi te rog mai curînd și mult, căci tu ai vreme indelungată.

Al tău frate

N. Bălcescu

[Pesta], 28 iulie [/9 august 1848]

Alexandra Florescu către N. Bălcescu. Îi mulțumește pentru rîndurile trimise. Își exprimă mîndria pentru „glorioasele sale fapte”. Comentează ultimele evenimente din țară (despre Unirea cu moldovenii și alte

¹ Că data scrisorii reprezintă stilul vechi, se confirmă și prin faptul că la 12 iulie st. nou [30 iunie st. v.] N. Bălcescu, împreună cu întregul guvern revoluționar, se afla fugar la Rucăr, în munți, iar la București, reacțiunea biruitoare instalase cîmăcămia boierească (de la 29–30 iunie).

² Pentru evenimentele din țară – de la sfîrșitul lui iunie și începutul lui iulie – Cf. între altele și Cornelia Bodea, *O scrisoare – din 1848 – redactată de Nicolae Bălcescu în numele lui Chr. Tell*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, III (1960), p. 277–280. – Vezi și Ioana și P. I. Panait, *Participarea maselor populare din București la înfrângerea comploturilor reacțiunii din iunie 1848*, în „Studii”, nr. 6, XIII (1960), p. 83–98.

măsuri ale guvernului). Păstrează însă tacere voită asupra unor chestiuni personale. Despre dorul de țară și de prietenii. Îl roagă să-i scrie.

28 iulie, miercuri

Iubite Nicolache, c-o vie bucurie am priimit a ta scrisoare pe care încă o recitesc sărutind-o și udind-o cu lacrămi de mulțumire. Îți mulțumesc Nicolache că mi-ai scris, și pentru gîndirea ce me-ai dat în ale tale ore vesele și triste; m-am înpărtașat la toate iubitul meu, și această inimă cu totul înecată în întristare de câte ori au săltat de veselie. D-ai fi cunoscut cîtă dragoste și prieteșug are sufletul meu pentru tine Nicolache, ai înțelege cît am simțit la toate întimplările din țara noastră, mai cu deosebire cunoșcindu-le d-a ta lucrare.

Curaj iubitul meu și activitate! Cel dintâi pas l-ați făcut care este și cel mai greu. Vă rămîne o lungă lucrare; puterea să nu-ți piarză buna voință și veritabilul patriotism. Cu acestea nu neglijă da-ți îngrijii cu scrumpătate de sănătate, pentru care sănt tare îngrijată. De te-am iubit Nicolache, respectat și onorat pînă acumă, astăzi am mai multă trebuință ale păstra, și atîrnă d-a ta onorabilă purtare; din parte-ți, de ții l-al meu prieteșug, nobilile și glorioasele tale fapte mi-l va dovedi.

De hrănesc moldovenii acelaș sentiment, dorințe și idei cu voi, ce așteptați și nu vă înțelegiți cu dinșii? — care priimind constituția romină — a cunoaște, acelaș guvern.

Mai nădăjdui dragă că intiea alegere a consului nu va fi din vro familie zisă intiea noblețe, și cînd aceasta se va întimpla, crede că va fi un ticălos priimind. Mă mir însă cum ați ertat [s]perjurul lui Neofit¹; ce cavaler [...] v-au spăimîntat, sau în tot cleru n-ați putut găsi ceva mai bun decât el. Putea fi unul din voi.

Dar mă intinz mult, eartă iubitul meu că m-am abătut la acestea; e că m-am deprins cu tine a vorbi ce-m vine, și tu a le trece cu vederea.

Cită mulțumire am Nicolache că cîmpul Filaret a loat frumosul nume al Libertății.

Despre bani am scris lui Ianeu; ear că nu-ți răspund la toate întrebările tale despre mine, eartă Nicolache, că sufer, sufer puternic pe cît nu-ți pot face o idee, și ai mult frumoase zile ca să ți le turburi. Reproșul însă ce-mi faci, am dreptul să ți-l întorc, că pe cînd mă băteam cu moartea, am găsit putere pentru a ta liniște să-ți scriu, ear tu în 2 1/2 luni n-ai putut avea 10 minute pentru prieteșug? d-ar fi fost cele de prinț sau de somn.

De nu va fi cu putință a mă întoarce acuma, Nicolache, cine știe de voi avea veselia a mai călca pe liberu nostru pămînt și de o să mai vă văz. Cît îl doresc, cît vă doresc. Adio Nicolache. Vezi cîte odată pe sărmâna muma mea.

A ta A.F.

¹ Mitropolitul țării și președintele guvernului provizoriu constituit la București în ziua de 30 iunie.

Acuma aş voi să văd în faţă unele din aristocrate rude. Odobescu¹ a trecut la Viena. Ai tăi ce fac? Sint bine? Şi Golescu², sărută-l. Pe Arăpilă şi Brătianu³ e-am văzut pe fereastră, păzindu-mă d-a nu mă zări.

Cînd eşti în cameră şi lucrezi pentru binele ţării noastre, te întrebuiştezi cu lucrurile ce te-am lucrat cu această gîndire? Acum puţinele minute ce le am ale mele, că nu am atîta vreme îndelungată pe cît îm dai, ţi le dau ţie lucrîndu-ţi un mic ecran⁴.

Te rog Nicolache a nu da rea tălmăcire voinţei mele d-a rupe scriitorile mele, şi de ţii vreuna, te rog iubitul meu rupi-o. O voi şi o cer aceasta.

Această poezie scrisă de cel dintii poet din Bucovina, o trimis poetilor români să vază odată scriere nu ca a lor.

Te rog Nicolache ai bunătatea şi scrie-m ce fac ai mei, spune şi lui Iancu să-m serie. Nimene nu mai îm serie. Destule suferinţe am, să aflu cel puţin că toţi sinteţi bine.

6

[Pesta], 31 iulie [/ 11 august 1848]

Alexandra Florescu către N. Bălcescu. Indemn la rezistenţă revolu-
tionară. — Solicită lui N. Bălcescu şi lui Iancu Florescu, frațele ei, să-i
mijlocească un ajutor bănesc. Se vede obligată să părăsească localitatea. Cere
stiri „despre lucrurile din ţard”.

31 iulie, sîmbătă

I u b i t e N i c o l a c h e

Acuma primii o scrisoare de la Iancu, prin care aflai trista novelă din sărmana ţara noastră; stăruinţă şi curaj dragul meu, pierdeţi-vă starea, viaţa, totul, numai drepturile dobîndite nu!

Critică poziţie în care mă aflu, amara suferinţă de care o idee nu pot să-ţi faci, şi anevoinţă ce-mi arată Iancu d-a putea găsi bani, mă silesc ca în vremea d-acuma cu câte turburări ai şi tu, a mă adresa, în încrederea prietenului, către tine. Ştiu Nicolache că n-ai, şi poate că nu vei găsi bani, dar fără a spune numele meu, fă o contribuţie de la ai tăi şi ai mei prieteni, macar d-ai loa de la unul un galben şi de altul un sfantie, şi dă lui Iancu, de nu va găsi pînă în sfîrşit el bani; să fie că vro 50 şi de m-oi înlesni eu cum nădăjdui înaintea ta ţi-i dau ca să-i intorci fără întîrziere de pe la cine oia.

¹ Colonelul Ion Odobescu.

² Probabil Nicolae Golescu.

³ Al. G. Golescu-Arăpilă şi D. Brătianu se găseau la acea dată în misiune politică la Pesta.

⁴ Casetă (vechi : răclită) (fr. écrin).

Păzăște-te d-a nu te însala să afle mumă-mea despre aceasta. Spune și lui Iancu să lase egoismu și să aibă mai multă abnegație pentru cei ce iubește, o voi, ca să nu spue nimic pe acasă; fără aceasta nici nu voi să se miște din loc, să mă lase în mila D-lui, el mă va lumina ce să fac.

De va veni Iancu, înțelegindu-mă cu dînsul, voi vedea de e cu putință să mă întorc lîngă sărmâna mumă mea. Orcum d-aicea tribue să plec măcar or în ce alt loc.

Adio sufletul meu, îți scriu în grabă, și dă a lumina de zio.

A ta A. F.

Serie-m, sau, pune pe cineva să-m scrie, de ceea ce se va alege despre lucrurile din țară.

7

Paris, [25–26 iulie/] 6–7 august 1850

Către Alexandra Florescu. I. Confirmă primirea scrisorii și împlinirea întocmai a celor cerute. Noi mărturisiri despre adîncul devotament ce-i poartă. Scurte stîri și reflecții despre „viața tristă de pribegie”. — II. Explicații și amănunte în legătură cu grija și interesul arătat față de Dumitru și Costache Florescu, frații Luxiței. Despre Question économique des Principautés danubiennes — Despre motivele răririi corespondenței.

Paris, 6 avgust 1850

I u b i t a m e a p r i e t e n ă

Scrisoarea D-le trimisă prin M-me Jobin¹ am priimit-o și voi face cum zici deși nu pricep aste misteruri, dar însfîrșit împlinească-se voia ta precum în ceriu așa și pre pămînt cum zice Scriptura. Nu fii mîndră că îți vorbesc ca la Dumnezeu, căci de nu ești D-zeu ai fost pentru mine bună și prietenoasă ca un inger al lui D-zeu. Una din cele mai cumplite ale mele dureri a fost suferințele tale, multe poate isvorite din pricina mea, dar fără vina mea.

Sunt sănătos dar foarte trist și nu-mi petrec, cum crezi. Lucrez cît, poci și pe cît supărările îmi lasă linistea duhului, neapărată ocupățiilor serioase.

Ti-am răspuns la toate scrisorile ce mi-ai seris și mă mir că zici că la doă scrisori nu ti-am răspunș.

Aici au sosit mulți de la Bucuresci și Iași, dar fug cît poci de dînșii. Mie dor de Teară și de ai mei. E tristă viață pribegie și în streinătate.

¹ Madame Jobin ținea în Calea Victoriei (Casa Crețulescu) magazin cu articole de mănuși, cravate, mode și parfumerie (Cf. V. Bilciurescu, *București și bucureșteni de ieri și de azi*, București, 1955, p. 211).

N-am ce să-ți scriu decât a te ruga ca să nu uiți numele meu cînd te rogi la D-zeu. Am trebuință ca alții să se roage pentru mine. și să crezi că sunt un bun prieten pentru D-ta.

N.B.

Multe respectoase complimente la c[o]c[oanele] Anica¹ și Frosa.

Am aflat cu plăcere de la Costache² că ești mult mai bine și mai sănătoasă acum. Adevăr este?

7 avgust

Nu apucasem a da la poste aceasta scrisoare cînd priimii astăzi o scrisoare de la D-ta din 22/10 iulie.

Îmi pare rău că C[ocoana] Anica crede că am refuzat d-a asculta rugăciunea ce mi-a făcut pentru băetii³. Mai întîiu că în Cronstat cînd am plecat, una că băetii nu avea atunci mijloace a veni și al doilea că nu vream să plec departe la Paris ca să mă aşază, cum zisesem întîii, și am rămas la Belgrade ca să priveghies mișcările Ungariei. Încît pentru scrisoarea despre Iorgu⁴ n-am primit-o. Pe Costache îl văd des cum îți-o fi scris, și îl povătuiesc în ce socot că are trebuință.

Cred că vei fi văzut o broșură *Question Économique des Principautés Danubiennes*⁵ ce s-a lucrat aci la Paris.

Nu te îndoii de prieteșugul meu și nu te supără că îți scriu rar. Sint într-o stare morală care mă face a găsi obositoare toate corespondințile, de aceia le-am și precurmat cu totul. Numai acasă mai scriu de doar ori pe lună d-ale sănătății.

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К БИОГРАФИИ НИКОЛАЯ БЭЛЧЕСКУ

РЕЗЮМЕ

Авторы публикуют семь писем, относящихся к переписке Николае Бэлческу с Александрой (Луксицей) Флореску. Они проливают свет на некоторые, до сих пор неизвестные, моменты личной жизни румынского историка и революционера. Большая дружба связывала Н. Бэлческу с Александрой Флореску. В мае 1848 г. в Пеште у него родился сын, *Бонифаций Флореску*, рождение которого было скрыто от окружающих.

Публикуемые письма имеют и литературную и историческую ценность. Они показывают Н. Бэлческу как человека, раскрывают силу любви его подруги, ее готов-

¹ Anica G. Florescu, mama Luxiței (1790–1878).

² Costache Florescu, fratele Luxiței (1826–1875).

³ E vorba de Costache și Dumitru Florescu (1828–1875) și de pribegiea lor după 1848.

⁴ Cel mai tîrziu dintre frații Florești (1831–1893).

⁵ Broșură apărută în 1850 fără numele autorului, N. Bălcescu.

ность к самопожертвованию, ее великий патриотизм. Письма датированы 1847, 1848 и 1850 годами. Первые два отосланы Бэлческу из Парижа в июле и декабре 1847 г. Еще два письма были написаны в Бухаресте, накануне и в разгар революции; одно

12/24 апреля, спустя девять дней после его прибытия из Парижа, другое — 12/24 июля после второй народной победы над реакционным боярством. Два письма принадлежат Александре Флореску и отправлены ею из Пешта 28 июля /9 августа и 31 июля 12 августа 1848 г. Последнее письмо, ответ Н. Бэлческу, отослано в 1850 г. из Парижа.

Письмам предшествует объяснительное вступление авторов статьи. Помимо этого текст каждого письма снабжен резюме и соответствующими комментариями.

NOUVEAUX MATERIAUX POUR LA BIOGRAPHIE DE NICOLAE BĂLCESCU

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent une correspondance intime de l'historien et révolutionnaire roumain Nicolae Bălcescu, qui dévoile un aspect insoupçonné de sa vie privée.

Il s'agit de sept lettres échangées par Bălcescu et Alexandra (Luxița) Florescu, jeune femme à laquelle l'unissait une étroite amitié. Un enfant, Boniface Florescu, leur était né en mai 1848 à Peste, dans des circonstances qui furent volontairement cachées même à Bălcescu.

Les lettres offrent une valeur littéraire aussi bien qu'historique. Elles nous font voir l'*homme* Bălcescu, la beauté des sentiments de son amie, la force de sacrifice et le grand patriottisme de celle-ci. Elles datent de 1847, 1848 et 1850. Les deux premières sont écrites par N. Bălcescu de Paris, en juillet et décembre 1847. Les deux suivantes sont écrites à Bucarest, avant la révolution et en pleine révolution : l'une date du 12/24 avril, 9 jours après l'arrivée de Bălcescu de Paris ; l'autre, du 12/24 juillet, après la seconde victoire remportée par le peuple contre les boyards réactionnaires. Les 5e et 6e lettres sont écrites par Alexandra Florescu à Peste, le 28 juillet/3 août et le 31 juillet 12 août 1848. La dernière lettre, datant de Paris, 1850, est une réponse de N. Bălcescu.

Le résumé et les notes qui accompagnent chaque lettre, ainsi que l'introduction précédant les documents, éclairent les circonstances dans lesquelles ces lettres ont été écrites et en facilitent l'entendement.

UN DOCUMENT INTERN REFERITOR LA COMPLOTUL ORGANIZAT DE MIHAIL GROSS ÎMPOTRIVA LUI IOAN VODĂ CARAGEA ÎN ANUL 1816

NOTELE SAU CONSPECTUL AUDIERII INCOLPAȚILOR
LA BUCUREȘTI ȘI SIBIU ȘI ASUPRA ȘEDINȚELOR
TABLEI REGALE DIN TÎRGU-MUREŞ DIN ANUL 1817

DE

ION RANCA

Se cunoaște din literatura de specialitate¹ faptul că în anul 1816 supusul austriac Mihail Gross împreună cu un mic grup de aderenți în majoritate supuși austrieci — au complotat, fără succes însă, la viața lui Ioan Vodă Caragea, domnul Țării Românești, și a principalilor boieri și negustori de aici.

Fiind prinși înainte de a-și fi pus planul în aplicare, sînt judecați cu destulă asprime de Tribunalul criminal din București presidat de stolnicul Constantin², pentru motivul de a fi încercat să organizeze „un lamentabil masacru al boierilor (*einen jämmelichen Bojarenmord*)” și răsturnarea sistemului politic, atâtind poporul prin făgăduiala eliberării de bir și iobagie, împotriva cîrmuirii, clerului, boierimii și a păturii superioare a negustorilor și, în sfîrșit, „să smulgă prea Puternicii Împărații, Tara Romînească, Moldova și Serbia”³.

Faptul că nouă din cei 11 inculpați prinși erau supuși austrieci atrage atenția șefului Agentiei consulare austriice de la București Fleischhackl von Hakenau care cere și obține — drept urmare a unor vădite interese diplomatice — ca inculpații de supușenie austriacă să fie extrădați.

¹ Andrei Oțetea, *Complotul Mihail Gross*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évosfordulójára*, Tud. könyvkiadó Kolozsvár, 1957, p. 497—507; vezi și *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., 1959, p. 101—112.

² *Ibidem*, p. 501.

³ *Ibidem*.

Spre a evita eventuale conflicte diplomatice izvorîte din interpretarea ce se dădea mai ales scopului complotului — de altfel mărturisit de unii inculpați — la consumămintul Portjii, Caragea-vodă predă agenției austriec din București pe cei nouă inculpați austrieci spre a fi judecați în interiorul granițelor imperiului.

În cele ce urmează, prezentăm un document intern care prin conținutul său ne oferă știri asupra interogatoriului luat inculpaților la București și la Sibiu care pînă în prezent nu ne erau cunoscute, precum și unele date noi privind urzirea complotului.

Documentul a cărui prezentare face obiectul rîndurilor de față a fost găsit în anul 1954, iar în anul 1955, după înființarea Filialei Arhivelor Statului din Aiud, documentul a fost depus în colecțiile acesteia¹.

Imprejurările în care a fost găsit, ca și apartenența celorlalte documente cu care a fost păstrat și achiziționat ne-au dus la concluzia că a făcut parte din arhiva familiei nobiliare Kemény, una din posesiunile acesteia fiind la Ciumbrud (r. Aiud) în imediata apropiere a Aiudului².

Interesul deosebit ce l-a stîrnit judecarea inculpaților în complotul Mihail Gross la Tabla Regală din Tîrgu-Mureș, în anul 1817, nu numai în rîndul oficialităților, ci chiar și în rîndul persoanelor particulare³, a făcut — credem — pe asesorul Tablei Regale Kemény Simon⁴ — al cărui caracter de scris l-am identificat în document — să noteze „din curiositate” (*'s pro Curiositate ide el t...*) atât extrasul din sentința Tablei, cât și note privind declarațiile inculpaților făcute la București și la Sibiu⁵.

E greu de stabilit imprejurarea prin care a ajuns documentul la Aiud, ca și stabilirea pe baza conținutului și a formei acestuia a scopului cu care a fost întocmit.

Am putea însă lega răsunetul și interesul dezbaterilor chiar și în opinia publică⁶ de intenția — eventuală — a asesorului Kemény Simon de a informa direct și cu precizie despre mersul dezbaterilor pe familiarii săi a căror arhivă se păstra în castelul de la Ciumbrud, unde de altfel au fost depuse și multe alte documente fără a avea legătură directă cu interesele familiei, sau poate chiar pe contemporanul, dar și rubedenia sa în același timp, istoricul și colecționarul Kemény József⁷, a cărui posesiune era la Grinden (r. Turda), la numai cîteva zeci de km de Ciumbrud și Aiud, locul găsirii documentului. Această ultimă ipoteză este mai puțin sigură, date fiind relațiile rele ce existau între colecționar și ceilalți kemén-

¹ Donații, I/6.

² Aici a fost păstrată arhiva fam. Kemeny înainte de a fi fost depusă în arhiva Comitatului Alba de Jos.

³ Vácz János, *Kazinczy Ferenc levelezése*, XV, Budapest; 1905, p. 254.

⁴ Kövári L., *Erdély Nevezetesebb eszaládai*, Kolozsvár, 1854, p. 118.

⁵ A. Oțetea, *op. cit.*, p. 501.

⁶ Vácz János, *op. cit.*, p. 254.

⁷ Szinnyei József, *Magyar irok élete és munkái*, Budapest, 1897, p. 1435—1441.

nyești, pe lîngă faptul că, acesta, născut în anul 1795¹, avea în anul 1817 abia 22 de ani și la această vîrstă nu-și formase încă renumele de mare colecționar de documente și antichități.

Documentul este scris în limba maghiară cu intercalări și completări în limba latină și germană, compunindu-se dintr-o filă dublă scrisă pe cîte două coloane. Umezeala care a acționat asupra lui și-a lăsat urmele pe unele părți ale hîrtiei pe care este scris și a distrus chiar în bună parte colțurile acesteia.

Trecind la descrierea documentului, observăm că pe coloana dreaptă a fiecărei pagini (fețe) sunt trecute note, însemnări sau sunt intercalate observații referitoare la declarațiile făcute de inculpați cu prilejul instrucției de la București (*In Benigno Bukurestini*), iar pe coloana stîngă, însemnări privitoare la interogatoriul luat de autoritățile militare austriece la Sibiu². Textele sunt scrise față în față, începînd cu numele inculpatului, continuînd în ordinea importanței rolului ce urmau să-l aibă în îndeplinirea scopului propus, cu ceilalți inculpați. Coloana dreaptă, în ceea ce privește unii inculpați, cuprinde condamnarea pronunțată prin sentința Tribunalului criminal din București, între paranteze: (*Bukurestini ad Mortem Damnatus*).

Pe primele trei fețe ale documentului este textul conținutului parțial sau integral al interogatoriului de la București și Sibiu, abundînd în note și observații neoficiale, intercalate în timpul ședințelor instanței (*Stantibus Sessionibus*) de la Tîrgu-Mureș, iar pe fața a patra este scris, cu capul în jos și cu alt caracter de scris (asemănător cu cel al mai multor notișe și intercalări făcute pe documentul propriu-zis), un extras din sentința Tablei Regale din Tîrgu-Mureș din anul 1817.

Documentul datează din anul 1817, avînd dimensiunile fiecărei coli 24 × 28 cm, filigrana S.C. pe o coală și o formă florală pe cealaltă.

O succintă analiză a textului documentului ne face să credem că avem în față notele sau conspectul audierii inculpaților la Tabla Regală din Tîrgu-Mureș, deducție bazată pe unele note și însemnări intercalate în locurile rămase libere din text, chiar în timpul sesiunilor instanțelor (*Stantibus Sessionibus*), aşa cum reiese din nota din pag. III, coloana stîngă, după notarea conținutului declarației inculpatului Nemeth sau Nemeti Iosef făcută la Sibiu (*Cibinii hic Nemth Iosef ...*) că „a dus la Gross doi oameni”, în paranteză notează că „celealte nu le-am auzit”, după care inițial închise paranteza, apoi o taie cu patru liniuțe și continuă: „nefiind liniște (probabil în sală — n.n.)”.

În pag. I, coloana stîngă, cu semnul de intercalare „Θ” scrie în paranteză că „Din interogatoriul luat aici la Tabla Regală rezultă că ...” textul fiind intercalat ca și celealte note și completări la declarațiile făcute la București și la Sibiu cu date noi obținute cu ocazia instrucției și a dezbatelor instanței din Tîrgu-Mureș.

În sprijinul caracterului de note neoficiale a celor cuprinse în document mai vine „extrasul pricinii lui Gross Anno 817” consemnat pe față

¹ Szinnyei Jószef, *Magyar irok élete és munkái*, Budapest, 1897, p. 1435—1441.

² A. Oțetea, *op. cit.*, p. 501.

a IV-a a documentului, despre care zice că „l-am făcut de la Tabla Regală în cursul procesului . . .”¹ depuse „Stantibus Sessionibus (pe acelea le-am rupt) punindu-le pro Curiositate” (pe hîrtie — n.n.).

Cu completările aduse și scrise, în multe cazuri — aşa cum am arătat mai sus — , în locul rămas liber între declarațiile diferenților inculpați, documentul devine mai bogat în date din care nu vom aminti aici decât faptul că aduce două nume noi : 1) calfa de farmacist Lazar și 2) un oarecare Pap Josif. Calfa de farmacist Lazar apare în document ca fiind anchetat cu ocazia instrucției judiciare de la București, reiesind de aici că nu-i era străin secretul conspirației care i-a fost comunicat de către Nikefor Ninkovits (este deci achiziția acestuia), dar nu s-a alăturat ideii. Al doilea personaj, Pap Josif, ar fi dat un piastru (?) lui Nemeth Josef.

Merită să mai fie amintit amănuntul în legătură cu aşa-zisul scop ascuns al urzirii complotului — de alipire a Țării Românești Imperiului habsburgic — și pregătirea de către Nikefor Ninkovits a unui cîntec „despre împăratul nostru” (al Imperiului habsburgic — n.n.). Informația a fost scrisă ulterior, după cum reiese din indicația „N.B.”, probabil ca urmăre a instrucției de la Tîrgu-Mureș.

O cercetare mai atentă a documentului, unic în felul lui privind urzirea complotului, aflat în țară², va scoate la iveală și alte știri în legătură cu conspirația organizată în 1816 împotriva lui Ioan Vodă Caragea, ca și confirmarea în mare parte a celor existente.

În cele ce urmează, redăm documentul în original, în facsimil și în traducere.

A N E X A *

Idem Gross Gibini Torturazták is Bukan-
restben¹ Elöbb az mondja hogy a Török
Birodalmat fel akarta forgatni, későbre tsak
oda Qualisicalja estet hogy tsak ola orszagot
akarta az Török Jugum alol meg menteni.
de nem léven embere eröl is le mondott s. az
egész dologrol valo le mondása utan 1 Hol-
nappal fogták el. Elárujának mondja Sad-
lert Minden pénze volt 300 Piaszter. Nemet
Josefnek nem mondotta meg a Plánumat Bal-
luknak meg, de ö azután al allot Satlernek
meg mondotta a Plánumát Satler azt felelte.
Er halte es nicht mit mir sagte aber es Wäre
gut wen es ausgeführ werden könnte er wolle sich
ledend verhalten²
Θ nem akarta söt azt is hogy Predica <ti> ora

1º) Gross In Benigno Bukurestini. (:Bu-
kurestini ad mortem Damnatus :) Est in
confessis. Communicálta pedig az dolgot a)
Balluk Joseffel.

b) Szilagyival Ezek ketten nem akar tak
c) Glognerrel bele allani es erre az meg
d) Nikeforral intetisre Gross is el allott a
Plánumatol.

2º) Saller I<n>B<enigno>B<ukurestini> (Bu-
kurestini ad mortem Damnatus :) Meg esméri,
hogy ö is Tudta a' Conspiratiot es egybe veve
á' vallamását, csak annyi jö ki bellôle, hogy
Anxie haerealt hogy denunciályae? vagy nem.
Szatler el ment Divictarhoz és ennekis elő
beszéllette a' Comolotot, azt az elő beszélést
Szatler ugy adja elő hogy nem hivta Divictart

¹ Originalul rupt 7 cm.

² Înă în prezent. Cf. A. Oțetea, op. cit., p. 498 și 501.

* Notele se dau la sfîrșitul acestui text.

keszült (: Itt az K*irályi* Táblán lett ki kérdesztétesbol Constál hogy Bukurestben az napkeleti Keresztyények Innepeikis az oh Calendarium Szerint Innepeletetnek :)

Idem Satler Cibinii. Husvétra³ Virado ejtzakan maganal halotta Grosst ; azert hogy azon az ejtzakan ki ne üssön az láarma „dem Janco”⁴ (: alias Divietarr) habe ich es erzahlet in der Beklommenheit, vermutlich um zu sehen was er sagen würde. „Janko, sagte ich, soll es niemanden sagen” (: A Virgulatol függ hogy ki mondotta Janko, Satlernek vagy meg fordítva Satler Jankonak :) Divietar pedig Bukurestben)⁵ (: a Delator *iasban*) hanem⁶ eppen Tiszta szokkal is ugy adja elé az dolgot hogy ötet Verbuálta légyen Szatler

Cibinii fatetur hic⁷ Nikefor eodem plane modo.

N.B. (: Ninkovits, Glogner, Raduj, in Deliberato Bukurestini emanate poena quidem Digni judicantur, sed qualis et quantae non Exprimitur :)

† el⁸ in plena Sessione, hanem Szekely tsak magának olvasta el lassan s azt mondotta rolla hogy semmi ad rem valo nintsen benne

a' Complotba hanem az inditotta ezen elő besszélésre, hogy talán Divietar a' Szatler neve el halgatásávalis fel fedezí a' titkot

Ezen előbeszélés esett loch $\frac{10 \text{ oh}}{22 \text{ uj}}$

Aprilisban

Divietar ellenben ugy adja elé hogy ötet hivta Complotba és nékie nagy hivatalokat igert N.B. a :) Szatler Husvet masod napjan Praedictalt. b) Azt is mondja Szatler

hogy nekie valami Bukuresti Tisztek gratiat igertek, a' Vajda életire meg esküvén.

annak hogy előbb fel neinadta azt azokat is adja hogy a Husvéti Innepeket turbalni nem akarta Θ⁹

3') *Nikefor Ninkowits I* : <n> B : <enigno> B : <ukurestini>¹⁰ Meg vallya hogy ötet Glogner vitte Grosshoz s, ottan Gross nékie meg mondotta hogy a Bojéroktol meg menti az országot

De ö t : <udni> i <llik> Nikefor nem allott belé a' Complotba.

N.B.¹¹. Ez készítet valami Éneket is mi Császrunkrol, es azt mond...¹² hogy ezen Enekenben ezen szon...¹³ *kada* ertette az Austrai...¹⁴ ...) teriumot¹⁵ (Ezen Eneket nem olvast...¹⁶

Az Benignumaban az Man...¹⁷

hogy a mit kereset nalla...¹⁸

azt feleli h...¹⁹

go ...²⁰

4') Paticárius Legény *Lázár I* : <n> B : <enigno> B : <ukurestini> tiz nappal Husvet előtt/: Görög vallású lévén gondolható képpen oh szerint beszél: /mondotta neki t : <udni> i <llik>²¹ Lazar-nak Ninkovits hogy Gross Conspiralt de ö t : <udni> i : <llik> Lazar meg is intette s remelliis, hogy Gross el áll ezen Czéljától.

5) *Johan Glogner I* : <n> B : <enigno> B : <ukurestini> Meg vallya, hogy ö vitte Nikefort Grosshoz, de akkor meg azt tudta, hogy tsak kints ásásrol lészen a szo, de ottan osztán Gross meg mondotta hogy Conspirálni akar. hanem Nikcfor nem állott réa³² (: magárol nein mondja Glogner, hogy akkor belé allott vagy nem ? :) Caeterum azut ánis beszélt Glog-

Cibinii hic Raduj Szavu fatetur eodem Plane
Modo.

Cibinii idem Balluk

Qualificat két Serbust az igaz, hogy verbu-
alf, de még akkor nem tudta hogy mire azutan
tudta meg hogy mire, es akkor osztán nem
allot bé a' Complotba
...²² gy nehany piásztert is kapott
...²³ sstol²⁴ (:Mikor a²⁵) Conspira ti o
tuda...²⁶ i vagy azutan ? :)
...²⁷ k Szilagyi et Nemeti
...²⁸ Bukurestini ema...²⁹
...³⁰ mortem Dam ...³¹

Cibinii hic Nemeth Josef Vitt Grossnak két
embert (: Az többit nem hallottam nem léven
Csendesség :)

nerrel Gross, hanem akkor mái Glogner di-
recte meg mondotta, hogy nem elegyedik
belé. Caeterum azt meg vallya, hogy nem
denuncialta.

6) *Michael Raduj Szava* Mogosi tiszta-
rto I: <n>B: <enigno> B: <ukurestini> Husvétkor
hozza ment Gros, es mondotta nékie, hogy
jön egy Német Ármáda, de öis t: <udni>i: llik
Gross állitot ki egygyet, es el foglallya Török
Országot, de ö³³ t: <udni> i: <llik> Raduj
Szavu nem állott bele hanem azt mondotta
hogy Gross bolond, tsak ugyan nem is
denuncialta.

7) *Balluk Josef* (: Bukarestini ad Mortem.
Damantus :) I: <n> B: <enigno> B: <ukurestini>
Ötet Szilágyi Dani vitte Grosshoz, es
Gross néki revelalta a' Conspiratiot, de ö nem
állott belé előbszöli aztis mondja, hogy Szilágyi
Daniis verbuálta ötet, de azomban ugyan
Szilágyi Dani mondotta néki aztis hogy
Gross bolond. Aztis mondja, Balluk, hogy
Gross későre mondotta nékie hogy már ö
t: <udni> i <llik> Gross le mondott a' Plánu-
márol. Meg vallya csak ugyan Balluk
hogy mutatott³⁵ Grossnak egy Serbust³⁶
hogy talán az is belé állana de a' csak ugyan
nem állott bé.

Quest<io> Hol volt a' gyuléste? Resp
<consio> Mondta ugyan nekem Gross hogy égy
puszta házott szerez a' hol Gyüléseket tart-
sana, de ö t: <udenri>i: llik Balluk soha gyü-
lésbe nem volt

Caeterum Dani ditsekedett : hogy Husz
embert már szerzett.

8) *Nemeth Joseff alias Kureraru* (: Szi-
gyarto³⁷) I: <n>B: <enigno> B: <ukurestini>
Ötet Dani vitte Grosshoz, és Dani ellött
mondotta néki Gross, hogy gyüjtsenek
embereket 's, vegyék meg Krájovát, kapott
is ekkor egy piásztert, vagy Grossstol, vagy
Danitol, vagy Pap Jositol.

Egyéb aránt meg vallya, hogy egy Ma-
gyar köntösös ifiu embert verbualt légyen
Grossnak.

Cibinii idem Szilagyi Qualificat Gros Szilagyt nem tolvajkodni, hanem a' Nemet Armádába hivta a'mellyel Gross Krájovát akarta meg venni, a' hol reméllette hogy egy Batalion még készén fog allani. Egyéb aránt ö Szilagyi senkit se verbualit, söt mihelyt meg mondotta Gross hogy Hora vilagot akar tsinalni azonnal el allott tölle Szilágyi, el fogattatása előtt Hét vagy Nyoltz Héttel nem latta Grossot Caeterum Bukurestbe torturáztaztákis Meg valja hogy pénzt is kappott volt Grossstol de tölle valo el állásakor viszazsa akarta neki adni az Ø³⁴.

— N.B. Erről a Szilagyiról azt mandaatt Petrovits, hogy ötet Szilagyi Dani hivta titkos egyben gyülesre

Ezen Extractussat Anno 817³⁹ az Grossiane, Bukures...⁴⁰ del K : *(irályi)* Táblán folyt processusnak készítetem...^{41, 42} ...⁴³ az Stantibus Sessionibus tett Rap...⁴⁴ (magokat azokat el szaggattam :) 's.⁴⁵ pro Curiositate ide el t...⁴⁶ hod lássam ha⁴⁷ szabad lesz meg tudni fellyebb...⁴⁸ szen az Itélet Udvarnál. Itten az K : *(irályi)* Táblán Gross fövételre⁴⁹ Sadler 10 Estendei⁵⁰ Balluk⁵¹, Nemeti cs Szilagyi; Két Esztendei Rabságra, mind negyen ugy itclitetek hogy kezdődjek számlálni a Rabság a Die incaptivationis es az mi még hátra van az töltsek ki in Ergastulo Coronensi. Ninkovits, Glogner, Raduj Szávu pedig az eddig szenvendetekel elegendöleg meg buntetteknek találtotván absolváltatak ab ulteriori poena Caeterum tsinoson az is benne vann az De iberatumban hogy az Crimen Lesae Ma *(jes)* t *(a)* tis es perduellionisnak nem foruma a K : *(irályi)* Tábla.

Idem Gross Cibinii L-au și schingiuit în București¹ Mai întii spune că a voit să răsclească Imperiul Turcesc, mai tîrziu modifica aceasta numai în sensul că a voit să salveze numai Tara Românească de sub Jugul Turcesc dar ne avînd oameni a renunțat și la aceasta l-au prins la 1 lună după ce a renunțat la toate. Spune de Sadler că e denunțatorul lui. Toți banii i-au fot 300 de piaștri. Lui Nemeth Josef nu i-a spus planul său. Lui Balluk na, dar după aceasta a renunțat, și lui Sadler i-a spus. Sadler a răspuns. Er halte es nicht mit mir sagte aber es Wäre gut wen es ausgeführt werden könne ei wolle sich ledend verhalten.

Ø2 ba și prin aceea că s-a pregătit pentru predică (: Din interrogatoriul făcut aici la Tabla Regească rezultă că în București și sărbătorile greco-orientalilor se sărbătoresc după calendarul vechi.

Idem Satler Cibinit. În noaptea spre Paști³ i-a ținut pe Gross să doarmă la el;

9º) *Szilagyi Dani*³⁸ ex Cc<mi>l<a>tu Bi-har, I : <n> B : <enigno> B : <ukurestini> a' Frantzia vitte Grosshoz. Gross mondotta, hogy gyűjtsen tolvajakat, s azután menynek egy Basához 's, kapott is Grossstol valami kevés pénzt, de el fogattatása előtt már Hét Hét-tel nem beszélt volt Grosssal. A fársáng végin akartak ki nenni tolvajkodni, Balluk, Josefet, ö vitte Grosshoz.

N.B. Esett ezen Benignum 21 Aprilis, oh szerint, vagy is 3º Maij ujj Szerint.

1º) *Gross in Benigno Bukurestini* (: Bu-kurestini ad mortem Damnatus :) Est in Confessis. A comunicat luerul

- a) lui Balluk Josef
- b) lui Szilagyi
- c) lui Glogner Aceştia doi nu au voit
- d) lui Nikefor să intre și la această ad-monestare și Gross s-a lăsat de planul său.

2º) *Satler 1 <n> B <enigno> B <ukurestini> (: Bukurestini ad mortem Dumnatus) Recunoaște că și el a cunoscut conspirația și luată într-o declarație-i numai atât reese că a ezitat să-o denunțe? sau nu.*

Szaller s-a dus la Divictar și acestuia i-a povestit complotul Szatler prezintă această destăinuire în aşa fel că el nu l-a chemat de Divictar în complot ci a fost minat să facă această destăinuire crezind că poate Divictarul va descoperi acest secret fără să amintească numele lui Satler.

ca să nu izbucnească zarva" dem Janco⁴ (: alias Divictar :) habe ich es erzählet in der Beklomenheit, vermutlich un zu sehen was er sagen würde.

„Jank, sagte ich, soll es niemanden sagen" (De virgulă depinde cine a spus, Janco, lui Satler sau invers Satler lui Janko :)

Divictar însă la București⁵ în denunț aşa expune cazul, chiar dacă nu cu cuvinte clare⁶, că pe el l-a recrutat Satler.

Cibinii fatetur⁷ hic Nikefor eodem plahe modo.

N.B. (: Ninkovits, Glogner, Raduj, In Deliberato Bukurestini emanate poena qui-dem Digni judicantur, sed quali et quantae non Exprimitur :)

el⁸ în Plena Sessione, dar Szekely a cunoscut numai pentru el și a spus de el (de cîntec — n.n.) că nu conține nimic despre chestiune.

Cibinii hic Glogner fatetur eadem Plane Modo.

Cibinii hic Raduj Szavu fatetur eadem Plane Modo.

Această converzare a căzut pe 10 vechi
22 nou
Aprilie

Divictarul redă în schimb în aşa fel că pe el l-a chemat în complot și i-au promis mari funcții.

N.B. Satler în a doua zi de Paști a predicat b) mai declară Satler că niște oficiali din București i-au promis grațiere jurindu-se pe viață voievodului, că nu a făcut denunțul încă înainte și motivează și prin aceea că n-a vrut să conturbe sărbătorile Paștilor, n-a voit⁹.

3º) *Nikefor Ninkowits I< n > B< enigno > B< ukusestini>¹⁰ Declara că pe el Glogner l-a dus la Gross ; și acolo Gross i-a spus că va salva țara de boieri. Dar el anume Nikefor nu a intrat în complot. N.B.¹¹ Acesta a pregătit și ceva cîntec despre împăratul nostru și aşa spune că în acest cîntec în acest cuvînt a înfăles¹² ...¹³ kada al Austriei...¹⁴ ... „teriu-not"¹⁵ (: Cîntecul acesta nu l-a citit...¹⁶ În Interrogatorul său...¹⁷ ... că ce a căutat la el ...¹⁸ ... răspunde...¹⁹ ... go²⁰.*

4º) Calfa de farmacist *Lazăr I< n > B< enigno > B< ukurestini >* înainte de Paști cu zece zile (: fiind de religie greco orientală și se poate presupune²¹ că vorbește după calendarul vechi :) Ninkovits l-a spus lui, anume lui Lazar că Gross a pus la cale o conspirație dar el, anume Lazar, l-a admonestat și speră că Gross va renunța la scopul său.

5º) *Johan Glogner I< n > B< enigno > B< ukurestini >* Declara că el l-a dus pe Nikefor la Gross dar atunci încă el și-a știut că este vorba numai de căutare de comori, dar acolo Gross i-a spus că voiește să conspire, dar Nikefor nu a fost de acord²² (Glogner nu declară despre el că el atunci a consumat sau nu ?) Caeterum și după aceasta Gross a mai vorbit cu Glogner dar atunci deja Glogner i-a spus direct că nu se amestecă.

Caeterum mai declară nu l-a denunțat.

6º) *Michael Raduj Szavu Megosi tiszta tarto I< n > B< enigno > B< ukurestini >* la Paști s-a dus la el Gross și i-a spus că va veni o armată ger-

Cibinii idem Balluk.

Modifică, e drept că a recrutat doi șerbi (sirbi) dar atunci încă nu știa la ce, după aceea a aflat la ce și atunci n-a mai intrat în complot.

...²² a primit și cărțiva piaștri

...²³ de la Gross²⁴ (Cind a²⁵ știut (despre – n. n.) conpirație...²⁶ (înainte sau după ? ...²⁷ Szilagy...²⁸ și Nemeti Bukurestini-ema²⁹...³⁰

... ad mortem Dani³¹ =

mană, dar și el anume Gross va organiza una și va ocupa țara turcească, dar el³³ anume Radu Savu, nu s-a atașat ci a spus că Gross este nebun, într-adevăr nici nu l-a denunțat.

7º) *Balluk Josef* (:Bukurestini ad Mortem Damnatus :) I<n> B<enigno> B<ukurestini> Pe el Szilagy Dani l-a dus la Gross și Gross i-a revelat conpirația dar el n-a fost de acord. Mai înainte mai spunea că Szilagy Dani l-a recrutat pe el, Dar tot Szilagy Dani l-a spus lui că Gross este nebun. Mai spune Balluk că Gross l-a spus lui mai târziu că el, anume Gross, și-a abandonat planul.

Încă mai declară Balluk că i-a arătat³⁵ un șerb (sirb)³⁶ că poate acela ar intra dar acela nu, într-adevăr n-a intrat.

Quest<io> Unde v-a fost adunarea ?

Resp<onsio> Mi-a spus de fapt Gross că va găsi o casă părăsită unde să poată ține adunările, dar el anume Balluk nu a fost nici odată la adunări.

Caeterum Dani s-a lăudat că a cîștigat deja două zeci de oameni.

8º) *Nemeli Joseff alias Kureraru* (: Szilgyarto³⁷ : I<n> B<enigno> B<ukurestini> a fost dus la Gross de către Dani și Gross în fața lui Dani l-a spus lui să recruteze oameni ca să occupe Craiova, a și primit atunci un plas-tru ori de la Gross ori de la Dani ori de la Pap Iosif. De altfel mai declară că a recrutat pentru Gross un tinăr care a fost îmbrăcat în străe ungurești.

9º) *Szilaqy Dani*³⁸ ex Co<mi>t<a>tu Bihar I<n> B<enigno> B<ukurestini> Franc-pezul l-a dus la Gross. Gross a spus să adune hoți și după aceea să meargă la un pașă și a primit de la Gross ceva bani, dar înainte de arestarea lui cu șapte săptămîni n-a mai vorbit cu Gross. La sfîrșitul sfîrșangului au voit să meargă la tilhărit, pe Balluk Josef el l-a dus la Gross. N.B. a căzut acest interogator pe 21 Aprilie (stil) vechi adică pe 2 Mai (stil) nou.

Cibinii hic Nemet Iosef
I-a dus lui Gross doi oameni (:restul
nu le-am auzit nefiind liniște :)

Cibinii Idem Szilagy Qualificat Gross
nu l-a chemat pe Szilagy la tîlhărlăi ci în ar-
mată nemțească cu care Gross a voit să occupe
Craiova, unde a sperat că va mai fi un Bata-
lion gata de acțiune. De altfel el Szilagy nu
a recrutat pe nimeni ba chiar îndată ce Gross
i-a spus că voiește să facă lumea lui Horia
Szilagy imediat s-a detăsat de el. Nu l-a
mai văzut pe Gross înainte de deținerea sa cu
șapte sau opt săptămîni, (Caeterum) în Bucu-
rești l-au și torturat Mărturisește că a primit
și bani de la Gross, dar la despărțirea de el a
voit să i-i restituie³⁴. N.B. Despre acest
Szilagy a spus Petrovits că pe el Szilagy
Dani l-a chemat la întrunire secretă.

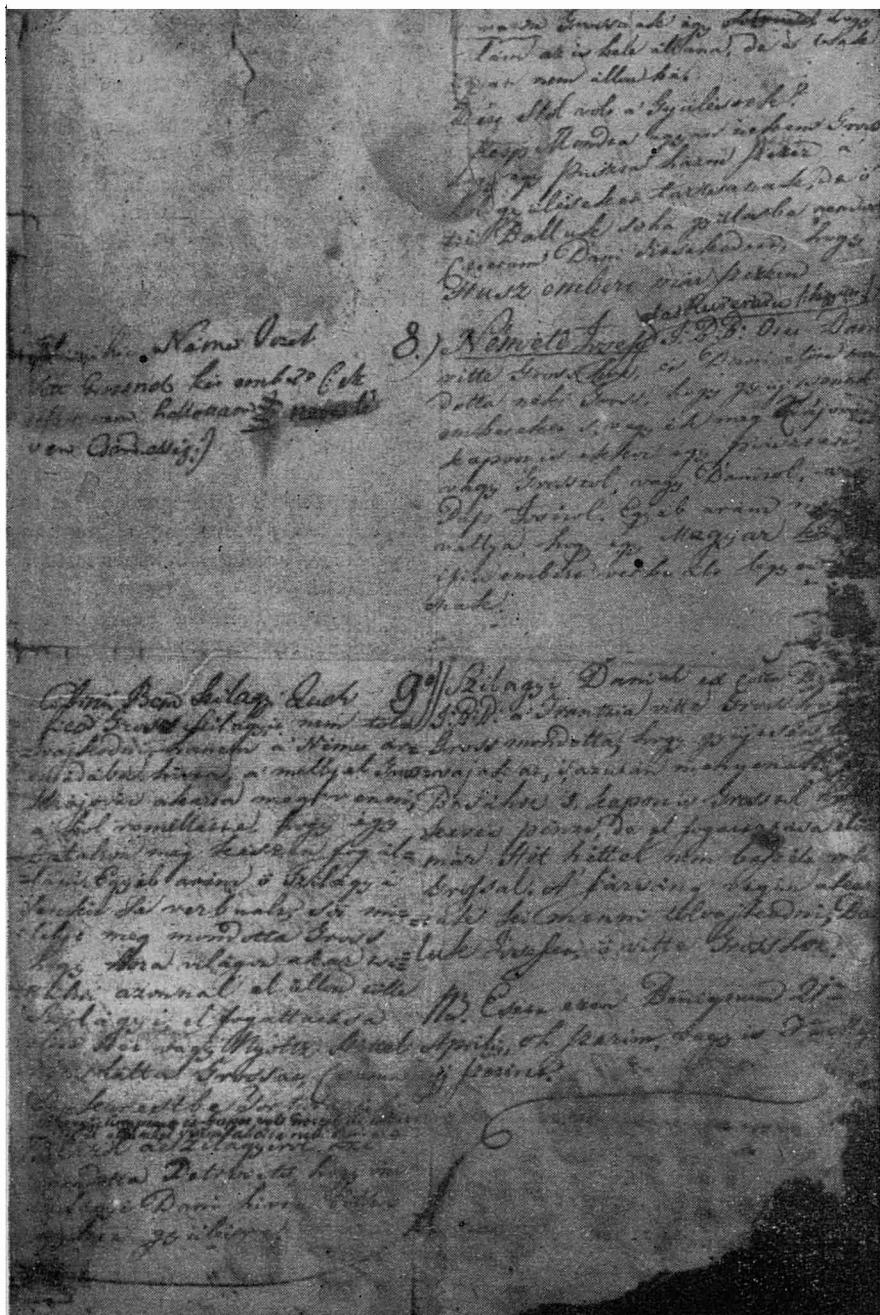

Fig. 1. Pagina I.

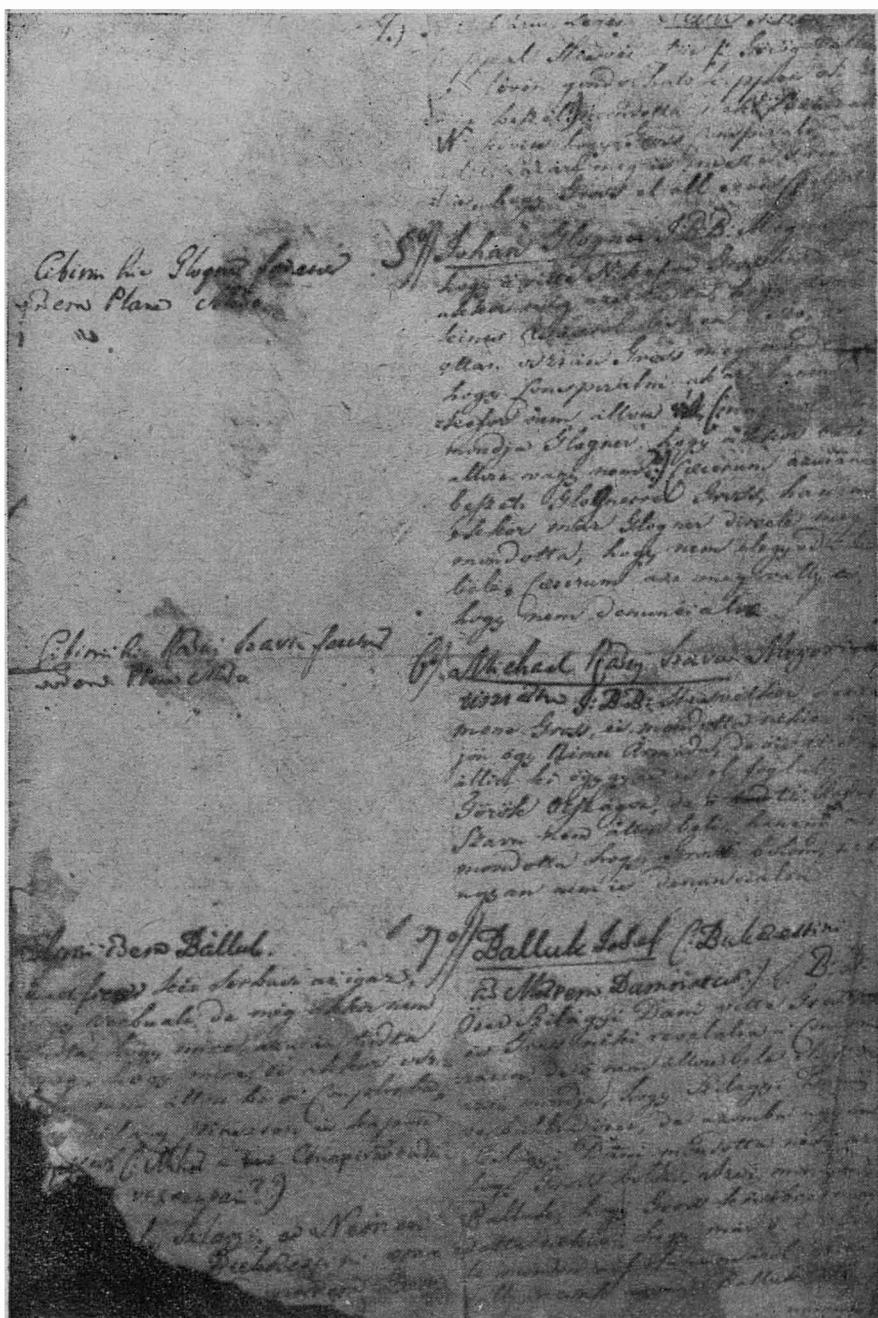

Fig. 2. Pagina II.

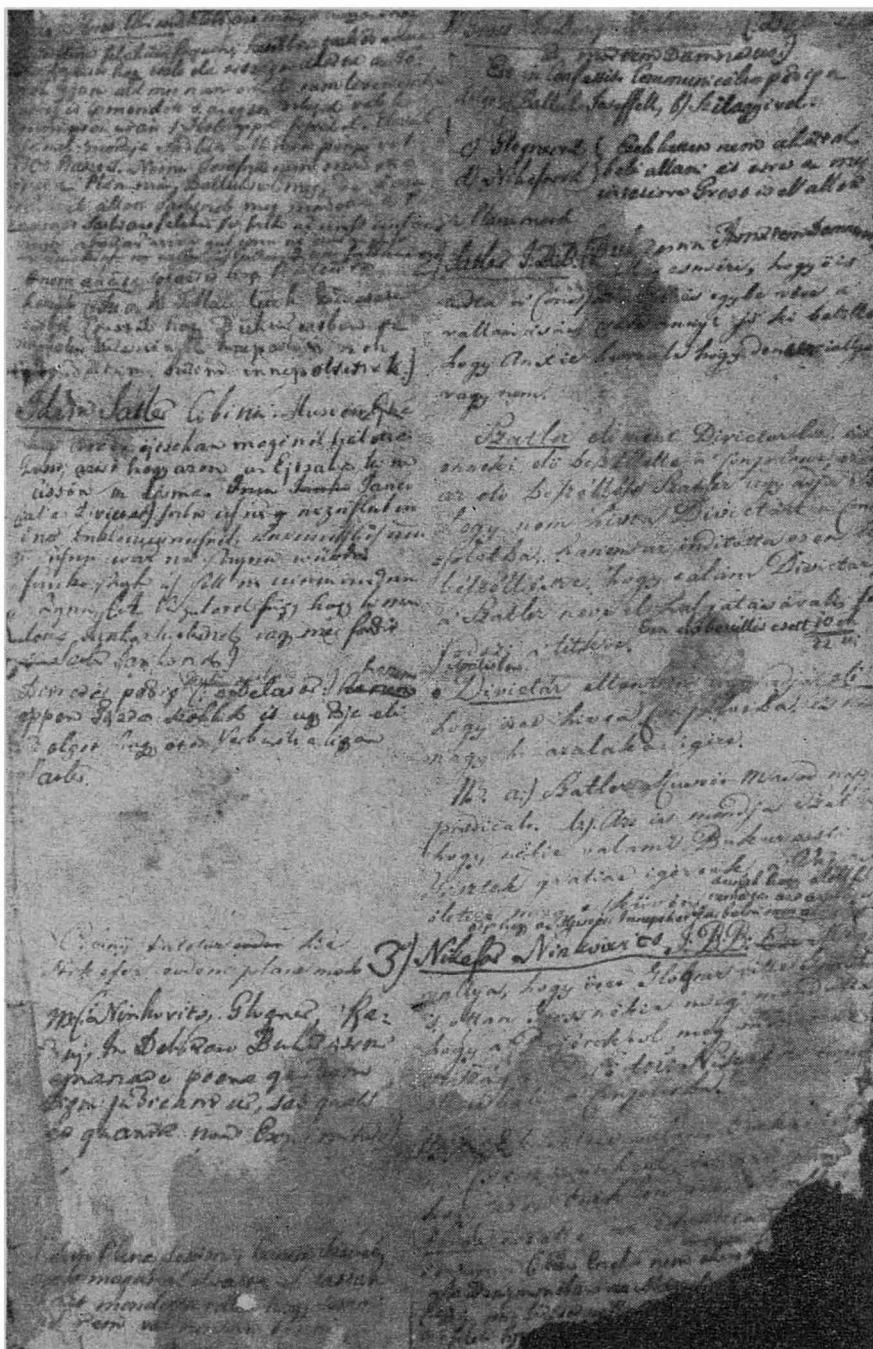

Fig. 3. Pagina III.

Cap. 51

Een Concertuszaal in Hollanië, en andere
Van M. Pablin foto Procurement 32. Petrus van
der Velde een Scansies sessioni bus. telt 1000
plaatsen. Aan de achterkant heeft gevestigd 180 ab
in de voorste zaal de regerende staats leden mag zitten. Felt
van de Heilige Ursula. Naar a. K. Pablin Groot prinschaps
stadhuis. En andere Ridders, Ridders van het koninkrijk
Ridders, a. die inceptuarij's Empathie is op hogte. De
hoge dienstbaarheid in Regenten of Ballot, Wamer, en
Sleeg. Het Coran en Ridders, m. de ridders tot te de
hogte hervormt staan later a. Ridders - De Inceptuarij's
is a. mij hervormt en volgt h. in Regenten. Coronaria
en hervormt Glugart, M. bij hervormt podij en dbyg bewaarde
de hervormt mij blyvend teelde en beschouwd
a. sch. 2. paars. Onder een groen arboris vann. 2.
Geli. 202 u. hervormt hog. a. D. mon. Leopold Maria ed Petrus
Hannibal nem. fortuna a. K. Pablin

Acest extras al pricinii lui Gross Anno 617³⁹ din Bucureşti⁴⁰... l-am făcut de la Tabla Regească în cursul procesului ..⁴¹ ⁴²...⁴³ depuse Stantibus Sessionibus⁴⁴ (pe acelea le-am rupt) și⁴⁵ pro Curiositate le-am....⁴⁶ nici ca să văd dacă⁴⁷ va fi voe să știi mai sus⁴⁸ sentința la curte. Aici la Tabla Regească Gross a fost condamnat la moarte⁴⁹ Sadler la zece ani⁵⁰⁻⁵¹, Balluk, Nemeti, Szilagyi la doi ani robie; toți patru au fost condamnați în aşa fel ca robia să fie socotită din ziua întemnițării, ceea ce a mai rămas s-o execute în temniță din Brașov. Ninkovits, Glogner și Radu Savu, găsindu-se că au fost pedepsiți îndeajuns cu cele suferite pînă acum au fost deslegați de pedeapsa în continuare.

Caterum în sentință a fost introdus foarte frumos că pentru crima de lesmajestate și trădare nu Tabla Regală este forul de judecată.

N O T E

¹ Cuvintele „Torturaztak is Bukurestben” au fost adăugate deasupra primei propoziții care începe cu cuvintele „Elöbbazt mondja...” punindu-se un semn de intercalare „O” între cuvintele „Cibinii” și „Elöbb”.

² De la cuvintele „annak hogy elöbb...” scrise pe col. dreaptă, pînă la cuvintele „turbalni nem akarta” după care s-a pus semnul „O”, nefincăpind, textul a fost intercalat în locul rămas gol după declarația lui Sadler făcută la Sibiu din col. stîngă, semnul de continuare a textului fiind același „O”.

Vezi și nota 5.

³ După cuvîntul „Cibinii” inițial a fost scris „Husvet Ejtsakai” corectat ulterior, adăugîndu-se cuvîntului „Husvet” silaba „ra” formînd „Husvetra”, cuvîntul „Ejtsa kaj” fiind șters.

⁴ Inițial a fost scris „Janko”, apoi corectat cu „Janco”, deși ulterior în text va fi folosită exclusiv forma inițială.

⁵ Cuvîntul „Bukurestben” scris deasupra cu semn de intercalare.

⁶ Cuvintele „ha nem” scrise inițial au fost șterse scriindu-se apoi deasupra, de data aceasta legate între ele.

⁷ Cuvîntul „eodem” a fost șters și înlocuit cu „hic”.

⁸ Această parte a textului este continuarea textului din col. dreaptă cuprinsă însemnările privind pe Nikefor, care nefincăpind acolo este trecută în col. stîngă cu semnul „O”. Din cauza distrugerii acelei părți a documentului, nu se poate constata exact în ce parte a textului a fost scris corespondentul semnului „O”. Se pare însă, că după cuvintele : „(: Ezen Eneket nem olvast...” din col. dreaptă.

⁹ Vezi nota 2. Cuvintele „nem akarta” sunt subliniate de o acoladă.

¹⁰ A urmat inițial cuvîntul „Ezt” care apoi a fost șters.

¹¹ A urmat inițial cuvîntul „Egy” care apoi a fost șters.

¹² Originalul este rupt aci 1 cm.

¹³ Originalul rupt 2 cm.

¹⁴ Originalul rupt 3 cm.

¹⁵ Particulă continuată din rîndul precedent care din cauza rupturii nu se poate ști ce a fost.

¹⁶ Originalul rupt 5 cm. Vezi nota 8.

¹⁷ Originalul rupt 7 cm.

¹⁸ Originalul rupt 9 cm.

¹⁹ Originalul rupt 10 cm.

²⁰ Originalul rupt 11 cm. Particula „go” nu se poate preciza ce va fi însemnat.

²¹ Cuvintele „t udni i llik” adăugate deasupra cu un semn... de intercalare.

²² Originalul rupt 1 cm.

²³ Originalul rupt 2 cm.

²⁴ Prima parte a cuvîntului lipsește din cauza rupturii hîrtiei. A rămas lîzibilă partea sa finală „sstol”. Se pare că între, cuvîntul va fi fost „Grostol”.

²⁵ După cuvîntul „a” a fost inițial „tud”, apoi a fost șters.

²⁶ Originalul rupt 4 cm.

- ²⁷ Originalul rupt 3 cm
²⁸ Originalul rupt 6 cm.
²⁹ Originalul rupt 6 cm.
³⁰ Originalul rupt 7 cm.
³¹ Originalul rupt 8 cm.
³² Inițial a fost scris „el” apoi a fost șters și înlocuit cu „rea”.
³³ După litera „ö” a fost scris inițial „tud” apoi a fost șters.
³⁴ După semnul „O” textul este continuat pe marginea stângă a colii de sus în jos conținând cuvintele : „az 2 arany volt”.
³⁵ Cuvîntul „mutatott” subliniat în original de o acoladă.
³⁶ Inițial a fost scris „Servust”, apoi a fost șters, scriindu-se deasupra „Serburst”.
³⁷ Cuvintele „alias Kureraru (: Szigyarto :)” adăugate deasupra, cu un semn de intercalare după cuvîntul „Josefi”.
³⁸ Inițial a fost scris „Daniel”, ulterior literele „el” au fost șterse rămânind „Danl”.
³⁹ Cuvintele „Anno 817” sunt scrise deasupra primului rînd avînd o acoladă de intercalare sub ele.
⁴⁰ Originalul rupt 10 cm.
⁴¹ La marginea colii, cuvîntul „pro” a fost tăiat cu o liniuță orizontală. Originalul rupt 8 cm.
⁴² Originalul rupt 7 cm.
⁴³ Cuvintele „... sione valo tett” tăiate în original cu o linie.
⁴⁴ Originalul rupt 4 cm.
⁴⁵ Inițial litera „s” a fost ștearsă, apoi scrisă din nou.
⁴⁶ Originalul rupt 3 cm.
⁴⁷ Între cuvîntul „ha” și cuvîntul „szabad” inițial a fost scris „megtudnek”, care apoi a fost șters.
⁴⁸ Originalul rupt 2,5 cm.
⁴⁹ Originalul rupt 1 cm. La margine, cuvîntul „Sad” (probabil Sadler) tăiat cu o liniuță.
⁵⁰ După cuvîntul „Ezstendei” litera „R” a fost tăiată cu 4 liniuțe.
⁵¹ Cuvintele : „Ninkovitz, Glogner, Raduj Szavu ket Ezstendei Rabsagra a Die in captivaciones Computando es ugy hogy a Restantiat Szamos Uj in Ergastulo” au fost șterse în original printr-o linie orizontală.

ВНУТРЕННИЙ ДОКУМЕНТ, КАСАЮЩИЙСЯ ЗАГОВОРА МИХАИЛА ГРОССА ПРОТИВ ИОАНА ВОДЭ КАРАДЖИ В 1816 ГОДУ

РЕЗЮМЕ

На основе ранее не известного документа, публикующегося в приложении, автор дополняет сведения, относящиеся к интересному событию, произошедшему в начале XIX века в Бухаресте: заговору австрийца Михаила Гросса против государя страны Иоана Водэ Караджи. Невозможно осветить все подробности этого политического события, поскольку документ касается расследования, произведенного в Бухаресте и в Сибиу. Показательным является тот факт, что 9 из 11 обвиняемых, будучи австрийскими подданными, переданы Караджей австрийскому консульству в Бухаресте для того, чтобы они были судимы в Австрийской империи.

**UN DOCUMENT INTERNE RELATIF AU COMPLÔT ORGANISÉ
EN 1816 PAR MIHAIL GROS^Q CONTRE LE VOÏVODE
ION CARAGEA**

RÉSUMÉ

Sur la foi d'un document inédit, reproduit comme annexe à l'article, l'auteur complète les informations que l'on possédaît sur un événement dont Bucarest fut le théâtre au début du XIXe siècle : le complot de l'Autrichien Mihail Gross contre le prince régnant de Valachie, le voïvode Ion Caragea. Il n'est point possible d'élucider toutes les implications de cet événement politique, le document en question ne faisant la lumière que sur l'enquête entreprise à Bucarest et à Sibiu. Fait significatif, 9 des 11 inculpés étant sujets autrichiens, ils furent livrés par Caragea au consulat autrichien de Bucarest pour être jugés en Autriche.

O CONDICĂ DE FIRMANE TURCEŞTI DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IPSILANTI ÎN MOLDOVA (1786—1788)

DE

MUSTAFA A. MEHMET

Cu prilejul prezentării unei condici turceşti¹ aflătoare la secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R., aminteam că aici se găsesc şi alte condici scrise în limba turcă, importante pentru ilustrarea diferitelor aspecte ale relaţiilor Portii cu ţările române. Una din ele, deosebit de importantă, priveşte obligaţiile Moldovei faţă de Imperiul otoman pe vremea domniei lui Alexandru Ipsilanti (1786—1788). Ea se află în fondul de manuscrise orientale sub nr. 343 (sau la achiziţii, nr. 53 din 1954).

Având dimensiunile : 23 × 16 cm, această condică cuprinde o serie de firmane emise de sultanul Abdul-Hamid I (1774—1789) şi de marii viziri Şahin Ali-paşa (1785—1786) şi Iusuf-paşa (1786—1789) între decembrie 1786 (*evahir-i Safer 1201*) şi aprilie 1788 (*evasit-i Regeb 1202*), adică de la numirea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova şi pînă la căderea lui ca prizonier la austrieci.

Condica are 110 foi, din care 20 sunt albe şi conţine 204 documente nenumerotate².

Cele mai multe firmane sunt adresate voievodului Alexandru Ipsilanti, dar cîteva se referă şi la diferiţi comandanţi turci care stăteau în Moldova sau la cetăţile mărginaşe ale Imperiului otoman de atunci ca : Bender, Hotin, Oceakov, Ismail s.a.

Această condică este un *defter special de primire* a corespondenţei, deci un fel de *registru de intrare*, aparţinînd cancelariei domneşti, în care au fost copiate părţile importante ale firmanelor sosite de la Poartă pe

¹ Cf. Mustafa A. Mehmet, *O condică domnească din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea scrisă în limba turcă privind ţara Românească*, în „Revista arhivelor”, Seria nouă, nr. 2/1958, p. 248—260.

² Pentru uşurinţă determinării lor le-am numerotat.

un anumit interval de timp. De remarcat că unele din firmanele cuprinse în această condică se găsesc și în alte colecții de documente otomane. Astfel, firmanul din 12 – 21 dec. 1786 (*evahiri Safer 1201*) privind investitura lui Al. Ipsilanti în Moldova se află, într-o altă copie, și în colecția de documente turcești din Biblioteca Academiei R.P.R.¹ Fiind vorba de copiile unor documente turcești din veacul al XVIII-lea, condica respectivă este scrisă în limba turcă-osmană. Scrisul este în cea mai mare parte de tipul *divani*², dar uneori apare și tipul *zis rik'a*³.

Chiar și în cazul aceluiași fel de scris se observă trăsături diferite de la un document la altul, ceea ce arată că înregistrarea poruncilor a fost opera mai multor persoane.

Din mențiunea grecească de pe foaia a doua : „Din ale lui Dimitrie Rali, contele aristocrației venețiene” rezultă că acest manuscris a aparținut fondului său de cărți.

Copierea firmanelor din această condică pare să fie opera divan-efendii-lor turci trimiși de Poartă pe lîngă domnii români.

Chiar și călătorul Evlia Celebi, care a trecut de mai multe ori prin țările române, pe la mijlocul sec. al XVII-lea, afirmă că, pe lîngă alți slujbași, voievozii români aveau „și divan-efendii musulmani și turci”⁴. Printre altele ei aveau și sarcina de a citi firmanele sosite, de a redacta diferite rapoarte și de a aplana diferendele dintre turci și pământeni⁵.

Făcind unele însemnări în condică, Dimitrie Rali redă pe scurt cuprinsul ei în limba greacă. Astfel, pe foaia a doua el scrie că această condică este o „Colecție de firmane și porunci, despre diferite chestiuni, date pe timpul domniei prea-inaltului domn Alexandru Ipsilanti, voievod de la 3 dec. 1786 pînă la 7 aprilie 1788”, cînd la năvala austriecilor asupra Iașului acest domn a fost luat prizonier, aşa că această domnie a durat 16 luni și 4 zile⁶.

Cel mai vechi firman este din *evahir Safer 1201* (12 – 21 dec. 1786)⁷ iar ca ultimă dată apare *evasit Regeb 1201* (17 – 26 apr. 1788)⁸. Cu alte cuvinte, condica se referă la o perioadă de un an și patru luni din istoria raporturilor dintre Moldova și Poartă.

Firmanele n-au fost copiate în ordinea datării lor; unele sunt intercalate în spațiile anume rezervate, mai cu seamă atunci cînd este vorba de documente cu conținut asemănător. Unora le lipsește data, desigur existentă în original.

Dat fiind vorba de o condică de primire a corespondenței, documentele cuprinse în ea nu se referă atît la obligațiile îndeplinite ale Moldovei cît la cererile de zaherea, cherestea, oi și.a. din partea Porții.

¹ Cf. Doc. turcești. Pachetul III, nr. 229.

² *Divani* este unul din multiplele tipuri de scrisuri turcești; era tipul de scris folosit de cancelaria otomană.

³ *Rik'a* e un alt tip de scris otoman mai simplu și mai ușor decât *divani*.

⁴ Cf. Evlia Celebi, *Seyahatname* [Cartea de călătorii], Istanbul, vol. V, 1897 (1315), p. 358 și vol. VI, 1900 (1318), p. 321.

⁵ Cf. L. Șâineanu, *Influența orientală...*, vol. II, Buc., 1900, p. 47 – 48.

⁶ Aceste date sunt desigur după stil vechi, deoarece voievodul a fost numit la 13 dec. 1786 (22 *Safer 1201*) – vezi doc. nr. 2 din condică.

⁷ Vezi Condica, doc. nr. 2, p. 2 verso (în continuare se va indica doar nr. doc.).

⁸ Vezi doc. nr. 203, p. 88 verso.

De asemenea, ținind seama de limitele cronologice din condică (12 dec. 1786—26 apr. 1788), se pot ușor deduce împrejurările în care au fost emise aceste porunci către voievodul Alex. Ipsilanti. Este știut că perioada premerge sau privește războiul rusoaustro-turc care a început în luna august 1787 și a durat pînă în 1791—1792.

Imperiul otoman, nemulțumit de prevederile tratatului de la *Küçük-Kainargi* (1774), precum și de clauzele convenției ulterioare de la Ainalı-Kâvak (1779), intenționa să declare din nou război Rusiei și de aceea făcea pregătiri febrile în vederea întăririi cetăților mărginașe ale Imperiului otoman ca : Hotin, Bender, Oceakov, Ismail ș.a. Din această cauză, Moldova, care era un fel de punct de legătură între aceste cetăți și restul Imperiului otoman, a fost pusă la grea încercare printr-o creștere neconvenită a cererilor din partea turcilor.

Poarta spera ca noul voievod, Alex. Ipsilanti, să satisfacă aceste cereri, ca răspuns la „favorul” de a fi fost trimis în Moldova. După cum rezultă din documentele cuprinse în condică, el a fost numit la 13 dec. 1786 (*22 Safer 1201*)¹, dar pînă la sosirea sa la Iași, țara urma să fie cîrmuită de un grup de boieri, în calitate de caimacamî, pe baza firmanului dat între 12—21 dec. 1786 (*evahir Safer 1201*)².

De asemenea, din cercetarea acestor documente reiese că Al. Ipsilanti a depus unele eforturi pentru a-și asigura încrederea sultanului. Tot atât de clar rezultă însă și faptul că el s-a eschivat adeseori de la îndeplinirea unor obligații sau, cel puțin, s-a străduit să întîrzie îndeplinirea lor. Așa se explică faptul că multe din cele 204 de firmane se referă la *urgentaarea procurării și expedierii de zaherea, cherestea, salahori ș.a., avertismentele date voievodului accentuîndu-se de la o poruncă la alta*.

Firmanele din condică au un conținut variat determinat atât de complexitatea și de diversitatea raporturilor Moldovei cu Poarta, cît și de starea de război cu Rusia, apoi și cu Austria. Cele 204 documente se referă în special la probleme economice, politice și militare. Multe din ele privesc cererile ca Moldova să livreze oi, zaharea, cherestea ș.a., fie pentru Constantinopol, fie pentru cetățile otomane de la marginea imperiului ; printr-o serie de porunci se cer bani și lucrători pentru fortificarea unora din cetățile mai sus amintite ; o parte cuprinde dispoziții în vederea reglementării intrării supușilor otomani în Moldova sau pentru „ocrotirea” raielor moldovene cu scopul ca în timpul războiului ea să nu treacă de partea Rusiei și Austriei.

Alte porunci privesc raporturile Imperiului otoman cu Rusia și cu Austria, precum și măsurile pe care urma să le ia voievodul Alexandru Ipsilanti în cazul pătrunderii ostilor rusoaustriice în Moldova.

Importanța acestei condici constă și în faptul că, fiind trecute aci multe din poruncile emise zi de zi de Poartă pe intervalul de un an și patru luni, ea cuprinde o bună parte din cele ce impunea Imperiul otoman, deci și cuantumul aproximativ al obligațiilor materiale ale Moldovei față de turci în această perioadă de timp. De aceea, publicarea în întregime a condicii ar fi de un real ajutor pentru cercetătorii raporturilor

¹ Cf. doc. nr. 2 și 4.

² Cf. doc. nr. 4.

dintre țările române și Poartă. Chiar și simpla ei prezentare înseamnă, fără îndoială, un pas în această privință.

Numărul destul de însemnat al firmanelor cuprinse în condică permite gruparea lor pe probleme și ele vor fi prezentate ca atare.

1) *Zaherea*. Poruncile privind procurarea de zaherea, fie pentru Poartă, fie pentru aprovizionarea diferitelor cetăți mărginașe sau pentru întreținerea oștilor otomane concentrate în Moldova, ocupă un loc însemnat în condică.

Fiind în vremea războiului rusu-austro-turc, o bună parte a oastei otomane se afla în nordul Dunării, iar marele vizir urma să sosească și el în fruntea unei oști numeroase. La 16 febr. 1788 (9 *Djumadi II* 1202) el plecase deja de la Poartă spre Dunăre¹. De aceea, aproape cincizeci de porunci ale sultanului și marelui vizir se referă la chestiunea zaherelei. În unele din ele se cer noi cantități de cereale, iar în altele se poruncește urgentarea procurării și expedierii lor la destinație.

Plata zaherelei se făcea în mai multe feluri și din diverse fonduri. Din analiza firmanelor cuprinse în condică rezultă că uneori se cerea tre-cerea plății lor în contul tributului (*djizie*) Moldovei față de Poartă, iar alteori se poruncează achitarea costului lor din aşa-zisa „ajutorință” sau „ajutor de război” (*seferie akcesi* sau *imdadie-i-seferie*), dare instituită în perioada decadenței Imperiului otoman, cînd nu se mai putea face față nevoilor militare cu mijloacele folosite pînă atunci².

Uneori, foarte rar însă, zahereaua era plătită direct de miria³ otomană. Dar în vremea războiului dintre anii 1787–1791, statul feudal otoman se afla în mari dificultăți financiare. De aceea, este ușor de înțeles că întreținerea oștilor otomane din nordul Dunării va fi lăsată pe seama țărilor române, mai ales că și războiul urma să se desfășoare în aceste părți.

Prințele obligațiile voievozilor se număra și cunoscutul dar pentru numire zis giaize (*djaize*). Dar în senetul⁴ dat Rusiei de către Poarta otomană, în 1783 (1198), privind unele privilegii ale Moldovei și Țării Românești, se prevedea printre altele ca voievozii români să nu mai dea giaizele. „De la beii care sunt numiți — se spune în acest document — să nu se ia giaizele (*djevaiz*), iar ei să nu ceară bani de la raia sub acest pretext”⁵. Se știe însă că Alex. Ipsilanti promisese 4 000 de pungi⁶ pentru numirea sa în Moldova. Această sumă reprezenta de fapt giaizeaua domnului și era destinată numai vîstieriei haremului (*hazine-i enderun*), nepuțind fi folosită în alte scopuri. În condică apar însă documente prin care se cere procurarea de zaherea din Moldova și în contul giaizelei.

Acest caz este ilustrat prin firmanul din 17 aug. 1787 (3 *Zi'l-ka'de 1201*) în care se spune: „Îți poruncesc să procuri numai decit și să trans-

¹ Cf. doc. nr. 161, 183.

² Cf. *Islam Ansiklopedisi* [Enciclopedia islamică Istanbul], 1942, fasc. (cūz) 11, p. 13–19 (art. *Avarız*).

³ *Miri*=tezaur public, fisc

⁴ *Senet* (rom. *sinet*) = act, document etc. (cf. L. Șăineanu, *op. cit.*, II, p. 322).

⁵ Djevdet-pașa, *Tarih* [Istorie], Istanbul 1792 (1309), vol. III, p. 334–335; vezi și Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 420–425.

⁶ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, Buc., 1891, vol. I, p. 242, nota 3 și p. 243.

portă și să predai cît mai repede la hanibarele din Isaccea 100 000 de kile¹ de griu (*hînta*) din zahereaua existentă în țara Moldovei, cu condiția de a fi socotită în contul banilor aflați la tine din obișnuita giaizea (*djaize-i mu'tad*) pe care o vei preda la visteria haremului meu (*enderun-i humaiun*)². Un alt firman asemănător a fost emis și la 25 aug. 1787 (11 Zî'l-ka'de 1201) pentru :

- 1) 89 833 kile griu (*hînta*) a 30 de aspri (*akce*) kila, cu transportul ;
- 2) 43 166 kile făină (*dakik*) a 50 de aspri kila, cu transportul ;
- 3) 33 333 kile orz (*şî'ir*) a 20 de aspri kila. pentru Bender, Hotin s.a.³.

Dar, fie din cauza obligațiilor asumate de Poartă față de Rusia, prin senetul din 1783, privind Moldova și Tara Românească, fie din alte motive, sultanul revine asupra poruncilor de a se procura zaherea „în contul giaizelei”, cerînd ca plata lor să se facă din fondul „ajutorului de război” (*seferie akcesi*).

„Am poruncit — se spune într-un firman — ca plata zaherelelor mai sus amintite⁴ să se facă din banii pentru expediție (*seferie akcesi*) care se adună puțin cîte puțin”⁵. Totodată, se cere predarea giaizelei cuvenite la visterie, motivindu-se că „pînă acum giaizeaua obișnuită era suma de bani care se preda mereu la visteria haremului meu imperial (*hazine-i enderun-i humaiun*) și nu s-a văzut pînă în momentul de față ca ea să fi fost făcută havalea⁶ pentru cheltuielile miriei”.

Porunci similare apar și în documentele emise mai tîrziu decît cele menționate⁷.

O problemă importantă ridicată de datele condiciei este aceea a cantității de zahera cerută de Poartă în intervalul de un an și patru luni. Determinarea lor prezintă însă dificultăți, datorită faptului că uneori cantitățile apar globale, iar altele defalcate pe cetăți sau grupuri de ștîi, aflate în diferite părți. De aceea, revenirea asupra aceleiași cantități de zahera, sub o formă sau alta, îngreunează urmărirea ei în diferite firmane. Pe de altă parte, simultan cu obligațiile curente, se emiteau adeseori porunci și pentru procurarea de zahera în contul anilor din urmă.

Pentru a putea preciza cantitățile și felurile de zaherele impuse de Poartă în intervalul cuprins în condică, am analizat doar firmanele prin care se cer cantități noi de zaherele, lăsînd la o parte cele care se referă la urgentarea procurării și expedierii lor la destinație.

Pentru mai multă claritate și mai ușoară înțelegere, am socotit potrivit să prezint schemele de mai jos, cu elementele esențiale cuprinse în firmanele privind problema zaherelei :

¹ Kila a fost o măsură de cantitate folosită îndeosebi pentru cereale. Ea diferă de la o regiune la alta și de la o perioadă istorică la alta. Vezi și mai departe pentru unele detalii, p. 410

² Cf. doc. nr. 76.

³ Cf. doc. nr. 82.

⁴ Adică a zaherelelor cerute în contul giaizelei (vezi doc. nr. 76 și 82).

⁵ Din 15 oct. 1787 (3 Muharrem 1202), cf. doc. nr. 108.

⁶ Havale = a trece pe seama cuiva ceva.

⁷ Cf. doc. nr. 76, 82, 96, 108 s.a.

I. Grîul (hînta) cerut în intervalul 13 dec. 1787 – 16 apr. 1788

Nr. crt.	Cantitatea	Data	Nr. doc.	Destinația	Condițiile de plată	Observ.
1	50 000 kile de Istanbul	21 febr. 1787 (3 Džumadi I 1201)	23	La Isaccea, pentru hotare : 20 000 kile pt. Hotin, 30 000 kile pt. Bender (doc. nr. 43). Ulterior intervin modificări.	30 de aspri (<i>akce</i>) kila cu transportul. Din pe seama voievodului <i>uhd. nde olan emval-i mirieden</i>) adică din visteria Moldovei.	
2	100 000 kile <de Istanbul>	17 aug. 1787 (3, Zi'l-ka'de 1201)	76	La hambarele din Isaccea. 60 000 pt. Bender, 40 000 pt. Hotin (doc. nr. 108)	30 de aspri kila, cu transportul. Din găizeaua obișnuită <i>djaize-i mu'tadeden</i> .	Se anualează cererea de plată din găizea poruncindu-se ca plata lor să se facă din „ajutorul de război” (<i>Seferie akcesi</i>) ¹
3	89 833 kile <de Istanbul>	25 aug. 1787 (11 Zi'l-ka'de 1201)	82	57 500 kile la Bender 32 333 kile la Hotin	30 aspri kila, cu transportul. Din găizea.	
4	40 000 kile <de Istanbul>	19 sept. 1787 (6 Zi'l-hidjje 1201)	96	Această cantitate a pare din adaosul respectiv la 32 333 kile destinate pt. Hotin totalul fiind 72 330 kile.	30 de aspri kila, cu transportul. Din găizea	

Total : 279 833 kile, din care se vor scădea 60 000 kile cerindu-se în loc 90 000 de kile de orz². Deci totalul grîului cerut a fost de 219 833 kile.

Se știe în general că în cadrul Imperiului otoman erau în uz mai multe feluri de *kile* : de Istanbul, de Kütahia, de Brăila și.a. În ceea ce privește kila de Istanbul, aceasta oscila între 18–22 ocale, știindu-se totodată că ocaua echivala cu 1,281 kg.

Într-un document turcesc din 1808 (1223 h.) referitor la transportul de zaherele pe malurile Dunării, se socotește și cu media de 20 ocale pentru fiecare kilă de Istanbul³.

După acest din urmă calcul, 279 833 kile de Istanbul echivalează cu 4 396 660 ocale sau 5 631 121,460 kg, deci peste 5 630 tone.

Cum o kilă de Istanbul grîu costa, cu transportul, 30 de aspri (*akce*) înseamnă că valoarea întregii cantități se ridică la 6 594 990 de aspri sau 55 000 piaștri (*guruş*), un piastru fiind egal cu 120 de aspri, aşa cum rezultă din calculele care se pot efectua pe baza indicațiilor cuprinse în doc. nr. 25 din 8 martie 1787 (18 Džumadi I 1201).

¹ Cf. doc. nr. 108 din 15 oct. 1787 (3 Muharrem 1202).

² Cf. doc. nr. 135.

³ Cf. doc. nr. 26 339 din Fondul Manuc bei, Muz. ist. oraș. Buc.

II. Orzul (şur) cerut în intervalul 13 dec. 1786 — 16 apr. 1788

Nr. crt.	Cantitatea	Data	Nr. doc.	Destinaţia	Condiţii de plată
1	84 525 kile de Istanbul	10 ian. 1787 (21 Rebi II 1201)	19	La Isaccea pentru hotare. În doc. nr. 43 pt. Bender	Cu 20 de aspri (akce) kila cu transportul. Din banii de mi ie afăra pe seama voievodului (<i>uhdende olan emval-i mirieden</i>) adică din visteria Moldovei
2	50 000 kile de Istanbul	21 febr. 1787 (3 Djumadi I 1201)	23	La Isaccea pentru hotare. În doc. nr. 43 pt. Hotin	
3	33 332 kile <de Istanbul>	25 aug. 1787 (11 Zi'lka'de 1201)	82	26 666 kile la Bender 6 666 kile la Hotin	În contul giaizelei obişnuite. (<i>Djaize-i mu'tadeden</i>). Cu prețul de mirie, adică 20 aspri kila.
4	90 000 kile <de Istanbul>	21 nov. 1787 (10 Safer 1201)	135	La Isaccea	Din ajutorul de război (<i>Seferie-akcesinden</i>). Cu prețul de mirie, adică 20 aspri kila.
5	7 410 kile de Istanbul	21 dec. 1787 (11 Rebi I 1201)	148	La Hotin, pentru întreținerea oștilor de acolo (<i>la'inat</i>).	Din tributul Moldovei (<i>Bogdan djiziesi malından</i>) cu prețul curent de miele adică 20 aspri kila.

Total : 265 267 kile = 5305 340 ocale sau 6 796 140,540 kg deci mai mult, de 5 796 tone.

Pe de altă parte, încă 120 000 de kile de Istanbul orz urmau să fie încărcate în 12 corăbii spre a fi trimise la Poartă, după *nevruz*¹ care coincide cu 21 martie, deci tocmai cînd criza de cereale începea să se manifeste tot mai mult.

De asemenea, la 4 apr. 1788 (27 Djumadi II 1202) se porunccea procurarea a încă 2 000 de kile de orz socotit după kila de Brăila².

Totalul general de orz impus de Poartă în intervalul amintit se ridica deci la 407 267 kile de Istanbul, sau la 8 145 340 ocale, sau mai mult de 10 434 tone. Știindu-se că o kilă de Istanbul orz costa, la prețul de mirie, 20 de aspri (akce), socotit astfel, valoarea orzului cerut se urca la 8 145 340 aspri sau circa 67 877 piaștri (*gurus*).

¹ Cf. Doc. nr. 182 din 9—18 mart. 1788 (Djumadi II 1202).

² Cf. doc. nr. 197 (f. 86). Kila de Brăila difereea de cea de Istanbul. Într-un document din anul hegirei 1233 (1818/19) se precizează că 1812 kile de

III. Făină (dakik) cerută în intervalul 13 dec. 1786–16 aprilie 1788

Nr. crt	Cantitatea	Data	Nr. doc.	Destinația	Condițiile de plată
1	49 166 kile de Istanbul	10 ian. 1787 (21 Rebi II 1201)	19	La Oceakov (Ozu)	Cu 50 de aspri (<i>akce</i>) kila, cu saci și cu transport, din banii de mirie aflați pe seama voievodului (<i>uhdende olan emval i mireden</i>) adică din visteria Moldovei.
2	43 166 kile <de Istanbul>	(25 aug. 1787 (11 Zil-i-ka'de 1201)	82	20 000 kile la Bender 23 166 kile la Hotin	În contul giaezelei obișnuite (<i>djaize-l mu'tad' den</i>), la prețul de mirie, deci cu 50 aspri kila,
3	27 299 kile de Istanbul	21 dec. 1787 (11 Rebi I 1202).	148	La Hotin	Din tributul Moldovei (<i>Bogdan giziesi malindan</i>). Cu prețul de mirie, deci cu 50 aspri kila,

Total : 119 631 kile de Istanbul sau 2 292 620 ocale sau 2 936 846,220 kg, deci aproape 2 937 tone.

Intrucât o kilă de Istanbul făină costa 50 de aspri (*akce*), de aci rezultă că întreaga cantitate valora 5 981 550 aspri sau circa 60 000 de piaștri (*gurus*).

IV Griful rișnit (*bulgur*) cerut în acest interval a fost de 10 000 de kile, pentru Ismail „în contul tributului Moldovei”¹.

Cererea de a se expedia cantități mari de zaherele determina ca în Moldova să se resimtă puternic lipsa de cereale.

De altfel, în timpul războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787—1792 masele populare din Moldova au opus rezistență dărăfață de obligațiile silite ale Porții. Fuga era principala formă de manifestare a opozиiei lor.

Mulți dintre locuitorii Moldovei se înrolau în armata rusă², o ajutau cu provizii sau sub alte forme³, contribuind astfel efectiv la slăbirea forțelor otomane și la înfrângerea lor.

Brăila cintăreau că 20 000 kile de Istanbul. (Cf. doc. nr. 2 din dos. LXXVIII 2, fondul M. Kogălniceanu, Așez. „N. Bălcescu”). În acest caz kila de Brăila apare de 11 ori mai mare decât kila de Istanbul.

¹ Cf. doc. nr. 20 din 12 ian. 1787 (23 Rebi II 1201).

² Cf. A. Vianu, *Note privitoare la participarea voluntarilor români la războiul rusoaustro-turc (1787—1792)*, în „Analele Româno-Sovietice”, nr. 3/1956, p. 97—111.

³ Cf. I. V. Semenova, *Участие молдавского народа в русско-турецкой войне 1787—1791 гг.* În „Ученые Записки” (seria istorică) tom. VI, Chișinău, 1957, p. 67—98.

În multe porunci este amintită criza de cereale și de bani¹. Astfel, în firmanul din 18 ian. 1788 (*9 Rebi II 1202*) se spune: „vorbești despre situația că în momentul de față, adunindu-se în Moldova multă oaste pentru paza țării, e criză de zaharea”².

Deși sultanul recunoaște acest fapt în numeroase documente, totuși cere să se depună eforturi, motivând că „sunt vremuri exceptionale”.

Cu toată criza de cereale, prin firmanul din 16 ian. 1787 (*29 Șa'ban 1201*) aflăm că voievodul Alex. Ipsilanti expediase deja, pînă la acea dată, o parte din zahereaua cerută, pregătind de asemenea și restul. „De cînd ai ajuns acolo — se spune de pildă în acest firman — datorită griji pe care ai avut-o pentru pregătirea și expedierea zaherelei mai sus amintite³, scriii și faci cunoscut precum că, pînă la sosirea acestei porunci ilustre, ai descărcat la schelele Isaccea și Reni (*Timarabad*) 27 500 kile grâu și 37 000 kile orz, că cea mai mare parte din aceste cantități ai predat-o intendențului de hambare (*anbar-emini*), iar o parte⁴ a fost expediată încarcindu-se în caiace, iar restul, 17 665 kile grâu și 101 525 kile orz, a rămas în Moldova, urmînd ca și această zaharea rămasă să fie transportată la cetățile mai sus amintite (Bender și Hotin) aşa cum va fi dată porunca”⁵.

Tot astfel, în firmanul din 14 martie 1788 (*6 Djumadi II 1202*) se arată că domnul raportase pregătirea, pînă la această dată, a: 72 333 kile grâu, 23 166 kile făină, 28 191 kile orz, în timp ce domnul Țării Românești procurase: 24 667 kile grâu, 46 333 kile făină și 13 334 kile orz⁶.

De asemenea, un oarecare Mehmed cumpărase cu 10 000 de guruși: 51 71 kile grâu, 500 kile făină și 1190,50 kile orz⁷.

Semnificativ este faptul că pentru a-l stimula pe domn Poarta îl și finanță, la nevoie, cerîndu-i să-și îndeplinească obligațiile asumate. Astfel, în urma arzumahzarurilor trimise de Alex. Ipsilanti despre lipsa de cereale și de bani, i se dau 75 000 de piaștri (*guruș*) pentru procurarea celor 90 000 de kile de orz⁸.

Pe de altă parte, statul feudal otoman folosea diferite mijloace pentru respectarea anumitor obligații socotite „tradiționale”. Tocmai pentru menținerea și îndeplinirea lor la termen, Poarta era dispusă să avanseze sume însemnate de bani. Astfel, în firmanul din 21 dec. 1787 (*11 Rebi I 1202*) se arată că, întocmai ca și în anii precedenți, și în anul hegirei 1202⁹, domnul Moldovei trebuia să procure pentru ostașii din Bender: 27 299 kile de făină (*cu kila de Istanbul*) și 7 410 kile orz „în contul tributului Moldovei”¹⁰.

¹ Cf. doc. nr. 69, 156, 202 §. a.

² Cf. doc. nr. 156.

³ Este vorba de 50 000 kile grâu și 134 525 kile orz.

⁴ 4 835 kile orz și grâu.

⁵ Cf. doc. nr. 63.

⁶ Cf. doc. nr. 184.

⁷ Cf. doc. nr. 184.

⁸ Cf. doc. nr. 151, 156.

⁹ 1202 H. = 13 oct. 1787 — 1 oct. 1788.

¹⁰ Conf. doc. nr. 148.

Domnul cere ca țara să fie scutită de această obligație, dar i se poruncește să nu arate „nici un motiv de întârziere”¹.

După cum rezultă din alte firmane, Hotinul și Benderul se numărau printre „cele cinci cetăți” (*Kale-i hamse*)², iar plata soldelor (*mevagib havalatı*) ostașilor și ofițerilor de acolo era trecută în seama tributului țărilor romîne, reprezentînd un fel de „apanagiul vechi” (*hass-i kadîm*) al comandanților turci³. Într-o altă împrejurare i se ceruse voievodului să achite muhafizului de Hotin, în patru rate, 10 000 de piaștri, făcîndu-se „havalea” tot din tributul Moldovei⁴.

La arzumahzarul lui Ispilanti de a se anula această obligație, i se răspunde că : „dar potrivit condicilor, cele 10 000 de piaștri, care se predau anual, în patru rate, din tributul vilaietului Moldovei (*vilaiet-i Bogdan gizesi malîndan*) către vizirii mari și beilerbeii generoși, care sunt muhafizi de Hotin, reprezentă apanagiul lor din vechime (*hass-i kadîm*)”. De aceea se cere domnului să achite atît soldele ostașilor din Bender și Hotin cît și „drepturile de apanagi” (*hass*) ale muhafizului de Hotin care se pretinde a fi un apanagiul vechi al acestuia (*hass-i kîdîm*)⁵. În același firman se mai arată că asemenea havalele din haraciul Moldovei se făceau și pentru alți demnitari otomani din alte cetăți ca : Ismail (3 400 piaștri), Vidin (6 000 piaștri) și.a.

De aici se poate deduce că unele havalele nu erau obligații aparte, ci reprezentau o parte din haraciul global plătit de țările romîne și perceput sub cele mai diverse forme.

Respectarea acestor havalele avea o deosebită semnificație politică și juridică din punctul de vedere al intereselor Imperiului otoman.

În primul rînd, ea însemna accentuarea dominației otomane în țările romîne, căci asigurarea veniturilor unor demnitari turci direct din tributul Moldovei nu făcea altceva decît să adîncească aici sistemul de administrație specific otomană. Aceste hass-uri ale demnitarilor turci amintesc de fapt de feudele militare speciale numite hass-uri din provinciile otomane propriu-zise. Deosebirea constă în aceea că în hass-urile din celelalte provincii, feudalii slujbași își percepeau personal, sau prin trimișii lor, drepturile cuvenite, pe cind în țările romîne aceste drepturi erau percepute din haraciul acestora și prin mijlocirea domnilor.

În al doilea rînd, asigurînd din Moldova veniturile unor demnitari și ostași, aflați în afara hotarelor ei, Imperiul otoman îi legă de fapt de această țară, obligîndu-i, indirect, să se intereseze de soarta izvoarelor lor de venituri.

Tocmai din considerentele mai sus amintite Poarta se oferă să-i avanseze domnului Al. Ispilanti 10 000 de piaștri din vîstieria otomană, în vederea îndeplinirii acestor obligații „numai ca obiceiul să nu fie călcat”⁶.

¹ Cf. doc. nr. 175 din 2 martie 1788.

² Ele erau, pe cît se pare : Hotin, Bender, Ismail, Vidin, Oceakov.

³ Cf. doc. nr. 168 din 22 ianuarie 1788 (*13 Rebi II 1202*).

⁴ Cf. doc. nr. 129.

⁵ Cf. doc. nr. 129.

⁶ Cf. doc. 168.

De fapt, obiceiul de a se trece în seama tributului țărilor române plată soldelor oștilor aflate la cetățile mai importante de la serhaturi se instituise încă de mult¹.

Din numeroase firmane rezultă că la cererea armatelor turcești din Moldova de a li se da orez, capucănele domnului raportau Porții lipsa acestui aliment în țară, cerind procurarea lui, ca și cafeaua, din alte părți². Potrivit dispozițiunilor Porții, domnul avea obligația de a procura orez numai pentru oastea de cavalerie, și numai o treime din cantitatea necesară, restul fiind înlocuit cu grâu rîșnit, zis „bulgur”.

Transportul zaherelei și diferitelor materiale se făcea fie la schelele ca Isaccea, Brăila, Galați sau Ismail, fie direct la cetățile Hotin, Bender și.a. Dintr-o serie de firmane rezultă că domnul cerea adeseori schimbarea locului de descărcare a cerealelor. Astfel, el a cerut ca zaharea Oceakovului să fie transportată la Galați și Brăila „pentru ca raiaua să nu fie supărată” și primește act de învoie în acest sens³.

De asemenea, el cerea cîteodată să se transporte direct la Hotin și la Bender zaharea acestor cetăți, în loc să se descarce la Isaccea sau în altă parte.

Acestea sint cîteva din problemele care se ridică în legătură cu ches-tiunea zaherelei.

2) *Cherestea*. Unul din produsele mult cerute de turci era și cherestea sub diferitele ei forme. Ea se utiliza atât pentru construcții, la Istanbul, cit și pentru fortificarea unor cetăți de la hotarele imperiului. De asemenea, și pentru construirea corăbiilor, a podurilor și tunurilor etc. se folosea tot lemnul adus din țările române.

Cererea de cherestea creștea și mai mult în perioadele de război. În condiță se dău multe detalii cu privire la dimensiunile, ca și la volumul cherestelei cerute în diferite ocazii. Dar stabilirea cantităților de cherestea cerute sau expediate de Moldova prezintă de asemenea o serie de dificultăți, dispozițiile suferind unele schimbări. Adeseori nici nu se specifică numărul de scinduri sau grinzi, poruncindu-se doar ca să fie satisfăcute cererile diferenților comandanți de cetăți ale imperiului.

Plata cherestelei procurate din Moldova se făcea fie direct de cei care solicita astfel de materiale⁴, fie din vîstieria otomană⁵. De vele mai multe ori însă era lăsată pe seama tributului Moldovei⁶.

De relevat că, în principiu, slujbașii turci nu puteau cere nimic din țările române fără a prezenta rapoarte la Constantinopol, de unde se emiteau porunci, într-un sens sau altul, atât domnilor, cit și demnitărilor respectivi, specificindu-se și condițiile de plată.

¹ Cronicarul otoman Mehmed Raşid (sec. al XVIII-lea) relatează că în anul hegirei 1129 (16 dec. 1716 – 4 dec. 1717), făcindu-se havalea, din haraciul țărilor române, plată în bani și zaharea a soldelor oștilor aflate la paza Hotinului, se cerea ca din haraciul Moldovei să se trimită acolo 40 617 guruși, iar din cel al Țării Românești 40 000 de guruși. (Cf. M. Raşid, *Tarih* [Istorie], Istanbul, 1865 (1282), vol. V, p. 121).

² Cf. doc. nr. 129.

³ Cf. doc. 26 și 42.

⁴ Cf. doc. nr. 50, 51, 134, 192 §. a.

⁵ Cf. doc. nr. 204.

⁶ Cf. doc. nr. 30, 64, 68, 111, 122, 140, 166, 196 §.a.

Acest sistem reprezenta de fapt una din principalele forme de evidență și control, întrucât documentele prezentate de domni, prin intermediul capucinilor, erau înregistrate, de la caz la caz, în condicile de tribut, de găizea și-a.

Pe de altă parte, se obișnuia ca din materialele impuse, în cazul de față cherestea, o treime să fie lăsată pe seama voievodului Moldovei și două treimi pe seama celui din Tara Românească, urmând ca valoarea celor expediate să fie trecută în contul haraciului. Acest procedeu se numea „regula unei treimi și a două treimi” (*sülüs ve sülüsan kaidesi*) și se aplica adeseori nu numai în cazul cherestelei¹.

Astfel, în firmanul nr. 196 se specifică faptul că „s-a dat iradea pentru a se transporta în grabă din țara Moldovei și Tara Românească, potrivit regulei unei treimi și a două treimi, restul materialelor necesare podului de la Silistra”.

După cum rezultă din analiza firmanelor prezentate, materialele lemnăsoase de proveniență moldovenească erau folosite îndeosebi pentru postamente și roți de tunuri, pentru căruțe de campanie, sau poduri ca și pentru fortificarea diferitelor cetăți. În firmanul din 8 martie 1788 (30 Djumadi I 1202) se specifică chiar că „cheresteaua pentru tunurile din Bender se ia din Moldova”².

Domnii țărilor romîne erau adeseori obligați să pregătească și aşezările *tonbaz-uri* care erau niște pontoane speciale pentru construirea de poduri pe ape. Astfel, în porunca din 28 ian. 1788 (19 Rebi II 1202) se cereau din Moldova 14 tonbazuri de acest fel, iar din Tara Românească se expediase să dea 26 de tonbazuri³.

În ceea ce privește construirea de șalupe, galere și alte feluri de vase pentru Imperiul otoman, aceasta era o obligație veche pentru Moldova și Tara Românească⁴.

Uneori se dădeau porunci ca ele să fie construite în contul găizelei⁵, dar ulterior se revenea asupra firmanelor de acest fel, tot pe considerentul mai sus analizat, cerindu-se ca ele să fie plătite din „ajutorul de război”⁶. Alteori, plata unei construcții navale (de pildă, șalupe) se lăsa pe seama *haraciului* Moldovei (*Bogdan giziesi malindan*), o șalupă lungă de 22 de coti (zira') valorind circa 2 000 de piaștri⁷.

3) *Salahori* (cerahor). Trimiterea de lucrători și de meșteri pentru diferite munci, în vederea întăririi unor cetăți, ocupă de asemenea un loc important printre obligațiile impuse țărilor romîne de Imperiul otoman. În preajma și în timpul războiului rusoaustro-turc dintre anii 1787–1791, cererile de salahori au crescut tot mai mult. Astfel, prin firmanul din 9 februarie 1787 (20 Rebi II 1201) se poruncește trimiterea a 2 000 de salahori în vederea fortificării cetății Oceakov (nr. 25).

¹ Cf. doc. nr. 173, 196 §.a.

² Cf. doc. nr. 173.

³ Cf. doc. nr. 153.

⁴ Cf. doc. nr. 71, 83, 94, 125, 127, 140 §.a.

⁵ Cf. doc. nr. 89 din 27 aug. 1787.

⁶ Cf. doc. nr. 107.

⁷ Cf. doc. nr. 83, 94.

Dar, în urma mahzarurilor prezentate de capucinile de la Poartă, precum că nu pot fi pregătiți cei 2 000 de salahori, numărul lor a fost redus la 250 pentru Moldova și la 500 pentru Țara Românească „potrivit regulei unei treimi și a două treimi”, restul pînă la 1250 urmînd să fie recrutați de către comandanții turci¹.

Ei urmău să lucreze pe lîngă inginerii francezi care veniseră prin părțile Oceakovului și Benderului², ca urmare a apropierii politice dintre Franța și Imperiul otoman, datorită alianței ruso-austriice din perioada amintită.

Întreținerea acestor salahori cădea tot pe seama domnilor, în contul haraciului (*gizie*), și după regula treimilor. Astfel, în firmanul din 27 martie 1787 se spune: „Tu care ești voievodul suszis al Moldovei, să scoți din țara Moldovei și să trimiți la cetatea mai susamintată (Oceakov) 250 de neferi salahori (cerahor), cu condiția ca plata lor cuvenită să fie socotită în contul tributului Moldovei (*Bogdan gizesi malından*). De asemenea, să predai intendentului de binale (*bina emini*) de acolo (din Oceakov) și cei 8 333 de piaștri (*gurus*) și 40 de aspri (*akce*), care reprezintă o treime din suma de 25 000 de piaștri, necesari pentru 60 de zile, fiecare din cei 1250 de neferi primind cîte 40 de aspri”³. Din textul aceluiași firman mai rezultă și faptul că deși domnul Moldovei trimitea doar 250 de salahori, pe lîngă cei 500 din Țara Românească și alți 500 adunați de prin părțile Tonbasari, Bugeac, Akkerman, el urma totuși să întrețină 417 lucrători în loc de 250⁴ fiind silit să expedieze o treime din suma totală de 25 000 piaștri. Potrivit regulei treimilor, rezultă că și domnul Țării Românești trebuia să achite 16 666 piaștri și 60 de aspri pentru 733 de salahori în loc de 500.

De asemenea și pentru fortificarea cetății Hotin se cereau 333 de lucrători⁵. Adeseori nici nu se specifica numărul salahorilor ceruți sau prezentați într-o cetate sau alta⁶.

După cum se vede, locuitorii din Principate erau siliți să participe la întărirea unor cetăți mărginașe, întreținerea salahorilor respectivii căzînd tot pe seama domnilor, de obicei în contul haraciului.

Acest fapt lipsea țările romîne de un număr însemnat de brațe de muncă și sume importante de bani, îngreunînd tot mai mult starea lor economică și financiară. Ca atare, Al. Ipsilanti tergiversează adeseori scoaterea lucrătorilor ceruți, precum și trimiterea banilor de întreținere. Așa se explică numărul mare de porunci din condică, referitoare la urgențarea trimiterii salahorilor și sumelor necesare.

Turcii se interesau deopotrivă și de starea hambarelor din diferite cetăți ca și de starea poștelor (*menzil*). De cele mai multe ori construirea sau repararea lor cădeau tot în seama domnilor. De pildă, la 30 noiembrie 1787 (19 Safer 1202) i se cere lui Al. Ipsilanti să construiască niște ham-

¹ Cf. doc. nr. 25.

² În această vreme la Oceakov se afla, de ex. inginerul francez De Lafitte (Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 99).

³ Cf. doc. nr. 25.

⁴ Cf. și doc. nr. 59 din 2 iunie 1787 (15 Sha'ban 1201).

⁵ Cf. doc. nr. 38.

⁶ Cf. doc. nr. 39.

bare la Reni (*Timarabad*), „cu condiția că cheltuielile vor fi date din partea miriei, după terminare”¹.

De asemenea, la 19 dec. 1787 (*9 Rebi I 1202*) se mai poruncește ca, cercetindu-se starea podului de la Isaccea, să se pregătească materiale, 150 de salahori, 40 de meșteri podari, „cu condiția de a fi plătiți din tributul Moldovei”².

4) *Oi (agnam)*. Achiziționarea de oi, miei și carne, fie pentru Poartă, fie pentru oștile din diferite cetăți învecinate țărilor române, reprezenta fără îndoială una din obligațiile care apăsa greu pe umerii populației. Nici numărul oilor cerute sau expediate într-un anumit interval de timp nu poate fi determinat cu exactitate. Cert este însă faptul că în perioada la care se referă condica cererile de oi ale Porții nu erau mai puține ca în alte împrejurări.

Din condică reiese că la 9 febr. 1787 (*20 Rebi II 1201*) domnul primise porunca de a achiziționa 10 000 de oi pentru serascherul de Ismail, iar la 17 aug. 1787 (*3 Zîl'-ka' de 1201*) i se dăduse firman să procure încă 20 000 de oi pentru alte cetăți, „cu condiția de a fi socotite în contul tributului Moldovei”³. Dintr-o altă poruncă aflăm că, spre deosebire de alți ani, Al. Ipsilanti expediase în 1787, pînă la sfîrșitul lunii septembrie, 117 000 de oi, pregătind totodată și oile necesare pentru iarnă. În legătură cu aceasta, aducîndu-i-se elogii, i se arată că „efortul și străduința ta în ceea ce privește trimiterea de oi mai multe, față de anii trecuți, pentru nevoile Porții — fericirii s-au manifestat din abundență. Ne gîndim că zelul și devotamentul tău în toate privințele și îndeosebi în privința expediierii diferitelor feluri de cereale și oi vor fi de cîteva ori mai mari decît ale predecesorilor tăi”⁴.

Zelul depus de Al. Ipsilanti în vederea îndeplinirii poruncilor emise de Poartă ca și elogiile care i se aduceau în această privință ilustreză pe deplin faptul că domnul și alături de el clasa boierească din Moldova colaborau cu turcii în exploatarea maselor populare, găsind un limbaj comun cu feudali otomani în scopul realizării intereselor lor materiale, de clasă.

Uneori, cererea de oi se baza tot pe regula treimilor, iar plata se făcea din vîstieria Porții, cu scopul de a folosi haraciu în alte împrejurări. Astfel, între 29 ian.—7 febr. 1788 (*evahir Rebi II 1202*) i se poruncește domnului ca, pe lingă cele 13 333 ocale de untdelemn (*rugansade*) din totalul de 40 000 de ocale, să pregătească, pentru oastea care urma să sosească într-acolo, și 1 333 de miei din cei 4 000, „dat fiind obiceiul de a se procura o trcime (*süllüs*) din Moldova și două treimi (*sülüssan*) din Tara Romînească”⁵.

Se cerea de asemenea ca Poarta să fie informată asupra prețului curent al mieilor în Moldova „pentru ca, după ce mieii vor fi transportați la Isaccea, costul lor să fie achitat în întregime capuchehaielelor aflați aici” (adică la Constantinopol).

¹ Cf. doc. nr. 137, 150, 169 §.a.

² Cf. doc. nr. 147.

³ Cf. doc. nr. 53, 75, 77 §.a.

⁴ Cf. doc. nr. 98.

⁵ Cf. doc. nr. 152.

Într-o altă împrejurare, i se dă firman lui Al. Ipsilanti precum că saigii numiți de Poartă să procure un număr de 40 000 de oi¹.

Moldova nu putea desigur să facă față atitor cereri. De aceea domnul scrier mahzaruri precum că din lipsă de bani nu poate achiziționa un număr de 20 000 de oi, cerute. Dar pentru a le procura numai și numai din Moldova, marele vizir exercită presiuni asupra lui Al. Ipsilanti, avansându-i o dată 7 500 de piaștri² iar altă dată 12 500 de piaștri³, în acest scop, deci cîte un piastru de oaie, în timp ce ele se vindeau cu cîte 2 piaștri⁴.

În privința plății oilor din giaizea se observă aceeași revenire ca și în cazul zaherelei sau cherestelei, poruncindu-se ca ele „să fie plătite din ajutorul de război (*seferie akcesinden*)”⁵.

Adeseori se apela și la vistieria Moldovei. Astfel, trimițîndu-i-se 7 500 de piaștri pentru achiziționarea a 20 000 de oi amintite mai sus, se poruncește totodată ca restul „să fie socotit din banii miriei aflați pe seama ta”, adică din vistieria Moldovei⁶.

În legătură cu achiziționarea de oi se ridică și problema gelepilor⁷, care le procurau și le duceau în diferite părți ale Imperiului otoman. Desi, potrivit unor firmane vechi, ei erau scutiți de orice dări și impozite cînd plecau în afara țărilor romîne, totuși, ei erau adeseori persecuati de demnitarii otomani fiind impuși la diferite taxe. De aceea, ori de cîte ori gelepii urmau să treacă dîncolo de hotarele țării, se solicita firmane speciale de oerotire a acestora, dările lor fiind percepute de domni, în cadrul tributului⁸.

5) În condica prezentată un loc important ocupă și problema intrării supușilor otomani din alte părți pe teritoriile Principatelor, de fapt, un vechi deziderat al țărilor romîne.

În senetul din 1783 dat Rusiei de către Poartă pentru țările romîne se prevedea, printre altele, și respectarea acestei interdicții.

„Afară de negustorii purtători de firmane — se spune aici — este interzis locuitorilor din țările învecinate, tuturor ostașilor (*iamak*) și altor persoane de a intra în cele două provincii mai sus-arătate (Moldova și Tara Românească — n. n.) cu intenția de a persecuta raiaua, de a semăna pămînturile acestor raiale, de a însuși vite sau de a le introduce și a le paște”⁹.

De aceea, slujbașii otomani de pe malurile Dunării primeau adeseori porunci în vederea respectării acestei clauze. Cei care mergeau spre Hotin trebuiau să treacă prin Isaccea, urmînd apoi malul stîng al Prutului, iar cei care se duceau spre Bender și Oceakov, trebuiau să treacă prin

¹ Cf. doc. nr. 181.

² Cf. doc. nr. 193.

³ Cf. doc. nr. 194.

⁴ Cf. doc. nr. 193.

⁵ Cf. doc. nr. 181 din 9 martie 1788 (*1 Djumadi II 1202*).

⁶ Cf. doc. nr. 193.

⁷ *Gelcp* = neguțător de oi, de vite și.a. din Imperiul otoman.

⁸ Cf. doc. nr. 1, 3, 10, 11, 12, 67 și.a.

⁹ Cf. D. A. Sturdza, *Acte și documente privitoare la istoria Renașterii României*, vol. I, Buc., 1888, p. 194.

Ismail „pentru ca în felul acesta raiaua să fie ocrotită”¹. Se amintește și de existența unor hatt-i şerifuri emise anterior în acest sens. Domnii, de asemenea, primeau porunci speciale pentru a avea grija „ca nimeni dintre raiaua de serhad să nu pătrundă în Moldova, fără firman și fără misiune”².

Cu toate aceste interdicții, abuzurile nu încetau. Astfel, în firmanul din 19 iunie 1787 (*evail, Şâ'ban 1201*), referindu-se la tătarii de prin pătiile Benderului, se arată că în ciuda dispozițiunilor date în anul 1785 (1199) cu privire la nizamul³ de intrare în Moldova, „unii dintre locuitorii și ostașii (*iamak*) din Bender și din alte părți îndrăznesc să pătrundă în interiorul Moldovei, fără misiune și așezindu-se pe moșiile raielor țării le ară și le seamănă”⁴. Chiar și călărașii trimiși cu misiune, care în mod obișnuit mergeau prin Măcin, treceau prin Silistra, persecutând raiaua din acele părți⁵.

Mai mult decât atât, această poruncă de interdicție era adeseori anulată și prin dispoziții oficiale, țările romîne fiind tratate ca niște „proprietăți personale” ale sultanilor. Astfel, în firmanul dintre 28 februarie 8 martie 1788 (*evahir Djumadi I 1202*), deși se precizează că „interzicerea intrării celor din împrejurimi în țările Valahiei (*Eflak*) și Moldovei (*Bogdan*), fără firman, face parte din nizamul țărilor respective”, se poruncește totuși domnului ca să nu folosească drept pretext interdicția respectivă și să permită stabilirea comandanților și oștilor otomane în Moldova⁶.

6) Cîteva firinane se referă la organizarea comerțului cu cele două Principate în general și cu Moldova în special. Este știut că țările romîne erau considerate un fel de „cămară a Înaltei Porții”, (*Kiler-i amire*). Dar în perioada domniei lui Ipsilanti se simțea nevoia reorganizării comerțului cu țările romîne, mai ales că, după cum se precizează într-un firman, „cea mai mare parte a diferitelor feluri de zaharea se produce în cele două țări mai sus amintite” (Moldova și Tara Romînească).

De aceea negoțul cu ele urma să se facă pe baza anumitor condiții.

În firmanul din 9 iulie 1787 (*evahir Djumadi II 1201*)⁷ se arată că unii negustori otomani ceruseră mai înainte învoie de a intra în Moldova, pentru negoț și li se dăduse permisiune cu următoarele condiții:

a) raiaua nu trebuia să fie „persecutată” și nu trebuia să se ia nimic cu forță, ci cu bani și cu voia raielor;

b) negustorii respectivi nu puteau să locuiască unde voiau, ci „acolo unde urmează să se facă locuri noi de bazar, lîngă schele și în locurile fixate pentru ei”;

c) Se cerea de asemenea ca „ei să nu înființeze acolo cîșlale (*kîşlak*) și să nu-și procure vite sau alte lucruri asemănătoare”;

d) toată zaharea procurată trebuia dusă la Poartă, nepermîtin-
du-se vînzarea ei în alte părți;

¹ Cf. doc. nr. 5, 41 §.a.

² Cf. doc. nr. 41.

³ Nizam = regulă, lege, regulament.

⁴ Cf. doc. nr. 55.

⁵ Cf. doc. nr. 70.

⁶ Cf. doc. nr. 71.

⁷ Cf. doc. nr. 44.

e) negustorii urmau să fie chezași unii pentru alții; pentru a nu săvîrși abuzuri.

f) călcarea condițiilor stabilite prin poruncă atrăgea după sine eliminarea negustorului în cauză din asociatie.

Dar, din pricina faptului că puterea stăpînirii otomane în Principate slăbea tot mai mult, acești negustori își desfăceau totuși mărfurile lor în alte părți, călăind deci una din clauzele esențiale ale învoielii. De aceea se cere domnului ca el însuși să aleagă negustorii de încredere și cu capital bănesc, prezintând numele lor pentru a primi o nouă aprobare în condiții similare.

Se știe de asemenea că pe toată durata dominației otomane, economia Principatelor Române a fost canalizată în direcția agriculturii și creșterii vitelor, îndeosebi oi, iar comerțul lor a constituit multă vreme un monopol turcesc. De aceea, ori de câte ori produsele țărilor române ajungeau la un nivel la care puteau să concureze cu cele otomane din alte părți ale imperiului, atunci producția lor era îngrădită sub diferite forme.

Un exemplu concluzient în această privință îl constituie și interzicerea exportului de tutun (*enfie*) moldovenesc. Astfel, referindu-se tocmai la această concurență în firmanul din 19 apr. 1787 (*1 Regeb 1201*) se poruncează domnului Moldovei: „Să închizi cherhanelele¹ de tutun care vor fi înființate de acum încolo și să depui sforțări și să ai grija ca de azi înainte să nu să mai vîndă în alte părți nicio drahmă (*dirhem*) de tutun (*enfie*) din țara Moldovei”².

Chiar și după pacea de la Küçük-Kainargi (1774), care însemnase un prim pas pe calea îngrădirii monopolului turcesc asupra comerțului țărilor române, se întâlnesc porunci în sensul „să se producă atât cît e necesar pentru raia”³. Asemenea măsuri aveau fără îndoială o influență nefastă asupra ansamblului dezvoltării economice a Principatelor, precum și asupra comerțului lor⁴.

Deși era în continuă slăbire, monopolul turcesc se manifesta totuși adeseori.

7) În condică se găsesc și o serie de documente din analiza cărora reiese că turci se îndoiau de supunerea populației țărilor române. Mai ales în perioadele de război teama lor creștea și mai mult, ceea ce determina luarea unor măsuri de așa-zisa „ocrotire a raiului”, acordindu-se totodată și demnilor anumite privilegii.

Astfel, pe lîngă o serie de elogii, se satisfac dorința lui A. Ipsișlani de a fi numit la Galați un comandant turec, preferat de domn⁵. I se cedează și avuția rămasă de la Al. Mavrocordat Firaris, care fugise în Rusia, lăsînd obiecte în valoare de circa 25 000 de piaștri⁶.

¹ Cherhane = atelier, manufactură (cf. L. Șăineanu, *op. cit.*, II, p. 37).

² Cf. doc. nr. 54.

³ Cf. doc. nr. 54.

⁴ O asemenea poruncă de prohibire a exportului de tutun în Imperiul otoman a primit la 19–28 mai 1787 (*Şa'ban 1201*) și domnul Țării Românești, motivându-se că acest fapt ducea la scăderea veniturilor statului și ale breslelor otomane (cf. Doc. turcești, pachetul III, nr. 232. Bibl. Acad. R.P.R., secția manuscrise).

⁵ Cf. doc. nr. 14.

⁶ Cf. doc. nr. 8, 101 §.a.

Dar în schimbul unor asemenea favoruri i se cerea să aibe grija că raiaua să nu treacă de partea Rusiei și Austriei, în tiințul desfășurării luptelor, pentru a putea asigura cele necesare ostilor otomane¹.

Situația grea a țărănimii moldovene în această perioadă era evidentă. Sultanul însuși recunoștea că: „din pricina unor dări (*tekialif*) raiaua țării a fost necăjită”, iar pentru a motiva greutățile ce vor urma, declară că „în momentul de față, datorită apropierei expediției, ea va fi supărată, de nevoie, cu încă atîtea și atîtea obligații și de aceea ea nu poate fi comparată cu alte raiele”².

Tot cu scopul de a menține dominația otomană în Principate se dădeau adeseori porunci în sensul ca demnitarii, să nu persecute raiaua cerînd, fără firman, dări peste cele rînduite”³. Totuși și în această perioadă oastea otomană din Moldova săvîrșea o serie de abuzuri și devastări.

Astfel, în firmanul din 22—31 oct. 1787 (*evasit Muharrem 1202*) se arată că cu prilejul răascoalei oastei otomane de pe teritoriul Moldovei, izbucnită spre toamna anului 1787, ostașii „au atacat raiaua și afară de faptul că au luat obiectele găsite în locuințele lor, ei au cerut și solda de cîteva ori mai mari, nemulțumindu-se cu cele ce li se dau și au îndrăznit să prade zahereaua trimisă cu căruțe, înainte ca ea să fi fost distribuită”⁴.

Pentru încetarea fărădelegilor fusese nevoie chiar și de intervenția vizirului Ali-pașa, serascher de Ismail, care primise poruncă în acest sens⁵. Unul din motivele revoltei îl constituia și cererea necontenită de orez pentru toată oastea, deși potrivit dispozițiunilor, domnul trebuia să asigure doar o treime din cantitatea de orez necesară numai pentru oaste de cavalerie, așa cum se precizează în alte porunci⁶.

8) O serie de firmane se referă la probleme politico-militare și la războiul cu Rusia și Austria.

Astfel, la 4—14 sept. 1787 (*evahir Zî'l-ka'de 1201*) domnul primește poruncă pentru a recruta, pe lîngă garda sa personală, încă 3 000 de ostași, organizîndu-i în steaguri (*sandjak*) de cîte 20 de oameni⁷.

Un alt aspect al politiciei otomane față de Principate în timpul războiului rusu-austro-turc (1787—1791) îl reprezintă și insistența Portii de a menține Moldova și Tara Românească sub influența ei, recurgînd pentru aceasta la diferite metode de convingere a raielei. Astfel, într-o proclamație dată între 19—28 martie 1788 (*avasit Djumadi II 1202*), recunoscînd „persecutarea raielei țării” sultanul promite, pentru a abate atenția maselor populare de la luptă pentru eliberarea de sub dominația otomană, că „după înlăturarea necazurilor cu Rusia și Austria dările vor fi ușurate, iar populația țării va obține libertate deplină și scutire totală de obligații”⁸. Indiferent de starea de război sau de pace, aceste

¹ Cf. doc. nr. 118.

² Cf. doc. nr. 188, 191 §.a.

³ Cf. doc. nr. 124 din 2—11 nov. 1787 (*evr. Muharrem 1202*).

⁴ Cf. doc. nr. 123, 142 §.a.

⁵ Despre această răscoală vezi și V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III p. 151.

⁶ De pildă în doc. nr. 126.

⁷ Cf. doc. nr. 92 §.a.

⁸ Cf. doc. nr. 188.

promisiuni nu erau însă respectate. De aceea, proclamația dată între 19—28 martie 1788 a fost însotită și de un firman special, emis la 23 martie 1788 (*15 Djumadi II 1202*), prin care se cerea domnului să țină ascunsă, pe cît posibil, proclamația despre promisiunile făcute cu privire la usurarea dărîilor. „Să prezintă ilustră poruncă amintită — se spune în acest firman — numai dacă va fi nevoie, iar dacă nu va fi nevoie, e bine să fie ținută secret”¹.

Pentru precizarea poziției domnului și a clasei stăpînoare în general din Moldova, în perioada războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787—1791, prezintă importanță și o scrisoare a marelui vizir din 7.IV.1788 adresată lui Al. Ipsilanti, cuprinsând mențiuni despre un mahzar al boierilor și reprezentanților clerului din Moldova prin care aceștia își exprimau credința lor față de turci.

„Văzind mahzarul sosit din partea mitropolitului, episcopului și a boierilor țării Moldovei — se spune în acest firman — s-a constatat că în cuprinsul lui se arată devotament și supunere...”². Documentele de acest fel dovedesc trădarea intereselor țării de către clasele feudale din țările române, prin supunerea lor față de turci, fie ca urmare a legăturilor multiple pe care le aveau cu Poarta, fie de teama răzbunării din partea turcilor.

Una din metodele folosite de Poartă pentru asigurarea devotamentului domnului și boierilor de seamă era aceea a ridicării familiilor lor la Constantinopole, ca ostatece. După cum se precizează în firmane, acesta era „un obicei vechi”³. În timpul războiului amintit, problema familiilor unor boieri i-a preocupat mult pe demnitarii turci, pentru a se asigura că nu vor trece de partea Rusiei sau Austriei. De aceea au fost emise o serie de porunci în vederea găsirii unei soluții pentru aducerea familiilor (*harem*) lor la Poartă „fără ca populația să se agite”⁴.

Pentru aceasta domnul era sfătuitor să procedeze cu mult tact⁵. Al. Ipsilanti s-a conformat poruncii, expediindu-și familia sa la Poartă⁶. Dar el raporta mereu că „pentru trimiterea haremului boierilor va fi nevoie de folosirea forței”⁷. De aici rezultă că boierii nu mai voiau să respecte „vechiul obicei”, unii dintre ei fiind de partea Rusiei, iar alții de partea Austriei. În fața acestei opozitii din partea boierilor, toată răspunderea a fost lăsată pe seama domnului. „Tu răspunzi de ei — se spune în firmanul de la incepul anului 1788 — și dacă îți iezi răspunderea că ei nu vor săvârși nimic contrar, atunci și înaltul devlet tot aşa va socoti”⁸.

Evident că această opozitie era manifestarea deschisă a încercărilor unor boieri de a rupe legăturile cu Imperiul otoman și de a trece fie de partea Rusiei, fie de partea Austriei, la momentul oportun. Cert este că

¹ Cf. doc. nr. 189.

² Cf. doc. nr. 200. Este vorba desigur, de mahzarul trimis de boierii filoturci și publicat de V. A. Urechia (vezi *op. cit.*, III, p. 145).

³ Cf. doc. nr. 90.

⁴ Cf. doc. nr. 91.

⁵ Cf. doc. nr. 112.

⁶ Cf. doc. nr. 130.

⁷ Cf. doc. nr. 112, 130, 144 § a

⁸ Cf. doc. nr. 155.

ei au rezistat pînă la 16 aprilie 1788, rupînd astfel cu vechea tradiție de a-și trimite soțiile și copiii la Poartă în caz de război, drept garanție.

9) Destul de numeroase sunt și poruncile care se referă la raporturile Imperiului otoman cu Rusia.

La cererea reprezentantului Rusiei din Constantinopol, sultanul emite la 11 – 20 III 1787 (*evahir Djumadi I 1201*) un firman în care poruncește cadiilor de la Dunăre, precum și domnului Al. Ipsilanti ca negustorii ruși să fie supuși la o taxă vamală de 3% potrivit tratatului dintre cele două țări¹. De asemenea, între 21 – 30 III 1787 (*evail Djumadi II 1201*) se dă firman în privința fugarilor din Rusia în Turcia și invers, cerîndu-se domnului să prezinte numele celor care trecuseră dintr-o parte în alta, spre a fi înapoiati potrivit tratatului de pace din 1774².

Emiterea unor porunci asemănătoare și în deceniile următoare, precum și trecerea unor clauze de acest fel în tratatele de pace arată că situația fugarilor constituia o problemă importantă în cadrul raporturilor rusu-turce, ea afectînd totodată și relațiile țărilor romîne cu cele două puteri.

O parte din firmane privește direct războiul rusu-turc. Astfel, la 15 – 24 aug. 1787 (*evail Zi'l-ka'de 1201*) i se face cunoscut domnului că s-a declarat război Rusiei³.

La 17 aug. 1787 (*3 Zi'l-ka'de 1201*) domnul primește porunca de a nu-i supără pe negustorii ruși care, fiind stare de război, urmau să-și încheie negoțul lor în Moldova și să plece în termen de șase luni⁴.

De asemenea, domnul era obligat să-l trimită înapoi și pe consulul Rusiei din Iași⁵. Pe de altă parte, Al. Ipsilanti și boierii primesc firmane speciale în vederea „ocrotirii” raielei ca ea „să nu treacă de partea Rusiei”⁶.

Al. Ipsilanti era înștiințat și asupra unor manevre militare otomane. Astfel, pe la începutul lunii noiembrie 1787 (*Muharrem 1201*), el este informat precum că împotriva generalului Repnin a fost numit hanul din Cuban, Şehbaz Ghirai. Acesta trebuia să expedieze oști tătare în Moldova, urmînd să fie recrutați încă 10 000 de oameni din sudul Dobrogei (*Deliorman*). Domnul este sfătuit să treacă și el cu oastea sa sub comanda lui Ibrahim-aga, bașbugul oastei turcești din Moldova, cerîndu-i-se în același timp să trimită la Poartă pe boierii pe care-i bănuiește că ar trece de partea Rusiei sau Austriei. Se aminteste îndeosebi de rudele lui Grigore cel ucis (*Maktul*)⁷, care erau partizanii lui Al. Mavrocordat Firaris și de care Al. Ipsilanti se plinsese în alte împrejurări⁸. De asemenea, el primește porunci severe pentru a-i prinde pe ostașii fugari din armata otomană care treceau mai ales prin Galați⁹.

¹ Cf. doc. nr. 29.

² Cf. doc. nr. 33,

³ Cf. doc. nr. 74.

⁴ Cf. doc. nr. 74.

⁵ Cf. doc. nr. 78 din 17 aug. 1787.

⁶ Cf. doc. nr. 100.

⁷ Grigore al III-lea Ghica (1774 – 1777).

⁸ Cf. doc. nr. 132.

⁹ Cf. doc. nr. 117 §.a.

10) Cîteva firmane se referă la raporturile cu Austria, domnul fiind informat asupra politicii otomane față de această țară.

Unele din firmane privesc reglementarea relațiilor comerciale dintre cele două țări, cerîndu-i-se domnului să respecte legile vamale fixate anterior. Pentru negustorii austrieci taxele vamale nu depășeau 3%¹.

În urma declarației din 9 febr. 1788 (*2 Djumadi II 1202*) a Austriei de a se alia cu Rusia și de a-și retrage reprezentantul diplomatic din Constantinopol², sultanul poruncește tuturor demnitarilor de la Hotin, Belgrad, Niș, Ada-Kâle (*Ada-i Kebir*), Vidin, precum și comandanțului turc din Țara Românească să se pregătească de război. Cu acest prilej, se cere și domnului Al. Ipsișlani din Moldova să stea și el pregătit.

Din firmanul emis între 8-17 februarie 1788 (*evl. Djumadi I 1202*) reiese că la data respectivă nu se știa încă dacă oastea otomană, care pornise din Constantinopol, se va îndrepta împotriva Rusiei sau a Austriei, „această hotărîre urmînd să fie luată la Dunăre”³. Aceleași dispoziții date anterior pentru negustorii ruși de a părăsi Moldova în termen de șase luni sunt emise și pentru cei austrieci⁴.

În privința războiului cu Austria, Al. Ipsișlani primește firman să fie gata de a apăra Moldova cu cei 3 000 de ostași pentru organizarea cărora primise porunci speciale⁵. Ultima poruncă în legătură cu austriecii se referă la ciocnirile de la Fălticeni, fiind amintite în scrisoarea marelui vizir adresată la 7 IV 1788 (*1 Regeb 1202*) domnului și muhâṣırului⁶ Iakub-agă, aflat lîngă Al. Ipsișlani⁷.

Din porunca mai sus amintită rezultă că oastea care se ciocnise la Fălticeni cu austriecii, respingîndu-i, era tocmai cea desemnată de domn sub comanda lui Iakub-agă și a cîtorva boieri de încredere. Pentru serviciile aduse Porții el este elogiat în scrisoarea marelui-vizir, ceea ce vine desigur în contradicție cu afirmația că „Al. Ipsișlani a fost prizonier de bună voie”⁸.

Afără de aceasta, domnul Moldovei trimitea și rapoarte la Constantinopol cuprinzînd informațiile culese din Apus cu privire la politica statelor europene atât față de Imperiul otoman, cât și la raporturile dintre ele⁹.

11) „Hotarul lui Halil-pașa”¹⁰ (*Halil paşa Iurdu*).

Firmanul nr. 58 din 19-28 mai 1787 (*evail Şâ'ban 1201*) adresat vizirului Ali-pașa, valiu de Oceakov și serascher prin părțile Ismailului, se referă la așa-zisul teritoriu al lui Halil pașa din nordul și estul Bugeacului,

¹ Cf. doc. nr. 133.

² Cf. doc. nr. 160, 161.

³ Cf. doc. nr. 161.

⁴ Cf. doc. nr. 172.

⁵ Cf. doc. nr. 164, 165 §.a.

⁶ Muhaṣır — aprobat al divanului, delegat (pe lîngă voievod).

⁷ Cf. doc. nr. 199.

⁸ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, Buc., 1938, p. 45.

⁹ Cf. doc. nr. 187.

¹⁰ Halil-pașa apare ca valiu de Siliстра — Oceakov pe la anul 1672 (Cf. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, (ed. Hellert), vol. XI, p. 343 și 389).

teritoriu legat de numele acestui pașă, care apare și ca valiu de Camenița, după 1672¹.

Cu privire la acest teritoriu s-au făcut și cercetări pentru stabilirea limitelor sale geografice, cuprinzând și unele considerații istorice². Limitele acestui pămînt ca și condițiile de sedere a tătarilor în interiorul hotarului respectiv au fost fixate în jurul anului 1670, deși diferențele dintre tătarii bugeceni și moldoveni erau mult mai vechi. Firmanul amintit aduce unele precizări atât în ceea ce privește întinderea acestui teritoriu, cit și mai ales, despre caracterul relațiilor tataro-moldovene din aceste părți.

Aci se arată că din cauza neînțelegerilor dintre tătari și moldoveni fusese delimitată o porțiune de teren, lungă de „32 de ceasuri” și lată de „2 ceasuri”, unde aveau dreptul să locuiască tătarii, dar cu anumite condiții. Această întindere constituia un fel de barieră între moldoveni și tătarii care se aflau în Bugeac, pe teritoriul zis al lui Halil-pașa.

Potrivit poruncilor date anterior, pe pămîntul cuprins în limitele celor 32 × 2 ceasuri, care se întindea între Bender, Sălcuța, Leova, Calinder, Todirești și Geamăna³, tătarii urmau să locuiască „cu condiția de a face numai agricultură și de a paște vite”. Dar ei nu se mulțumeau cu atât și depășeau tot mai mult hotarele stabilite prin firmane.

„Desi era interzisă — se spune într-un firman — înființarea de sate și construirea de case, totuși, locuitorii mai sus arătați, contrar permisiunii, au înființat sate și au construit case în unele locuri ale terenului amintit, persecutându-i pe moldoveni și au îndrâznit să ia unele moșii de ale lor”⁴.

Pentru a se pune capăt acestor abuzuri s-a tinut un sfat între reprezentanții tătarilor și boierii numiți de domnul Moldovei, potrivit firmanului emis între 20 — 29 dec. 1779 (*evasit Zîr-Hidje 1193*)⁵.

După multe discuții contradictorii s-a hotărît ca locuitorii a șapte sate dintre cele ale familiei tătare Orakoglu, aflate în partea numită Hotărnicieni (*Hotarni-djak*), să fie trinisi în Bugeac dincolo de hotarul lui Halil-pașa, iar în teritoriul evacuat, cuprinzând 16 ceasuri din cele 32, să nu intre nimeni dintre bugeceni. De asemenea, din cele 42 de sate ale familiei Yur-Mehmedoglu, 6 sate urmau să fie mutate dincolo de hotarul lui Halil-pașa, iar în restul de 36 de sate locuitorii, tătari bugeceni, urmau să nu primească pe alții din afară.

Pe de altă parte, cei care locuiau pe teritoriul celor 16 ceasuri (Hotărnicieni) trebuiau să plătească domnului Moldovei zeciuială (*öşür*), albinărit (*kovan hakki*), păsunat (*otlak resmi*) și alte dări⁶, — ca și mai înainte.

De remarcat este faptul că turcii căutau să întărească poziția tătarilor pe acest „teritoriu al nimăului”. De aceea, se hotărăște ca „în ter-

¹ Cf. Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul și finutul Lăpușnei*, Buc., 1937, p. XIV.

² Cf. Gh. I. Năstase, „Hotarul lui Halil-pașa” și „cele două ceasuri”, Buc., 1932, 30 pag.

³ Ibidem, p. 21 și urm. și harta.

⁴ Cf. doc. nr. 58.

⁵ În această perioadă în Moldova domnea Constantin Moruzi (30 sept. 1777—29 mai 1782).

⁶ Cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. IX, p. 271—272.

nurile satelor aflate pe locul menționat să nu fie așezată raia moldove nească”.

Tătarii trebuiau să cumpere totul cu bani de la moldoveni (cherestea ș. a.) și să plătească eventualele pagube pe care le vor pricinui moldove nilor, respectând totodată și celelalte condiții.

În caz contrar ei urmau să fie strămutați cu toții și definitiv dincolo de hotarul lui Halil-paşa.

O atare înțelegere s-a încheiat între moldoveni și reprezentanții tătarilor bugeceni între 5 mai—3 iunie din anul 1780 (*Djumadi I 1194*).

Dar tătarii călcau mereu condițiile stabilite. De aceea, între 19—28 mai 1787, sultanul Abdul Hamid I a emis un nou firman, prin care cere ca valiul de Oceakov, vizirul Ali-paşa, să aplaneze aceste neînțelegeri dintre moldoveni și tătari, împreună cu muhafizul de Bender și cu alți demnitari.

Din cele arătate pînă aici se poate desprinde faptul că această condică prezintă importanță pentru cunoașterea unor aspecte ale relațiilor Moldovei cu Poarta otomană, deși cuprind o perioadă restrînsă de un an și patru luni din mai multe secole de dominație otomană.

Cifrele din această condică ne arată că immense cantități de cereale, de oi, de cherestea și alte produse luau drumul Constantinopolului sau al cetăților din jurul țărilor române, iar o serie de măsuri de îngădare a producției și comerțului împiedecau dezvoltarea economică a țărilor române chiar și în această perioadă de slăbire a dominației otomane.

Firmanele cu caracter economic, politic sau militar, cele care precizează cantitățile sau normele de plată ale zaherelei, cherestelei ș. a., sunt documente care oglindesc nu numai situația politică a țărilor române față de Poartă, ci și gradul de exploatare a acestora de către Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

De aceea, publicarea integrală a acestei condiții, ca și a altor izvoare asemănătoare, este fără îndoială utilă și totodată necesară în studiul actual al cercetărilor istorice din R.P.R.

КНИГА ТУРЕЦКИХ ФИРМАНОВ ВО ВРЕМЯ ПРАВЛЕНИЯ В МОЛДОВЕ АЛЕКСАНДРА ИПСИЛАНТИ (1786—1788)

РЕЗЮМЕ

Из ряда турецких книг, имеющихся в библиотеке Академии РНР, автор передает содержание той из них, которая касается выполнения обязательств Молдовы по отношению к Турции за период в 1 год 4 месяца (с 12 дек. 1786 г. по 26 апр. 1788 г.).

Поскольку эта книга (*defter*) содержит корреспонденцию, автор указывает, что она отражает, главным образом, турецкие требования, касающиеся продуктов, которые доставляла Молдова в период австро-русско-турецкой войны (1787—1791).

и, оставляя в стороне документы, содержащие требования ускорить выполнение различных обязательств, вмененных Молдове, особое внимание уделяет фирмам с требованием присылки дополнительных количеств продуктов, приводя в связи с этим несколько синтетических таблиц. Указывается характер и размеры поставок (материалы Молдовы), а также условия их выполнения, как это вытекает из содержания официальных фирмов. Должны были быть поставлены зерно („захеря”), овцы, древесина, мука, чернорабочие и т.д.; выполнялись эти поставки в счет дани, выплачиваемой Молдовой, в счет денег, уплачиваемых господарями при вступлении на трон, в счет налогового фонда Молдовы или Турецкой империи, военной помощи и даже иногда на деньги, посланные господарям самой Турцией, которая, чтобы сохранить „укоренившийся обычай”, часто была расположена пойти на некоторые уступки.

Из анализа этих документов вытекает также, что обязательства Молдовы и Валахии не всегда были одинаковыми; первая часто имела более тяжелые материальные задания на основании применения так называемого правила одной и двух третей (*süllüs ve süllüs an kaidesi*).

Ряд документов касается политических и военных отношений между Россией и Австрией, с одной стороны, и Турцией — с другой, которые в значительной мере определяли и положение Молдовы.

Вывод, вытекающий из общего анализа этих документов, таков, что огромное количество зерна и скота направлялось в Константинополь или в турецкие крепости по соседству с Молдовой; это обстоятельство определяло все большее усиление в стране хлебного кризиса, на который часто жаловались господа и бояре и наличие которого признавалось самим султаном в различных фирманах. Для удержания и в дальнейшем Молдовы в повиновении Турция то прибегает к обещаниям отменить дань после войны, то переселяет семьи некоторых бояр в Константинополь в качестве гарантии их преданности, а также использует в этих целях и другие методы. В коллекции вышеупомянутых фирмов имеются также сведения и о молдаво-татарских отношениях, касающиеся, главным образом, положения татар, живущих на территории, называемой „два часа Халил паша” (*Halil paşa Iurda*).

Подчеркнув важность этих не использованных до сих пор документов, отражающих не только политическую зависимость румынских княжеств от Турции, но и степень их эксплуатации со стороны турок во второй половине XVIII века, автор одновременно указывает на необходимость опубликовать полностью некоторые из подобных коллекций источников.

UN REGISTRE DE FIRMANS TURCS DATANT DU RÈGNE D'ALEXANDRE YPSILANTI EN MOLDAVIE (1786—1788)

RÉSUMÉ

La Bibliothèque de l'Académie de la R.P.R. conserve un certain nombre de registres datant du temps de la domination turque. L'un d'eux, dont traite le présent article, concerne les obligations de la Moldavie envers la Porte pour une période d'un an et quatre mois, du 12 décembre 1786 au 26 avril 1788. Ce registre (*defter*) étant destiné à la transcription de la correspondance, il reflète surtout les exigences de la Porte touchant les produits que la Moldavie était

tenue de fournir pendant la guerre russo-austro-turque (1787 - 1791). Laissant de côté les documents ayant trait aux instances en vue de l'exécution des différentes obligations imposées à la Moldavie, l'auteur s'occupe tout spécialement des firmans par lesquels la Moldavie était invitée à fournir des quantités supplémentaires de produits, que l'on trouve récapitulés dans quelques tableaux synthétiques. L'article indique la nature et le volume de ces obligations, ainsi que le mode de paiement, tels qu'ils résultent du texte même des firmans. Les liaisons consistaient surtout en céréales (*zaharea*), moutons, bois de construction, farine, hommes de peine, etc. Les modalités de paiement étaient fort variées ; ces fournitures étaient imputées tantôt au tribut de la Moldavie, tantôt à la *gialzea* ou don d'heureux avènement des voïvodes, tantôt au produit des impôts de la Moldavie ou de l'Empire Ottoman, ou encore considérées comme contribution de guerre. Parfois la Porte faisait pour ces fournitures des avances de fonds, pour ne pas déroger à « l'usage établi », pour le maintien duquel les dignitaires turcs étaient souvent disposés à faire certaines concessions.

L'analyse de ces documents nous apprend que les obligations de la Moldavie et de la Valachie n'étaient pas toujours de même proportion, les charges imposées à la première étant souvent plus lourdes, par l'application de la règle dite du tiers et des deux tiers » (*süllis ve sülüsankaidesi*).

Une autre série de documents concerne les rapports politiques et militaires entre la Russie et l'Autriche d'une part et l'Empire Ottoman de l'autre, ces rapports affectant en grande partie la situation de la Moldavie.

La conclusion qui se dégage d'une analyse sommaire de ces firmans est que des quantités énormes de céréales et de bétail prenaient le chemin de Constantinople et des villes fortes turques voisines de la Moldavie, ce qui aggravait de plus en plus la pénurie de céréales dont se plaignent souvent les voïvodes et les boîards, et que le sultan lui-même reconnaît dans plusieurs firmans. Pour s'assurer la soumission du pays, la Porte recourt à différents moyens, tels que promesses d'exemption d'impôts après la guerre, déportation à Constantinople des familles de certains boîards comme garantie du dévouement de ceux-ci, ainsi qu'à d'autres méthodes.

La collection de firmans en question contient également quelques indications sur les rapports moldavo-tatars, notamment sur la situation des Tatars du territoire dit les deux heures de Halil-pacha, » (*Halil paşa Turdu*).

Soulignant l'importance de ces documents inutilisés qui illustrent à la fois la situation politique des provinces roumaines par rapport à la Porte et le degré d'exploitation auquel elles étaient soumises dans la seconde moitié du XVIIIe siècle par l'Empire Ottoman, l'auteur insiste sur la nécessité d'une publication intégrale des sources de ce genre.

www.dacoromanica.ro

S T U D I I D O C U M E N T A R E

EDITAREA MONUMENTELOR DE DREPT ALE RUSIEI MEDIEVALE

Studiile istorico-juridice se bucură de o mare atenție în U.R.S.S. Juriștii, istoricii, lingviștii și paleografii colaborează sub diferite forme la editarea și cercetarea vechilor monumente de drept. Atât editarea textelor juridice vechi, cât și studiile de interpretare întocmite asupra acestor texte sunt urmate de largi dezbateri critice, ceea ce face ca studiul izvoarelor istoriei statului și dreptului vechi să formeze un obiect de preocupare stâruitoare și coordonată, iar rezultatele obținute de învățății sovietici să aibă și în acest domeniu de cercetări o remarcabilă valoare științifică.

Necesitatea editării izvoarelor dreptului rus s-a impus învățăților sovietici o dată cu dezvoltarea cercetărilor istorico-juridice bazate pe concepția materialistă a istoriei. Dintre vechile ediții de izvoare ale dreptului rus publicate înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie nu se mai putea folosi decât, dar cu precauție, *Crestomația pentru istoria dreptului rus* întocmită de M. F. Vladimirski-Budanov și apărută în mai multe ediții¹. Aceasta era și cea mai cuprinzătoare ediție de izvoare juridice întocmită pe bazele metodologiei burgheze, cu texte selecționate în așa fel încât să nu pună în adevărata lumină caracterul de clasă al statului și dreptului feudal. Crestomația aceasta, necorespunzătoare cerințelor științei sovietice, devenise și o raritate bibliografică.

I. NOILE EDIȚII ALE PRAVDEI RUSE

Atenția cercetătorilor sovietici s-a îndreptat în primul rînd asupra textelor vechii legiuri care reprezintă dreptul ce s-a aplicat în Rusia kieviană și care este *Pravda Rusă* (*Правда Русская*). În ultimii 200 ani studiile privitoare la această pravilă au avut un caracter oarecum neîntrerupt, cercetătorii vechiului drept rus căutând să studieze sub toate aspectele acest valoros monument juridic. Cercetarea textelor și cuprinsului *Pravdei Ruse* preocupă mai cu seamă pe savanții sovietici care studiază dezvoltarea istorică a societății rusești de la începutul perioadei feudale, deoarece această pravilă oglindăște îndeosebi începuturile organizării feudale pe teritoriile rusești. *Pravda Rusă* a fost principalul monument de drept aplicat în toate regiunile statului kievian în secolele IX-XII. A intrat ca izvor în codificările ulterioare, în *Sudbniul* din 1497 și în cel din 1550, și a exercitat o mare influență asupra dreptului din Polonia și Lituania.

¹ M. F. Vladimirski-Budanov, *Христоматия по истории русского права*, vol. I, ediția a șasea, vol. II III, ediția a patra, Kiev, 1901-1908.

Istoriografia sovietică are la în demință în prezent trei ediții critice ale *Pravdei Ruse*. Există și o ediție școlară¹ a *Pravdei Ruse* publicată în 1940.

Prima ediție critică a *Pravdei Ruse* a fost alcătuită de către profesorul S. V. Iușkov și publicată de Academia de Științe a Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene în 1935 la Kiev². Textele originale ale *Pravdei Ruse* nu s-au păstrat, dar se cunosc manuserise de mai târziu copiate după originale, unele datând chiar din secolul al XII-lea. Ca și alți cercetători, Iușkov constată că *Pravda Rusă* a avut două redacții principale: una scurtă și alta dezvoltată. El clasifică însă manuscrisele *Pravdei* în șase grupe, identificind în *Pravda* dezvoltată patru versiuni diferite după adăugirile treptate aflate în manuscrisele cunoscute. Adincind cercetările sale asupra acestui monument al dreptului rus, Iușkov a publicat în 1950 lucrarea *Pravda Rusă, origina, izvoarele și importanța ei*³. Critica istorică sovietică a respins unele din interpretările propuse de Iușkov⁴, dar n-a contestat valoarea ediției sale în ce privește stabilirea textelor *Pravdei*.

A doua ediție științifică a *Pravdei Ruse* este ediția Academiei de Științe a U.R.S.S. Această ediție a apărut în două volume: în 1940 s-au publicat textele⁵, iar în 1947 comentariile⁶. Lucrarea este remarcabilă prin cercetările minuțioase destinate să pună în lumină caracteristicile și valoarea istorică a acestui monument de drept. Ediția este opera unui colectiv de invatați care au lucrat sub îndrumarea academicianului B.D. Grekov. Cercetând textele și comentariile *Pravdei Ruse*, alcătitorii acestei ediții au scos în evidență eforturile făcute de savanții din ultimele două veacuri pentru înțelegerea acestei legiuri, reținând însă erorile lor de interpretare și explicând conținutul *Pravdei* în lumina concepției materialiste a istoriei. Editând textele și comentariile *Pravdei*, colectivul alcătuit în acest scop de Academia de Științe a U.R.S.S. a reexaminat în primul rînd studiile vechii istoriografii rusești privitoare la această legiuire, începînd cu ale autorilor normandisti ca Pogodin și Karamzin și ale autorilor antinormandisti ca Ivanișev și Leškov. Au fost apoi cercetate studiile reprezentanților școlii istorico-juridice ca Sergheevici, Kolacev, Cicerin, Vladimirschi-Budanov, Diakonov, Maximeiko, Mrocek-Drozdvovski, precum și ale altor autori ca Kliucevski și Pokrovski.

Pentru interpretările bazate pe concepția materialistă a istoriei, ediția textelor și comentariilor *Pravdei Ruse* pe care a publicat-o Academia de Științe a U.R.S.S. a folosit studiile istoricilor marxiști: Grekov, Kocin, Piceta, Romanov, Rubinstein, Strumilin, Tihomirov, Iușkov. Sunt folosite de asemenea cercetările lingviștilor Obnorski, Karaski, Sobolevski și Şahmatov, precum și ale paleografilor, între care figurează în primul rînd Liubimov. Pentru comentariile *Pravdei* au fost folosite îndeosebi interpretările autorilor ruși. S-a făcut excepție pentru trei autori străini și anume: W. A. Maciejowski, autor polon care a consacrat o lucrare de șase volume istoriei dreptului slav, intitulată *Historja prawodawstwa Slawiańskich*, Warszawa, 1856–1865; Goetz, autor german al unei lucrări speciale despre *Pravda Rusă* cu titlul *Das russische Recht*, Stuttgart, 1912–1913; J. Rakowicki, traducător al *Pravdei* în limba polonă cu titlul *Prawda Ruska*, I–II, Warszawa, 1820–1822.

Grekov împarte manuscrisele *Pravdei Ruse* în trei redacții: 1) *Pravda* scurtă ce reflectă starea dreptului din secolul al XI-lea, 2) *Pravda* dezvoltată ce cuprinde în plus *Statutul* lui Vladimir Monomahul, precum și alte izvoare provenite de la alți cneji, 3) *Pravda* presecurtată

¹ *Правда Русская*, учебное пособие, Moscova-Leningrad, 1940.

² *Русская Правда*, ediție alcătuită de prof. S. V. Iușkov, Kiev, 1935.

³ S. V. Iușkov, *Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение*, Moscova, Gosizdat, 1950.

⁴ Să se vadă critica făcută interpretărilor lui Iușkov de către P. Epifanov în articolul *К вопросу о происхождении Русской Правды* în „Вопросы Истории”, nr. 3, 1951, p. 93–104.

⁵ *Правда Русская*, I. Texte. Sub redacția acad. B. D. Grekov, Moscova-Leningrad, 1940.

⁶ *Правда Русская*, II. Comentarii. Sub redacția acad. B. D. Grekov, Moscova-Leningrad, 1947.

din ceea de dezvoltată, această redacție bazându-se pe manuscrisele de mai târziu și mai ales pe cele care au circulat în Marele Cneazat al Moscovei; sub această ultimă formă *Pravda Rusă* înălțări unele vechi dispoziții căzute în desuetudine și cuprinde alte dispoziții noi intrate în uz.

Textele *Pravdei Ruse* figurează în ediția Academiei în cele două variante principale: redacția scurtă și redacția dezvoltată. După textul vechi al fiecărui articol al *Pravdei Ruse* urmează traducerile articoului respectiv și apoi comentariile. Pentru versiunea scurtă a *Pravdei* aflăm următoarele traduceri: traducerea germană a lui Ewers din 1826, traducerea rusă a lui Ivan Platonov din 1835, traducerea germană a lui Goetz din 1910-1911, traducerea rusă a lui Kafengaus. Pentru versiunea dezvoltată, ordinea traducerilor este următoarea: traducerea rusă a lui Ivan Boltin din 1792, traducerea poloneză a lui J. Rakowiecki din 1820-1822, traducerea germană a lui Ewers din 1826, traducerea rusă a lui Ivan Platonov din 1835, traducerea rusă ce figurează în colecția lui V. N. Strojev sub titlul „Rusia Kieveana”, din 1910, traducerea germană a lui Goetz din 1910. După traduceri, figurează comentariile așezate în ordinea cronologică a autorilor lor, începând cu cei din secolul al XVII-lea. Foloșirea comentariilor este înlesnită de patru indici alfabetici: bibliografic, terminologic, onomastic și geografic. În anexa volumului al II-lea al ediției sunt publicate trei fragmente din manuscrisele *Pravdei* și două articole ale lui V. P. Liubimov privitoare la unele manuscrise ale acestei vechi legiuiri.

A treia ediție a *Pravdei Ruse*, însoțită de un studiu introductiv, reproduce texte din ediția Academiei și este alcătuită de A. A. Zimin, fiind publicată în primul volum din colecția *Monumentele dreptului rus*, apărut în 1952 la Moscova sub redacția lui S. V. Iușkov¹. Deși reproduce texte din ediția Academiei, această ediție are meritul de a prezenta pe lingă o nouă traducere a textelor și interpretări noi cu privire la importanța juridică și semnificația istorică a unor termeni și instituții ce figurează în *Pravda Rusă*. Studiul introductiv redactat de A. A. Zimin a fost întâmpinat cu obiecții de critica istorică sovietică. S-au obiectat lui Zimin de asemenea unele imperfecțiuni și erori în traducerea rusească a textelor *Pravdei*².

Publicarea textelor și comentariilor *Pravdei Ruse* a înlesnit dezvoltarea cercetărilor privitoare la trăsăturile orfnduirii sociale pe care le reflectă această legiuire. Cercetătorii sovietici examinează conținutul *Pravdei Ruse* în lumina conociștilor economice, sociale și politice ale Rusiei kieviene din secolele IX-XII. Cercetătorii au deosebit în cuprinsul acestei legiuiri mai multe straturi de norme. Cel mai vechi strat de norme are la bază dreptul nescris, care s-a aplicat în secolele IX și X. Acest drept nescris a fost codificat mai întâi de cneazul Iaroslav prin anii 1020-1030, apoi reprobus și întregit de către fiili săi — Iaroslavicii — pe la 1072 și în urmă dezvoltat și completat de către Vladimir Monomahul în 1113.

În versiunea ei scurtă, *Pravda Rusă* nu poate fi socotită o legiuire instituită de cnezi deoarece are la bază vechiul drept popular rus. Este adevarat că unele articole din versiunea scurtă a *Pravdei* pot fi interpretate și în sensul că această legiuire ar fi fost alcătuită de cnezi. Chiar articolul 1, în partea sa finală, poate fi invocat ca o dispoziție care ar prevedea amenzii în favoarea cneazului, statoricind astfel protecția cneazului pentru oamenii săi. S-a dovedit însă, cum arată Grekov, că fraza a doua din articolul 1, referitoare la protecția acordată oamenilor cneazului, este un adaos tardiv la textul inițial. Acest adaos nu poate oglindii deci situații juridice reglementate prin textul inițial.

Cercetătorii sovietici, care au adîncit sensurile articoului 1 din versiunea scurtă a *Pravdei*, susțin că acest articol nu institue amenzi în favoarea cneazului, ci despăgubiri în favoarea păgubașului, și că organizarea socială din epoca formării dreptului popular inclus

¹ Памятники Русского Права, vol. I, sub redacția lui S. V. Iușkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosizdat, 1952, p. 71-232.

² O asemenea critică au publicat P. N. Galanza și I. D. Martisevici în „Statul și dreptul sovietic” (trad. rom.), nr. 1, 1954, p. 188-194.

În versiunea scurtă nu cunoștea amenzi judiciare în favoarea puterii cneziele, deoarece atunci obștea liberă hotără singură asupra litigilor din sînul ei. În versiunea ei scurtă, *Pravda* cuprinde norme proprii unei organizări sociale prefeudale și oglindesc trăsăturile arhaice corespunzătoare relațiilor sociale din secolele IX - X ale Rusiei kieveane.

Versiunea scurtă a *Pravdei* oglindesc o perioadă de tranziție caracterizată prin descompunerea comunității primitive și prin trecerea mai întâi de la proprietatea gentilică la proprietatea privată a țăranilor liberi în limitele obștii sătești și apoi prin trecerea la modul de producție feudal. În Rusia kieveană, obștea sătească a dăinuit și în condițiile orînduirii feudale, rezistînd jefuirii feudalilor până când a fost dezagregată prin acapararea pămîntului țărănesc de către boierime. Din versiunea scurtă a *Pravdei* rezultă că țăranii nu deveniseră încă întru totul dependenți.

Versiunea dezvoltată a *Pravdei Ruse* reflectă alte relații sociale și de aceea ea cuprinde unele dispoziții ce contrazic conținutul versiunii scurte. Normele ce s-au introdus ulterior, adăugîndu-se versiunii scurte, atestă schimbarea relațiilor sociale. Astfel, spre exemplu, în versiunea scurtă răpirea unui cal se sanctionează în toate cazurile cu o amendă de 3 grivne; versiunea dezvoltată prevede pentru răpirea calului cneazului 3 grivne, în timp ce pentru răpirea calului țăranului numai 2 grivne. Articolul 1 din versiunea dezvoltată prevede amenzi duble pentru vătămarea boierilor cneazului, ceea ce înseamnă că această versiune datează din perioada formării orînduirii feudale în Rusia kieveană.

Așadar, dezvoltarea textului *Pravdei Ruse* reflectă înseși transformările survenite în organizarea societății respective. Perfectarea normelor feudale consemnate în versiunea dezvoltată a devenit necesară, mai ales pentru fiili lui Iaroslav, după răscoala care a avut loc în 1068 la Kiev și care a fost prima mare răscoală populară din statul Kievului. Într-adevăr între regulile fixate de către fiili lui Iaroslav figurează desființarea răzbunării cu „omor pentru omor” și înlocuirea răzbunării singelui printr-o amendă în bani. Văzîndu-se primejduiți prin înțețirea răscoalelor populare, feudalii Rusiei kieveane legiferează astfel voînța lor de dominație asupra populației exploatație, nepermîndu-i acestia să se mai apere în conformitate cu obiceiul răzbunării singelui.

În versiunea dezvoltată a *Pravdei Ruse* a fost inclus ca parte constitutivă *Statutul*¹ lui Vladimir Monomahul. Articolele care reprezintă materia legislativă luată din acest *Statut* legalizează exploatarea păturilor de jos orașenești de către cămătari și exploatarea țăranilor întătorâți de către feudali.

II. COLECȚIA „MONUMENTELE DREPTULUI RUS”

În 1952, Editura de stat pentru literatură juridică din Moscova a anunțat publicarea izvoarelor istorico-juridice ale Rusiei feudale într-o colecție specială intitulată *Monumentele dreptului rus*, sub îngrijirea științifică a profesorului S. V. Iușkov. Acest învățat avea într-adevăr o mare autoritate științifică bazată și pe temeinica sa pregătire juridică. Iușkov s-a stins din viață în timpul alcătuirii volumului al II-lea al colecției și atunci sarcina redacției acestei colecții i fost înheritedă profesorului L. V. Cerepnin, care are de asemenea o competență recunoscută în domeniul cercetărilor istorico-juridice. Acest învățat și-a asociat un grup de cercetători juristi și istorici, reușind să asigure în condiții și mai bune editarea în continuare a izvoarelor istorico-juridice ale Rusiei feudale.

Volumul I din colecția *Monumentele dreptului rus*, apărut în 1952 sub redacția lui S. V. Iușkov, poartă titlul *Monumentele de drept ale Statului kievean din secolele X - XII și*

este întocmit de A. A. Zimin¹. În prefața acestui volum, Iușkov anunță editarea colecției în 9 volume, precizând ce materiale urmează să intre în fiecare volum. Volumul I cuprinde : tratatele ruso-bizantine din anii 907, 911, 944 și 971 (p. 1–70), textele *Pravdei Ruse* reproduse după ediția Academiei (p. 71–232), *Statutul cneazului Vladimir Sveatoslavici* în trei redacții (p. 233–252), *Statutul cneazului Iaroslav Vladimirovici* tot în trei redacții (p. 255–285).

Volumul al II-lea, apărut tot sub redacția lui Iușkov, se intitulează *Monumentele de drept ale Rusiei din perioada fărănișării feudale (secolele XII–XV)* și este alcătuit de A. A. Zimin². După prefețele redactorului și autorului (p. 1–21), volumul cuprinde monumentele de drept ale Rusiei Haliciului Volnici din secolele XII–XIII (p. 22–33), ale cneazatului Smolenskului din secolele XII–XIII (p. 34–98), ale Marelui Novgorod din secolele XII–XV (p. 99–273), ale Pskovului din secolele XIII–XV (p. 275–383). În acest volum se publică și un indice de materii și de termeni pentru texte cuprinse în ambele volume apărute (p. 384–437).

Aceste două volume au fost în general apreciate de critica sovietică pentru faptul că au la bază cele mai bune ediții de texte, că monumentele de drept sunt precedate de prezentări istorice și că fiecare monument este însoțit de o bibliografie. Critica sovietică a formulat însă și serioase obiecții cu privire la aceste două volume. S-a obiectat redactorului și autorului volumelor faptul că s-au limitat la descrierea exterioară a izvoarelor și normelor juridice, că n-au explicat totdeauna just condiționarea lor socială, că n-au arătat în ce mod suprastructura politică și juridică a contribuit la încheierea și consolidarea bazei economice a Rusiei kievene. S-a adus apoi redactorului și autorului obiecțiunea că nu au acordat atenția cuvenită rolului luptei de clasă a țărănimii în procesul formării proprietății feudale. În sfîrșit, redactorul și autorul au fost criticați și pentru modul cum au selecționat texte pe care le-au publicat și pentru calitatea scăzută a unora din traducerile ce însoțesc textele³.

Volumul al III-lea din colecția *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1955 purtând titlul *Monumentele de drept din perioada de organizare a statului rus centralizat (sec. XIV–XV)*. Acest volum a fost întocmit sub redacția profesorului L. V. Cerepnin de către V. N. Avtokratov, A. A. Zimin, S. M. Kaștanov și A. G. Poleak⁴. În studiu introductiv (p. 1–46), semnat de Cerepnin, se pune în lumină dezvoltarea statului rus centralizat în condițiile luptelor împotriva tătarilor și turcilor, se relevă aservirea țărănilor și lupta acestora împotriva feudalilor, este caracterizată dezvoltarea istorică a orașelor rusești, se învederează particularitățile proprietății feudale. Dreptul din această perioadă a avut un rol activ în întărirea bazei feudale a statului rus.

Volumul cuprinde următoarele texte : acte privitoare la stăpînirea funciară și economia feudală (p. 43–82), plingeri și hotăriri (p. 83–152), acte ale autorităților locale (p. 153–228), acte judiciare (p. 229–248), cărți ale marilor cneji (p. 249–340), *Sudebnicul* din 1497 (p. 341–418), monumente ale jurisdicției bisericestă (p. 419–460), porunci și privilegi ale hanilor tătari date mitropolitilor Moscovei (p. 463–490). Volumul se încheie cu un indice de materii și de termeni (p. 492–523). Fiecare monument de drept este precedat de o prezentare istorică și însoțit de o bibliografie.

¹ *Памятники Русского Права*, vol. I, sub redacția lui S. V. Iușkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosizdat, 1952, XVI+287 p.

² *Памятники Русского Права*, vol. II, sub redacția lui S. V. Iușkov, alcătuit de A. A. Zimin, Moscova, Gosizdat, 1953, 442 p.

³ P. N. Gaanza și I. D. Martisevici în recenzie lor privitoare la volumele I și II a cărții colecției *Monumentele dreptului rus*, publicată în „Statul și dreptul sovietic” (trad. rom.), nr. 1, 1954, p. 188–194.

⁴ *Памятники Русского Права*, vol. III, sub redacția prof. L. V. Cerepnin, alcătuit de V. N. Avtokratov, A. A. Zimin, S. M. Kaștanov și A. G. Poleak, Moscova, Gosizdat, 1955, 527 p.

Volumul al IV-lea din colecția *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1956 și se intitulează *Monumentele de drept din perioada consolidării statului rus centralizat (secolele XV—XVII)*, A fost întocmit sub redacția profesorului L. V. Cerepnin de către A. A. Zimin, A. G. Poleak, S. M. Kaștanov, A. I. Kopanev¹. În studiu său introductiv (p. 5—45), Cerepnin arată că în secolele XV—XVII s-a adăncit aservirea țărănilor, s-a întărit aparatul statului feudal, s-a constituit o legislație amplă care a folosit și unele măsuri legislative din perioada anterioară. Scurte prezentări istorice preced texte. Indicații bibliografice însoțesc fiecare text.

Volumul cuprinde următoarile texte: acte privitoare la stăpînirea funciară și economia feudală (p. 49—100), pfingeri și hotărri (p. 101—172), acte ale autorităților locale (p. 173—228), *Sudebnicul* din 1550 (p. 229—347), așezăminte administrative (p. 353—408), *Sudebnicul* din 1589 (p. 409—478), *Sudebnicul* general din 1606—1607 (p. 479—572), acte date de Zemski Sobor și de țarii Rusiei în anii 1549—1607 (p. 573—603). Volumul se închide cu un indice de materii și de termeni (p. 604—630).

Volumul al V-lea din colecția *Monumentele dreptului rus* a apărut în 1959 și se intitulează *Monumente de drept din perioada monarhiei cu reprezentarea stărilor. Prima jumătate a secolului al XVII-lea*. A fost întocmit sub redacția profesorului L. V. Cerepnin de către A. A. Zimin, S. M. Kaștanov, A. I. Kopanev și A. G. Poleak². Menționăm apariția lui după bibliografia indicată în nr. 6 din 1960 al revistei „Statul și dreptul sovietic”³.

Din volumele publicate pînă în prezent constatăm că vasta colecție *Monumentele dreptului rus* este întocmită cu multă rigoare științifică de către învățăți care posedă deopotrivă competență necesară cercetărilor istorico-juridice și pregătirea arheografică pentru studiul manuscriselor. Prin publicarea izvoarelor dreptului feudal se creează condiții mai bune pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniul special al istoriei statului și dreptului. Se adâncește și cercetările istorico-filologice pe baza textelor juridice vechi. Se pun în lumină trăsăturile proprii ale dreptului Rusiei medievale. Se învederează funcția unificatoare a dreptului folosit de monarhia feudală în perioada centralizării statului. Se arată întinderea și importanța sistemelor juridice regionale și valoarea dreptului local. Se pot studia mai bine relațiile sociale din diferite perioade și se poate cerceta mai temeinic interacțiunea dintre drept și baza economică a societății feudale rusești.

III. NECESITATEA CERCETĂRII COMPARATE A DREPTULUI FEUDAL

Poporul român și popoarele slave înconjurătoare s-au dezvoltat în condiții economice și sociale asemănătoare. În istoria acestor popoare, cu toate trăsăturile lor proprii, există numeroase elemente comune. Ca și în Rusia kievană, în statele feudale românești au supraviețuit multă vreme unele norme proprii epocii prefeudale. Reglementările penale din *Pravda Rusă* prezinta multe asemănări cu dreptul penal al țărilor române din primele secole. Menținăm ca foarte caracteristic faptul că normele *Pravdei* privitoare la răzbunarea singelui, la fixarea compoziției și la abandonul noxal sunt în unele privințe foarte asemănătoare cu cele aplicate în țările române în primele două secole ale statelor feudale, care s-au dezvoltat independent.

În versiunea ci dezvoltată, *Pravda* reglementează amenzile penale în raport cu condiția socială a victimelor: 80 de grivne pentru omorfarea unui boier, 40 de grivne pentru omorfarea

¹ Памятники Русского Права, vol. IV, sub redacția L. V. Cerepnin, alcătuit de A. A. Zimin, A. G. Poleak, S. M. Kaștanov și A. I. Kopanev, Moscova, Gosizdat, 1956, 632 p.

² Памятники Русского Права, vol. V, sub redacția prof. L. V. Cerepnin, alcătuit de A. A. Zimin, S. M. Kaștanov, A. I. Kopanev și A. G. Poleak, Moscova, Gosizdat, 1959, 667 p.

³ Советское Государство и Право, nr. 6, 1960, p. 164.

unui om liber, 5 grivne pentru uciderea unui om dependent sau unui rob (art. 1, 3, 5 și 16). Tarifarea amenziilor penale în raport cu poziția socială a victimelor s-a practicat și în țările române după aceleași criterii, cu deosebirea că amenzile gloabele se plăteau de obicei în vite, iar pentru robii uciși, vinovații trebuiau să dea stăpînilor alți robi în loc.

Studiul comparativ al termenilor juridici folosiți în *Pravda* și în izvoarele medievale românești oferă cercetătorilor noștri posibilități noi pentru înțelegerea instituțiilor prefeudale și feudale ale poporului român. Un asemenea studiu este cel publicat în 1958 de Valeria Costăchel sub titlul *Terminologia comună în Pravda Rusă și actele medievale românești*¹. Se știe că actele cancelariilor domnești din țările române au fost redactate în primele secole în limba slavonă. Primele acte emanate din cancelariile domnești folosesc termenul *pravda* cu aceleași variante sensuri ce figurează și în *Pravda Rusă*, semnificând: dreptul obiectiv, dreptatea, stabilirea dreptății prin judecată, jurământul. De asemenea, termenul *zakon* are aceleași sensuri de: drept, obicei, lege.

În actele redactate în limba slavonă categoriile sociale sunt indicate prin termeni care figurează și în *Pravda* ca: *liudi, celeadini, dvoreni, holopi, sosedi*. Aceeași lucru se constată și în ceea ce privește terminologia referitoare la organizarea socială: *robota, slujbă, drujină, jirebie, posadă, tigr, ureadnic*. Caracterul comun se constată nu numai în ceea ce privește unei termeni, ci și în ceea ce privește unele instituții juridice. Astfel, în domeniul dreptului penal astăzi reglementări asemănătoare cu privire la *dușegubine, gloabe, căutarea urmelor*. Altăz în *Pravda*, cit și în actele medievale românești crima este denumită *vina*, iar pedeapsa se numește *caznă*.

Ca și *Pravda Rusă*, primele acte medievale românești oglindesc supraviețuirea unor norme juridice proprii organizării gentilice și în același timp trecerea la relații feudale. Se trece de la practica răzbunării singelui la aplicarea amenziilor, care este proprie organizării statului feudal. Aceste cîteva exemple dovedesc îndeajuns utilitatea cercetării *Pravdei* pentru studiul comparativ al vechilor instituții juridice.

Lipsa unei traduceri românești a *Pravdei Ruse* o resimt mai cu seamă cercetătorii care studiază instituțiile juridice ale poporului român consemnate în documentele medievale și în pravile. Studiul comparativ al obiceiurilor juridice românești și al obiceiurilor juridice pe care le-au practicat popoarele învecinate dovedește că dreptul consuetudinar are peste tot multe trăsături comune, deoarece oglindete relații sociale în esență asemănătoare. Pentru cerințele studiilor comparative ne este foarte necesară o traducere românească a *Pravdei Ruse*. O astfel de menea traducere a fost pregătită cu cîțiva ani în urmă de către regretatul Aurel Sava pentru „Sectorul de drept vechi românesc”.

Constatăm apoi că există unele analogii de conținut între pravilele rusești din secolele XVI-XVII și pravilele românești din același perioadă istorică. Profesorul L. V. Cerepnin, redactorul colecției de izvoare juridice rusești ce se editează la Moscova, a relevat într-o comunicare prezentată la sesiunea Institutului de Studii Româno-Sovietice din iunie 1958 asemănarea dispozițiilor cuprinse în legiuirea rusă *Soborneo Ulojenie* din 1649 și *Pravila Moldovei* din 1646 cu privire la aservirea țărănilor². Cercetătorii sovietici N. A. Mohov și P. V. Sovetov au constatat asemănări între așezămintele din Moldova și Rusia cu privire la urmărirea țărănilor fugari³.

¹ Valeria Costăchel, *Общность терминологии «Русской Правды» и румынских средневековых памятников*, în „Romano-slavica“ I, București, 1958, pp. 73–87.

² L. V. Cerepnin, *Soborneo Ulojenie din 1649 și Pravila lui Vasile Lupu ca izvoare pentru istoria aservirii țărănilor din Rusia și Moldova*, în „Studii privind reațările româno-ruse și româno-sovietice“, Buc., 1958, p. 30–41.

³ N. A. Mohov și P. V. Sovetov, *Освещение истории Румынии XIV–XVIII вв на страницах журнала „Студии“*, în „Voprosi istorii“, nr. 5, 1958, p. 211.

Prin recentele studii întreprinse în țara noastră s-au învederat analogii și între așezământul lui Mihai Viteazul și ucazul țarului Fedor Ivanovici din 1592 - 1593 cu privire la restrîngerea dreptului de strămutare al țărănilor¹.

Pentru cercetătorii români, studiul comparativ al instituțiilor este mult înlesnit prin noile ediții ale izvoarelor dreptului rus, care cuprind, pe lîngă texte normative și legislative, introduceri critice, bibliografii și indicii de materii. Istoricii și juriștii vor găsi în indicii acestor ediții informații prețioase pentru cercetarea comparată a instituțiilor și terminologiilor proprii deopotrivă dreptului feudal al țărilor române și dreptului feudal al Rusiei. În indicii acestor ediții lingviștii vor găsi de asemenea informații utile pentru studiul semantic al unor termeni ce figurează în vechile izvoare istorico-juridice românești și rusești.

Munca științifică a cercetătorilor sovietici pentru editarea izvoarelor dreptului rus se caracterizează prin colaborarea între istorici, juriști, lingviști și arheografi și printr-un pronunțat spirit eritic. Elaborate în aceste condiții, noile ediții ale izvoarelor dreptului Rusiei feudale constituie modele și pentru cercetătorii noștri însărcinați cu pregătirea edițiilor de izvoare ale dreptului statelor feudale românești.

Gn. Crone

¹ St. Ștefănescu, *Elemente comune de civilizație feudală în Țările Române și în Rusia*, în „Studii”, nr. 2, an. XII (1959), p. 87 - 101.

V I A T A S T I I N T I F I C A

DEZBATERILE PRIVIND MACHETA VOLUMULUI I AL LUCRĂRII *ISTORIA TEATRULUI ÎN ROMÂNIA*

In luna ianuarie a.c. a avut loc o consfătuire organizată pentru discutarea machetei volumului I al lucrării *Istoria teatrului în România*. Au participat la consfătuire academicieni, cercetători din Institutele de științe sociale ale Academiei, cadre didactice din Invățământul superior, istorici și critici literari și teatrali, precum și reprezentanți ai Ministerului Învățământului și Culturii.

La începutul consfătuirii, după cuvântul introductiv al acad. G. Oprescu, Simion Altețescu, redactorul responsabil al volumului, a expus conținutul machetei. Arătând că pentru prima oară se elaborează o istorie a teatrului în România pe baze marxist-leniniste, vorbitorul a expus sarcinile care au revenit colectivului de autori din Institutul de istoria artei și colaboratorilor externi.

In prima parte a volumului, dedicată „Teatrului în orînduirile precapitaliste”, sunt dezbatute problemele originii teatrului pe teritoriul țării noastre, autenticitatea și specificul formelor teatrale din această lungă perioadă istorică. Sunt studiate în această primă parte formele de teatru din cele mai vechi timpuri : elementele de artă teatrală din riturile, ceremoniile și spectacolele din epoca veche ; formele de spectacol la curțile domnești și boierești din epoca feudală și spectacolele de bâlci ; formele de artă teatrală populară pînă în secolul al XIX-lea, inclusiv. În special pentru această primă parte a fost necesară delimitarea obiectului de studiu în lumina concepției că teatrul este o formă de oglindire a realității într-un mod specific, studiindu-se elementele teatrale persistente în manifestările din epoca veche și epoca feudală, din teatrul popular.

A doua parte a volumului tratează despre arta teatrală în perioada destrămării feudalismului și a formării relațiilor de producție capitaliste. În această parte, care cuprinde începuturile teatrului cult în România, sunt capitole destinate istoriei începuturilor teatrului în Tânările Române în primele decenii ale secolului al XIX-lea, istorici teatrului în anii revoluției de la 1848, precum și capitole care studiază problemele dramaturgiei, artei actorului, criticii dramatici și elemente componente ale artei teatrale moderne în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pînă la întemeierea Teatrului cel Mare din București (1852).

Expunînd principiile care au stat la baza lucrării, vorbitorul a arătat că autori au urmărit permanent determinarea obiectivă a fenomenului artistic, plecînd de la ideea că procesul cunoașterii prin mijlocirea artei este un infinit proces dialectic de aprofundare și largire a reprezentărilor, ideilor și concepțiilor noastre asupra lumii obiective. Autorii au acordat o tratare

mai larga fenomenelor de artă teatrală din perioada destrămării feudalismului și formării relațiilor de producție capitaliste, aceasta fiind perioada formării artei teatrale culte în țara noastră. Totodată autorii au arătat că sunt convinși de necesitatea unor îmbunătățiri în legătură cu prezențarea mai amplă a teatrului minorităților naționale, a teatrului popular etc.

La dezbatările care au urmat au luat cuvântul 26 de participanți. Aceștia au arătat că macheta discutată este în fond prima lucrare de specialitate realizată pe temeuri științifice. Au fost scoase în evidență: metoda materialist istorică de cercetare și interpretare folosită, structura în general bună a volumului, judicioasa periodizare istorică a fenomenului artistic teatral, aportul de date inedite pe care-l aduce lucrarea. Aproape unanimitatea vorbitorilor a discutat problema titlului lucrării. Discuțiile în această problemă au mers spre adoptarea titlului propus de autori ca fiind singurul sub care pot fi cuprinse toate fenomenele teatrale de pe teritoriul țării, încă dinainte de formarea poporului român, ca și istoria teatrului minorităților naționale.

Reprezentanții Institutului de istorie al Academiei R.P.R. (M. Berza, Dan Simionescu, Liviu Ștefănescu, Dan Berindei) au discutat problema structurii și planului machetei, apreciind axarea volumului pe problema formării ideologiei naționale, ca și faptul că este urmărită demonstrarea unității spirituale a manifestărilor specifice din cele trei țări române. O observație interesantă a fost făcută în legătură cu dimensiunile prea largi ale volumului și necesitatea concentrării acestuia. În acest sens, observații judicioase au făcut aceeași vorbitori în legătură cu renunțarea la formele de protocol — neteatrale — din epoca feudală sau înglobarea evenimentului întemeierii Teatrului cel Mare din București în capitolul „Teatrul în anii revoluției de la 1848”. De asemenea, istoricii, ca și alții participanți, au pus în discuție data limită a volumului I, propunând în locul anului 1852 anii : 1848, 1859 sau 1861. Propunerile utile pentru completarea volumului sau proporționarea unor capitole au făcut arh. Grigore Ionescu, Zeno Vancea, Koczián László (Tg. Mureș), M. Ionescu-Voicana și alții.

Unii vorbitori au abordat problema echilibrului dintre partea de istorie a spectacolului și cea de istorie literar-dramatică. istoricii literari (N. I. Popa — Iași, Paul Cornea, G. C. Niculescu), chiar dacă au manifestat preocupări unilaterale în legătură cu teatrul, au adus — și îndeosebi P. Cornea — contribuții interesante în discutarea capitolului dedicat dramaturgiei și în general în ce privește conexiunea teatrului cu istoria literaturii.

Cei care au susținut ideea unei istorii teatrale care să pună accentul pe spectacol au fost puțini. Esteticenii (M. Breazu, I. Pascadi) și istoricii de teatru (Horia Deleanu, Octav Gheorghiu, Mircea Mancaș, Valentin Silvestru, I. Kereszti — Tg. Mureș, Florin Tornea și alții) au susținut punctul de vedere al istoriografiei teatrale marxiste care a fost pus în practică de autori — că istoria teatrului este în același timp o istorie complexă a literaturii dramatice și a artei spectacolului, dat fiind însuși specificul literar scenic al artei teatrale.

Recomandările importante au făcut M. Breazu, I. Pascadi, V. Silvestru în legătură cu insistențele pe care trebuie să le depună autorii pentru o mai susținută dublare a viziunii istorice cu problemele estetice, în legătură cu definirea mai complexă a specificului artei teatrale. Virgil Florea, M. Breazu și alții au cerut o prezentare mai amplă a cadrului istoric la începutul capitolelor și totodată manifestarea unui spirit critic mai accentuat în relevarea caracterului contradictoriu al epocii. Problema continuității între diferitele capitole a suscitat discuții în special în legătură cu veriga dintre partea I-a și a II-a ale machetei, respectiv între teatrul popular și teatrul cult. Sugestii valoroase s-au facut în legătură cu „Introducerea”, cerindu-se ca aceasta să cuprindă programul ideologic al întregii lucrări și nu numai al primului volum, precum și în legătură cu completarea capitolului de teatru popular, cu dezvoltarea analizei literar-dramaticе în capitolul dedicat dramaturgiei și mai ales în legătură cu completarea volumului cu paragrafe

de istorie a teatrului maghiar și german din Transilvania. Observațiile în legătură cu bibliografia și aparatul critic au fost notate și luate în considerație de autori în vederea unificării criticii de alcătuire a bibliografiei și a confruntării cu sursele documentare.

Prezentând concluziile colectivului de autori pe marginea dezbatelor, S. Alterescu a mulțumit forurilor de partid și de stat și conducerii Academiei R.P.R. pentru prilejul ce le-a fost oferit istoricilor de teatru de a participa la o dezbatere atât de amplă în problemele istoriografiei teatrale. Totodată, mulțumind participanților la discuții, a exprimat dorința autorilor de a aplica în munca de definitivare a volumului cele mai prețioase sugestii, în vederea realizării în cît mai bune condițuni a versiunii pentru tipar a primului volum din *Istoria teatrului în România*.

În încheierea consfătuirii, Mircea Popescu, director adjuncț științific, a mulțumit participanților la consfătuire în numele Institutului de istoria artei.

S. A.

MUZEUL ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI

Printre instituțiile culturale ale Clujului se numără și Muzeul Etnografic al Transilvaniei, care prin expozițiile și colecțiile sale atrage numeroși vizitatori. Este unul din cele mai mari muzeze etnografice din țară atât prin numărul obiectelor și documentelor etnografice, cât și prin valoarea lor documentară.

Muzeul Etnografic din Cluj a străbătut de-a lungul existenței lui un drum deosebit de lung și anevoieios, întâmpinând numeroase greutăți izvorite din nefințele găzduiră și lipsa de sprijin din timpul regimului burghezo-moșieresc. Muzeul Etnografic din Cluj, înființat în anul 1923, s-a dezvoltat prin achiziționarea unor colecții particulare și ale unor instituții culturale, cât și prin achiziționarea de noi obiecte în urma cercetărilor pe teren. În patrimoniul Muzeului a intrat în anul 1923 colecția lui Andrei Orosz de circa 6 000 obiecte diferite, reprezentând aproape toate zonele etnografice ale Transilvaniei, în proporție de 3/5 obiecte oglindind cultura materială a poporului român, 1/5 cea maghiară și secuiască și 1/5 a altor minorități. În același timp, a intrat în patrimoniul Muzeului colecția lui Samuel Leitner, de circa 300 piese, conținând mai ales ceramică, dar și obiecte meșteșugărești. Rînd pe rînd s-au adăugat alte colecții tot atât de bogate și variate: în 1926 colecția etnografică a Muzeului Industrial alcătuită din peste 400 de piese, mai ales textile și ceramică din Transilvania și din alte părți; colecția prof. Gh. Munteanu-Murgoci, îndeosebi piese de port din Moldova și Bucovina și documente etnografice din America de Nord și Noua Zeelandă; în 1935 o colecție de peste 2 000 de obiecte a fostei Societăți „Carpatina” și în 1951 colecția fostului Muzeu Ardelean de circa 8 600 obiecte din cele mai variate domenii ale culturii materiale din Transilvania. În afara acestor colecții, Muzeul Etnografic s-a mai îmbogățit cu unele colecții mai mici, dar de incontestabilă valoare culturală.

Pentru ca Muzeul Etnografic să corespundă scopului de a oglindii cultura materială din întregă Transilvania, sub variantele ei aspecte, se impunea cu necesitatea întregirea obiectelor etnografice. Acest lucru a fost început — în limitele modestelor posibilității materiale pe care le avea și a personalului foarte redus între anii 1923—1944 — prin cercetările pe teren. În urma acestor cercetări s-au putut achiziționa obiecte și documente etnografice din diferite zone ale Transilvaniei și mai ales din acele care erau mai slab ilustrate: Tara Hațegului și zona Pădurenilor, Banat, Crișana, Maramureș, Cluj, obiecte în legătură cu ocupațiile, cu portul etc. Îmbogățirea colecțiilor Muzeului Etnografic și organizarea lui ca o instituție cultural-științifică a dat rezultate destul de modeste în timpul regimului burghezo-moșieresc, deoarece încă de la înființare el a trecut prin mari greutăți materiale. Ani în sir a fost lipsit cu totul de prevederi bugetare,

trăind din modește subvenții. Astfel, Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj, ca și celelalte muzeu din țară — al căror număr era de altminteri foarte redus —, a fost în toată această perioadă mai mult un depozit de materiale, de colecții neaccesibile oamenilor doritori să le cunoască sau să le studieze.

De o activitate planificată, de cercetări fructuoase pe teren și de achiziții importante de obiecte etnografice se poate vorbi înuinai în perioada regimului democrat-popular, cind muzeelor li s-a precizat adevărată lor menire : aceea de a instrui și educa oamenii muncii prin înțelegere, în mod științific, a celor mai reprezentative documente ale culturii materiale. Însușirea principiilor marxist-leniniste și experiența etnografilor și muzeografilor sovietici au constituit ideile călăuzitoare și în activitatea Muzeului Etnografic din Cluj în anii puterii populare. Sprijinul material și moral acordat de partid și de stat a făcut cu putință organizarea Muzeului polițivit cerințelor actuale. Numai datorită acestui ajutor s-a putut realiza în condiții bune acțiunea de centralizare a colecțiilor și secțiilor etnografice și amenajarea unei clădiri potrivite pentru desfășurarea activității cultural-educative și științifice a Muzeului.

Organizarea după 1945 a unor expoziții de bază, a altora cu tematici speciale, precum și a depozitelor au scos la lumină anumite lipsuri în ce privește documentarea diferitelor aspecte ale culturii materiale populare din diversele zone etnografice ale Transilvaniei. Pentru completarea lipsurilor sesizate au fost întreprinse, mai ales după 1950, numeroase cercetări pe teren cu scopul îmbogățirii documentelor etnografice, pentru ca Muzeul să poată oglindi în mod real specificul etnografic al Transilvaniei. Cercetările efectuate în Munții Apuseni, în regiunile Maramureș, Crișana, Cluj, Brașov, Banat, Hunedoara, Mureș-Autonomă Maghiară s-au încheiat cu îmbogățirea și întregirea colecțiilor, astfel încât Muzeul ilustrează toate aspectele principale ale etnografiei din Transilvania.

Începând din anul 1954, colecțiilor Muzeului li s-au adăugat numeroase piese, deosebit de valoroase, produse în sectorul socialist prin valorificarea moștenirii artei populare românești și a minorităților naționale : textile, obiecte de piele, ceramică, obiecte de uz casnic etc. Pentru a ilustra transformările petrecute în viața țărănimii, pe măsura desfășurării procesului de transformare socialistă a agriculturii, s-au achiziționat gospodării țărănești și interioare de locuințe ale colectiviștilor din diferite părți ale Transilvaniei. Prin asemenea obiecte, Muzeul Etnografic înfățișează noul în artă populară care se dezvoltă într-un ritm necunoscut pînă acum.

Încă din 1929 Muzeul Etnografic din Cluj a început organizarea unui parc etnografic în aer liber. Începuturile au fost făcute prin achiziționarea unei case moșnești din comuna Avram-Iancu, urmată de o gospodărie țărănească din zona Năsăudului. Aceste modește începuturi au putut fi continuante intens în ultimii zece ani, cind parcul etnografic de la Hoia s-a îmbogățit cu alte unități economice : un teasc pentru struguri din zona Tîrnavei Mari, un ștamp pentru zdrobit minereul din Munții Apuseni, o casă țărănească (din 1890) din aceeași zonă, o casă veche secuiască (din 1674) din regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, o presă de ulei din Munții Apuseni, o colibă ciobănească și un staul de oi din aceeași zonă, o moară cu ciutură din Banat, o casă veche de lemn (din 1795) din Maramureș, un atelier de fierărie de la Rimetea-Trascău, o piuă și o vîltoare din zona Năsăudului.

Tezaurul cultural-artistic al Muzeului Etnografic din Cluj se compune astăzi din peste 50 000 de documente etnografice, organizate în 8 secții : 1. ocupății ; 2. ceramică ; 3. așezări locuințe, alimentație ; 4. textile, îmbrăcăminte ; 5. obiceiuri și folclor ; 6. fototeca ; 7. biblioteca și arhiva ; 8. secția în aer liber.

Pe baza materialului bogat de care dispune, Muzeul Etnografic a organizat numeroase expoziții atât în sălile proprii, cât și în alte orașe din regiune, în întreprinderi și instituții de cultură. Cea mai nouă expoziție deschisă recent în clădirea Muzeului este consacrată *artei textilelor populare din Transilvania*. Aici se poate admira valoarea artistică a textilelor produse de poporul

români și minoritățile naționale din Transilvania, precum și năzuința permanentă a lor de a îmbina utilul cu frumosul. Pentru ca să se poată înțelege clar procesul creației artistice populare, expoziția nu prezintă numai obiectul finit, ci înfățișează evoluția procesului muncii în toate verigile sale, prin uneltele și materia primă folosită : fibrele vegetale și animale, meliță, piștei, furci, vîrtechi, urzoi, război de țesut etc. Cu aceste unelte s-au putut realiza, prin munca și pricpele țărancelor transilvâne, tehnici de țesut și ornamentări de o valoare artistică deosebită : textile de casă (covoare, ștergăre, fete de pernă), porturi populare (femeiești și bărbătești). În expoziție se pot admira covoarele maramureșene, băňășene, moșești, secuiești și din Tara Bîrsei ; ștergărele din Făgăraș, Tara Moșilor, Tara Chioarului ; fetele de pernă din Hunedoara, Năsăud, Banat. Huedin și Bistrița ; îmbrăcăminte femeiască și bărbătească din zona Pădurenilor, Banat, Oaș, Făgăraș, Huedin și Bistrița.

Colecțiile Muzeului Etnografic din Cluj, dintre care o parte sunt valorificate în expoziții, iar o parte sunt păstrate și conservate în depozitele muzeului sau în secția în aer liber, constituie bunuri culturale de mare valoare artistică și științifică. Ele sunt puse în slujba poporului, în munca de culturalizare a maselor, în slujba cercetării științifice a culturii materiale populare

Viorica Pascu

D I S E R T A T I I

În ziua de 13 noiembrie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lîngă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantei *Maria Covaci* intitulată : *Lupta revoluționară a maselor muncitoare din România conduse de P.C.R. pentru doborarea dictaturii fasciste și pregătirea insurecției armate de la 23 august 1944 (1941—1944)*. Lucrarea cuprinde trei capitole : Cap. I Situația economică și social-politică a României în anii celui de-al doilea război mondial ; Cap. II Lupta revoluționară a maselor populare desfășurată sub conducerea P.C.R. în anii 1941—1943. Crearea Frontului Patriotice Anti-hitlerist ; Cap. III Pregătirea și înfăptuirea de către P.C.R. a insurecției armate din august 1944.

Conducătorul științific al aspirantei a fost conf. univ. V. Hurmuz de la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar referenți științifici oficiali : Gh. Zaharia, director adjunct al Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. ; prof. univ. V. Varga de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lîngă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde aspirantei *Maria Covaci* titlul științific de candidat în științe istorice.

În ziua de 13 noiembrie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ștefan Gheorghiu” de pe lîngă C.C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației aspirantului *Nicolae Petreanu* intitulată : *Lupta Partidului Comunist din România pentru apărarea intereselor clasei muncitoare în perioada stabilizării relativă a capitalismului (1923—1928)*. Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I Stabilizarea relativă a capitalismului și situația clasii muncitoare (1923—1928). Cap. II Lupta P.C.R. împotriva ofensivei patronale și pentru apărarea unității mișcării sindicale în anii 1923—1924. Cap. III Lupta P.C.R. pentru apărarea intereseelor clasei muncitoare în condițiile întăririi terorii și ilegalității (1924—1928).

Conducătorul științific al aspirantului a fost N. Goldberger, director adjunet al Institutului de Istorie a Partidului de pe lIngă C.C. al P.M.R., iar referenți științifici oficiali : prof. N. Petrovici de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lIngă C.C. al P.M.R. ; conf. univ. C. Florea de la Școala Superioară de Partid „Ştefan Gheorghiu” de pe lIngă C.C. al P.M.R. — candidat în științe istorice.

Consiliul științific al Școlii Superioare de Partid „Ştefan Gheorghiu” de pe lIngă C.C. al P.M.R. a hotărît să acorde aspirantului Nicolae Petreanu titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 29 noiembrie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității din București a avut loc susținerea publică a disertației lectorului universitar *Nicolae Ciachir* intitulată : *Ajutorul acordat de guvernul rus Bulgariei în perioada 1875—1879*. Lucrarea cuprinde următoarele capitole : Cap. I Istoriografia problemei ; Cap. II Bulgaria în cadrul Imperiului otoman în ajunul deschiderii cheștiunii orientale ; Cap. III Politica Rusiei în problema orientală în anii 1856—1875 ; Cap. IV Redeschiderea problemei orientale. Răscoala din Bosnia și Herțegovina (1875). Atitudinea Rusiei și a celorlalte mari puteri față de răscoală. Situația din Bulgaria în anul 1875 ; Cap. V Sprijinul acordat de Rusia poporului bulgar în perioada ianuarie 1876—aprilie 1877 ; Cap. VI Ajutorul acordat de Rusia privind organizarea detașamentelor de voluntari bulgari ; Cap. VII Ajutorul acordat Bulgariei în perioada aprilie 1877—februarie 1878 ; Cap. VIII Ajutorul diplomatic acordat de Rusia poporului bulgar (la San-Stefano și la Congresul de la Berlin) ; Cap. IX Ajutorul acordat de Rusia Bulgariei pentru crearea instituțiilor de stat de la terminarea războiului până la evacuarea trupelor rusești (iulie 1879).

Referenți științifici oficiali au fost : acad. prof. A. Oțetea — Universitatea din București , prof. V. Rață, de la Școala Superioară de Partid „Ştefan Gheorghiu” de pe lIngă C.C. al P.M.R.. conf. univ. V. Maciu, de la Universitatea din București.

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității din București a hotărât și acorde lectorului universitar *Nicolae Ciachir* titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 6 decembrie 1961 în fața Consiliului științific al Facultății de istorie a Universității din București a avut loc susținerea publică a disertației lectorului universitar *Radu Manolescu* intitulată : *Evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în secolul XIV—XVI*. Lucrarea cuprinde opt capitole : Cap. I Istoriografia referitoare la evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. XIV—XVI ; Cap. II Evoluția schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. XIV—XVI ; Cap. III Organizarea vamală a Transilvaniei de sud-est și a Brașovului în sec. XIV—XVI. Regis- trele vingesimale brașovene din prima jumătate a sec. al XVI-lea și importanța lor pentru studierea evoluției schimbului de mărfuri al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul ; Cap. IV Exportul Țării Românești și Moldovei la Brașov ; Cap. V Importul Țării Românești și Moldovei de la Brașov ; Cap. VI Tranzitul mărfurilor orientale din Imperiul otoman spre Brașov prin Țara Românească și Moldova ; Cap. VII Evoluția valorii schimbului de mărfuri (export, import, tranzit) al Țării Românești și Moldovei cu Brașovul în sec. al XVI-lea ; Cap. VIII Participarea orașelor și satelor din Țara Românească. Moldova și Transilvania la schimbul de mărfuri cu Brașovul în sec. XIV—XVI.

Referenți științifici oficiali au fost : acad. prof. A. Oțetea Universitatea din București ; prof. I. Ionașeu de la Universitatea din București ; prof. dr. Șt. Pascu de la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj.

Consiliul științific al Facultății de istorie a Universității din București a hotărât să acorde lectorului universitar *Radu Manolescu* titlul științific de candidat în științe istorice.

★

În ziua de 25 decembrie 1961 în fața Consiliului științific al Școlii Superioare de Partid „Ştefan Gheorghiu” de pe lîngă C. C. al P.M.R. a avut loc susținerea publică a disertației prof. univ. *Victor Rață* intitulată : *Lupta pentru crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România* (1893). Lucrarea cuprinde patru capitole : Cap. I Dezvoltarea capitalismului în România și situația clasei muncitoare în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea. Începutul răspândirii marxismului; Cap. II Crearea cercurilor muncitorești. Luptele muncitorești și răscoalele țărănești din anul 1888; Cap. III Crearea cluburilor muncitorești și rolul lor în lupta clasei muncitoare pentru înființarea partidului; Cap. IV Crearea P.S.D.M.R., Congresul I din 31 martie — 4 aprilie 1893.

Referenți științifici oficiali au fost : conf. univ. A. Loghin de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași; conf. univ. Gh. Matei, de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C. C. al P.M.R.; conf. univ. A. Deac, de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

Consiliul științific al Școlii Superioare „Ştefan Gheorghiu” de pe lîngă C.C. al P.M.R. a hotărât să acorde prof. univ. *Victor Rață* titlul științific de candidat în științe istorice

C R O N I C Ă

La începutul lunii ianuarie a.c. Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a fost vizitat de prof. Milos Gosiorovský, șef de catedră de istorie modernă și contemporană de la Universitatea din Bratislava, secretar științific al Academiei Cehoslovace de Științe din Praga. Prof. M. Gosiorovský a făcut parte din Comisia cehoslovacă pentru semnarea acordului cultură. româno-cehoslovac pe anul 1962.

★

În perioada 3—21 ianuarie 1962 un colectiv de cercetători sovietici : L. N. Pușcarev, candidat în științe istorice, L. E. Semenova și N. S. Orlova de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. s-au aflat în țara noastră în legătură cu problema editării comune a culegerii de documente „Relațiile ruso-române în sec. XVI—XVIII”, în două volume. Schimbul de experiență a constat în informarea reciprocă asupra etapei de lucru în care se găsesc cele două colective, stabilirii definitive a conținutului culegerii și alegerii documentelor, precizările metodice de prelucrare arheografică a textului documentelor în limba rusă și română, organizarea lucrărilor comune în ceea ce privește aparatul critic și caracteristicile etc. Istoricii sovietici au efectuat cercetări în arhivele și bibliotecile din București pentru compararea materialelor culese în arhivele sovietice cu documente analoge care se află în România, după care au avut loc ședințe de lucru împreună cu acad. A. Oțetea, V. Costăchel și D. P. Bogdan.

★

La 18 ianuarie a.c. Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a fost vizitat de doi istorici din delegația culturală cubaneză care ne-a vizitat țara : prof. dr. Fernande Portuondo del Prado, șeful catedrei de Istoria Cubaiei de la Universitatea din Havana și prof. dr. Hortensia Richardo Vinals.

Prof. dr. H. Richardo Vinals a vorbit în fața unui grup de istorici despre etapa în care se află revoluția cubană în prezent.

★

În ziua de 12 februarie 1962 a avut loc în sala de conferințe a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. o sesiune științifică a secției de istorie medie. Au fost prezentate : comunicarea *Instituția jurătorilor în Tara Românească* de Gh. Cronț și o informare de către Ștefan Ștefănescu asupra lucrărilor celui de-al XII-lea Congres de studii bizantine de la Ohrida.

★

În ziua de 14 februarie 1962 prof. univ. Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei R.P.R., a vorbit la lectoratul central al S.R.S.C. despre *Formarea poporului român*

★

În vederea elaborării pe baze științifice a primului tratat de istorie a pedagogiei românești, Institutul de științe pedagogice a organizat în București, în zilele de 23 și 24 februarie a.c., o confațuire în care s-au dezbatut o serie de probleme privind elaborarea acestei lucrări.

La această confațuire condusă de prof. univ dr. Stanciu Stoian au participat istorici, specialiști în domeniul istoriei literaturii române și cercetători în probemele învățământului și pedagogiei românești. Pe baza referatelor prezentate s-au purtat discuții privind alcătuirea și redactarea primei părți a tratatului.

★

În ziua de 24 februarie a.c. într-un hol spațios al Bibliotecii Academiei R.P.R. s-a deschis expoziția : „Creația de artă oglindită în colecțiile cabinetului de numismatică”.

Expoziția este rodul muncii cercetătorilor care lucrează la cabinetul de numismatică al Bibliotecii Academiei R.P.R. și conține vechi monede grecești, monede bătute de domnitorii țării române în perioada feudalității, tipare și inele sigilare din aceeași perioadă, precum și medalii bătute la diferite ocazii festive.

R E C E N Z I I

D. HUREZEANU, *Problema agrară și lupta țărănimii din România, 1904—1906*

Ed. științifică, București, 1961, 330 p.

Problema agrară a frămîntat secole de-a rîndul masele țărănești. Ea nu și-a găsit însă rezolvarea decit în anii regimului democrat-popular, cînd masele țărănești, în alianță și sub conducerea proletariatului, au pus stăpînire pe pămînt, pășind azi cu încredere pe calea colectivizării și bunăstării.

Cu o deosebită acuitate s-a pus această problemă la începutul secolului al XX-lea, în perioada trecerii capitalismului la imperialism, cînd exploatarea maselor de către moșieri și arendași s-a accentuat pe de o parte, iar proletariatul — clasa cea mai înaintată a societății, cea mai revoluționară — a ridicat steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele viabile ale celor ce muncesc, pe de altă parte. Istoriografia burgheză a scris mult asupra problemei agrare; ea a ascuns însă contradicțiile social-economice care dădeau problemei agrare o deosebită acușime și, implicit, a trecut sub tăcere mișcările țărănești nefintrerupte de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea.

Îndrumată de partid, istoriografia noastră marxist-leninistă acordă o deosebită însemnatate acestel probleme, analizînd-o sub multiplele ei aspecte, scojînd la iveală

contradicțiile profunde care măcinau sistemul agrar, explicînd în mod științific mișcările țărănești și lupta susținută pentru pămînt și condiții mai bune de viață. Prin publicarea documentelor, prin articole și studii în reviste de specialitate, prin cărți, istorică noastră prezintă cititorilor trecutul glorios de luptă al poporului nostru muncitor.

În Editura științifică a apărut, la sfîrșitul anului 1961, lucrarea *Problema agrară și lupta țărănimii din România 1904—1906*, (sub semnatûra lui D. Hurezeanu).

Pe baza unei analize rigurose științifice lucrarea aduce o contribuție importantă la cunoașterea evenimentelor social-economice premergătoare acelei glorioase pagini a istoriei poporului nostru care a fost răscoala din 1907.

În ansamblu, lucrarea lui D. Hurezeanu analizează, pe de o parte, relațiile agrare anterioare răscoalei din 1907 atât în vechea Românie cît și în Transilvania, iar pe de altă parte, mișcările și frămîntările țărănești ale căror cauze erau generate de însăși natura acestor relații. În plus, lucrarea are o parte introductivă care trece în revistă diferitele opinii și curente asupra chesuriilor agrare, de la cel conservator moșieresc și liberal burghezo-moșieresc pînă la poporanism și socialism.

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza relațiilor agrare, ca generatoare a profunzelor contradicțiilor din agricultură, care accentuau criza sistemului agrar.

Trădarea de către burghezie a cauzei revoluției de la 1848 și înfăptuirea de sus a reformei agrare din 1864, sub presiunea luptei maselor țărănești, au dus la dezvoltarea capitalismului în România pe calea prusacă, pe calea reformelor. Trăsătura esențială a acestei căi o constituia menținerea, în cadrul orfânduirii capitaliste, a unor puternice rămășițe feudale. Ca urmare, sistemul agrar din România unea în sine trăsături specifice sistemului bazat pe dijmă, care avea urmări dintre cele mai negative asupra maselor țărănești, cu trăsături proprii relațiilor capitaliste în continuă dezvoltare. Natura relațiilor agrare era determinată de faptul că majoritatea pământului era deținut de către moșierime. Într-adevăr, un număr însum de numai 0,43% și respectiv 0,7% din numărul proprietarilor din vechea Românie și Transilvania dețineau 57,41% și respectiv 40% din întinderea suprafeței agricole, în timp ce 99%, adică imensa majoritate a gospodăriilor țărănești stăpînea abia 34,18% în România și aproape 60% în Transilvania din suprafața agricolă. Lipsite sau cu pământ insuficient, masele țărănești erau nevoie să lucreze pământul moșieresc în dijmă, cu inventarul lor. Rămășițele feudale, și în primul rînd sistemul muncii în dijmă, aservirea țărănuilui de către moșier, inegalitatea în drepturi constituiau principala frîñă în calea progresului agriculturii și a progresului țării, imprimînd întregului proces de dezvoltare un caracter anevoios, unilateral, extrem de lent și contradictoriu. De aceea, lupta maselor țărănești era îndreptată tocmai în direcția sfărâmării revoluționare a rămășițelor feudale prin lichidarea proprietății moșierești.

O problemă importantă pe care autorul încearcă să rezolve este aceea a arendăsiei. Peste 60% din suprafața deținută de moșierime era arendată, ceea ce arată parazitismul proprietății moșierești. În România arendașul avea o dublă natură. „Marele arendaș

— arată autorul (p. 34) — era purtătorul relațiilor de producție capitaliste și, prin urmare, al unei noi forțe productive, în măsura în care pe porțiunea exploatață pe cont propriu el organiza procesul de producție folosind inventar propriu și mînă de lucru salariată”. Dar, pe de altă parte, el era și reprezentantul capitalului cămătăresc și comercial, realizînd o bună parte din produse pe seama micilor producători învoiți, speculînd „foametea de pămînt” a țărănilor. În acest din urmă caz marelle arendaș realiză profituri exorbitante pe seama scăderii consumului țărănilor. Trustul Fischer, de pildă, deținea în arendă aproape 238 000 ha din care aproape 160 000 ha arabil, exploataînd masele de țărani, acelerînd ruinarea lor. „Conținutul economic conchide autorul al marii arendășii era prin urmare eterogen și contradictoriu, întocmai cuin eterogen și contradictoriu era sistemul agrar care o generase” (p. 36).

Autorul analizează pe larg rămășițele feudale, arătînd că ele reprezentau o puternică frîñă în calea dezvoltării agriculturii, accentuînd criza agrară și accelerînd procesul de ruinare a maselor țărănești. Unul din fenomenele în care și găsea expresie procesul de ruinare și pauperizare a maselor îl constituia creșterea vertiginoasă a arenzii. În legătură cu aceasta, autorul își propune să elucideze o problemă deosebit de importantă și anume: cum reușeau moșierii, care n-aveau inventar agricol suficient (ei nu posedau decît abia 8% din numărul vițelor și 5% din numărul plugurilor), să participe intens, pe piața europeană, cu cereale și aceasta cu atât mai mult cu cît rămășițele feudale frîñau dezvoltarea forțelor de producție, iar productivitatea muncii era scăzută? Explicația acestei probleme autorul o pune, în mod just, pe seama muncii sporite pe care trebuiau să execute producătorii direcți (țărani) care, neavînd pămînt, lucrau în dijnă pământul moșieresc. Pe de altă parte, după cum arăta încă Marx, era însăși tendința modelului de producție capitalist de „a transforma orice producție în producție de mărfuri”. Întocmai, moșierii și arendășii erau interesați în a transforma o cantitate cît mai mare din

masa întregului produs agricol în bani, în valori de schimb. De aci tendința în obținerea unor proporții uriașe de cereale pe scama exploatarii, sub diversele forme ale muncii în dijmă, a maselor de țărani.

Relieflnd rămășițele feudale din agricultură și implicit criza agrară de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, ca e contribuiau la intensificarea exploatarii țărănimii, autorul relevă și aspectul lărgirii sferei relațiilor capitaliste în agricultură, care se reflectă într-o serie de indici ca: diferențierea și descompunerea țărănimii, folosirea mașinilor și uneltele agricole perfecționate, utilizarea mlinii de lucru salariate, specializarea și comercializarea produselor agricole etc. În genere, procesul dezvoltării relațiilor capitaliste era mult mai avansat în Transilvania, în părțile de apus mai ales. Principalul indice care ilustra dezvoltarea relațiilor capitaliste la sate era acela al diferențierii țărănimii. Așa, de pildă, în vechea Românie, 23,8% din gospodăriile țărănești erau proletare, 59,22%, deținând numai 52,37% din suprafață, erau gospodării semiproletare și sărace, iar în Transilvania 72% din numărul gospodăriilor, posedând abia 29,5%, erau gospodării sărăce. Grupul țărănimii mijlocăse era reprezentat de un procent de 14,03% din numărul gospodăriilor cu 29,54% din întindere, și de 17,9%, cu o suprafață de 29,6%, în Transilvania. În sfîrșit, grupul țărănimii chiabure, era de 2,89% din numărul gospodăriilor în vechea Românie deținând 18% din suprafață, și de 10,2% din numărul gospodăriilor, cu 40,9% din suprafață în Transilvania. Din această structură a proprietății țărănești rezultă mareea sărănițare a pămîntului țărănesc, faptul că mareea majoritatea a țărănimii era lipsită, ori poseda puțin pămînt, și în consecință gradul de săracire a maselor. Paralel cu aceasta ieșe în relief celălalt aspect, acela al creșterii burgherizici satuști, ceea ce ascuțea și mai mult contradicțiile de la sate. Autorul completează tabloul diferențierii țărănimii și cu alți indici ca: repartiția vitelor, procentul

arendării între țărani a pămîntului, bugetelor gospodăriilor etc. În privința vitelor, este de observat, și autorul trebuie să explică acest lucru, că, pe cînd în România mai bine de 92% din vite erau ale țărănilor, în Transilvania din contravînere, în cea mai mare parte ele aparțineau moșierilor (p. 105—106).

În lucrare este oglindit aspectul explorației maselor țărănești — fie pe calea credi tutui ipotecar (și cambial în Transilvania), a prețurilor ridicate ale produselor industriale față de prețurile de rezervă ale produselor agricole, a împrumuturilor cămătărești și în pozițelor, — de către capitalul financiar.

Un factor important — relevat de autor — care a contribuit și mai mult la înrăutățirea condițiilor de viață, și așa destul de grele, ale maselor țărănești, întrurind starea de efervescență revoluționară, a fost criza economică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea. Autorul combată teoria anumitor exponenti ai regimului burghezo moșieresc de a fi prezentat criza ca ceva incidental, datorită secetei anului 1899, analizând-o „în strînsă legătură cu dinamica ciclului industrial mondial”, socotind-o „parte integrantă a crizei economice mondiale” (p. 75). Firește, criza economică a fost agravată în țara noastră și datorită crizei financiare din această perioadă, avînd repercușiuni asupra tuturor păturilor sărăce de la orașe și sate. Recolta slabă din toamna anului 1899 a avut loc în gherale foamei imensa majoritate a țărănimii nevoiașe, mulți săteni căzând pradă cămătarilor și marilor proprietari. Burgheria și moșierimea au aruncat toate greutățile, survenite de pe urma crizei, pe umerii maselor de țărani, majorând taxele de timbru și în registrare, percepînd noi taxe la consumul de petrol și zahăr și sporind o serie de alte taxe (de pildă aceea asupra băuturilor spirtoase). La toate acestea s-a adăugat, apoi, seceta din 1904 de pe urma căreia a avut de suferit țărănimica muncitoare, nevoită să suporte noi taxe: aceea a „pătulelor de rezervă”, taxa de 5 lei pe recolta de vin etc. În sfîrșit, în 1905 a fost făcut un nou recenșămînt fiscal care stabilea mari diferențe

Între impunerea marii proprietăți moșierești și a celei țărănești — ceea ce a înăsprit și mai mult situația maselor.

Lipsa de pămînt, condițiile însoritoare de muncă, creșterea impozitelor, seceta și foamea periodică au înrăutățit situația maselor țărănești din România și Transilvania. În plus, asuprirea națională din Transilvania și în general lipsa drepturilor politice pentru masele populare din ambele părți au dat naștere la puternice conflicte de clasă.

În partea a doua a lucrării autorul înfășează un tablou al mișcărilor și frâmîntărilor țărănești din anii 1904–1906 atât în vecchia Românie, cât și în Transilvania. Apreciindu-le comparativ cu mișcările țărănești din alte timpuri, autorul conchide că acțiunile de luptă ale țărănimii din perioada 1904–1906 „nu trebuie privite izolat, ca episoade sporadice, ci ca verigi ale lanțului sinuos al acestei lupte care străbate sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” (p. 326)¹. Acțiunile de luptă ale țărănimii din anii 1904–1906 au fost generate de însăși contradicțiile structurii social-economice ale satului românesc din acea vreme. Deși cauzele imediate ale izbucnirii acestor mișcări sunt multiple, ele oglindind, variat, exploatarea țărănimii, totuși principala cauză care a activizat și ridicat masele țărănești la luptă a fost lipsa de pămînt. „Deși erau lipsiți de provizii, iar spectrul foamei devinea din ce în ce mai amenințător — se arăta în lucrare —, țărani nu și-au manifestat protestul sub forma unor pornorii limitate la luarea în posesiune a bunurilor de consum stăpînite de marii proprietari. În mod spontan ei intuiau faptul că numai rezolvînd problema pămîntului va fi înălțat rădăcina socială a flagelului foamei și vor obține, în general, ridicarea nivelului de trai” (p. 144). Dobândirea pămîntului pe care-l

¹ În altă parte a lucrării (p. 326) autorul arată că mișcările țărănești din această vreme formează „veriga de legătură dintre mișcările din 1899–1900 și mareala răscoală a țăraniilor din 1907” (p. 144).

muncea de veacuri era năzuința generală a țărănimii. Masile țărănești aveau credința că prin obținerea de pămînt soarta lor va fi îmbunătățită radical. Stăpînirea pămîntului însă, în condițiile existenței regimului burgheso-moșieresc, nu însemna rezolvarea problemei agrare. Si din acest punct de vedere, pe bună dreptate, autorul scoțînd la iveală trăsătura distinctivă care caracterizează mișcările țărănești din această perioadă relevă că „tendența pe deplin conturată a țăraniilor [era] de a-și largi, întări, consolida gospodăria, de a o face independentă de proprietatea moșierească prin obținerea de pămînt” (p. 326). Mișcările țărănești care au avut loc în decursul celor 3 ani nu s-au petrecut uniform, ci înegal, discontinuu și cu multe sinuozități. Aria de răspîndire a acestora se limitează numai la anumite teritorii din unele județe ale țării. Cele mai puternice mișcări au avut loc în județele Vaslui, Iași, Tîrgoviște, Roman, Ilfov, Gorj, Dolj, Teleorman, Vlașca, Bihor, Arad, Satu-Mare și.a. În sfîrșit, mișcările țărănimii din acești ani ne oferă posibilitatea de a intra mai ușor în climatul revoluționar, în atmosfera agitată a țărănimii din preajma anului 1907.

În primul capitol din această parte autorul prezintă mișcările și frâmîntările țărănești din anul 1904. Așa după cum se subliniază în lucrare, cele mai puternice mișcări țărănești din 1904 au avut loc în Moldova în lunile august-septembrie, și anume în județele Vaslui, Iași, Tîrgoviște și Roman. Înainte de a trata evenimentele revoluționare din toamna anului 1904 autorul se oprește asupra diferențelor mișcării țărănești care au avut loc în lunile februarie-iulie 1904. Prezentarea mișcărilor țărănești anterioare celor care au avut loc în toamna lui 1904 justifică teza că la sate există printre țărani o stare de spirit revoluționar și că deci acțiunile întreprinse în toamnă de țărani își aveau rădăcini mai adînci. Frâmîntarea țărănimii în toamna anului 1904 a cuprins teritoriul atât în Moldova, cât și în Muntenia și Oltenia. Cele mai puternice mișcări țărănești din lunile august și septembrie au avut loc în județul Vaslui în comunele

Suhuleț, Cadănești, Negrești, Găurei, Tansa, Dumești, Tibănești etc. Acțiunile țărănilor din Vaslui au avut ecouri și în județele Iași și Roman etc., precum și în Muntenia și Oltenia mai ales în jud. Ialomița, Ilfov, Dolj. Principala cauză a acestor mișcări și frâmlintări țărănești, aşa după cum subliniază și autorul, a fost lipsa de pămînt. Tânărimea a folosit diferite căi — petiții colective, delegații, demonstrații, acțiuni de luptă — pentru a ieși din situația economică disperată. Trebuie menționat însă faptul că autorul a deservis mișcările țărănești din 1904 în așa fel încât acestea par să fi fost deosebit de puternice și violente ceea ce nu corespunde întru totul adevărului.

În cel de-al doilea capitol al părții a doua din lucrare, autorul tratează despre mișcările și frâmlintările țărănești din anii 1905—1906. Începutul acestui capitol se face prin prezentarea nemulțumirilor ce au existat la sate în iarna anului 1905 în legătură cu aprovisionarea lor cu cereale de către autorități, în urma seccetei din vara anului 1904. Paralel cu mișcările provocate de foamete țărăni și-au manifestat nemulțumirea și față de împovărtătoarele învoieri agricole. Asemenea nemulțumiri au avut loc în comunele județelor Teleorman, Vlașca, Ialomița, Vaslui, Tecuci, Olt. Frâmlintarea țărănimii din cauza acestei probleme era întotdeauna însoțită de cererea de a primi pămînt. Numeroase sunt cererile, petițiile colective ale țărănilor pe care le adresau autorităților în vederea satisfacerii justelor lor revendicări.

Autorul trece apoi la tratarea într-un paragraf a procesului de pătrundere a influenței primei revoluții ruse în rândurile țărănimii din România. Evenimentele care au avut loc în Rusia în anii 1905—1906 au exercitat o înfluiri asupra luptei țărănilor din acești ani și în România. Tânărimea din țara noastră legă evenimentele din Rusia de propria ei situație, de nevoile și suferințele sale.

Într-un alt paragraf autorul ia poziție față de lucrările unor cercetători care situează răscoalele din 1907 pe același plan cu mișcările premergătoare, considerindu-le „doar” un punct culminant al mișcărilor anterioare. Au-

torul arată că răscoalele din 1907 nu sunt simple continuări ale mișcărilor precedente, ele având profilul lor calitativ bine reliefat. Răscoala din 1907 este „evenimentul care întrerupe caracterul dezvoltării treptate; este un punct central în procesul istoric al mișcărilor țărănești”¹. Sublinind caracterul deosebit de ascuțit al răscoalelor din 1907 care au cuprins întreaga țară și au zguduit temeliile crănduirii burghezo-moșierești tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că acestea au fost: „Una din cele mai glorioase pagini ale istoriei poporului nostru”². Pentru a nu estompa caracterul specific și importanța istorică a marilor răscoale țărănești din 1907, autorul conchide că trebuie „să se renunțe la această viziune globală și uniformizantă” (p. 222).

Lucrarea continuă apoi, dinăuntru la sfîrșitul capitolului, cu tratarea mișcărilor din 1906. Deși nu de amploarea celor din 1904, mișcările și frâmlintările țărănimii din anul 1906 sunt destul de numeroase. Acțiunile de luptă ale maselor țărănești erau îndreptate fie împotriva venalității autorităților, fie împotriva diferitelor poveri pe care regimul burghezo-moșieresc le punea în spatele țărănilor (impozitul de 5 lei etc.), dar mai ales pentru micșorarea arenzilor sau pentru intrarea în stăpînire asupra pămîntului pe care îl munccea de veacuri. Vii manifestări de nemulțumire împotriva autorităților locale au avut loc în comunele Climpineanca (Putna), Lespezi (Suceava) etc. Dintre numeroasele acțiuni ale țărănimii împotriva împozitului de 5 lei — pe care statul burghezo-moșieresc îl lua în vederea, chipurile, „asigurării” țărănilor contra lipsei de porumb — cele mai puternice au avut loc în județele Suceava (com. Liteni, Dolhasca, Preușesti, Dolhești etc.), Gorj (com. Costeni, Animisiu, Baia de Fier, Poienari), Argeș (Corbeni-Căpișeni, Baiculești-Manicești, Oiești) etc. Împotrivirea colectivă a țărănimii de a plăti împozitul de 5 lei însemna o ascuțire a luptei

¹ D. Hurezeanu, *op. cit.*, p. 221.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Arhive și cuvînări*, 1959—1961, Ed. politică, București, 1961, p. 427.

de clasă în această vreme. Sunt descrise, de asemenea, și conflictele dintre proprietari și muncitorii agricoli sezonieri (Agigea-Constanța, Lăceni-Ialomița, Măgura-Vlașca etc.), el și protestele generale ale țărănimii și în special ale veteranilor de la 1877 împotriva colonizării.

Paralel cu împotrivirea țărănimii contra împozitelor și colonizării s-au desfășurat acțiuni și împotrivă arădașilor (mai ales în jud. Botoșani); depășind fază protestelor vehemente masele țărănești, în unele regiuni ale țării, au încercat în nenumărate rânduri să intre și să ocupe pământul moșieresc. Acțiuni mai puternice au avut loc în Stolniceni, Cozmești, Miroslăvești (Suceava), Avrămeni, Sîrbi, Stiubeni, Petriceni, Vlăsinești (Dorohoi) etc.

Capitolul III al părții a doua din lucrare, capitol elaborat de A. Egyed, se ocupă de organizarea și lupta țărănimii la începutul secolului al XX-lea din Transilvania. Așa cum se arată în capitol, una din formele pe care le-au îmbrăcat mișcările și frâmbințările țărănimii transilvănenă era însăși organizarea acestia. Organizațiile social-democratice din Transilvania au avut o adineă înfluirile asupra organizării țărănimii. S-au constituit numeroase asociații ale muncitorilor agricoli și parte din ele aveau legătură cu Partidul socialist independent. Ca urmare a acestui fapt, combativitatea țărănimii a crescut. Acțiunile de luptă ale țărănimii au sporit la începutul secolului al XX-lea, mai ales sub forma grevelor de seceriș. Nu mai în anul 1903 au avut loc 38 de greve în timpul secerișului. În anul 1904 numărul grevelor de seceriș a scăzut, datorită mai ales represiunilor autorităților. În anii 1905-1906 grevele secerătorilor au crescut. Mișcarea grevistă a secerătorilor din anii 1903-1906 s-a desfășurat cu precădere în regiunile unde erau mari gospodării producătoare de cereale-marsă, și anume în județele Bihor, Satu-Mare.

Revendicarea principală a țărănimii era însă luarea în proprietate a pământului moșieresc. Sărăcimea satelor a folosit orice prilej pentru a face cunoscut revendicările sale. Un astfel de prilej s-a ivit la 24 aprilie 1904 când Partidul socialist independent a

programat la Aleșd o adunare de înființare a organizației sale în această localitate. 4 500 țărani români, maghiari și slovaci din toată valea Crișului au venit la această adunare care a avut loc în ziua de 11/24 aprilie. Înlăturind de la tribună pe vorbitorul burghez, țărani și-au exprimat dorința de a împărti pământul. Salva ucigașoare a jandarmilor a răpus 33 de țărani și a rănit grav peste 70 de persoane. Vârsarea de singe de la Aleșd a stimulat lupta țărănimii. Au avut loc numeroase adunări de protest. La Oradea muncitorii au declarat grevă generală.

Lucrarea se sfîrșește cu o scurtă prezentare a evoluției problemei agrare pînă în zilele noastre. Regimul democrat-popular a rezolvat pe deplin problema agrară. Condusă de P.M.R. și în strînsăalianță cu clasa muncitoare, țărăniminea din țara noastră a pășit cu încredere și hotărîre pe calea colectivizării agriculturii.

Lucrarea în ansamblu său ne dă o imagine completă asupra problemei agrare la începutul secolului al XX-lea și a mișcărilor țărănești premergătoare marii răscoale din 1907. Înainte de apariția lucrării lui D. Hurzeanu, cercetarea evenimentelor care au avut loc în acești ani a fost fragmentară și izolată. În lucrarea de față — cea mai cuprinzătoare pe această temă — autorul face o sinteză care stabilește interdependența dintre diferitele etape ale mișcărilor țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Autorul fixează momentele cele mai importante ale luptei maselor țărănești, analizează formele de manifestare ale acesteia, stabilește aria de răspîndire, caracterul și natura acțiunilor de luptă ale țărănimii din anii 1904—1906.

Pe marginea lucrării se impun însă unele observații, fie cu caracter general, fie cu caracter particular.

Observațiile noastre critice le vom face înțînd seama de ordinea problemelor tratate de autor.

În ceea ce privește structura lucrării, considerăm că ea ar fi avut de cîștigat dacă

autorul trata mai pe larg și plasa tabloul dezvoltării de ansamblu al României burghezo-moșierești la începutul secolului al XX-lea, încadrind problema agrară în acest tablou, nu în încheiere. Aceasta ar fi dat cititorului o vizuire mai clară asupra proceselor economice, iar problema agrară, cu însemnatatea ei, ar fi putut fi înțeleasă cu mai multă ușurință. Altfel, pentru a înțelege procesele economice, cititorul ar trebui să-și înceapă lectura cu încheierea, ceea ce nu e un mod fericit. În al doilea rînd, tot pentru justă înțelegere a problemei, considerăm că ar fi trebuit caracterizate mai amplu lucrările consacrate crizei sistemului agrar.

O problemă însă care ridică obiecții este aceea a însemnatății, după părerea noastră, mult prea mare ce o acordă autorul rămășițelor feudale în agricultură, în comparație cu analiza redusă a relațiilor capitaliste, în continuă dezvoltare după 1864. De altfel, autorul începe analiza relațiilor agrare tocmai cu ilustrarea rămășițelor feudale, cînd ar fi trebuit să procedeze invers, întrucît — în ciuda persistenței rămășițelor feudale — relațiile agrare capitaliste se dezvoltau continuu în agricultură. Furat de însemnatatea deosebită a rămășițelor feudale, autorul folosește adeseori expresia de „relații de tip feudal”¹, ceea ce nu este recomandabil, întrucît după 1864 în agricultură nu mai avem a face cu relații de tip pur feudal, ci cu rămășițe ale acestor relații. Ar fi fost necesară o analiză mai amplă a relațiilor capitaliste, a stratificării țărănimii prin ilustrarea mai largă a felului cum erau repartizate vitele, cu atît mai mult cu cît statistica din 1900 oferă un material bogat în acest sens, așa de altfel cum se face pentru Transilvania.

În legătură cu stratificarea țărănimii, pe baza repartiției suprafeței între diferite grupuri, nu împărțăsim întru totul punctul de vedere al autorului. Așa, de pildă, nu considerăm că pot fi socotite „gospodării proletare” acelea care posedau pînă la 3 ha

¹ Iată cîteva expresii de acest fel: „menghina” *exploatării de tip feudal* storcea ultima vlagă a țărănimii (p. 47); restrîngerea sferei relațiilor de *tip feudal* (p. 50).

(p. 59–60). În deobște proletarii agricoli nu aveau pămînt și inventar agricol, neposedind decît forța lor de muncă. Autorul greșește atunci cînd generalizează că cei care aveau „între 3–5 ha alcătuiau grupa săracimii satelor” (p. 60). Desigur, în categoria aceasta erau mulți țărani săraci (ne referînd la faptul că deși aveau pămînt nu aveau vite), dar în rîndurile acestora puteau fi și mijlocași, cum și chiaburi (în cazul în care foloseau muncă salariată). De altfel, în legătură cu acest din urmă aspect, autorul recunoaște (p. 64) că „o parte din gospodăriile cuprinse între 5–10 ha care luau în plus pămînt în arendă în scopuri lucrative mărea numeric burghezia sătească devinind gospodării chiaburești”, ceea ce înseamnă că nu toți cei între 3–5 și respectiv 5–10 ha erau săraci sau mijlocași, așa cum indică la p. 59–60. Iată de ce socotim că autorul ar fi trebuit să analizeze, concomitent cu evidențierea rămășițelor feudale, într-o mai largă măsură relațiile capitaliste în continuă dezvoltare în agricultură. Dar și atunci cînd generalizează relațiile capitaliste autorul accentuează că „lărgirea acestor relații însemna în condițiile date restrîngerea rămășițelor de tip feudal, înlăturarea rămășițelor feudale” (p. 50).

În general socotim că autorul ar fi trebuit să acorde o mai mare grijă unor formulări. Așa, de pildă, relevînd în mod just împlenie exploatării capitaliste cu cea a rămășițelor feudale, autorul lasă să se înțeleagă a fi existat și o exploatare imperialistă. „Împlenie exploatării capitaliste cu cea generată de rămășițele feudale a fost agravată de apăsarea imperialistă care începuse să se facă simtîtă...” (p. 65). În fond apăsarea imperialistă nu este decît o ultimă formă a exploatării capitaliste; avem a face, deci, nu cu o nouă formă de exploatare, ci cu intensificarea aceleiași forme în ultima fază a capitalismului. Semnalăm în această parte și unele contrazicieri în ceea ce privește numărul argașilor în Transilvania. În lucrare, la p. 100 se spune că „în Transilvania la începutul secolului al XX-lea erau 152 222 de argași”, pentru ca la p. 116, tot pentru începutul secolului, să se indice 213 390. Pe de altă parte,

la p. 100 sunt indicați 454 242 muncitori agricoli, iar la p. 116 sunt dați 811 849. Care este cifra adeverată? Legat de aceasta se mai ridică și problema dacă între argați și muncitori agricoli existau deosebiri și în ce constau acestea — lucru pe care nu-l arată autorul.

În partea a II-a a lucrării semnalăm mai întii de toate că o lipsă faptul că autorul nu face o sistematizare a acțiunilor de luptă ale țărănimii, a cauzelor care le genera ceea ce ar fi ușurat mult mai mult înțelegerea lor. Autorul se mărginește la o descriere cronologică a mișcărilor țărănești. Adoptând principiul tratării cronologice a evenimentelor care au avut loc, autorul este silit să amestecă starea de spirit a țărănimii din acea vreme cu însăși acțiunile ei de luptă, fapt care duce la o anumită scădere a nivelului științific al lucrării. Fără îndoială că această chestiune pe care o semnalăm ca o lipsă a lucrării, în condițiile cind starea de spirit din rîndurile țărănimii dintr-o anumită regiune ar fi fost urmată și de acțiuni, principiul adoptat de autor ar fi fost indicat. Descriind starea de spirit dintr-o anumită comună și trecind apoi la tratarea unor acțiuni din alte comune, se forțează autenticitatea informației istorice. S-ar fi impus tratarea în capitulo separate a stării de spirit existente în rîndurile țărănimii, și în alte capitulo descrierea acțiunilor țărănești; înfățișarea acestui tablou complex trebuia făcută în funcție de cauzele care le-au generat. Tot aici trebuie amintit și faptul că, de foarte multe ori, descrierea acțiunilor nu se face pînă la capăt. Cititorul nu poate să-și dea seama ce s-a întîmplat cu anumite acțiuni de luptă ale țărănimii (de exemplu: țărani au ocupat cutare moșie sau nu? o anumită acțiune a fost înfrîntă sau a reușit? etc.). Autorul lasă pe cititor fără o imagine completă a unor mișcări și frămîntări

țărănești. Există, fără îndoială, o motivare care ar putea fi adusă, și anume lipsa informațiilor. Aceasta nu justifică însă decât în parte lucrurile.

Ocupîndu-se de influența primei revoluții ruse 1905-1907 — autorul pe bună dreptate scoate în relief înrîurarea ce au exercitat-o evenimentele din Rusia asupra maselor țărănești din România. Se impunea însă că autorul să nu trateze în general despre influența revoluției din 1905-1907, ci numai de înrîurarea ce au exercitat-o evenimentele din anii 1905-1906. De altfel paragraful care tratează această problemă credem că nu este încadrat bine, adică între paragraful care tratează despre acțiunile țărănești din 1905 și paragraful care tratează despre lupta țărănilor din 1906. Era mai bine dacă se încadra la sfîrșitul capitolului. La fel și paragraful unde autorul ia poziție împotriva acelor cercetători care socotesc răscoala din 1907 ca un punct culminant în lanțul luptelor țărănești, ce au precedat sau succedat această mare ridicare a țărănimii

De asemenea, considerăm că autorul a acordat prea multă atenție unor fapte, cum ar fi „cazul Butman” sau „jubileul regal” în detrimentul unor concluzii și generalizări ca și la celealte capitulo.

Observațiile critice înfățișate nu diminuează valoarea lucrării, deoarece autorul a reușit printr-o bogată documentare și o judecătoareă prelucrare a materialului faptic, expus într-un stil viu, atrăgător — să scoată în evidență momentele principale ale luptei țărănilor din anii premergători răscoalei din 1907. Ea se înscrie ca una dintre cele mai valoroase lucrări monografice apărute în ultimii ani în domeniul istoriei moderne.

M. Iosa și M. Rusenescu

V. N. VINOGRADOV, *Россия и объединение Румынских княжеств*, Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1961, 326 p.

În anul 1961 a apărut în Uniunea Sovietică monografia tîrnăului istoric V. N. Vinogradov, *Rusia și Unirea Principatelor Ro-*

mtne. Autorul este cunoscut istoricilor noștri ca specialist pentru problemele secolului al XIX-lea, iai în anul 1959 a apărut în revista

„Studii” studiul său *Rolul diplomației ruse în Unirea Tărilor Române*,¹ bazat mai ales pe material din arhivele sovietice.

La doi ani după apariția studiului menționat, V. N. Vinogradov a publicat o monografie, care prezintă istoricilor sovietici un moment deosebit de important din istoria patriei noastre, scoțind în evidență rolul pozitiv al Rusiei în perioada 1856–1859, cînd problema Unirii s-a pus cu toată tăria în fața Europei. Meritul monografiei lui Vinogradov constă în primul rînd în folosirea materialului de arhivă – privind poziția Rusiei – necunoscut pînă în prezent istoricilor români. Este folosit material de arhivă din Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei, în special fondul consulatului rus din Iași, fondul consulatului rus din București, fondul ambasadei ruse din Constantinopol și din Paris. De asemenea, unele dosare din fondul personal al țarului Alexandru II, și al generalului Budberg, care a fost președintele celor două divanuri din Tările Române în perioada 1853–1854.

Aceste materiale de arhivă reflectă punctul de vedere al guvernului rus față de problema Unirii Principatelor în perioada 1856–1859.

De asemenea, autorul folosește numeroase periodice rusești din perioada 1856–1859 ca: „Moskovschie Vedomosti”, „Otechestvenie Zapiskhi”, „Sovremennik”, „Sîn Otecestva”, „Ruskaia beseda”, „Odeskii vestnik”, „Ruskii vestnik” etc. care reflectă și punctul de vedere al opiniei publice rusești.

Lucrarea se bazează pe cunoșcuțele colecții de documente, (*Acte și documente relative la istoria renașterii României, Anul 1848 în Principatele Române, Documente privitoare la economia Țării Românești 1800–1850, Culegere de tratate și convenții încheiate de Rusia cu țările străine*, documente privind pe Kutzov, Bagration etc., lucrările lui N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A. Golescu, N. T. Orășanu și alte diferențite lucrările ale istoricilor români, ruși și occidentali. Afară de cunoșcuta lucrare a lui G. W. Riker, *Cum s-a înșăptuit România*, apărută și în traducere românească în

anul 1940, autorul mai folosește două materiale ale lui Riker apărute în anul 1927² și 1929³.

De asemenea folosește lucrări și articole ale istoricilor noștri marxiști: P. Constantinescu-Iași, A. Oțetea, Șt. Pascu, V. Maciu, N. Adăniloae etc.

Din cele 326 pagini pe care le are lucrarea, primele 87 pagini se referă la situația socială și politică a Principatelor Române pînă la 1856, deci pînă la Congresul de la Paris. Primele 25 pagini formează introducerea și informeză pe cititorul sovietic asupra celor două țări române pînă la revoluția de la 1848. Se arată rolul eliberator al războalelor ruso-turce pentru popoarele din Balcani, importanța tratatului de pace de la Adrianopol (1829) pentru Principatele Române și în special perioada 1829–1834. Autorul reproduce următoarele, scrise de Mihail Kogălniceanu în anul 1837: „Totul ne unește cu Rusia. Ea este mama noastră. Au trecut acele timpuri cînd ne puteam apăra singuri împotriva turcilor... Noi suntem extrem de slabî și nu putem face nimic fără Rusia...”⁴. dar, arată V.N. Vinogradov, țarismul curând și-a lepădat masca „de eliberator” și acest lucru s-a văzut practic în 1848. De fapt autorul trage concluzia justă că „deceniul 4 și 5 al secolului al XIX-lea a fost perioada celei mai mari influențe a guvernului țarist asupra teritoriilor românești” (p. 24), iar domnitorii apelau foarte rar la Constantinopol.

Dar tratatul de la Adrianopol, impus de Rusia Turciei, prevedea pentru locuitorii celor două principate că se vor bucura de de plină libertate a comerțului pentru toate produsele pămîntului și industriei lor, fără nici o

² The Concert of Europe and Moldavia in 1857, în „The English Historical Review”, vol. XLII, nr. 166, aprilie 1927.

³ The Pact of Osborne – a controversial Episode in the Making of Roumania, în „The American Historical Review”, vol. XXXIV, nr. 2, 1929.

⁴ M. Kogalnitscheanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaches transdanubiens*, tom. I, Berlin 1837, p. 403; vezi și Vinogradov p. 24.

¹ „Studii” nr.2 1959, p. 35–53.

restricție¹. Toate acestea deschideau serioase perspective pentru îmbogățirea bolcimii și a burgheziei române. Pe fiecare an tot mai multe vase străine intrau pe Dunăre și încărcau cereale. Prin construirea de depozite și magazii la Galați și Brăila s-a îmbunătățit calitatea cerealelor exportate (până atunci cerealele erau ținute în gropi săpate în pămînt), încât la bursa din Genua și Marsilia cerealele din Principatele Române erau cumpărate... „nu mai cu 5% mai puțin decât vestitul gru din sudul Rusiei” (p. 75). V. N. Vinogradov arată că negustorii din Odesa priveau cu îngrijorare cum, lîngă ei, se dezvoltă un concurent care exportă aceleași produse și erau nemulțumiți de diplomația rusă care prin tratatul de la Adrianopol a permis deplina libertate a exportului din principate.

Autorul arată că între principate și Rusia comerțul era nefinsemnat și această situație s-a menținut și ulterior: astfel în 1862, exportul din România în Rusia de-abia depășea 1% din exportul total.

„Burghezia și moșierimea română folosind în interesele sale roadele victoriei armelor rusești” (p. 76) se pregăteau să facă Unirea Principatelor cu ajutorul Europei Apusene, și în special al Franței. Autorul, după părerea noastră, ar fi trebuit să analizeze aici mai profund această situație și să vadă de ce burghezii din principate apela mai ales la Franța, mai ales că într-un capitol anterior este arătat rolul guvernului rus în anii 1848–1849.

Prezintă importanță, pentru noutatea materialului, ultimul subcapitol din capitolul I intitulat: „Rusia și problema principatelor dunărene la congresul de la Paris” (p. 87–101).

Guvernul rus, arătă V. N. Vinogradov, se prezenta în fața Congresului de la Paris deplin conștient că condițiile păcii vor fi grele. Din timp a acceptat ca protectoratul asupra Moldovei, Tării Românești și Serbiei să fie înlocuit prin garanția colectivă a marilor puteri. De asemenea, a acceptat închiderea

Bosforului și a Dardanelelor pentru vasele militare rusești ca și clauza inexistenței flotei militare ruse în Marea Neagră.

Încă nu îscălise tratatul și guvernul rus se gîndeau la anularea lui. Diplomația rusă se gîndeau la orice combinație care ar putea să ducă la slăbirea coaliției dintre Franța, Anglia și Austria. Interesele țarismului se ciocneau într-un mod deosebit de acut cu interesele Angliei în Balcani, Caucaz și în Asia Centrală, încât, după remarcă lui Nesselrode, Anglia rămînea dușmanul cel mai primejdios și acut al Rusiei. Comportarea Austriei în anii 1853–1855, deși guvernul rus o salvase de „pericolul” revoluției maghiare în anii 1848–49, era, după expresia unui diplomat, „o rană care încă mai săngera”, iar Bismark, aflat cu 3 ani mai tîrziu la Petersburg, era uimit de atitudinea dușmănoasă față de Austria (p. 90). Datorita acestor considerente politice de ordin general, diplomația țaristă căuta să se apropie de Franță.

Franța a sprijinit Unirea deoarece urmărea formarea unui stat-tampon la gurile Dunării între cele trei imperii – rus, turc și austriac –, stat pe care însă să-l pună sub controlul ei politic și economic.

Guvernul țarist, înfrînt pe cîmpul de luptă în timpul războiului Crimei, nu mai putea duce o politică de forță față de Imperiul otoman, iar pentru realizarea unor scopuri putea folosi doar combinații diplomatici (p. 184). Guvernul țarist încerca prin orice mijloc să nu permită Turciei, Angliei și Austriei să se întărească în Principatele Române, deoarece pătrunderea Rusiei în Peninsula Balcanică îi era periclitată. Interesele Rusiei țariste de a slăbi Imperiul otoman coincideau cu interesele Principatelor Române, care își puteau înfăptui unirea și redobândi independența prin slăbirea Imperiului otoman.

În 1856 pericolul cel mai mare pentru Rusia era întărirea influenței austriace în Balcani. „Dominația austriacă la Dunăre însemna prăbușirea întregii politici balcanice a Rusiei începînd de la Petru I” (p. 97). și Vinogradov, arătînd că Imperiul habsburgic, întrîndu-și trupele în Principatele Române,

¹ Vezi și Acte și documente relative la renașterea României, vol. I, p. 318–325; actul separat pentru Principatele Române, p. 326–328.

n-au stat degeaba, și autorul dă în acest sens o serie de amănunte privind în special penetrația economică austriacă. În timpul discuțiilor de la Paris, Imperiul habsburgic și Poarta otomană au făcut o greșală tactică, afirând că nici populația din cele două principate nu se găndește la unire, de acest lucru profitând Franța și Rusia care au cerut să fie consultată populația. Diplomația rusă cunoștea năzuința maselor largi ale populației pentru unire. Ea voia să-și sporească prestigiul în Moldova și Tara Românească și de aceea nu putea să acționeze împotriva acestei năzuințe.

Reprezentanții Rusiei din cele două țări române au primit ordin să studieze, fără părtinire și fără idei preconcepute, situația la fața locului. Diplomații ruși și-au dat seama la fața locului că separații sunt izolați și n-au rădăcini în popor. Basili, într-un raport de-al său, sfătuia ca partidele care sunt la putere să nu fie sprijinite, deoarece ele n-au nici o perspectivă în viitor (p. 185). Totodată, arată V. N. Vinogradov, guvernului țarist îi era frică să nu se facă această unire pe cale revoluționară, de jos în sus, prin mișcări ale maselor populare, deoarece „incendiul revoluției putea foarte ușor să treacă peste graniță în Rusia” (p. 186). De asemenea, deși guvernul țarist a sprijinit pe unioniști, în corespondență diplomatică se atrage atenția asupra urmărilor care pot avea loc în cazul venirii unioniștilor la putere.

Deși Basili — trage concluzia Vinogradov — în rapoartele către Ministerul de Externe și în instrucțiile către cei doi Consuli arată că Rusia se situează „deasupra intercelor diferenților partide”, acestea erau vorbe goale, căci diplomația rusă a acordat un ajutor prețios unioniștilor în anul furtunos 1857 (p. 190).

Subcapitolul „Guvernul țarist și unioniștii” din capitolul II (p. 184—190), la care ne-am referit mai sus, trebuia după părerea noastră largit mult mai mult pe baza rapoartelor cocișlare, deoarece prin felul cum a fost prezentat nu ne dă o imagine prea clară asupra politicii dusă de guvernul țarist în 1857.

Întrevederea anglo-franceză de la Osborne a deziluzionat pe țarul Alexandru II și Gorcea-

Kov. Momentul atât de așteptat de Rusia, de a se înrăutăți relațiile anglo-franceze, în vederea anulării tratatului de la Paris nu s-a realizat.

Kiselev socotea, pe bună dreptate, că guvernul francez este dispus să renunțe la unirea principatelor și vrea numai să iasă din această chestiune „cu cinste”. Diplomația rusă era convinsă că, o dată păsind pe panta concesiunilor, diplomația lui Napoleon III se va rostogoli pe ea fără a se opri. În întrevederea de la Stuttgart între Napoleon III și Alexandru II „... Napoleon n-a spus nimic ce-ar fi putut să lezeze relațiile de prietenie anglo-franceze” (p. 213). În aceste condiții, diplomația rusă s-a îndreptat cu o stăruință și mai mare spre asigurarea drepturilor și privilegiilor Moldovei și Țării Românești. Rusia a trebuit să ducă o luptă grea la Paris în 1858, iar „... convenția a fost fructul luptei și a divergenței marilor puteri, nicidcum documentul care să reflecte doleanțele poporului român” (p. 236). Dar, arată pe bună dreptate autorul, „mișcarea burgozo-națională” din cele două principate române a trecut peste capul convenției de la Paris”.

Ultimul capitol al lucrării, intitulat „Unirea din 1859 și Rusia” (p. 237—300), cuprinde 3 subcapitole:

1. Alegerea lui Alex. I. Cuza la Iași și București;
2. Tarismul și dubla alegere a lui Alex. I. Cuza;
3. Societatea rusă și Unirea Principatelor Române.

Natural, ne vom opri numai asupra problemelor noi pe care le aduce autorul, și care n-au fost atinse nici în studiul apărut în revista „Studii” din 1959. Aceste probleme sunt incluse în subcapitolul doi: „Tarismul și dubla alegere a lui Cuza”.

Îndată după alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei, consulul Rusiei Popov sfătuia guvernul rus să-l recunoască imediat, pentru a nu diminua lupta dusă pînă atunci de Rusia, ci să crească și mai mult prestigiul politiciei rusă. Pe această poziție s-a situat și Ghiers, care în toamna anului 1858 a fost numit consul general al Rusiei la București. La

Ietersburg încă nu s-a luat o hotărire cînd a sosit știrea alegerii lui Cuza ca domn și în Tara Romînească. Ghiers informa pe larg guvernul rus despre întreaga conjunctură din Tara Romînească, ca și despre discuțiile care aveau loc în cadrul Adunării elective. „Mîșcările populare în ajunul alegerilor au impresionat adînc pe consulul general” (p. 270). El cerea ca domnitorul Cuza să fie recunoscut ca domn, „deoarece ar fi soluția cea mai indicată, în situația creată, căci alegera lui Bibescu ar fi dus la revoluție” — seria Ghiers lui Lobanov (p. 270). Kiselev seria, din Paris, că el socotește o combinație mult mai reușită alegerea unui băstinaș în fruntea principatelor, decât alegera unui străin pe tronul României, deoarece ar fi atras România în orbita influenței țărilor originare a prințului respectiv (p. 274).

Austria, Turcia și Anglia au hotărît din primul moment să intervină în principate. De asemenea, Austria cerea o intervenție comună austro-rusă. Dar aceste propunerile mergeau împotriva liniei politice dusă de Rusia după războiul Crimeii „... și de aceea au fost categoric respinse” (p. 280).

Autorul descrie conjunctura creată în Europa în urma declanșării războiului între Franța și Sardinia împotriva Austriei, și presunile făcute de Rusia și Franța la Constantinopol pentru a obliga Turcia să-l recunoască pe Alex. I. Cuza. Toată perioada 1859 – ian. 1862 este descrisă doar în cîteva pagini, încluzând cititorul n-ai e o imagine fidelă și amănunțită a rolului pe care l-a jucat guvernul rus în acest răstimp.

Ultimul subcapitol descrie în cuvinte pline de căldură simpatia maselor și a elementelor progresiste din Rusia față de năzuința fierbinte a poporului român de a se uni într-un singur stat național.

La sfîrșitul lucrării (p. 306–316), autorul are un scurt capitol privind istoriografia problemei. După părerea noastră istoriografia problemei este insuficient de adîncită, dar aceste mici scăpări nu diminuează cu nimic importanța acestei lucrări, care prezintă istoricilor, pe baza unui bogat material de arhivă inedit, poziția guvernului rus în perioada 1856–1859.

N. Ciachir

* * * *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821 (Eteria în Principatele Române), vol. IV*

Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, 352 p.

În cadrul colecției de documente privind răscoala din 1821, Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a publicat de curînd un al patrulea volum, care pune la dispoziția cercetătorilor un material important referitor la organizarea Eteriei și activitatea ei în Principatele Române.

Creșterea conștiinței naționale la începutul secolului al XIX-lea, în urma dezvoltării elementelor capitaliste din Peninsula Balcanică, a dus la intensificarea luptei împotriva jugului turcesc, și la luptei pentru crearea statelor naționale independente. Eteria, organizație secretă întemeiată la Odesa în anul 1814, avea ca scop pregătirea revoluției grecești care, cu ajutorul sperat al Rusiei, trebuia să ducă

la eliberarea poporului grec și la crearea unui stat național independent. Eteria, pur grecească la început, și-a largit programul, căutând să cuprindă toate popoarele creștine din Turcia europeană într-o luptă comună pentru cucerirea independenței naționale. După cum se știe, Principatele Române au constituit terenul principal pentru desfășurarea activității Eteriei.

Cele 151 documente din perioada 15 iulie 1813 – 2 martie 1829 și textele narrative publicate în volumul IV al colecției amintite prezintă aspecte importante ale organizării Eteriei și activității ei pe teritoriul Moldovei și Tării Românești, legăturile conducerii eteriste

cu popoarele balcanice, izbucnirea și desfășurarea revoluției grecești, atitudinea marilor puteri față de mișcarea eteristă, înăbușirea ei de către trupele turcești etc.

Cele mai multe documente din acest volum — aşa cum era și de așteptat — sunt scrise în limba greacă. Documentele grecești inedite au fost redate, ca și în celelalte trei volume, atât în original cît și în traducere, inclusiv cele publicate de C. Erbiceanu în *Istoria Mitropoliei Moldovei*, deoarece prezintau erori de decifrare și traducere. În mareea lor majoritate însă, fiind reproduse în special din operele puțin cunoscute ale eteriștilor Emanuil Xanthos (*Memorii despre societatea prietenilor*) și Ioan Filimon (*Manual istoric despre revoluția greacă*), sunt publicate numai în traducere, textul grecesc putând fi consultat în aceste publicații.

Eteria era organizată după modelul franc-masoneriei, cu un ritual de inițiere ce includea un jurământ. În volumul de care ne ocupăm este publicat un formular care cuprinde normele după care trebuia să se desfășoare ceremonia inițierii și textul jurământului (doc. nr. 2). Documentul a aparținut boierului Rosetti Roznoaveanu, fost eterist, și probabil a folosit acestuia la recrutarea de membri în Eterie¹.

Prin scopul pe care și-l propunea — lupta împotriva jugului turcesc — Eteria a căstigat de la început numeroși adeptați în Principate. Volumul include scrisoarea de adeziune a lui Iacovachi Rizos Nerulos, marele postelnic — unul dintre cei mai activi eteriști din Moldova, — scrisă într-un limbaj convențional (doc. nr. 7). Pentru a se crea Eteriei o bază mai largă și mai sigură de acțiune în cele două Principate, a fost pusă la cale și inițierea domnitorilor, care în caz de refuz urmău să fie suprimați (doc. nr. 12). O serie de documente (nr. 44, 46, 47, 50, 51, 54 etc.) ne informează despre activitatea intensă a domnitorului Moldovei, M. Șuțu, ca eterist care, sperând să obțină favoarea Rusiei și domnia

Tării Românești, a dat tot concursul organizării armatei eteriste în Moldova, fiind gata după cum arată el însuși să ofere întregul său avut (55, 62). Cauza Eteriei a fost îmbrățișată în Principatele Române nu numai de boieri mea greacă (ce deținea posturi importante în aparatul de stat, înlesnind astfel aplicarea măsurilor de pregătire a răscoalei), dar și de o parte din boierimea pământeană care, încredințată de sprijinul armatelor rusești, spera să obțină independența de sub jugul otoman. Astfel, documentul nr. 37 ne dă șiruri despre inițierea boierului Brîncoveanu; din alte documente (nr. 45, 92 etc.) reiese că și o parte din clerul înalt aderașe și sprijinea această mișcare, ocupând chiar posturi de conducere (mitropolitul Moldovei, episcopul de Roman, egumenii mănăstirilor Tîie Ierarhi, Florești etc.).

Un mare număr de documente se referă la planurile de acțiune ale Eteriei pentru pregătirea și desfășurarea răscoalei. La 24 octombrie 1820, Al. Ipsilanti anunță schimbarea planului inițial (stabilit la Ismail), hotărind ca răscoala să izbucnească la 14 noiembrie, înainte de data fixată, în Principate, pentru a-i se înlesni trecerea peste Dunare (doc. nr. 33, 34, 36). Despre alte planuri de răscoală găsim informații în doc. nr. 42, 19, 53, ultimul fiind alcătuit de către un eterist din Iași, care propune, printre altele, ca răscoala să înceapă în Principate și să se transmită la Iordache Olimpiotul „un pământean care să fie deprins în treburile războiului, ca să înlarmeze soldații cum se cuvine și să-i instruiască în mici unități”.

Conducătorii Eteriei au căutat să folosească că în scopurile lor conflictul izbucnit între Ali paşa din lanina și sultan și au încercat să coopereze cu Miloș Obrenovici, cneaz sârb, cu care au întreținut o bogată corespondență (doc. nr. 15, 16, 25, 29, 31, 32, 44, 49, 50, 85, 108 etc.). La 24 octombrie 1820 Al. Ipsilanti scria lui Miloș Obrenovici că, îndată ce răscoala va izbuci în Principate, să transmită trupe la Lonj și Drinovați pentru a-i ușura trecerea Dunării (doc. nr. 35). Din documentele nr. 68, 85, 91 etc. reiese că și populației bul-

¹ Cf. N. Camariano, *Despre organizarea și activitatea Eteriei în Rusia înainte de răscoala din 1821*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. II, 1960, p. 85, nota 1.

gare i se rezerva un rol în răscoala proiectată de Eterie.

În volum mai sunt publicate numeroase documente referitoare la pregătirea răscoalei pe teritoriul Principatelor Române, atât în ceea ce privește strîngerea fondurilor bănești și a proviziorilor, cât și recrutarea voluntarilor și înarmarea lor. Se publică și o bogată corespondență purtată în acest scop între Al. Ispilanti și conducătorii Eteriei din Principate (doc. nr. 17–19, 22–24 etc.).

Un bogat material documentar atestă pregătirea răscoalei din Țara Românească de către Eterie încă cu mult timp înainte de izbucnirea ei. Rolul principal trebuiau să-l joace aici Iordache Olimpiotul, Bimbașa Sava și Ioan Farmache, conducătorii gărzii domnești (17, 18, 22, 23, 24, 27 etc.). Din documentele publicate în volum reiese de asemenea că și în Moldova au avut loc pregătiri intense în ajunul intrării aici a lui Al. Ispilanti, care anunță că vine însoțit de 30 000 de oameni, pentru care domnul Moldovei trebuia să asigure aprovizionarea (doc. nr. 55, 57). Eforii Eteriei din Iași se ocupau în văzul tuturor cu recrutările și înregistrarea donațiilor și contribuțiilor, trezind neliniște în opinia publică (doc. nr. 45, 47, 50, 51, 54, 57, 58, 60, 63, 64 etc.).

După multe pregătiri și amărări, la 21 februarie 1821, Al. Ispilanti anunță că va pleca în seara acelăși zile la Iași, pentru a începe răscoala. Într-o serie de documente se arată că momentul acesta nu mai putea fi amânat, întrucât numărul eteriștilor se înmulțise și secretul organizației era greu de păstrat (Poarta afișe, chiar, de existența Eteriei – doc. nr. 31), iar pregătirile se considerau terminate, atât în Pelopones, cât și în cele două Principate, înct orice întîrziere nu putea aduce decât pagube mișcării (doc. nr. 69, 70 etc.). În volum se mai publică și cele trei manifeste din 24 februarie 1821 lansate la Iași de către Al. Ispilanti către grecii de pretutindeni, către eteriști și către grecii din Moldova și Țara Românească, prin care se dădea semnalul răscoalei, chemându-i să lupte pentru eliberarea patriei lor, și lăsând să se înțeleagă că se vor bucura de sprijinul

armat al Rusiei (doc. nr. 71, 72, 73). Se publică de asemenea apelul lui Al. Ispilanti, din aceeași zi, către țarul Alexandru, prin care îl solicită ajutorul (doc. 74). Sunt publicate apoi documentele cu privire la dezavuarea mișcării eteriste de către țar și la schimbarea atitudinii consulului rus Al. Pisani în urma acestui fapt (nr. 94, 95, 97, 98, 119 etc.).

O serie de documente relatează despre evenimentele care au avut loc la Galați și Iași în ajunul sosirii lui Al. Ispilanti și după aceea și despre panica pe care au provocat-o în sinul populației moldovene care se aștepta la răzbunarea turcilor (doc. nr. 64, 77, 80, 86, 91, 101, 102, 106, 150).

Aceiunea de strîngere a fondurilor și armelor și înrolarea voluntarilor au continuat în Moldova și după plecarea lui Al. Ispilanti, în scopul de a-i asigura atât spatele frontului cât și o bază de aprovizionare (vezi doc. nr. 78, 80, 83, 84, 86, 87, 89 etc. etc.).

O altă serie de documente aduce unele știri despre răscoala condusă de Tudor Vladimirescu și despre relațiile lui cu Eteria (doc. nr. 123, 170, 182, 248 etc.), ca și despre efectivele trupelor sale și ale eteriștilor (doc. nr. 117). Interesantă ni se pare scrisoarea lui Rizos Nerulos (doc. nr. 64) în care arată că Tudor Vladimirescu a proclamat libertate, egalitate și desființarea privilegiilor boierilor și a răzbunat pe cei nedreptățiți.

Un număr de documente amintesc de unele jafuri și abuzuri săvârșite de eteriști pe teritoriul Principatelor Române, fapt ce a făcut ca populația locală să aibă în general o atitudine ostilă față de Eterie (doc. nr. 106, 107, 118, 126 etc.).

Alte documente publicate în volumul de care ne ocupăm se referă la intervenția turcească și la ciocnirile dintre armatele turcești și cele eteriste (Sculeni, Tg. Neamț), la lichidarea mișcării eteriste de pe teritoriul Moldovei și Țării Românești și la neleguirile săvârșite de turci cu acest prilej (doc. nr. 110, 118, 120, 133, 134, 135, 141, 142, 144, etc.).

În partea a doua a volumului sunt publicate pentru prima dată traducerile în limba română a două izvoare narrative referitoare

la mișcarea eteristă în Principate : *Memoriu privind Expediția din 1821 a lui Ispilanti în Principatele dunărene*, scris de un anonim, și *Progresul societății prietenilor în revoluție* de A. Xodilos.

In primul memoriu — considerat de F. M. Marshall, editorul textului grecesc, drept „cea mai completă expunere contemporană a expediției lui Al. Ispilanti” — autorul, participant la răscoală, relatează pe larg întreaga desfășurare a mișcării eteriste, cu toate intrigile și neînțelegerile dintre conducători, jafurile săvârșite de eteriști pe teritoriul celor două Principate, relațiile lui Tudor Vladimirescu cu Ispilanti (privite din punctul de vedere al eteriștilor), luptele cu turci etc. Memorul conține un adevărat istoricul la adresa lui Al. Ispilanti, considerat laș și hoț, acuzat că în proclamațiile sale a divulgat secretul privind ajutorul Rusiei, fapt ce a determinat pe țar să-l dezavueze și a lipsit mișcarea de acest ajutor, condamnând-o la înfrângere; autorul consideră de asemenea ca o mare greșală faptul că Al. Ispilanti a întîrziat în Principate. În același timp, se scot în relief în mod deosebit meritele și calitățile lui C. Ducas, unul dintre comandanții principali ai armatei eteriste.

Al doilea izvor narativ publicat în acest volum se ocupă în special de începuturile Eteriei, aducând unele știri noi, îndeosebi despre evenimentele de la 1821 petrecute în Moldova. Se reproduc și proclamațiile lui Al. Ispilanti și o serie de alte scrisori, din care unele se găsesc deja publicate în prima parte a volumului¹.

Volumul se încheie cu însemnările autografe ale prințului G. Cantacuzino despre începuturile și acțiunea Eteriei în Principatele Române, scrise în limba franceză, document care se publică acum pentru prima dată.

Metoda de lucru folosită la alcătuirea principalei trei volume este utilizată și la cel

¹ Editorii puteau găsi o formulă pentru a evita publicarea repetată a acelorași materiale.

de-al patrulea. Cu privire la aceasta avem de făcut unele observații.

Considerăm că editorii nu au aplicat în toate cazurile criterii stricte de selecționare a materialului pe volume. Astfel, în timp ce sunt primele trei volume de documente interne privind răscoala din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu se publică o serie de acte referitoare la Eterie în Principate, în volumul de față sunt incluse și unele documente care privesc Eteria în general : doc. nr. 28, 41, 69, 104 etc.

Că și la primele trei volume, datarea de către editorii volumului a documentelor nedatate nu este motivată. Mai mult încă, datarea unor documente pare îndoialnică. De pildă, doc. nr. 62 și 63, două scrisori nedatate ale lui M. Suțu către Al. Ispilanti, sunt date ambele [15 februarie 1821], deși este greu de presupus că acesta i-ar fi adresat două scrisori în aceeași zi, cu atât mai mult cu cît li trimite o nouă scrisoare (datată) a doua zi, la 16 februarie 1821. Considerăm, apoi, că editorii au datat greșit răspunsul lui Al. Ispilanti către țarul Rusiei în aceeași zi cu scrisoarea de dezavuare a acestuia.

Editorii nu arată pe ce baza au făcut identificările persoanelor care apar cu nume convenționale. De asemenea, nu întotdeauna reiese dacă notele din subsol aparțin editorilor sau autorilor documentelor respective. Ni se pare, apoi, că față de abundența notelor explicative din primele trei volume, în care se aduceau numeroase știri suplimentare despre persoanele amintite în documente, notele din volumul IV sunt mult mai sărace.

Rezumatul nu exprimă întotdeauna în mod clar și complet conținutul documentelor. De exemplu nr. 2, 15, 50, 76, 144 etc.

Cu privire la indicele volumului, observăm că acesta conține unele greșeli și inconsecvențe. Uneori aceeași numire apare de două ori în indice sub forme diferite (de exemplu : localitatea Skodra sau Skutari apare și sub forma Scodra și Šcodra; aceeași persoană Barbas apare și sub forma Barbis etc.), în timp ce altori două nume sunt contopite într-unul singur (ex. mănăstirile Sf. Sava din București și

Iași). Unele numiri din documente lipsesc din indice (ex. seizi – p. 122, topucci p. 123 etc.). În sfîrșit, uneori se face localizarea satelor și orașelor care apar în documente (*Luciul*, jud. Buzău, *Troppau*, oraș în Silezia etc.), de cele mai multe ori, însă, nu.

Deși conține puține documente inedite, publicarea volumului IV al colecției de docu-

mente privind răscoala din 1821 este importantă prin faptul că în felul acesta se pune la dispoziția cercetătorilor un material mai puțin accesibil, înlesnind cunoașterea mai profundată a activității Eteriei pe teritoriul Principatelor Române.

Ioana Constantinescu

ALBERT SOBOUL, *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Histoire politique et sociale des sections de Paris. 2 juin 1793—9 thermidor an II.*

La Roche-sur-Yon, Imprimerie H. Poitier, 1958, 1168 p.

Cartea istoricului francez A. Soboul reprezintă un remarcabil studiu de pe poziții marxiste al acțiunilor maselor populare pariziene în timpul celui mai frâmbătățit an al Revoluției burgheze franceze, anul II după calendarul revoluționar.

În laborioasa și intinsă să cercetare de peste 1000 pagini autorul s-a bazat pe vastul material documentar rămas din arhivele fostelor secțiuni în care a fost împărțit Parisul¹.

Autorul a consultat un mare număr de registre cuprinzând : deliberările adunărilor generale ale secțiunilor, procesele verbale ale ședințelor comitetelor civile, militare și de asistență socială, registre de înrolare în armata revoluționară, dosare de corespondență a secțiunilor cu diferite autorități administrative, precum și hărțile rămase de la numeroasele societăți populare.

Așa cum se precizează în introducere, scopul cărții este de a arăta rolul secțiunilor pariziene în timpul evenimentelor din perioada cuprinsă între 2 iunie 1793, data care a marcat căderea partidului girondin și a republicii liberale, și 9 thermidor anul II, data prăbușirii grupului lui Robespierre și

a speranțelor secțiunilor în instaurarea unei republici egalitare.

Autorul și-a împărțit cartea în trei mari părți : I Dezvoltarea și stabilizarea mișcării populare (iunie 1793—pluviōse an II) ; II Sans-culotteria pariziană. Tendințe și organizare ; III Stagnarea și declinul mișcării populare (ventōse — thermidor an II). Fiecare parte se subdivide la rîndul ei în şase capitoole în care se tratează pe larg diferențele etape ale mișcării populare. În felul acesta, la studiul Convenției și comitetelor ei și la acela al Comunei din Paris, probleme care au reținut îndeosebi pînă acum atenția istoricilor, A. Soboul mai adaugă studiul activității și frâmbătățirilor maselor populare pariziene în adunările lor generale și în societățile secționale. Autorul atrage atenția că, în această problemă, vasta istoriografie a revoluției franceze a rămas datoare. Pe scena istorică a revoluției n-a apărut pînă acum la locul pe care-l merită acel grup social aparținând atât vechii Franțe, cât și Franței revoluționare, cunoscut sub numele de „sans-culottes”.

Istoricii revoluției s-au ocupat toluși — și unii destul de larg — de rolul maselor populare urbane și în special a celor din Paris în evenimentele revoluționare. Această tratare însă a ridicat pentru A. Soboul următoarele probleme rămase neelucidate : dacă acțiunile populare au fost plasate în

¹ Cele 48 de secțiuni ale Parisului au fost organizate prin legea municipală din 21—27 mai 1790 și ele au urmat celor 60 districte create la 13 aprilie 1789. La 19 vendémiaire anul IV, secțiunile au dispărut, fiind înlocuite cu 19 municipalități.

locul cuvenit în cuprinsul cărului istoric; dacă n-a existat tendința de a socoti acțiunile lor ca determinante de burghezie și îndrepitate exclusiv împotriva feudalismului și a puterii regale; dacă, în sfîrșit, sans-culoții au acționat mereu de acord cu burghezia revoluționară sau dacă au existat și divergențe între sans-culoți și burghezie.

Dintre istoricii revoluției, arată Soboul, primul care a subliniat rolul secțiunilor pariziene și autonomia acțiunilor lor în cadrul revoluției condusă de burghezie, a fost Thiers. Acesta s-a măginit însă numai la studierea aspectelor politice a activității secțiunilor. Cel care însă și-a îndreptat atenția pentru prima dată asupra arhivelor secțiunilor a fost Jules Michelet. Dar Michelet n-a avut în vedere decât ceea ce a numit el „marile tragedii ale Parisului revoluționar”, marcate prin aparițiile tumultuoase ale sans-culoților. El nu a cercetat grijile, speranțele, nevoile și mobilurile de fiecare zi ale maselor populare pariziene. Nu a căutat să vadă dacă sans-culotteria era omogenă, dacă, cu alte cuvinte, între calfă și meșteșugarul patron exista numai identitate de interese sau cravă și divergențe. Mai tîrziu, un alt istoric, Ernest Mellié a studiat organizarea și funcționarea cotidiană a secțiunilor; la el acțiunile poporului nu mai apar cu intermitență, limitate la mari evenimente politice, ci zilnic în lupta grea pentru existență. Studiul lui Mellié are însă și limitele sale. După părerea lui, acțiunile populare s-au desfășurat doar în funcție de burghezie, fără nici un specific și fără nici o autonomie față de conducătorii burghezi ai revoluției. Un pas mai departe a făcut F. Bracș. Aceasta a scris o istorie a secțiunilor pentru perioada iunie-decembrie 1792 în care susține că activitatea și presiunile exercitate de secțiuni au determinat multe măsuri ale guvernului revoluționar, atât în domeniul politic municipale, cât și al celor generale. Căutând să analizeze conflictul dintre cei avuți și cei săraci, Bracș a comis însă o eroare de perspectivă, arată Soboul. El a emis teza că, atunci ca și astăzi, lupta se da între muncitori și burghezia posedantă.

Or, după Soboul, această analogie a faptelor din secolul nostru cu cele de la finele secolului XVIII-lea nu este de loc conformă cu adevărul istoric. În acea vreme inamicul principal al sans-culoților era aristocrația. Tot pe linia combaterii analogiei făcute de Braesch, A. Soboul mai subliniază că în nici un caz calfa de atelier din jurul anului 1790 nu trebuie confundată cu muncitorul de uzină din zilele noastre. O transpunere în secolul XVIII-lea a problemelor din timpul nostru o face și Daniel Guérin. Aceasta vede în sans-culotteria pariziană o avangardă și în încercarea ei din anul II un embrion de revoluție proletară. Soboul combată tezile lui Guérin arătând că sans-culotteria meșteșugărească și mic-negustorcasă n-avea nimic comun cu proletariatul de fabrică. După A. Soboul, dimpotrivă, ceea ce D. Guérin lăua ca o avangardă proletară nu a fost, în multe cazuri, decât o ariergădă apărând pozițiile economiei tradiționale.

Puncte de vedere originale și bine întemeiate în studiul istoriei sans-culoților a emis Albert Mathiez. Soboul subliniază că eruditul istoric al revoluției franceze s-a plasat în inima problemei atunci cînd a făcut din libertatea economică și reglementarea conurerului cu mărfuri de primă necesitate nucleul luptei dintre sans-culoți și posedații și cînd a înfățișat grupul cunoscut sub numele de „enragés” ca purtătorul de cuvînt al dreptului de existență înaintea dreptului de proprietate. Dar Mathiez — atrage atenția Soboul — preocupat prea mult de antagonismul dintre sistemul maximumului general al teroarrei economice cerut de sans-culoți și aspirațiile a ceea ce numește el „o societate pasionat prinsă de libertate” (mai degrabă de interesele burgheze, precizează Soboul), a neglijat antagonismul politic dintre democrația sans-culoților și guvernul revoluționar, suprăestimînd în același timp și rolul lui Robespierre.

Dintre istoricii burghezi reaționari care au privit cu ostilitate participarea maselor populare la revoluție, Soboul citează pe Mortimer-Ternaux și pe H. Taine. Mortimer

Ternaux s-a dedicat unei denigrări sistematice a secțiunilor pariziene, nevăzând în ele decât „48 de centre de agitație continuă”. Singurul său merit e că a lăsat o serie de documente transcrise al căror original s-a pierdut. Taine, de asemenea, s-a plasat pe aceeași poziție ostilă ca și Mortimer-Ternaux. Taine a folosit, pentru a susține ideile sale preconcepute, în special documentația lăsată de Mortimer-Ternaux. Taine a deservit cu dispreț și teamă mișcările populare, căutând prin aceasta să pună în gardă burghezia împotriva revendicărilor și acțiunilor maselor muncitoare.

Conchizind asupra considerațiilor de istoriografie, A. Soboul desprinde două tendințe la istoricii care l-au precedat în cercetarea istoriei sans-culoților: unii priveau acțiunile populare sub unghiul burgheziei, dirijate în special împotriva aristocrației și deci integrându-se în revoluția burgheză; alții vedeaau în aceste mișcări acțiuni premergătoare ale luptelor de clasă din sec. al XIX-lea și al XX-lea, apreciind astfel în mod greșit caracterul original și specific al revoluției populare din Franța de la finele sec. al XVIII-lea.

În ceea ce-l privește, Albert Soboul fixează următoarele caracteristici pentru mișcarea sans-culoților. În primul rînd, acestia au luptat împotriva aristocrației și a absolutismului regal. Ei au furnizat burgheziei revoluționare masa de manevră necesară pentru distrugerea vechiului regim și înfringerea coaliției monarhice. În al doilea rînd însă, sans-culoții au constituit un element social care, în multe puncte, se află în opoziție față de burghezie, având obiectivele sale proprii cu care burghezia nu era de acord. Ca și țărânia, sans-culotteria tindea, dincolo de ruinarea aristocrației, spre scopuri care nu erau ale clasei burgheze conduceătoare. Așa cum în cadrul revoluției s-a dezvoltat un curent țărănesc autonom față de condescerea burgheză a revoluției, tot așa s-a dezvoltat și un curent sans-culot specific. Originile sans-culoților trebuie căutate în poziția lumii meșteșugarilor și a micilor negustori din sînul societății vechiului regim, precum și în criza economiei franceze care a determinat agră-

varea condițiilor de existență ale maselor populare pariziene înainte de 1789. Sans-culoții au fost puși în mișcare de complotul aristocratic și de criza subzistențelor. Organizațiile politice în cadrul cărora au acționat ei au fost adunările generale ale secțiunilor pariziene dominate, în anul II, în mod exclusiv, de liderii lor. Evenimentele de la începutul lui iunie 1793 — instaurarea guvernului revoluționar — și de la 4—5 septembrie 1793 — mișcarea populară pentru decretarea legii maximumului — (presiune hebertistă după Mathiez, sau manifestări specific muncitorști după Guérin) n-au fost conduse de Hébert, de Chaumette sau de Comună. Aceste mișcări sunt considerate de Soboul ca neavînd un raport prea strîns cu mersul general al revoluției, care era în mod exclusiv burgheză. Sans-culoții cereau taxarea alimentelor și reglementarea comerțului, cereri pe care burghezia le va satisface abia la 29 septembrie 1793 și numai sub presiunea populară. Soboul remarcă în aceste cereri o caracteristică a vechiului regim al producției de schimb, ostil spiritului burghez al libertății întreprinderilor. După autor, mentalitatea sans-culoților era adesea identică cu a țărânimii care, în fața progresului agriculturii capitaliste și a individualismului agrar, căuta să apere comunitățile rurale și drepturile colective care să asigure existența. Astfel, dincolo de conflictul dintre starea a III-a și aristocrația feudală, se înfruntau alte două curente: de o parte meșteșugarii, calificile lor, micii negustori și țărani săraci, iar de altă parte marii arendași, marii negustori și marii întreprinzători.

Dar, arată mai departe Soboul, antagonismele sociale se dublau cu cele politice. Mișcarea populară de după 1789 tindea la descentralizare și autonomie locală, tendințe vechi și profunde, mult timp înăbușite de necesitatea imperioasă a unei monarhii puternic centralizate. Aceste tendințe se liberaliză sub revoluție. Războiul însă a făcut din nou actuală ideea centralizării. În primăvara lui 1793 logica apărării naționale a impus unificarea tuturor forțelor stării a III-a revolu-

ționare. În timpul războiului poporul a impus guvernului revoluționar ridicarea în masă și economia controlată de stat prin care trebuia să asigure aprovizionarea orașelor și înzestrarea armatelor cu armament, echipament și provizii. Burghezia însă, care de la început apucase frânele revoluției, înțelegea să-și asume, prin montagnarzi, conducerea exclusiv în mîinile ei. Problema era dacă sans-culoți se vor mulțumi numai cu rolul de simpli execuțanți supuși și ascultători. Ei voi suporta cu greu autoritatea guvernului revoluționar, puternic centralizat, instalat la putere pentru a conduce războiul la granițe și a desăvârși în interior distrugerea aristocrației. Conflictul dintre guvernul revoluționar și sans-culoți va evoluă spre agravare, deoarece aceștia din urmă nu puteau avea despre democrație și dictatura revoluționară aceeași concepție ca și burghezia. Astfel — observă Soboul — în cadrul general al Revoluției burgheze franceze jocul luptelor sociale și politice a fost deosebit de complicat. Relevând acest fapt, autorul subliniază că desfășurarea revoluției nu trebuie redusă la un schematicism mecanic: această desfășurare a fost o mișcare dialectică pe care, pentru a nu o denatura simplificând-o, cei care se atașează studiului ei trebuie să o cerceteze cu toate contradicțiile și complexitățile ei. Din aceste contradicții și complexități cu interferențele lor multiple, A. Soboul a desprins două serii de probleme: I. Probleme de ordin politic privind atitudinea sans-culoțiilor față de exigențele dictaturii revoluționare și față de necesitățile apărării naționale, sau, atfel zis, raporturile dintre democrația de tip popular concepută de sans-culoți și democrația concepută de guvernul revoluționar; II. Probleme de ordin social privind aspirațiile și revendicările economice ale sans-culoțiilor în fața exigențelor burgheziei, care rămîne elementul conducător al revoluției, sau, cu alte cuvinte cum se rezolvă problema raporturilor dintre clasele populare și clasele posedante.

Analiza amănunțită a raporturilor, contradicțiilor și interferențelor dintre forțele sociale participante la Revoluția burgheză

franceză a prilejuit lui A. Soboul o serie de constatări și concluzii care aruncă o lumină nouă asupra evenimentelor anului II al revoluției. Autorul subliniază că esențialul în revoluție a fost lupta dintre starea a III-a și aristocrația europeană, luptă în care burghezia franceză a fost pe primul plan. Pentru apărarea revoluției, altă lăptivă aristocrației din afară cît și lăptivă celei din interior, a fost creat guvernul revoluționar datorită sprijinului dat montagnarzilor de sans-culoți. Ura lăptivă aristocrației și dorința de victorie au fost cei doi factori asupra căror sans-culoți erau de acord cu guvernul revoluționar și cu acea parte a montagnarzilor grupați în jurul lui Robespierre.

Înăbușind un legitim resentiment lăptivă guvernului revoluționar că se satisfăcea cu foarte mare incetină revendicările lor, mulți sans-culoți au ajutat, la 13 vendemiaire și la 18 fructidor anul II, guvernul să sfărâme tentativele contrarevoluției. Pe de altă parte însă, opozitia dintre guvernul revoluționar și sans-culoți a continuat să se manifeste cu tot mai multă ascuțime. Născută din urmările războiului, această opozitie n-a oglindit altceva, decât tendințele antagonice ireducibile ale celor două categorii sociale. A. Soboul împarte în două categorii contradicțiile dintre burghezie și sans-culoți: politice și social-economice.

În ce privește contradicțiile politice, autorul arată că necesitățile războiului impuneau un guvern autoritar, iar sans-culoți, conștiienți de această necesitate, au contribuit la crearea și instaurarea lui. Dar războiul avea exigențele sale, în contradicție cu modurile diferite în care sans-culoți și montagnarzi invoca democrația. Democrația așa cum o practicau sans-culoți tindea în mod spontan spre un sistem de guvernare prin organe locale, având o autonomie cît mai mare față de organele centrale, sistem care era incompatibil cu conducerea războiului. Sans-culoți — subliniază A. Soboul — au cerut un guvern puternic doar pentru obținerea victoriei, or acest guvern li constrințea la ascultare

și în alte probleme ale vieții de stat. Idealul politic confuz născut în luptele revoluționare ducea pe sans-culoți nu spre democrația liberală, ci spre o democrație de tip popular cu controlul aleșilor, cu dreptul de a le revoca mandatelor, cu votul pe față sau prin aclamație. Ei nu voiau o democrație formală; ei concepeau republieea ca o democrație în acțiune. Pentru cei mai conștienți din sans-culoți, libertatea și egalitatea nu erau date o dată pentru totdeauna, ci trebuiau cucerite în fiecare zi. Modul cum concepeau democrația sans-culoții și burghezia genera în acest domeniu mai mult decât o opoziție de circumstanță; genera o opoziție fundamentală.

Contradicțiile dintre burghezia montagnardă și mișcarea populară au devenit deosebit de manifeste imediat după data de 2 iunie 1793. Atunci „la montagne” a luat puterea exercitând presiuni asupra Convenției prin masele sans-culote. Dar în același timp „la montagne” a trecut la o politică de frânare a mișcării populare, căutând să-și alăture acea parte a burgheziei rămasă neutră în timpul conflictului cu girondinii. În vederea acestui deziderat, montagnarzii vor menaja pe poselanți și moderati, întăriind că mai mult aplicarea programului propus de militantii sans-culoți. Acest program prevedea: arestarea girondinilor, izgonirea din Convenție a tuturor apelanților¹, formarea unor detaliate revoluționare, însărcinare cu arestarea suspecților și cu aprovisionarea capitaniei, epurarea armatei și administrației de nobili, arestarea rudelor emigranților, aplicarea maximumului la grine și la toate alimentele de primă necesitate.

Aducerea la îndeplinire a programului sans-culot a necesitat multe presiuni din partea maselor populare și nu s-a făcut decât parțial și pe etape. Astfel, pentru armata revoluționară s-a dat doar un decret de principiu fără a se stabili și anunțurile de organi-

nizare. Petiția adresată la 25 iunie 1793 de Jean Roux în numele aripiei active a sans-culoților, petiție care expunea din nou punctele programului, a fost denigrată și respinsă de Convenție. Decretul pentru arestarea suspecților a fost votat abia la 12 august 1793 într-o formulare vagă și neprecizând modalitatea de aplicare. Ridicarea în masă a fostă la 23 august 1793, dar nu aşa cum cereau sans-culoții: erau declarați mobilizabili doar celibatarii și bărbații între 18–25 ani, văduvi fără copii. Pentru decretarea la 11 septembrie 1793 a maximumului pentru grine și la 29 septembrie a maximumului general au fost necesare mariile mișcări ale sans-culoților din 4–5 septembrie 1793. Presiunea populară — arată Soboul — a ținut toată luna septembrie și s-a exercitat în trei direcții: 1) menținerea și întărirea organelor care dau forță și autonomie mișcării populare, dar pe care guvernul voia să le reducă la asculte; 2) întărirea teroarei printre vastă epurare a aparatului administrativ, prin eliminarea suspecților și printre represiune crescindă; 3) economie controlată de stat. Guvernul, prins între presiunea populară și amenințarea unor fracțiuni ostile din Convenție, pentru a izola pe acestea din urmă, a făcut maselor două concesii pînă atunci refuzate: a decretat maximumul general și a trimis în fața tribunalului revoluționar pe foata regină și pe girondini. Dar contradicțiile dintre guvernul revoluționar și sans-culot au continuat să se adinsească cu toate concesiile făcute. Între 27 frimaire și 14 pluviôse anul II au avut loc mari acțiuni de masă pentru eliberarea lui Vincent și Ronsin, purtătorii de cuvînt ai grupului avansat al sans-culoților. Cu acest prilej — subliniază Soboul — încrederea maselor populare în guvern fu definitiv zdruncinată. Unitatea revoluționară atât de greu păstrată pînă atunci amenință să se prăbușească. Confiscarea bunurilor suspecților decretată la 8 ventosă și indemnizarea patrioților săraci decretată la 13 ventosă n-au reușit să restabilească încrederea în guvern. Aceasta cu atât mai mult cu călătoria decretului nu era de fapt decât un raport formal asupra mij-

¹ Apelanții: membrii ai Convenției care în procesul regelui au propus „apelul la popor”; ei erau deputați girondini și prin această propunere au vrut să dea o sansă de scăpare lui Ludovic al XVI-lea.

loacelor de indemnizare. Prăpastia dintre guvern și sans-culoți se adîncește și mai mult la sfîrșitul lui ventose și începutul lui germinal cînd au fost arestați și condamnați liderii cordelieri și a fost suspendat ziarul „Père Duchesne”, care în ochii sans-culoților simboliza revoluția. Astfel, drama din germinal – observă Soboul – a fost prologul lui thermidor. Acțiunea împotriva corcelierilor a redat speranțele moderatiilor. În sfîrșit, pentru a supune definitiv mișcarea populară, guvernul a decretat dizolvarea societăților secționare. A fost lovitura cea mai grea și cu consecințele cele mai grave. Prin această măsură guvernul a sfârmat armătura politică a mișcării populare, eliberînd Convenția de teama unor noi mișcări ale sans-culoților. Dar în același timp guvernul revoluționar se păvă pe sine și Convenția de un mijloc de presiune și de luptă împotriva moderatiilor, care ridicau capul tot mai mult și care la 9 thermidor vor pune mâna pe putere.

Ca și pe plan politic, contradicțiile dintre burghezie și mișcarea populară erau de nefimpăcat și pe plan social-economic. Opoziția de interese dintre posesanți și cei care trăiau din salariu devinea din ce în ce mai ascuțită. Soboul arată că guvernul revoluționar care avea nevoie și de unii și de alții a trebuit să adopte o poziție de arbitru. În fața necesităților tot mai presante ale războiului, tensiunea internă nu trebuia să ducă la o ruptură.

Membrii Comitetului salvării publice – adeptii ai economiei liberale – au adoptat de nevoie și sub presiunca maselor, economia controlată de stat cu taxarea maximală a mărfurilor de primă necesitate și cu rechizițiile pentru armată. Aceste măsuri erau considerate doar expediente care vor încreta o dată cu obținerea victoriei. Revoluția condusă de guvernul revoluționar și de Comitetul salvării publice rămînea în fond tot o evoluție burgheză. Dîl acăst punct de vedere – observă A. Soboul – ar fi fost absurd ca principiul taxării maximale a produselor să devină o practică permanentă. Politica economiei controlate de stat impusă de necesitatea menținerii alianței montagnarzi sans-culoți pe

timpul războiului, cu tot caracterul ei temporar, lovea în interesele burghezici, deoarece suprma libertatea economică și restrîngerea profitului. De aceea – arată mai departe A. Soboul – afară de fabricatele de război plătite de stat și afară de rechizițiile de grine și furaje, la toate celealte produse legea maximumului era eludată chiar de iacobini. În asemenea condiții – observă autorul – conflictul cu salariații era inevitabil. Loviți de inflație și de insuficiență aprovisionării, sans-culoții, la fel ca sub vechiul regim, continuau să fie preocupați de raporturile dintre salarii și prețuri. Împuñind rechizițiile și taxările maximale, sans-culoții nu s-au gîndit numai la apărarea națională, ci și la propria lor existență. Din toamna anului I și pînă în primăvară anului II, fiind stăpni Parisului sau cel puțin temuți de Convenție, sans-culoții au putut impune mărireala salariilor, pe care Comuna, dominată de hebertiști, nu le-a supus legii maximumului. Asignatul a fost atunci amenințat, fapt care a nemuljumit profund burghezia. În germinal, guvernul a intervenit pentru a redresa întreprinderile ale căror profituri erau în scădere, „înghețind” salariile.

La rîndul său, și Comitetul salvării publice a venit în întîmpinarea cererilor posesanților și a mărit prețurile împotriva preverderilor legii maximumului. Soboul subliniază cu acest prilej că într-o societate cu structură burgheză, ca aceea care a făcut Revoluția franceză, arbitrajul guvernului revoluționar și al Comitetului salvării publice trebuia să folosescă mai mult posesanților decât salariaților. În felul acesta, prin eludarea legii maximumului în folosul burghezicii, sistemul economic al anului II a suferit o totală prăbușire.

În sfîrșit, o altă contradicție social-economică dintre burghezie și sans-culoți era aceea generată de economia artizanală în care se încadrau unele din elementele sans-culoților. Economia artizanală constată Soboul s-a dovedit incapabilă să se adapteze necesităților unui război pe scară națională, care cerea cantități imense de armament și

furnituri de tot felul. Iar guvernul revoluționar, la rîndul său, lovindu-se de structura economică încă înapoiată a întreprinderilor vremii, a fost nevoit, pentru ducerea războiului, să adopte o serie de măsuri, care însă au menajat burghezia lovind în schimb în masele populare. Răspunzînd sans-culoții prin greve la aceste măsuri, Comitetul salvării publice le-a interzis. De aici o nouă contradicție de nefălăturate între burghezie și sans-culoți.

O contribuție importantă la istoria sans-culoților în timpul anului II e adusă de A. Soboul în ceea ce privește contradicții existente în sinul acestei categorii sociale. Aceste contradicții, împreună cu cele dintre guvernul revoluționar și mișcarea populară, au dus la prăbușirea sistemului anului II.

Soboul nu e de acord cu Petion care susținea că în rîndurile sans-culoților nu au intrat decât muncitorii zileri și calfe de meșteșugari. Sans-culoții nu se pot identifica numai cu salariații cu toate că aceștia formau elementul cel mai numeros. Realitatea e mult mai complexă. Soboul arată că sans-culoții nu erau o clasă și deci nici mișcarea lor nu era condusă de un partid de clasă. Sans-culoții euprindeau: meșteșugari, calfe, mici negustori și zileri, care împreună cu o minoritate burgheză au format o coaliție desfășurînd împotriva aristocrației o forță irezistibilă. Dar în interiorul acestei coaliții erau opoziții de interes: de o parte erau negustorii și meșteșugari-patroni, care se bucurau de profitul obținut din proprietatea privată a mijloacelor de producție, iar de celalătă parte erau calfele și zilerii care nu aveau decât salariul. Aplicația maximușului a dus la izbucnirea antagonismului între aceste două categorii. Meșteșugarii-patroni și micii negustori au fost de acord ca țărani să fie constrinși să furnizeze hrana pentru orășenii și ca salariile calfelor și zilerilor să nu depășescă un anumit plafon, dar s-au indignat însă imediat când ei însăși au fost supuși taxării maxime și cămăduișii lor au cerut mărirea retribuțiilor. La rîndul lor, cei care nu aveau de vîndut decât forța de muncă nu

înțelegeau să fie victimele unui sistem de salarii îngheteate din moment ce patronii și intermediarii nu respectau taxarea maximală. Necesitatea luptei revoluționare a sudat pentru moment unitatea sans-culoților parizieni respingînd pe un plan secundar conflictele de interes dintre diferitele elemente; nu au suprimit însă aceste conflicte care, după victorie, vor izbucni cu o violență sporită.

Dar în afara contradicțiilor dintre patroni și salariați Soboul mai relevă că în rîndurile sans-culoților erau și contradicții izvorite din mentalitatea socială, diferită de la element la element. Printre salariați erau unii cu atribuții funcționare, care prin modul lor de viață se considerau burghezi și nu voiau să fie confundați cu poporul de jos, chiar dacă îi susțineau cauza. În sfîrșit, o altă categorie era aceea a burghezilor propriu-zisi, care își ziceau sans-culoți și acționau ca atare, dar care pe de altă parte respingea orice asimilare cu masa largă a sans-culoților veritabili.

Cu o asemenea compoziție eterogenă — arată Soboul — sans-culoții nu puteau avea o conștiință de clasă. Dacă se arătau ostili față de modul de producție capitalist, motivele acestei ostilități nu erau aceleași la toate categoriile sans-culoților. Astfel, meșteșugarul mic patron se temea să n-ajungă salariat, în timp ce calfa ura pe acaparatorul capitalist care scumpea viața. Sans-culotteria pariziană compusă din elemente foarte diverse nu putea constitui o clasă. Din această cauză a și fost lipsită de un instrument eficace de acțiune politică, de un partid unitar, bine organizat și disciplinat, recrutat pe baza apartenenței de clasă. Militanții sans-culoți au făcut unele încercări de a coordona și disciplina mișcarea, folosindu-se de adunările generale și de societățile populare. Aceste eforturi n-au avut însă un succes prea mare. În primul rînd din cauza eterogenității sans-culoților și în al doilea rînd din cauza unora din militanți care își disputau puterea în secțiuni sau abuzau de ea. Totuși, relevă Soboul, printre sans-culoți era un grup aparte, acela al salariaților, la care nu se

poate nega existența unui oarecare simț de clasă.

Membrii acestui grup se distingea prin poziția lor de muncitori manuali în producție și prin modul lor de viață plin de lipsuri și de mizerie. Ei intrau adesea în conflict cu militanții sans-culoți, care se opuneau ca cei mai capabili din rândurile lor să ajungă la conducerea secțiunilor. Dar nici salariații sans-culoți nu acționau omogen și unitar. Soboul explică această lipsă de omogenitate și unitate prin faptul că la sfîrșitul sec. al XVIII-lea nu se produsese concentrarea capitalistă, care mai tîrziu a adunat în uzină pe toți muncitorii, prilejind acea apropiere favorabilă formării unui puternic sentiment al solidarității de clasă.

La toate aceste contradicții care au subminat mișcarea sans-culoțiilor se mai adaugă și epuizarea secțiunilor, ca urmare a mobilizării și înrolărilor succesive, care le-au sustras pe cei mai tineri și pe cei mai activi membri ai secțiunilor. În sfîrșit, o altă deficiență era și aceea a birocratizării cadrelor sans-culote. Mulți militanți au ajuns funcționari salariați, ocupând posturi importante; pentru a nu pierde avantajele dobândite acești militanți au preferat să devină instrumente docile ale puterii.

Dar toate lipsurile și contradicțiile mișcării populare nu au împiedicat-o pe aceasta să aibă un rol decisiv în Revoluția burgheză din Franța. Fără sans-culoți parizieni — observă Soboul — victoria burgheziei nu ar fi fost atât de radicală. În perioada 1789 — anul II, sans-culoți au fost instrumentul eficace al luptei revoluționare și al apărării naționale. Autorul subliniază că mișcarea populară din 1793 a permis instaurarea guvernului revoluționar și înfrângerea contrarevoluției interne și a coaliției externe. Thermidorienii vor fi cei care vor profita de victorie. Dar ei — arată Soboul — nu vor ști să profite și de pace. Vor abandona principiul economiei controlate de stat, fapt care va avea mari repercusiuni asupra dotării armatei din astfel prilej inamicilor revoluției să pregătească noi campanii.

Lărgind orizontul considerațiilor sale asupra istoriei sans-culoțiilor parizieni, Soboul subliniază că triumful mișcării populare din vara anului 1793 a dus la instaurarea teroarei, ale cărei teribile lovitură au desăvîrșit distrugerea vechii societăți. Acea parte a marii burghezii bazată în timpul vechiului regim pe capitalul comercial și legată într-o oarecare măsură de sistemul social și politic al aristocrației feudale, n-a fost nici ea scutită de loviturile sans-culoțiilor. Sans-culotteria meșteșugărească și mic-negustorească, formată în elementele sale conducătoare din mici producători independenți — așa cum o arată analiza personalului comitetelor revoluționare pariziene — va da în anul II elementele cele mai combative în lupta pentru distrugerea vechiului regim. Thermidorienii vor putea foarte bine duce o politică de reacțiune pe plan economic și politic: la data venirii lor la putere, teroarea curățise deja cîmpul pentru noile raporturi de producție. În societatea capitalistă rezultată din revoluție, industria va domina comerçul. Capitalul comercial, împotriva căruia s-au ridicat cu atită înverșunare sans-culoți parizieni, nu va mai avea o existență independentă; el va fi subordonat capitalului industrial.

În ce privește pe sans-culoți — remarcă A. Soboul —, evoluția economică a desăvîrșit diferențierea din rândurile lor. Dintre micii negustori și producătorii mici și mijlocii, care în 1793—94 au dat cailele mișcării populare, unii — foarte puțini la număr — au ajuns capitaliști industriali, iar alții — cei mai numeroși — au fost eliminați și au îngroșat rândurile salariaților. În sfîrșit, o a treia categorie au fost cei care au reușit să se mențină ca mici meșteșugari și mici negustori.

Libertatea economică pentru care milita burghezia — arată Soboul — va duce la concentrarea întreprinderilor, transformînd condițiile materiale ale vieții sociale, dar în același timp va altera și structura socială a păturilor populare tradiționale. Meșteșugarii și calfele vor fi preoccupați îndeosebi de riscul mărit al șomajului din cauza introducerii mașinismului. De asemenea — atrage

atenția Soboul — ei vor privi cu ostilitate procesul concentrării capitaliste care duce la închiderea atelierelor și la transformarea lor în salariați. În tot sec. al XIX-lea meșteșugari și micii negustori se vor crampona de condiția lor. Din acest punct de vedere — observă Soboul — ar fi interesant de urmărit în timpul revoluțiilor din sec. al XIX-lea ce parte revine proletariatului propriu-zis și ce parte categoriilor populare de tip tradițional. În felul acesta s-ar putea măsura gradul de decădere al categoriilor tradiționale pe măsură ce triumfă capitalul industrial, vădindu-se în același timp una din cauzele slăbiciunii mișcărilor revoluționare din sec. al XIX-lea.

Privitor la atitudinea sans-culoților față de 9 Thermidor, Soboul atrage atenția că lipsa unei orientări politice precise a acestora a fost determinantă pentru succesul burgheziei moderate. Nemulțumiți de guvernul revoluționar, sans-culoții n-au sesizat amenințarea eare plană asupra lor prin căderea acestuia. Făcând jocul moderătilor, sans-culoții au cerut abolirea maximumului. Dar la 10 luni după această abolire, extenuați de scumpete și de foamete, dându-și seama de ce au pierdut, au cerut revenirea la economia controlată de stat. Burghezia moderată însă ținea acum bine în mîini frînele puterii și încercarea de răscoală a sans-culoților a fost reprimată cu repeziciune, iar ei fură — cum spune Soboul — „definitiv sfărțimați și măturați de pe scena istoriei” (p. 1031).

Totuși, arată în altă parte Soboul, 9 Thermidor ar fi putut fi impiedecat dacă Robespierre și partizanii săi împreună cu Comuna să ar fi pus în fruntea maselor secționare care le erau favorabile. Ei n-au făcut însă aceasta și Convenția dominată de moderăți a putut manevra în folosul ei detașamentele secțiunilor sovîielnice. Dar ezitările lui Robespierre și grupului său, precum și dezorientarea secțiunilor, dacă sunt private mai adînc observă Soboul —, oglindesc în ele tocmai contradicțiile mișcării revoluționare, ca și contradicțiile sans-culotteriei însă și în felul acesta 9 Thermidor n-a fost decât o urmare logică, dictată

de necesitatea istorică izvorită din aceste contradicții.

În lumina celor expuse mai sus, putem considera cartea lui Albert Soboul ca o erudită și remarcabilă contribuție adusă la studierea Revoluției burgheze franceze de pe pozițiile marxism-leninismului. Folosind un vast material documentar, în cea mai mare parte inedit, autorul a scos în evidență aspecte cu totul noi ale mișcării populare din timpul revoluției. Spre deosebire de istoricii care l-au precedat în cercetarea problemelor legate de Revoluția burgheză franceză, A. Soboul a dovedit că sans-culoții nu au constituit un grup la remorca burgheziei ci au fost un grup — adeseori independent — cu ideuri și revendicări proprii, de multe ori împotriva burgheziei, și pe care a trebuit să le smulgă acestei clase printre presiune permanentă. Autorul a analizat apoi cu profunzime opozitia de interese dintre guvernul revoluționar, reprezentând burghezia montagnardă, și sans-culoți, demonstrând în mod amănuntit că din cauza acestei opozitii, devenită de neimpăcat, unitatea revoluționară s-a rupt din astfel prilej burgheziei moderate să instituie regimul cunoscut sub numele de „reacțiunea thermidoriană”. De asemenea, autorul a pus în lumină aspectele cu totul necunoscute ale contradicțiilor din interiorul sans-culotteriei. A. Soboul a arătat că sans-culoții, prin lipsa lor de omogenitate, nu au constituit o clasă socială propriu-zisă, din care cauză nici nu s-au putut organiza într-un partid de clasă care să conducă acțiunile lor sociale și politice mai eficient. Dimpotrivă, prin multe din elementele sale, sans-culotteria era atașată mai mult sistemului economico-social al vechiului regim, decât nouui sistem capitalist. Din aceste cauze mișcarea sans-culoților a și sucombat pînă la urmă. Dar — conchide Soboul — cu toate lipsurile și contradicțiile ei, sans-culotteria pariziană a constituit în cadrul Revoluției burgheze franceze o mișcare specifică și originală, reprezentând forța socială cea mai dinamică și mai radicală și datorită căreia s-a

realizat în întregime programul revoluționar al burgheziei.

Lucrarea lui A. Soboul e însoțită de un bogat material informativ și de un mare număr de anexe. În primul rînd trebuie notată vasta bibliografie a surselor manu-scris, a surselor imprimate, inconografice, precum și a lucrărilor publicate. La anexe există repertoriu privind secțiunile pariziene și societățile populare. Se adaugă apoi o serie de tabele amănunțite cu structura socială și politică a secțiunilor și cu frecvența parti-

cipării sans-culoților, în ciferitele etape ale revoluției, la adunările populare și în societățile secționale. De asemenea, autorul dă și o hartă cu repartizarea celor 48 de secțiuni în cadrul planului orașului Paris. În sfîrșit trebuie menționat bogatul indice de nume de persoane, de numiri geografice, de materii, al secțiunilor pariziene, al societăților populare, al jurnalelor citate și autorilor citați.

S. Columbeanu

www.dacoromanica.ro

R E V I S T A R E V I S T E L O R

**„Revista Arhivelor”, organ al Direcției Generale a Arhivelor Statului,
București**

Seria nouă, nr. 1 2 /1960 ; nr. 1 2/1961

„Mărețului eveniment din istoria poporului nostru, a 40-a aniversare a înființării Partidului Comunist din România, „Revista Arhivelor” i-a închinat primul său număr din anul 1961. Într-o prezentare grafică corespunzătoare și în întregul său sumar, atât la studii, documente, comunicări cât și la partea a doua, revista înfățișează cititorului momente importante, documente inedite ale mărcii lupte dusă de clasa muncitoare, de întregul popor muncitor, sub conducerea Partidului Comunist din România împotriva regimului burghezo-moșieresc, împotriva neîndreptări orânduirii capitaliste, pentru o viață mai bună, pentru socialism.

În editorial sunt prezентate *Sarcinile actuale ale activității arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român.*

Subliniind faptul că în cursul întregii săcă existențe partidul a creat în focul luptei revoluționare un bogat fond arhivistic, P. Niculescu se ocupă în studiul său de *Documentele de partid, baza studierii științifice a gloriosului drum de luptă a Partidului Muncitoresc Român.*

La rubrica de comunicări și documente sunt publicate de către Fl. Boeraș, N. Dumitrașcu, M. Guzeic, N. I. Mocioiu, E. Dumitrescu, V. Anastasiu, M. Apostol, Gh. Ungureanu,

D. Sandru și I. Saizu un număr apreciabil de documente, informații asupra unor fonduri arhivistice, prezentări de surse documentare ștefanoare la: mișcarea muncitorească din România sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, lupta clasei muncitoare din România pentru crearea Partidului Comunist Român, lupta oamenilor muncii din patria noastră conduși de P.C.R., zdobirea regimului burghezo-moșieresc, organizarea și înfăptuirea insurecției armate victorioase de la 23 August 1944.

În alte comunicări, semnate de Gh. Ungureanu și I. Mărcuș, sunt înfățișate Arhivele statului din Iași și din regiunea Cluj în anii regimului democrat-popular.

Pe baza documentelor din arhivele constituite în anii regimului democrat-popular privitoare la activitatea larg desfășurată de oamenii muncii conduși de partid pentru construirea și dezvoltarea construcțiilor sociale, N. Chipurici și Ilcana Petrescu au alcătuit comunicarea *Transformări în regiunea Oltenia înfăptuite sub conducerea partidului*. În domeniul industrializării sociale, a transformării sociale a agriculturii și a ridicării nivelului cultural, autorii înfățișează mărciile realizări care au schimbat radical întreaga regiune. Un subiect asemănător tratăză S. Walsman în comunicarea *Din istoria contemporană a*

orașului Botoșani, și L. Moldovan și I. Furnea despre Dezvoltarea cooperăției meșteșugărești din Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară oglindită în arhiva U.R.C.M.

Concepția nouă a arhivisticii marxiste cu privire la importanța primordială a surSELOR de informare despre istoria economică asupra istoriei politice, dar mai ales demASCARCA concepției arhivisticii burgeze care trecea pe prim plan documentele ca izvoare ale istoriei feudale, ale evenimentelor politice, neglijînd complet arhivele activității economice ale întreprinderilor și băncilor capitaliste, îndeosebi ale celor particulare, stau la baza comunicările lui Andrei Kiss, *Contribuții la studiul naționalizării băncilor capitaliste și integrarea materialului documentar în fondul arhivistic de stat*.

Partea a doua a revistei recenzează sub semnătura lui V. Vlăceanu cartea *Mișcarea muncitorească din România între anii 1917–1921. Crearea P.C.R.*, de Clara Mihailovici-Cușnir. Sunt prezentate de asemenea de către M. Soneja și D. Duca încă două lucrări apărate în Editura politică marcând două momente de seamă ale mișcării muncitorești și ale luptei țărănimii conduse de partid: *Greva generală din România – 1920 și Răscoala țărănilor din Valea Ghimeșului* de Titu Georgescu și Ladislau Fodor.

Revista *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.* numerele 1–6 din 1960, instrument prețios pentru cunoașterea trecutului de luptă a partidului, este prezentată de M. Statie.

Din literatura de specialitate sovietică se publică de către I. Gheorghian o scurtă privire asupra interesantei lucrări *Obiectul și problemele de metodologie ale arheografiei sovietice* de M. S. Selezniev.

Celelalte numere ale revistei se străduiesc să îndeplinească scopul pe care acest organ al Direcției generale a Arhivelor și l-a propus și anume de a fi printre altele și o activă tribună de dezbateri arhivistice. În acest sens

se acordă o largă ospitalitate materialelor care tratează teme de specialitate.

Cu preocupări pentru îmbogățirea cunoștințelor referitoare la activitatea unor remarcabili intelectuali din Transilvania care au desfășurat o activitate de păstrare și conservare a documentelor și vestigiilor de cultură se ocupă în nr. 2/1960 Ion Rusu. El a întocmit *Cțileva date referitoare la activitatea cărturarilor năsăudenii pentru apărarea arhivelor*, și anume despre Vasile Nașcu, Iulian Marian, Iuliu Maisil și Virgil Șotropa.

În domeniul archiveconomiei sunt publicate în nr. 1/1960 două articole.

Arhitectul N. Sulescu prezintă *Studii pentru construirea unui palat al arhivelor statului* în trei variante și cu 9 planșe. Tratată cu seriozitate și simț de răspundere, tema suscită deosebit interes specialiștilor arhivisti îndeosebi, care ar putea beneficia astfel de condiții excepționale pentru conservarea, clasificarea și studierea materialelor.

Despre igienă în depozitele de arhivă și unele măsuri de conservare a materialelor documentare se ocupă într-un amplu și interesant articol V. Trandaf.

În numărul 2/1960, într-o succintă comunicare, N. Damian și V. Cristea se ocupă de *Noi procedee tehnice de întărirea documentelor deteriorate*, care să corespundă cerințelor fizice, chimice și biologice impuse unei bune restaurări a documentelor.

Cele mai multe studii, note și comunicări cu teme de specialitate se ocupă de prezentarea unor fonduri arhivistice, colecții de documente recent achiziționate, relatări asupra felului în care s-au constituit diferitele arhive și modul lor de funcționare în trecut, cu un cuvînt, îndeosebi din domeniul arhivologiei. Astfel în nr. 1/1960 apar un număr de 8 materiale.

Gh. Ungureanu își încheie seria de studii despre actele de stare civilă¹ prin articolul

¹ *Actele de stare civilă în Moldova până la Regulamentul Organic*, în nr. 1/1958 și *Actele de stare civilă în Moldova sub regimul Regulamentului Organic*, în nr. 2/1959.

Acelele de stare civilă sub regimul Codului Civil. În prima parte este expusă situația dintre 1859–1864 în care deși existența Oficiului de statistică de pe lângă Ministerul de Interne, precum și dispozițiile sale ar fi trebuit să ducă la o situație acceptabilă, totuși starea registrelor de stare civilă și mai ales tabelele statistice erau întî-o situație deplorabilă fiind rău întocmite, pline de erori de către organele bisericicești.

În partea a doua autorul se ocupă de aplicarea după 1 decembrie 1865 a noului Cod civil „Alexandru Ioan” prin care autoritatea civilă înlocuia definitiv administrația bisericicească a cărei jurisdicție asupra actelor de stare civilă încea cu totul.

F. Boeraș și M. Soveja semnalează documentele cuprinse în *Fondul Resortului de Interne din arhiva Consiliului Dirigent din Transilvania (1917–1922)*.

M. Guboglu continuă¹ studiul său *Despre arhiva turco-orientală din biblioteca de stat „V. Kolarov” – Sofia*, scoțind în evidență importanța ei pentru istoria României. Unele documente și îndeosebi registrele cadiilor dunăreni sunt o sursă de seamă pentru studierea organizării feudale a Imperiului otoman, sistemul fiscal otoman, proprietatea funciară, situația țărănimii, diferitele instituții feudale, comerțul, moneadele, vămile, transporturile, navigația, probleme legate de pescuit și vînătoare în secolele XVII–XIX, îndeosebi pentru Dobrogea și raialele dunărene: Turnu, Giurgiu și Brăila. Pe baza acestui material se pot întoaci studii interesante privind relațiile economice ale țărilor române cu Imperiul otoman în general și cu popoarele din Peninsula Balcanică în special. Autorul însoțește studiul său cu 4 anexe în care enumerează un mare număr de documente aflate în această arhivă.

N. Szabo se ocupă de istoricul și formarea *Arhivei Sfatului Popular al orașului Tg. Mureș* (sec. XV–XIX).

Despre *Arhiva inspectoratului minier Craiova*, I. Petrescu semnează un material în care arată istoricul formării acestui fond arhivistic.

Ocupându-se de *Cțleva documente cu privire la selecționarea actelor în trecut*, Gertrude Bardos publică, însoțite de o scurtă prezentare: Instrucțiunile de expertiză din 23 aprilie 1776 date de Consiliul Aulic de Război Comandamentului General Militar Bănățean, Dispoziția din 10 ianuarie 1832 a acelaiași Consiliu, dată în copie, și Comandamentului General Militar Bănățean, un sistem de liste de selecționare a materialului arhivistic, precum și o dispoziție autografă din 20 martie 1832 a lui Francisc II prin care se atrage atenția Comandamentului General Slavon asupra necesității selecționării chibzuite și periodice a materialului arhivistic.

Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea este titlul articolului semnat de Fr. Pall. Pe baza unei documentări exhaustive autorul ajunge la concluzia că pe vremea lui Ladislau Kán (circa 1294–1315) cancelaria voievodală nu era încă o instituție temeinic organizată și că o oarecare stabilitate în personalul acestei cancelarii se observă abia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

O scurtă informare *Despre originea alcătuirii unor condiții de documente privind proprietășile bisericicești din Moldova* semnează V. Isac. Autorul reușește să stabilească că cele mai multe din condițiile de documente ale proprietarilor bisericicești au fost întocmite în baza art. 8 al legii din martie 1844 prin care se înființase în Moldova Departamentul averilor bisericicești.

În nr. 2/1960 sunt publicate încă 6 articole din același domeniu al relatării istorice formării arhivelor, al informării cititorilor despuț conținutul și importanța unor fonduri arhivistice.

Gh. Ungureanu se ocupă într-un amplu articol de *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor statului de la Iași cu materiale documentare în anii regimului de democrație populară*.

¹ Partea întâi a studiului a apărut în nr. 2/1959 al „Revistei Arhivelor”.

Autorul se ocupă îndeaproape de materialele documentare achiziționate în anii regimului democrat-popular, insistând îndeosebi asupra importanței fiecărui pentru cercetarea științifică a istoriei patriei noastre. Arhivele Statului din Iași au achiziționat în anii 1945—1960 un număr de 445844 unități de păstrare arhivistice, 43859 documente, 1675 de manuscrise, 1031 planuri, hărți și 110 stampe. Numărul cercetătorilor la arhivă a crescut de la 40 căi erau în anul 1947 la 228 în anul 1960.

Prezentind *Fondul Înalta Curte de Conturi (1945—1948)*, V. Andrei arată că de la crearea acestei instituții la 21 ianuarie 1864 și pînă la desființarea ei la 1 decembrie 1948 s-a creat cel mai uriaș volum de arhivă de aproape 260 vagoane, fiind cel mai mare fond existent azi în Arhivele Statului.

Ocupîndu-se de *Arhiva Băncii Comerciale Italiană și Română*, Ecaterina Zaharia atrage atenția cercetătorilor asupra posibilității de studiere cu ajutorul acestui fond a jafului sălbatic la care era supusă avuția națională și la crunta exploatare a maselor muncitoare din România, de către capitalul străin în cîrdăsie cu burghezia din țară.

Mihail Fănescu semnează un articol în care prezintă *Arhiva Societății de Credit Funciar Urban din București (1874—1948)*. În plina perioadă a dezvoltării capitalismului în România, cînd se constituie Banca Națională și alte instituții mari de credit, se înființează la 17 decembrie 1874 Societatea Creditul Funciar Urban din București. Pe baza documentelor din arhiva acestei societăți, naționalizate la 11 iunie 1948, autorul reușește să clarifice întortochiata istorie a constituirii numeroaselor cartiere ale orașului la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea.

O statistică a industriei prahovene din 1858, de fapt o simplă listă a fabricilor de gaz, ulei de nucă, pive, tutun, spirt, aflate în cîrpsul Districtului Prahova la 1858, publică A. Mihai.

Al. Rusu semnalează într-o notă, însoțită de publicarea unor documente, *Condicile de circulări bisericesti din secolele XVIII—XIX*

bogat izvor pentru cercetători. Merită să fie peținută circulara din 5 septembrie 1785 în care se spune că „rumîni pînă la seara vreme iar să se ridice”, reflectînd ecoul în Banat al răscoalei iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan.

În nr. 2/1961, „Revista Arhivelor” prezintă 8 articole din domeniul arhivologiei.

V. Tatomir se ocupă de *Folosirea fondului arhivistic al Ministerului Agriculturii, în lumina documentelor Plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961*. Raportul prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a ridicat în fața arhivistilor sarcini noi pentru a scoate la lumină materiale documentare referitoare la: fondul funciar, fertilitatea solului, rasele de animale și păsări, construcțiile agricole, necesare muncii de documentare științifică. Autorul comunicării se ocupă apoi cu diferite aspecte ale sprîjinului pe care-l pot da arhivele tehnice pentru acțiunea de irigare, planurile vechi topografice pentru delimitarea fondului funciar, datele din arhive pentru cunoașterea cauzelor mortalității la animale, a adaptării unor rase la condițiile climaterice.

Cu privire la evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate la organizațiile sociale din regiunea Iași, Gh. Ungureanu în comunicarea sa constată că grijă deosebită depusă pentru ordonarea și inventarierea arhivelor ca valori culturale, bun al întregului popor este rezultatul concepției socialiste a oamenilor muncii despre arhive bazată pe învățătura marxist-leninistă.

Valeria Predescu se ocupă de *Un îndrumător în sprîjinul lucrătorilor din arhive*, și anume de inițierea de către Direcția generală a Arhivelor statului a unei lucrări care să se ocupe de teoria și practica muncii arhivistice din R.P.R. pentru unificarea metodelor de muncă și a terminologicii.

Din bogata documentație referitoare la răscoala țărănilor din 1784, Illeana Bozac publică un număr de 11 documente din *Arhiva lui Horea*, însoțite de un foarte interesant comentariu. Autoarea arată că din documentele pe care Horea le avea asupra lui,

un număr de 12 s-au păstrat de către Nicula Cîrstea ruda sa și unul din ajutoarele sale cele mai apropiate. Din cele 12 documente, 11 sunt copii de jalbe și petiții scrise în limba maghiară (9 din ele) și cîte una în limba latină și germană. În aceste jalbe țărani se pling împotriva sporirii peste măsură a dărilor și a fixării abuzive a unor noi obligații. Pentru sumele pe care ei le plătesc nu se ține socoteală și de aceea li se cer din nou. Autoarea comunicării consideră că primul document poate fi datat la sfîrșitul anului 1773 sau la începutul anului 1774. Din celelalte documente reiese că țărani credeau că împăratul a dat o hotărîre pentru ușurarea situației lor și de aceea o cereau cu insistență autorităților. Un alt motiv de nemulțumire pentru țărani era și recrutarea la oaste. În alte trei din aceste documente se cerea eliberarea celor închiși după evenimentele de la Cîmpeni.

Ileana Bozac consideră că „scrisoarea dela împărat” cu care Horea a indemnizat poporul la răscoală este privilegiul ce i s-a dat la Viena de către împărat cuprinsind anumite libertăți, și care se publică în anexa 12. Fiind tipărit în trei limbi și pe șapte file cu o gravură frumoasă și cu chenar bogat, el impresiona pe țărani.

V. Vasilescu prezintă *Noi documente intrate în depozitele Arhivei istorice centrale a Statului (1955–1960)*. În acești 5 ani s-au achiziționat peste 11 803 documente, foivovante, 10 pergamente cu pecete atîrnate, 45 de manuscrise. Un izvor prețios de informații îl constituie achiziționarea a numeroase piese în legătură cu Unirea Principatelor Române.

Noi achiziții la Filiala Arhivei statului Sibiu, prezintă Gh. Duziuchevici. Prin constituirea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R. în anul 1957, a fost preluată de Filiala din Sibiu arhiva și materialele arhivistice de la toate muzeele și bibliotecile raioanelor Sibiu, Agnita, Mediaș.

Activitatea Guberniului Transilvaniei și a Cancelariei aulice transilvănene cu sediul la Viena sunt reprezentate într-o măsură mai mică; în schimb informații prețioase se pot obține din arhivaliile Muzeului Brukenthal,

referitoare la activitatea Dietei Transilvaniei între sec. XVI–XIX. Se găsesc date prețioase asupra diferitelor sisteme de impunere sistemul Brukenthal, sistemul Buccow, sistemul Iosefin – asupra vămilor în anii 1762–1810, asupra moșilor fiscului administrate pe teritoriul Transilvaniei între 1739–1772.

C. Turcu semnalează într-un articol *Îmboagătirea depozitelor Arhivei statului din Iași cu materiale documentare, în anii 1960–1961*. Se prezintă sumar opt colecții achiziționate în ultimii doi ani, colecții care cuprind documente de la 1448 pînă la începutul secolului XX. Reține atenția condică din colecția profesorului Gh. Ghibănescu în care sunt transcrise circa 550 documente cu privire la : starea din trecut a țărănimii moldovene, fărămițarea marilor latifundii feudale, formarea unor domenii boierești și mănăstirești.

Colecția de 37 documente dintre anii 1760–1893 prezintă interes pentru studierea teritoriului orașului Iași, pentru căile de constituire a proprietății urbane particolare. O altă colecție importantă este aceea de 95 de documente din anii 1628–1851. Prezintă interes documentul din 11 martie 1628 care ilustrează tendința marii boierimi de a-și crea latifundii, precum și documentul din 11 martie 1710 pentru istoria dezvoltării pieții interne și a comerțului extern. Tot atât de interesante sunt prin raritatea lor trei documente emise de soțile sau fiicele unor voievozi.

Ca disciplină separată, arheografia încercă să fie definită ca acel domeniu al arhivisticii care se ocupă cu editarea documentelor. În nr. 1/1960 I. Paraschiv semnează articolul *Un corpus de documente privind istoria economică a României (sec. XVIII–XIX)* în care expune planul editării unei colecții complete de documente economice privind sec. XVIII–XIX pe care și-l-a propus Direcția generală a Arhivei statului. Colecția urmează să fie realizată în două etape: prima etapă cuprinzînd documentele de la 1700–1864 și a doua de la 1865–1900. Ea va cuprinde 20–30 de volume fiind organizată pe

marile regiuni istorice și va cuprinde 3 serii: Seria A în care documentele vor fi grupate potrivit cronologiei. Seria B care va cuprinde materialele reprezentative ce formează prin întindere și valoare un tot unitar (catagrafii, conscripții, recensăminte, activitatea unei întreprinderi sau instituției importante) și seria C unde vor fi adunate materialele economico-statistice aflate în arhivele de peste hotare și care prin importanța lor pot aduce o contribuție însemnată la cercetarea unor perioade istorice.

Din istoria luptei revoluționare a maselor de pe teritoriul patriei noastre, „Revista Arhivelor” publică în nr. 1/1960 trei materiale.

Din istoricul fabricii Tezila Roșie-Iași, se numește articolul semnat de I. Saizu și D. Șandru continuat în nr. 2/1960 în colaborare cu P. Tacu sub titlul *Desvoltarea industriei textile ieșene în anii regimului de democrație populară*.

În articolul *Greva din portul Brăila în anul 1868*, N. I. Mocioiu aduce date noi cuprinse în 13 documente însoțite de o scurtă prezentare care înfățișează condițiile, cauzele și desfășurarea grevei.

M. Kertész publică 12 documente interesante cu privire la *Revolta soldaților din regimentul 88 infanterie din Maramureș (iulie 1919)*.

În numărul 2/1960, din același îndemn de a semnala cercetătorilor surse noi de informare pentru studierea luptei maselor împotriva exploatației sănt inserate șase interesante comunicări.

Pe baza unei bogate documentări din arhiva regională, Aurel Corui tratează despre *Lupta țărănimii bănățene pentru pământ și libertate sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*.

M. Alexandrescu publică 9 documente, însoțite de o scurtă prezentare, referitoare la *Procesul țărănilor răsculați în anul 1907 din comunele Lacul lui Baban, Dealul Lung și Odobasca*.

Emil Horváth publică o listă de *Documente privitoare la mișcarea muncitorească existente în Arhivele statului din Tg. Mureș*

(1868–1914), însoțite de o scurtă notă de prezentare. În Fondul Primariei din Tg.-Mureș, arată, autorul, se găsesc peste 400 de acte privitoare la mișcarea muncitorească pînă în anul 1914. De la greva pantofarilor din anul 1871 și pînă la greva din 1913 a bratarilor, de la petițiile de aprobare a demonstrațiilor de 1 mai din ultimul deceniu al secolului trecut, la manifestațiile, demonstrațiile și acțiunile antirăzboinice din anii 1913–1914, peste tot trece ca un fir roșu voința drăză de luptă împotriva capitalismului a muncitorilor unite din orașul Tg.-Mureș.

Constantin Boneu și Mihai Apostol publică o listă statistică și cîteva *Documente privitoare la răscoala paștelarilor din Ploiești care a avut loc la sfîrșitul anului 1860*.

În lumina cunoșutei aprecieri a lui N. Bălcescu¹ despre activitatea comisarilor de propagandă, Gh. Părnuță semnează un articol intitulat *Figuri de dascăli revoluționari la anul 1848*. Sînt seoase în lumină acțiunile cadrelor didactice din Tara Românească în cadrul revoluției de la 1848, autorul însoțind studiul său și de o listă, pe județe și orașe, a învățătorilor și profesorilor participanți la revoluție.

Despre exploatarea țărănilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea regulamentului Organic se publică un studiu semnat de Gh. Platon. Folosind o documentare exhaustivă autorul scoate în evidență procesul de înăsprire a exploatației maselor țărănești datorită arendășiei. Un caz tipic de arendaș hrăpăreț reprezentant autentic al burgheriei în formare – arată Gh. Platon – este Dumitru Stan arendașul moșiei Munții a mănăstirii Neamțului. În apărarea locuitorilor intervine cu tenacitatea și stăruința-i caracteristică Mihail Kogălniceanu.

În nr. 2/1961, două studii se ocupă cu istoria luptei țărănimii și a clasei muncitoare.

Eoul Comunei din Paris în publicațiile muncitorești și socialiste din România, la

¹ „Tara e gata și credincioasă revoluției grație propagandei ce se face prin comisari”, cf. „Revista Arhivelor”, nr. 2/1960, p. 151.

sfîrșitul secolului trecut (1871–1900) este titlul comunicării semnate de Paraschiva Cîncea, A. Porțeanu și A. Iordache. În introducere se tratează despre aprecierile clasicilor marxism-leninismului asupra Comunei din Paris. Autorii se ocupă apoi de ecoul larg pe care l-a avut lupta eroică a comunarzilor în România în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea. Aniversările Comunei prilejuiau presei muncitorești publicarea unor materiale în care se sublinia esența și învățămîntele acestei prime sărbători generale a întregului proletariat, cum a denumit-o Karl Marx. În principalele periodice ale mișcării muncitorești: „Socialistul”, „Contemporanul”, „Emanciparea”, „Dacia Viitoare”, „Drepturile Omului”, „Deserobiarea”, „Muncitorul”, „Munca”, apar materiale teoretice în care se analizează istoricul, însemnatatea și învățămîntele Comunei din Paris. Sunt publicate apoi numeroase evocări, amintiri, biografii, lucrări beletristice referitoare la acest eveniment de uriașă importanță politică, teoretică și organizatorică pentru mișcarea muncitorească internațională. Comunicarea se ocupă și de răsunetul acțiunilor, manifestațiilor și demonstrațiilor clasei muncitorești din România organizate cu prilejul aniversărilor Comunei din Paris. Bogăția acestor materiale reflectă patrimoniul scump al luptei revoluționare a clasei muncitoare din România care a format tradiția de luptă a ei împotriva capitaliștilor, valorificată de Partidul Comunist din România pe o treaptă înaltă în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc și pentru construirea socialismului și a comunismului în patria noastră.

Considerind că perioada Regulamentului Organic se caracterizează în cele două țări române printr-o înăspire considerabilă a obligațiilor țărănimii, Apostol Stan se ocupă de *Forme de luptă a țărănimii muntele sub Regulamentul Organic, pînă la Revoluția din 1848*. Pe baza unor documente inedite sunt tratate pe larg: fuga, strămularea ca forme passive ale luptei de clasă a țărănimii.

O parte importantă a comunicării scoate în evidență formele active ale luptei de clasă: atacarea drepturilor regulamentare de pro-

prietate, refuzul de a îndeplini obligațiile față de proprietari, refuzul de a efectua claca, neachitarea dijmei, încalcarea monopolurilor feudale. În unele locuri țărăni răspund cu violență batjocurii și abuzurilor arendașilor, amenință, bat, pun foc recoltelor și caselor asupriorilor lor. Atitudinea dîrzbă a țărănișilor nu poate fi stăvilită uneori nici chiar de autorități care sunt la rîndul lor obiectul acțiunilor violente ale țărănimii care nu mai poate suporta crunta exploatare. Evenimentele anului 1840 — arată autorul — au impulsionat puternic lupta țărănimii. În legătură cu aceasta, în comunicare se acordă atenție frâmîntării produse în sinul țărănimii de așa-zisul nou așezămînt agrar care circula printre săteni și care corespunde dorințelor lor de atenuare a grelelor obligațiilor regulamentare.

Materiale privitoare la unele momente sau probleme interesante ale istoriei patriei noastre sunt prezente în toate cele trei numere ale „Revistei Arhivelor”. În nr. 1/1960 ele sunt mai numeroase.

Acad. A. Oțetea, folosind informațiile bogate aflate în arhivele din U.R.S.S., se ocupă pe larg despre *Influența Moldovei și Țării Românești asupra politiciei Porșii*. Se acordă importanță evenimentelor de la începutul secolului al XIX-lea și îndeobște unor rapoarte trimise la Constantinopol de domnitorii Ion Caragea și Al. Suțu și care au influențat politica guvernului otoman.

Frâmîntările sociale din Moldova și Țara Românească de la mijlocul secolului trecut legate de lupta țărănimii împotriva jugului clăcășiei, de aspirațiile maselor muncitoare pentru un trai mai bun și de activitatea burgheriei pentru desființarea privilegiilor feudale răsfrînte în necesitatea tot mai prezentantă a timpului de a se introduce limba română în școli formează obiectul articolului *Introducerea alfabetului latin în școlile din Moldova* semnat de N. Grigoraș. Introducerea alfabetului latin a constituit obiectul discuțiilor români din Transilvania încă din 1838. În Țara Românească el a fost introdus la 1853. Discuțiile pentru introducerea și în Moldova a alfa-

betului latin au inceput abia în toamna anului 1858.

Iosif Arváy publică *Două documente privitoare la activitatea emigranților polonezi în Moldova în anul 1848*, atrăgând atenția cercetătorilor epocii revoluționare de la 1848 asupra unor informații interesante, necunoscute pînă acum cu privire la activitatea emigranților polonezi în Moldova.

O consecință șirească a dezvoltării economice, sociale și politice de la mijlocul secolului trecut a țărilor noastre este și punerea bazelor învățămîntului național, dovedindu-se că științele se pot preda cu succes în limba română. Pe baza posibilităților sporite în largirea cadrului învățămîntului se trece și la organizarea școlilor tehnice alături de cele de cultură generală. În acest sens, despre activitatea lui Gh. Asachi și unele probleme referitoare la introducerea învățămîntului practic în Moldova se ocupă articolul semnat de Al. Andronic și I. Antohi. Autorii publică două documente inedite privitoare la introducerea învățămîntului practic în Moldova însoțite de un scurt comentariu.

M. Regleanu semnează o interesantă notă despre *Un pamphlet moldovenesc din vremea Eteriei*, din care publică în anexă cîteva părți mai importante.

Sub titlul *Cel mai vechi statut de breslă meșteșugărească din Țara Românească*, Șerban Papacostea publică copia unui act administrativ care se referă la statutul breslei lumînarilor și săpunarilor din Craiova din anul 1725. Documentul este dat în întregime în anexă.

Folosind o bogată documentare și îndeosebi importantele știri furnizate de Arhiva Ministerului Afacerilor Externe a U.R.S.S., Al. Vianu se ocupă de problema *Genezei sene-dului din 1783*. Se publică în anexă și memorul lui N. Caragea către I. Bulgakov, din care ies în evidență cu prisosință cererile abuzive ale Porții.

În nr. 2/1960 sunt publicate cinci materiale.

C. Turcu se ocupă într-o comunicare intitulată *Din cultura vechilor dieci moldoveni*

de cunoștințele aprofundate de limbă slavă a diecilor Pavel Debrici și Gh. Evlaghiuc. Pe baza unor numeroase documente autorul demonstrează că acești dieci de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea erau în stare să lămnurească din documentele românești de limbă slavă, vechile instituții românești posedau tehnica traducerii din limba slavă, puteau să facă o analiză temeinică a documentelor din punct de vedere diplomatic.

Ocupindu-se de *Memoriul din 1674 al boierilor munteni către țarul Rusiei*, Tr. Io nescu-Nișcov argumentează că acest memoriu întocmit în limba polonă la 1 august 1671 la Varșovia nu a fost dus la Moscova de iero monahul Theodor aşa cum au susținut unii istorici. De asemenea, coroborind numeroase informații stabilește că semnatarii acestei propunerii de acceptare a suzeranității țărilor au fost Pătrașcu căpitan de roșii și Radu al doilea logofăt și nu Radu Năsturel, cum eronat s-a afirmat pînă acum. Autorul se ocupă în continuare de condițiile politice în care a fost redactat acest memoriu, precum și de importanța lui politică. În anexă se tipărește în traducere românească textul acestui memoriu¹.

Folosindu-se de cîteva din documentele cele mai caracteristice, aflate în fondul Casa regală, I. Paraschiv semnează un articol intitulat *Din istoricul căilor ferate din România*. Autorul deinăscă cîrdășia monarhiei cu capitaliștii străini care concesionau construirea de căi ferate în țara noastră și îndeosebi vestitele afaceri de răsunet internațional cu consorțiu Strousberg.

Aspecte ale rumîniei în ultimile decenii ale veacului al XVII-lea este un interesant studiu bazat pe o atență documentară alcătuit de Florin Constantin și Șerban Papacostea. Fără să pretindă abordarea în ansamblu a problemei rumîniei, autorii tratează însă cu eforturi care merită să fie subliniate, cîteva aspecte ale acesteia: rumînii pe domeniul

¹ Vezi corectarea traducerii articoului 7 din acest memoriu la P. P. Panaiteanu în „*Studii*” nr. 4/1961, p. 901, nota 1.

boieresc și mănăstiresc, rumînirea țărănilor liberi în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, rumînirea în silă, eliberările din rumînie. Se consideră că rumînia nu a început să ocupe în a doua jumătate a sec. al XVII-lea locul precumpărător pe domeniul boieresc și mănăstiresc.

Liviu Moldovan publică zece *Documente privitoare la istoria cnejilor din districtul Beiușului în a doua jumătate a secolului al XV-lea*. Autorul face o scurtă incursiune asupra mențiunilor documentare referitoare la instituția cnejilor români, apoi arată pe scurt și rezumatul fiecărui document. În perioada la care se referă aceste documente – 1559–1575 – se constată că această instituție este în declin.

În numărul 2/1961 apar trei materiale.

În comunicarea *De la Iorgu Caragiale la Teatrul de Stat din Ploiești*, M. Apostol face o paralelă între condițiile de înapoiere culturală la care erau condamnate orașele de provincie de către regimul burghezo-moșieresc și avântul impetuos al dezvoltării culturii în anii regimului democrat-popular. Prima parte a comunicării este închinată eforturilor perseverente depuse de marele artist Iorgu Caragiale de a înființa un teatru la Ploiești. Nici atunci, între 1859 și 1872, când printre militanții înființării teatrului se numărau Iorgu și Luca Caragiale, nici mai tîrziu când la 1879 propunerea o face însuși dramaturgul Ion Luca Caragiale și nici pînă la sfîrșitul deplin al regimului burghezo-moșieresc nu s-a putut înființa un teatru la Ploiești.

Revoluția culturală a cuprins în sfera sa în țara noastră și teatrul. Astfel se face că în toamna anului 1947 ia ființă la Ploiești primul teatru local permanent.

Autorul comunicării se ocupă în continuare de repertoriul teatrului, nunțărul sporit an de an de spectacole și spectatori, înființarea teatrului de păpuși și apoi a teatrului de estradă.

Deoarece relațiile româno-ruse în timpul războiului Crimeei au fost tratate tendențios de vechea istoriografie, N. Ciachir se ocupă în comunicarea sa de unele *Aspecte din relațiile russo-române în timpul campaniei dunărene din*

războiul Crimeei (1853–1854) scoțind în relief prietenia și buna înțelegere caracteristice relațiilor româno-ruse și demascând falsificările istoriografiei burgheze. Pe baza unei documentări intense în arhivele din țară sunt aduse numeroase dovezi ale atitudinii ospitaliere a populației din satele și orașele Țării Românești și Moldovei față de trupele rusești. Autorul comunicării urmărește acțiunile trupelor române și îndeosebi ale detașamentelor de voluntari care au luptat alături de armata rusească împotriva turcilor. Numeroase documente atestă grijă armatei ruse față de pagubele pe care turcii le provocaau locuitorilor.

Având în vedere dezvoltarea impetuosa economică și social-culturală a orașului Iași în anii regimului democrat-popular, E și I. Saizu scot în evidență în comunicarea *Citeva propuneri privitoare la dezvoltarea economică a orașului Iași (1885)* caracterul de clasă al folosirii statului la sfîrșitul secolului trecut potrivit intereselor burgheziei. Autorii expun în introducere evenimentele care caracterizează situația internă dinaintea anului 1885 și îndeosebi urmările dezastruoase ale Convenției economice din 1875 cu Austro-Ungaria, evenimente care explică caracterul și sursa propunerilor din 1885 de dezvoltare economică a orașului Iași.

Partea a doua a „Revistei Arhivelor” informează cititorii despre mișcarea arhivistică de peste hotare, recenzează unele lucrări și trece în revistă la „Cronică” principalele evenimente internaționale în legătură cu munca din arhive. Cu atenție și perseverență sunt prezentate în fiecare număr revistele de specialitate sovietice: „Istoriceski Arhiv” și „Voprosi Arhivovedenia”, revista cehoslovacă „Archivní Časopis” și revista din R.D.G. „Archivmitteilungen”.

Relatări corespunzătoare importanței evenimentelor se publică în nr. 7/1960 despre *Al IV-lea Congres internațional al Arhivelor de la Stockholm din 1960* și *Al XXV-lea Congres Internațional al orientalistilor de la Moscova din 1960*.

Recenziile au ca obiect îndeosebi editările de documente, atrăgînd atenția atât asupra

importanței conținutului izvoarelor publicate că mai ales asupra metodelor de editare și frecvențelor greșeli, dar aducând și corecturile necesare. Cîteva recenzii se înscriu pe linia spiritului combativ de luptă împotriva ideologiei burgheze și a falsificărilor adevărului de către istoriografia mercenară a imperialismului.

★

Apreciind contribuția prețioasă a autorilor articolelor și a comitetului de redacție în lumina scopului propus, „Revista Arhivelor” și-a înăpărît în anii 1960–1961 de-a lungul celor peste 1500 de pagini, cu competență și conștiințiozitate sarcina de a fi o tribună a activității arhivistice din țara noastră. În dorința îmbunătățirii continue a ținutăi de prezentare și a profilului său tematic, a metodelor de tratare a problemelor și a muncii de redactare considerăm că nu sunt lipsite de interese semnalarea unor deficiențe care se cer și remediate.

Profilul „Revistei Arhivelor” a început abia cu nr. 2/1961 să fie cel corespunzător sarcinilor programatice și nevoilor manifestate de lucrătorii din arhive și cercetătorii științifici. În ce privește gruparea rubricilor, structura acestora, proporția materialelor în interiorul lor și între rubrici, îmbogățirea părții a doua, progrese evidente concretizate în numărul amintit se constată deficiențe supărătoare în numcările apărute în anul 1960. Abundența unor articole privitoare la alte preocupări decât cele de arhivistică sau contingente sugerează cititorului impresia că autorii acestor materiale au căutat îndelung posibilitatea de comunicare prin scris a strădaniilor lor care au fost în cele din urmă oblăduite la „Revista Arhivelor”.

Lipsesc încă articole care să sintetizeze realizările progresiste ale școlii arhivistice din România, articole care să generalizeze experiența noilor rezultate obținute de arhivistica socialistă în R.P.R.

Foarte palidă este acțiunea întreprinsă de revistă de a combate curentele idealiste, tendințele șovine și naționaliste, propagarea intereselor monopolurilor imperialiste mani-

festate în publicațiile de specialitate din Occident. În afară de faptul că articolele cu aceste teme sunt absente total în numerele apărute în anii 1960–1961, dar însăși prezentarea critică a unor publicații occidentale („Archives” – Londra, nr. 2/1960) este o apariție singulară fără continuitate și lipsită de vigoare.

Nu este îngăduit ca prezentarea unor reviste de specialitate din țările socialiste să se facă cu întreruperi, aşa cum s-a procedat de exemplu cu „Leveltari Kozlemenyek” a cărei apariție în anul 1959 nu a mai fost semnalată, deși pentru anii 1958 și 1960 s-a făcut. Cititorul ar dori să știe ce se petrece în munca arhivistică din cît mai multe țări socialiste și de aceea inițiativa concretizată în nr. 2/1961 de a aduce informații și din R.P. Bulgaria („Izvestia va dărvavnite Archivni”) trebuie continuată.

În munca de redactare se cere mai multă atenție pentru a nu se publica texte confuze ca de exemplu în nr. 1/1960 unde la p. 216 se spune... „Socotim de aceea util să publicăm textul *celui mai vechi statut* de breaslă din Tara Românească... din anul 1725”, pentru că în p. 217 să se precizeze că... „Documentul nostru *nu este originalul statului* (citește statutului)... ci doar copia unui act al administrației...” (iar mai jos se trage... „concluzia că avem de-a face cu confirmarea *unui statut mai vechi*” (sublinierile noastre). La p. 64 se scrie că... „În acest timp apare în procesul de producție al fabricii capitalul italian”... lucru care stănește nedumerirea, deoarece intenția autorului a fost clară de a indica participarea capitalului străin, italian în cazul de față. Procesul de producție, procesul tehnologic al fabricii este o altă noțiune cu o sferă bine precizată. La p. 105 se spune: ... „pe tot parcursul anilor de guvernare... a Consiliului Dirigent...” în timp ce la p. 97 se arată că acesta a guvernat 1 an și 4 luni.

La p. 140 se scrie: „...O serie de documente care au caracter dacă nu comun cel puțin asemănător”. La p. 155 în anexă: ... „Teșchereaua, fără dată, prin care se cere autoritășilor otomane căutarea soției, fiicelor și lucrurilor unui boier (român) ucis...”, care

„dispăruse imediat după omucidere”. Cine dispăruse și cine ucisese se întreabă cititorul?

O asemenea afirmație de la p. 182, nota 63 ... „Chiar o ediție cu traduceri accesibile și texte¹ poate fi mai valoroasă prin natura știilor, decât însuși colecția: *Documente privind istoria României*, editată de Academia R.P.R. ...” nu este nici corespunzătoare realității și nici științifică din punct de vedere al elementelor comparației. Fiecare colecție are importanța ei în raport cu istoria patriei în funcție de conținutul lor. Nu înțelegem cum autorul acestei afirmații poate susține că un corpus de izvoare externe speciale poate fi superior unui corpus de izvoare interne.

Și nr. 2/1960 al revistei abundă cu formulari necorespunzătoare. La p. 50, vorbind de fabrica Tesătura din Iași, fabrică textilă, se spune: „A fost construit printre altele un pod rulant pentru transportarea pieselor fabricate”, iar la p. 53 se spune că ... „S-a lucrat de asemenea la amenajarea a două sălii (citește sălii) necesare secției de repasat”. Pieseșele fabri-

cate într-o uzină textilă sunt metri de țesături, iar secției respective „se spune” „de repansat”, adică „de repasat țesături” și nu de „repasat” adică „de trecut din nou”.

La p. 248 și urm. se spune că cele zece documente din anii 1559, 1568, 1569, 1570, 1573, 1575 sunt din a doua jumătate a sec. al XV-lea, eroare evidentă corectată doar în sumar.

În afara erorilor² de tipar, destul de numeroase și supărătoare indicate în erătă, cele două numere din anul 1960 au foarte multe greșeli nesemnale și care probabil au determinat comitetul de redacție la o lectură mai atentă. Aceasta a făcut ca numerele 1 și 2 din 1961 să fie editate mult mai îngrijite.

Prin activitatea sa, luptând pentru continua îmbunătățire a profilului tematic, „Revista Arhivelor” contribuie la dezvoltarea arhivisticii socialiste, la generalizarea experienței sovietice înaintate și a propriei experiențe a arhivistilor din patria noastră, aduce un prețios aport la dezvoltarea istoriografiei noastre marxiste.

¹ E vorba de un *Corpus de documente juridice privind istoria României*.

L. Ștefănescu

„Вопросы истории”, Академия Наук СССР. Отделение Исторических наук,

Moscova, nr. 1—12/1961

— o cucerire a mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Evident, mai multe materiale au reflectat învățăminte și concluziile care se desprind din documentele Congresului al XXII-lea pentru știință istorică: *Știința istorică sovietică în ajunul Congresului al XXII-lea, Pe pozițiile înaintate ale științei istorice de M. E. Naidenov și respectiv G. N. Golikov* (nr. 10 și 11).

Ne vom opri însă mai mult asupra articolelui semnat în nr. 12 de acad. E. M. Jukov, *Al XXII-lea Congres al P.C.U.S. și sarcinile istoricilor sovietici*, căci el ridică o serie de

probleme care interesează, de fapt, nu numai pe istorică sovietică, ci pe orice istoric marxist. Subliniind importanța istorică a Congresului al XXII-lea în condițiile internaționale actuale, cînd cursul general al dezvoltării omenirii este determinat de sistemul mondial socialist, iar succesele în construirea socialismului apropie momentul cînd noua ordinare va cuprinde întreaga planetă, acad. Jukov vorbește despre sarcinile istoricilor în lumina hotărîrilor acestui Congres. După Congresul al XX-lea, se arată în articol, s-a desfășurat o muncă intensă în întreaga Uniune Sovietică pentru înlăturarea urmărilor dăunătoare ale cultului personalității lui Stalin. Această muncă s-a desfășurat și în domeniul științelor sociale, inclusiv istoria. „Ar fi nejust, spune E. M. Jukov, să se credă că tot ceea ce a realizat știința noastră după Congresul al XX-lea pînă la Congresul al XXII-lea al partidului deja s-a învechit și dc aceea ar fi necesară o nouă revizuire generală” (p. 5). Autorul arată însă în continuare că într-o serie de lucrări consacrate deceniului al treilea al secolului nostru s-a evitat să se vorbească despre greutățile construirii socialismului, ceea ce a fost nejust. Urmările cultului personalității s-au reflectat și asupra studierii mișcării muncitorcești internaționale, de pildă, aplicarea tezei sectare că fascismul și social-democrația „nu sunt antipozi, ci frați gemeni” (p. 5). De mare importanță sunt precizările pe care le amintește E. M. Jukov cu privire la faptul că ducînd lupta împotriva dogmatismului, istoricii nu trebuie să uite că pericolul principal în mișcarea muncitorească internațională îl reprezintă revizionismul și că lichidarea urmărilor cultului personalității lui Stalin nu înseamnă amnistie ideologică cu curantele antipartinice (trotskismul, oportunismul de dreapta ș.a.) împotriva căror partidul a dus și duce o luptă intransigentă de pe poziții leniniste. În continuarea studiului său, E. M. Jukov, trăgînd concluziile corespunzătoare din referirile la sarcinile istoricilor cuprinse în Programul P.C.U.S., arată că toți istoricii, începînd cu specialiștii în istoria societății primitive, tre-

buie să dezvăluie „procesul legic al mișcării omenirii spre comunism”. Un rol important în această privință revine și istoricilor Orientului.

Participarea istoricilor la cauza măreață a educației omului nou impune acestora o înaltă principialitate în abordarea problemelor. Subliniind că istoricilor sovietici care se ocupă de societatea sovietică le revine sarcina de a da lucrări valoroase despre perioada 1956-1961, E. M. Jukov atrage atenția asupra necesității de a aborda cu curaj probleme contemporane, chiar dacă pe documentele vremii noastre nu s-a așternut încă praful de arhivă. Experiența construirii socialismului și comunismului reflectată în lucrările de istorie, adică „istoria nașterii lumii noi” (p. 8), — accasta este una dintre sarcinile cele mai urgente ale istoricilor, spune, pe bună dreptate, autorul.

În ultima parte a articolului său, acad. E. M. Jukov reliefăază cîteva teze din programul P.C.U.S. de care istoricii trebuie să țină seama, ca de pildă, învechirea definiției dată de Stalin națiunii, înțelegerea justă a patriotismului (adică să nu se mai identifice „patriotismul” țarist cu patriotismul sovietic), aprecierea justă a activității istoricului M. N. Pokrovski, necesitatea studierii istoriei popoarelor care se eliberează de sub jugul colonial și a luptei pentru coexistență pașnică ș.a.

Viața bogată și activitatea plină de învățămînt a lui V. I. Lenin continuă să atragă pe cercetătorii sovietici. Studiul *V. I. Lenin și presa bolșevică în anii 1895-1914* (nr. 4) de I. A. Porteankin, bazat pe o serie de documente de arhivă, arată modul de lucru al lui Lenin ca îndrumător al activității unui organ de presă comunist (în special modul de a recruta și a lucra cu corespondenții ziarului, aşa cum s-a manifestat în timpul redactării cunoșutei gazete leniniste „Iskra”). Problema atitudinii redacției față de articolele căror idei nu sunt întru totul susținute și de redacție este ilustrată de asemenea cu cazuri concrete din care reiese înaltă principialitate tovărășească a lui Lenin în relațiile lui cu colaboratorii. O problemă care s-a pus

în diferiți ani și în presa muncitorească din România — în ce măsură ziariștii socialiști pot colabora din „necesități profesionale” la presa burgheză — este lămurită în chip leninist în articolul lui I. A. Porteankin. Lenin a criticat aspru pe acei publiciști menșevici care colaborau la presa burgheză fără să fie controlați de partid. El acceptă participarea social-democraților la presa burgheză numai sub controlul organizațiilor de partid și numai în cazurile cînd, cum glăsua rezoluția adoptată la cea de-a IV-a conferință de partid, „această participare are o anumită importanță politică practică și influență asupra maselor” (p. 13).

Intr-un alt articol, din același număr al revistei, M. I. Kulicenko prezintă *Rolul lui V. I. Lenin în crearea și întărirea uniunii statale a Rusiei Sovietice și Ucrainei Sovietice (1917—1922)*. În perioada dinaintea Revoluției din Octombrie, Lenin considera că după victoria revoluției proletare, forma cea mai adecvată pentru reglementarea relațiilor reciproce dintre popoarele Rusiei în cadrul unui stat multinațional va fi autonomia. Proclamîndu-se, la 12 decembrie 1917, Ucraina Sovietică, relațiile dintre aceasta și Rusia Sovietică au fost determinate pe baze federative. Mai departe, autorul studiului enumera principalele momente din istoria acestor furtunișozi ani, care au solicitat atenția deosebită și grija lui Lenin pentru apărarea și întărirea Ucrainei Sovietice, a cărei unitate cu Rusia Sovietică a fost proclamată la 28 ianuarie 1919. Meritul integral al descoperirii noii forme de Uniune statală a republicilor sovietice aparținene lui Lenin. În scrisoarea sa către Biroul politic al C.C. al P.C. (b) din Rusia, Lenin s-a pronunțat pentru unirea tuturor republicilor sovietice într-o singură uniune statală pe baza păstrării suveranității lor. Masele populare din Ucraina au sprijinit cu entuziasm hotărârea Congresului al VII-lea al Sovietelor din Ucraina (ținut la Harkov) cu privire la Unirea R.S.S.U. cu R.S.F.S.R.

A. N. Krasilnikov în articolul *V. I. Lenin și unele probleme ale mișcării muncitorești engleze* (nr. 7) scoate în evidență referirile

cele mai importante din operele lui Lenin la unele momente din istoria mișcării muncitorești engleze, iar A. P. Troianovski semnează studiul *Fundamentarea și apărarea de către V. I. Lenin a programului marxist în problema națională la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.* (nr. 10).

Un articol inspirat din actualitatea cea mai apropiată — *Din istoria mișcării brigăzilor și udaricilor muncii comuniste* — semnează A. L. Milștein și M. M. Olmanski în nr. 8. Această mișcare s-a născut în octombrie 1958 într-un depou din Moscova. În Leningrad, brigada communistului brigadier M. Romașov și-a luat angajamentul la mitingul din 14 noiembrie 1958 să lupte pentru a deveni o adevarată brigadă comunistă. La sfîrșitul lunii noiembrie 1958 luaseră ființă 156 de asemenea brigăzi, iar în ajunul Congresului al XXI-lea (ianuarie 1959) mai mult de 2 500. Un moment important în dezvoltarea brigăzilor de muncă comunistă l-a reprezentat Consfătuirea fruntașilor din întreceri pentru obținerea acestui titlu care a avut loc la sfîrșitul anului 1960.

Din seria articolelor cu privire la istoria mișcării muncitorești internaționale semnalăm articolul lui G. P. Morozov *Organizațiile profesionale ale muncitorilor din Paris și Comuna din 1871* (nr. 3), în care autorul, folosind procesele verbale ale Comunei și unele publicații din timpul acesteia, reținează rolul important pe care l-au avut „camerele sindicale” și celelalte asociații muncitorești, aflate sub influența Internaționalei a I-a, în activitatea primului guvern muncitorească din istorie.

Un interesant articol semnează I. P. Leiberman și O. I. Scaratan, *Despre problema compozitiei muncitorilor industriali din Petrograd în anul 1917* (nr. 1). După recensămîntul din 15 decembrie 1910, în Petrograd erau peste 500 000 de muncitori, dintre care 77,7% lucrau în întreprinderi cu peste 500 de muncitori.

La începutul războiului, singurul mijloc de existență pentru majoritatea covîrșitoare a muncitorilor din Petrograd era vînzarea forței de muncă — erau deci adevarăți proletari care pierduseră orice contact economic

cu satele. Folosind cu mult discernămînt datele statistice, autori urmăresc raportul dintre cele două izvoare de completare a rîndurilor proletariatului din Petrograd pe parcursul anilor de război (din rîndurile țărănimii și din familiile de muncitorii). Căci în anii războiului au fost mobilizați aproximativ 17%, din categoria muncitorilor cu conștiința revoluționară cea mai înaintată. Aceștia au fost înlocuiți cu muncitori proveniți din rîndurile țărănimii sărace și mijlocașe, din rîndurile familiilor de proletari din orașe care nu aveau experiență revoluționară și chiar cu elemente din rîndurile burgheziei care preferau fabrica în locul frontului. În 1917, erau „noi” 40% dintre muncitori, lipsiți de experiență politică, fapt care explică pentru ce, după revoluția din februarie, partidele mic burgheze ale menșevicilor și eserilor se bucurau de o anumită influență în rîndurile proletariatului din Capitală.

În ce privește mișcarea comunistă și muncitorească contemporană, ca și în anii precedenți, revista a publicat mai multe materiale. În articolul despre *Strategia și tactica Partidului comunist italian în etapa actuală* (nr. 9) semnat de L. Gruppi, membru al C.C. al P.C.I., se apreciază că mișcarea populară din ultimii ani, deși nu a opri procesul concentrării puterii economice și politice a monopolurilor, a împiedicat în orice caz dezvoltarea vîții politice într-un spirit reacționar, păstrînd deschis drumul dezvoltării democratice și al largirii posibilității de luptă a mișcării muncitorești. Partidul comunist italian, care în 1946 a obținut peste 4 milioane de voturi, se bucură în prezent de sprijinul a peste 11 milioane de alegători.

Date interesante aduce B. S. Nikirov în Studiul *Din istoria mișcării muncitorești în Cuba* (nr. 9). Este vorba aci despre lupta dusă în anii 1944–1948 de oamenii muncii din Cuba pentru apărarea și menținerea Confederației celor ce muncesc din Cuba.

Tematica revistei „Вопросы истории” pe anul 1961, reflectînd obiectivele propuse

după reorganizarea din 1960 a redacției și a profilului ei, a inclus din ce în ce mai vizibil probleme *principale* ale istoriei în articole de generalizare sau de orientare. În nr. 2 este abordată o temă de primă importanță pentru istoricii sovietici (în peste 50 de pagini) : *Problemele de bază ale istoriei Patriei* de M. P. Kim și A. V. Fadeev, legată de obiectivul editării unei istorii a U.R.S.S. în mai multe volume.

O importanță specială se acordă problemelor istoriografiei. În acest sens, spre exemplificare, vom cita nr. 3, în care, din cele cinci articole publicate, trei sunt consacrate istoriografiei unor probleme mari.

Cită importanță acordă istoricii sovietici în momentul de față necesității întocmirii unor lucrări de generalizare o dovedește publicarea în nr. 12 a articolului lui A. L. Sidorov, *Problemele capitalismului rus în știința istorică sovietică*, lucrare de o mărime neobișnuită pentru spațiul unei reviste (39 pag. tipărite). Articolul însă oferă o imagine cuprinzătoare a modului cum s-a pus în lucrările publicate în ultimii ani în Uniunea Sovietică problema capitalismului în Rusia. Din multele teze care sunt semnalate amintim numai două, suficiente în a sugera cititorului din țara noastră importanța urmăririi acestei dezbatere din publicațiile sovietice : unul istoricii contestă în momentul de față caracterul capitalist al manufacturilor care foloseau munca iobagă, socotind că nu „au avut trăsătura de bază a întreprinderii capitaliste” (p. 42–43). Istoricii sovietici au renunțat de asemenea la teza că imperialismul rusesc era o filială a celui din Europa occidentală. Printre lucrările asupra cărora se oprește A. L. Sidorov amintim *Istoria metalurgiei negre în U.R.S.S. Perioada feudală (1500–1860)* de S. G. Strumilin, Moscova, 1954, *Structura economică a manufacturii din Rusia în secolul al XVIII-lea* de F. I. Poleanski (1956), *Schiță a piefii interne din Rusia în prima jumătate a secolului al XVIII-lea* de B. B. Kafengauz, Moscova, 1958, *Forța de muncă și lupta de clasă în manufacturile textile din Rusia în deceniile 2–6 ale secolului al XVIII-lea* de E. I. Zaozerskaia,

Moscova, 1960, precum și alte lucrări și articole de revistă, apărute în ultimii ani în Uniunea Sovietică.

O temă asemănătoare, dar dintr-o perioadă mai tîrzie, este abordată de K. N. Tarnovski în articoul *Problema capitalismului monopolist de stat din Rusia în perioada primului război mondial în istoriografia sovietică* (nr. 7). Apreciind contribuția adusă la studierea acestei probleme de către o serie de istorici sovietici ca I. Rudoi, R. Tiparovici, G. Sigalin, A. L. Sidorov, A. V. Benedictov, A. P. Pogrebinski și.a., autorul exprimă în același timp rezerve față de unele teze ca, de pildă, aceea cu privire la slăbiciunea sau chiar absența capitalismului monopolist de stat în Rusia.

Din seria studiilor de sinteză cu privire la anii destrămării feudalismului face parte *Bilanțul studierii etapei inițiale a constituirii pieței întregii Rusii (sec. XVII)* de A. A. Preobrazjenski și I. A. Tihonov (nr. 4). Concluziile autorilor pe marginea materialului documentar prelucrat de istoricii sovietici sunt că relațiile feudale predominau în toate domeniile vieții sociale, sprijinindu-se și pe elementele noi, de tip burghez, care apăreau. Totuși ar fi nejust, după părerea autorilor, să nu se remarcă trăsăturile noi care deosebesc sec. al XVII-lea de cele precedente. Acestea erau creșterea producției și apariția industriei manufacturiere, dezvoltarea largă a operațiilor comerciale, întărirea pieței și crearea unor mari capitaluri comerciale, stabilirea unui destul de puternic schimb comercial pe scara întregii Rusii și.a.

În istoriografia sovietică, cu prilejul discuțiilor din ultimii ani cu privire la geneza capitalismului și la dezvoltarea crizei orânduirii feudale, s-au manifestat divergențe de păreri legate de problema „descompunerii țărănimii și a așa-numitei acumulări primitive”. Tocmai aceste probleme constituie obiectul articoului lui N. L. Rubinstein (*Istoria agrară a țărilor din răsăritul Europei*) publicat în nr. 8 în legătură cu al IV-lea simpozion din septembrie 1961 care a avut loc la Riga.

În cadrul discuțiilor privind problemele istoriei Bizanțului, în nr. 6 a fost publicat studiul semnat de E. E. Lipșit *Despre probleme de bază litigioase ale istoriei feudalismului bizantin timpuriu*, iar articoul *Literatura istorică sovietică despre războaiele țărănești din Rusia în sec. XVII–XVIII*, de V. V. Mavrodiu (nr. 5) face o amplă expunere a realizărilor istoricilor sovietici într-o problemă despre care s-a scris destul de mult în anii puterii sovietice.

Articole de cercetare propriu-zisă privitoare la momente din feudalismul rusesc au apărut relativ puține. Acad. M. N. Tibomirov a scris un articol despre *Andrei Rublev și epoca sa* (nr. 5), făcând anumite precizări din viața și activitatea acestui pictor. Se stabilește data nașterii în jurul anului 1360, pe la 1395 probabil a luat parte la pictarea bisericii Nașterii din Kremlin, în 1405 a pictat catedrala Bunei Vestiri din Kremlin etc.

O serie de articole sunt axate pe problema demascării istoriografiei burgheze reacționare contemporane din Occident. Dintre acestea menționăm articoul *Problema războiului și a păcii în istoriografia contemporană* de V. B. Kneajinski și V. G. Truhanovski (nr. 3) unde sunt supuse criticii concepțiile unor istorici ca J. Fuller, H. Morgenthau, R. Aron, A. Toynbee, J. Gavrin, W. Kulski și.a. pe baza căror interprétează cauzele izbucnirii războaielor și posibilitățile de preîmpinare a lor. În același număr al revistei, L. V. Danilova în articoul intitulat *Evul mediu rusesc în istoriografia contemporană din S. U. A.* realizează o trecere în revistă destul de largă a unor lucrări apărute în ultimul timp peste ocean; autoarea arată că o influență puternică în cercetările privind istoria feudalismului în Rusia au avut-o emigranții albgardiști G. Vernadski și M. M. Carpovici, care au creat o adevarată școală în S.U.A. Lucrarea lui Vernadski publicată în 1939 *Feudalismul în Rusia* este socotită de autoare ca aflindu-se la baza multor teorii ulterioare promovate de istoricii americanii cu privire la epoca feudală în Rusia. Printre lucrările mai recente ale căror teze sunt criticate de L. V. Danilova

menționăm culegerea *Feudalismul în istorie*, sub redacția lui R. Coulburn, (Princeton, 1956), *History of Europe*, de C. Hays, M. Baldwin, Ch. Cole (New York, 1956), *Modern Russian Historiography*, de A. G. Mazour, *Cursul de istorie a Rusiei*, al lui R. Kerner și a.

Criticând lucrările bazate pe concepția idealistă, autoarea sovietică citează și încercările din istoriografia americană de a aborda problemele feudalismului de pe poziții marxiste (în revista „*Science and Society*” în anii 1950–1953). În ultima parte a articolelui, autoarea se referă la acelle luărări din istoriografia americană, în problema evului mediu rusesc, față de care istoricii sovietici au luat deja poziție în reviste de specialitate. Concluzia autoarei este că, indiferent de deosebirile care există între diferiți autori, „pe ei și unește tratarea idealistă, subiectivistă a procesului istoric, negarea legității obiceiute și a unității istoriei omenirii” (p. 90–91).

Pe temă asemănătoare este și articolul *Unele probleme ale istoriei Franței din perioada celui de-al doilea război mondial în lumina istoriografiei burgheze franceze* (nr. 1) de I. S. Kisselhof. Recunoscând faptul că grupul de istorici în frunte cu H. Michel au înfăptuit o muncă pozitivă prin demascarea acelor istorici care încearcă să revizuiască aprecierea de trădători a Vichy-știlor (Pétain, Laval etc.), autorul, într-o formă vie și combativă, arată o serie întreagă de falsificări, în spiritul dușmaniei față de Partidul Comunist Francez și de lupta maselor, pe care le comit istorici ca R. Hostache, D. Dansette, A. Fabre-Luce, R. Aron și a. Istoricii burghezi din Franța care se ocupă de istoria Franței între 1939–1945 (grupați într-un Comitet) aplică de pildă termenul de „Rezistență” numai mișcării organizate de guvernul De Gaulle. Apreciind activitatea grupărilor burgheze din Rezistență, istoricii amintiți mai sus subapreciază rolul maselor populare și neagă lupta clasei muncitoare și a partidului ei pentru eliberarea Franței de sub jugul germano-fascist. Răscocala din Paris este socotită de A. Fabre-Luce o „luptă inutilă” în care au împins poporul „comuniști-extremiști”. O denaturare

grossolană o reprezentă teza istoricilor burghezi după care comuniștii francezi nu au luat parte la mișcarea de rezistență decât după ce Germania hitleristă a atacat Uniunea Sovietică, deși o serie de fapte incontestabile dezmentesc această afirmație. Falsificatorii istoriei din Franță denaturează și alte probleme din timpul celui de-al doilea război mondial, exagerând de pildă „gestul” Angliei și Franței care au declarat război Germaniei în septembrie 1939 și neexplinând cauzele adânci ale „războiului straniu” și ale înfrangerii Franței. Aceeași istorie minimalizează sau pur și simplu trec cu vederea rolul important pe care l-au avut victoriile armatei sovietice în intensificarea mișcării de rezistență și în eliberarea Franței în general.

În aceeași categorie de studii de demascare a istoriografiei burgheze mai amintim articolul lui I. S. Kim *Filosofia creștină a istoriei în slujba reacțiunii* (nr. 12), în care autorul combată încercările unor istorici ca J. Maritain de a „adapta” filozofia creștină la istoria marilor progrese făcute de societatea omenească.

Și problemele istoriei societății sovietice sunt abordate în unele cazuri tot prin prisma istoriografiei. Așa, de pildă, alături de articolul lui L. V. Fokin, *Din istoria luptei inventatorilor și raționalizatorilor Moscovei pentru progresul tehnic*, articol științific cu o temă foarte interesantă, dar totuși limitată, este publicat articolul semnat de I. B. Berlin *Unele probleme ale istoriografiei noii politici economice în U.R.S.S.* (nr. 3), în care se face o sumară prezentare a modului cum s-a reflectat în cercetările istoricilor sovietici perioada NEP-ului.

Probleme ale celui de-al doilea război mondial sunt reflectate în comunicarea *Uniunea Sovietică și mișcarea de rezistență în anii celui de-al doilea război mondial* (nr. 9), care a fost prezentată, într-o formă prescurtată, de E. A. Bolțin la cea de-a doua conferință internațională de istorie a mișcării de rezistență, de la Milano (martie 1961). Comu-

nicarea enunță o serie de probleme legate de necesitatea studierii mișcării de rezistență în diferite țări, înfățișând concret poziția consecventă de sprijinire a acestei mișcări de către Uniunea Sovietică. Astfel, puternica mișcare de rezistență din Cehoslovacia a primit sprijinul Uniunii Sovietice prin formarea pe teritoriul U.R.S.S. a unităților militare de luptă cehoslovace, prin parașutarea de către aviația sovietică a 404 partizani pe teritoriul Slovaciei în 1944 etc. Patrioții polonezi au primit din U.R.S.S., începând cu luna aprilie 1944, arme automate, explozive, mitraliere și alte arme de luptă. Partizanilor iugoslavi le-a fost pusă la dispoziție, în noiembrie 1944, o grupă de aviație (350 avioane), echipamente pentru mai multe divizii ale Armatei de eliberare națională a Iugoslaviei etc. În Franța a luat ființă în 1943 primul detașament de partizani alcătuit din prizonieri de război sovietici evađați din lagărele din Franța. Și în alte țări, printre care și România, mișcarea de rezistență a primit sprijin, sub diferite forme, din partea Uniunii Sovietice.

În același număr este publicat și articolul lui G. A. Deborin *Despre rezultatele celei de a doua conferințe internaționale cu privire la istoria mișcării de rezistență* care a avut loc între 26—29 martie 1961 la Milano. La această conferință au participat delegați din 20 de țări, ceea ce, după cum subliniază autorul, a însemnat recunoașterea de către istoricii burghezi a imposibilității de a cerceta istoria mișcării de rezistență fără participarea istoricilor din țările socialiste. În studiul lui G. A. Deborin găsim o relatată concisă a desfășurării conferinței, punctele de vedere care s-au manifestat în problemele dezbatute (rolul istoric al mișcării de rezistență, importanța luptei eroice a popoarelor U.R.S.S. pentru mișcarea de rezistență și.a.) și o demonstrație științifică convingătoare în apărarea poziției istoricilor sovietici și a celor din celealte țări socialiste.

În numărul 6, V. G. Truhanovski consacră un articol încheierii acordului sovieto-englez din 26 mai 1942, care a constituit,

„o etapă importantă în relațiile anglo-sovietice în perioada celui de-al doilea război mondial”. Articolul arată greutățile pe care le-a întîmpinat diplomația sovietică până la semnarea acestui acord — menit să grăbească deschiderea celui de-al doilea front împotriva Germaniei hitleriste și să consolideze legăturile de prietenie dintre cele două țări după sfîrșitul războiului.

Probleme clocoitoare ale istoriei contemporane sunt ridicate în articolul *Învățăminte istorice* de V. G. Pozniak (nr. 6), în care se referă la modul cum a fost dezlănțuit cel de-al doilea război mondial de Germania hitleristă cu sprijinul S.U.A., Angliei și Franței și studiul *Secoul XX și colonialismul* de G. I. Mirski și L. V. Stepanov (nr. 4), o succintă expunere a istoriei colonialismului și luptei de eliberare națională a popoarelor subjugate în veacul nostru.

Conferința economică internațională de la Londra din anul 1933 (nr. 5), articol semnat de acad. I. M. Maiski prezintă un interes deosebit, datorită atât formei vii în care este relatat un eveniment din istorie, cât și împrejurării că autorul însuși a participat într-o calitate oficială la acest eveniment. Conferința economică internațională, convocată în condițiile marii crize economice din 1929—1933, a reunit reprezentanți a 66 de state (peste 1500 de delegați), printre care și o delegație a României, condusă de ministrul de externe de atunci N. Titulescu. Scopul conferinței era de a găsi soluții în lupta pe care o duceau guvernele capitaliste împotriva crizei (reglementarea tarifelor vamale, a datorilor de război, a valutelor, prețurilor etc.). Conferința, care a durat șase săptămâni — de la 12 iunie până la 27 iulie 1933 —, s-a sfîrșit printr-un eșec total, din cauza contradicțiilor dintre mariile puteri imperialiste. În special guvernul Statelor Unite a dat loviturile mortale Conferinței prin refuzul lui Roosevelt de a accepta o reglementare internațională a problemelor economice, care să includă și S.U.A. Autorul descrie cu humor aspectele comice pe care le căpătau în timpul conferinței certurile dintre reprezentanții diferitelor puteri imperialiste. Un reprezentant al Germaniei fasciste a pre-

zentat, de pildă, un „memorandum” în care nici mai mult nici mai puțin se cerea, pentru restabilirea economică a Germaniei, colonii în Africa și debușee în... Orient! În cadrul conferinței a răsunat însă și glasul reprezentanților primului stat socialist care au venit cu propuneri concrete. În ședința plenară, M. M. Litvinov a adus la cunoștința participanților că Uniunea Sovietică este gata să importe mărfuri în valoare de un miliard dolari. Dar presa capitalistă a văzut în această declarație o provocare, iar reprezentanții oficiali la conferință s-au temut să o ia în considerație. Delegația sovietică a propus ca pe ordinea de zi a conferinței să fie incluse două probleme: un pact de neagresiune economică și largirea posibilităților de import ale diferitelor țări. Dar contradicțiile dintre țările imperialiste au impiedicat discutarea acestor probleme. La conferința de la Londra delegația sovietică a obținut însă un succes diplomatic de altă natură, căci folosind prilejul de a putea duce tratative cu delegațiile mai multor țări, la 3-5 iulie s-a semnat între Uniunea Sovietică și zece state, printre care și România, convenția cu privire la definirea agresorului.

★

Acad. M. N. Tihomirov ridică o problemă importantă în articolul: *Despre păstrarea și studierea bogățiilor arhivistice ale ţării noastre*, în care, după ce enumărează o serie de fonduri dintre cele mai prețioase din lume privind trecutul popoarelor U.R.S.S. și al altor popoare slave și din Occident, autorul semnalază urgența cu care ar trebui rezolvată problema asigurării unor clădiri adecvate, a catalogării și fișării sistematice, a tipăririi cataloagelor. Autorul atrage atenția asupra necesității de a se studia la facultățile de istorie paleografie slavă și chirilică și de a se manifesta mai mult interes din partea revistelor de istorie pentru studiul izvoarelor și al disciplinelor auxiliare istoriei. În aceeași ordine de probleme menționăm și materialul colectiv publicat în nr. 4: *Pentru dezvoltarea disciplinelor istorice auxi-*

liare în domeniul studierii feudalismului vest-european și bizantin.

Tocmai de aceea cîteva articole publicate în cursul anului 1961 sunt axate pe probleme privitoare la disciplinele auxiliare istoriei. *Studiul izvoarelor și cercetarea istoriei societății sovietice* (de V. P. Danilov și S. I. Iakubovskaja) (nr. 5) ridică o problemă care preocupă în mod firesc pe istoricii soțietății contemporane, deoarece se izbesc de ea la fiecare pas: care sunt izvoarele cele mai sigure (sau care trebuie să fie socotite ca atare) ale lucrărilor lor, în condițiile existenței unui imens material documentar tipărit? Autorii acestui articol își propun însă să răspundă nu numai la această întrebare. Ei întreprind încercarea de a stabili o clasificare a izvoarelor, făcînd în acest scop o scurtă incursiune în istoriografia acestei discipline. Reținem din articolul lor opinile privitoare la memorii (față de care trebuie să se manifeste spiritul critic) și la presă. Pentru istoricul epocii noastre presa joacă un rol important ca izvor. Dar ar fi greșit, după părerea autorilor, să se substitue documentului de arhivă. Autorii susțin că informația din ziar „... este un izvor ilustrativ și adesea unilateral” (p. 22). Tocmai de aceea, susțin ei, istoricul trebuie să privească cu ochi critici presa ca izvor și să o folosească numai ca izvor complimentar la materialul documentar propriu-zis.

În nr. 12 a fost publicat articolul *Arheologia și știința istorică (cîteva rezultate ale dezvoltării arheologiei sovietice)* semnat de N. I. Merpert și D. B. Šelov. Autorii își propun să arate posibilitatea rezolvării unei serii întregi de probleme din istorie pe baza folosirii celor mai noi descoperiri arheologice. Iată problemele pe care le socotesc autorii ca fiind în bună măsură lămurite pe baze arheologice: existența omului pe teritoriul U.R.S.S. a fost dovedită pentru epoci mult mai vechi decât se știa pînă acum și în zone mult mai largi; pe baza cercetărilor arheologice de după război s-a stabilit că apariția celor dinti proprietari de pămînt pe teritoriul U.R.S.S.

a avut loc mult mai din timp (în mileniile 5–4 î.e.n.); se folosește arheologia pentru urmărirea procesului de dezvoltare a societății scito-sarmatice în scopul rezolvării unor probleme de istorie socială, ca trecerea de la societatea primitivă la societatea împărțită în clase; problema apariției relațiilor feudale a primit o gamă vastă de ilustrații arheologice; o problemă de istorie politică atât de controversată în istoriografie — pe baza sau din cauza izvoarelor scrise — ca rolul invaziei tătaro-mongole în istoria Kievului și a Rusiei Kieviene a primit dovezi arheologice incontestabile cu privire la distrugerea Kievului în sec. al XIII-lea de către invazia tătaro-mongolă; în sfîrșit, contribuția cercetărilor arheologice în domeniul istoriei culturii în diferite epoci este hotărîtoare, ca și în unele probleme de ordin etnografic.

★

Dintre istoricii din alte țări care au colaborat în acest an cu studii la revista „Вопросы истории” semnalăm studiul lui Herbert M. Morais (S.U.A.): *Curențele contemporane în istoriografia războiului civil din S.U.A.* (nr. 7). Articolul, prilejuit de pregătirile care se fac în Statele Unite în vederea aniversării centenarului războiului de secesiune (1861–1865), arată în prima parte caracterul denaturat pe care-l atribuie oficialitățile americane acestui război, socotit ca fiind cauzat de o „neînțelegere supărătoare”, de o „hipertrofie a emoțiilor”. Pe frontul istoric autorul semnalăază școala istoricilor-burboni care propovăduiește superioritatea albiilor (E. Merton Coulter din Georgia și alții), școala revizionismului conservator (J. G. Randall etc.) care susține teza „războiului inutil” și școala liberal-burgheză care refuză să distingă forțele de clasă din războiul civil. Un loc aparte acordă autorul istoricilor marxiști (H. Aptheker, P. S. Foner, H. Morais și alții) din S.U.A. care în ultimul timp au îmbogățit problematica socială a tratării războiului civil prin sublinierea poziției clasei muncitoare față de război și a rolului populației de culoare.

Date interesante din istoria Germaniei

antebelice sînt aduse de istoricul A. Anderle din Republica Democrată Germană în articolul *Din istoria pregătirii ideologice a agresiunii împotriva U.R.S.S.* (nr. 6).

★

Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la înființarea Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., G. D. Obtcikin a publicat un articol extrem de prețios prin datele care le cuprinde despre activitatea Institutului (*Un important centru de propagandă a teoriei marxist-leniniste*). Institutul Marx-Engels din Moscova a fost creat printre hotărîre a C.C. al P.C. (b) din 11 ianuarie 1921. Lenin a acordat o mare atenție activității Institutului, interesându-se personal de posibilitatea procurării manuscriselor lui Marx și Engels. În 1923 a luat ființă Institutul V. I. Lenin, care la 3 noiembrie 1931 s-a unificat cu Institutul Marx-Engels. Institutul de marxism-leninism a adunat în decursul anilor zeci de mil de manuscrise din istoria socialismului și a mișcării muncitoare internaționale. El a tipărit prima ediție a operelor lui Marx și Engels, la care a adăugat o serie de lucrări descoperite ulterior (*Dialectica naturii, Ideologia germană* și altele), precum și patru ediții ale operelor lui V. I. Lenin. Si în zilele noastre colecțiile Institutului continuă să crească (numai în ultimii patru ani au intrat în arhivă 728 documente ale lui Marx și Engels și 579 ale lui V. I. Lenin). Biblioteca I.M.L. numără peste 800 000 de cărți. În momentul de față I.M.L. pregătește ediția a II-a a operelor lui Marx-Engels în 36 tomuri și ediția a V-a a operelor lui V. I. Lenin în 55 de volume. I.M.L. editează revista „Вопросы истории КПСС” și întreține legături cu institutele similare din țările socialiste, printre care și cu Institutul de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.

★

În nr. 12 a fost publicat articolul *Din istoria expansiunii economice a imperialismului german în România în anii 1936–1941* semnat de A. A. Ševeakov. Studiul prezintă interes

prin faptul că, în afara materialelor documentare cunoscute cercetătorilor din țara noastră, autorul a folosit documente noi, existente în arhiva de politică externă a Uniunii Sovietice. Pe baza unor asemenea documente de arhivă este relatată vizita lui G. Brătianu și Atta Constantinescu la Hitler, în 1936, cu care prilej mesagerii „liberalismului” român l-au asigurat pe dictatorul german că „România poate să susțină în atitudinea sa o singură linie și anume să fie de partea Germaniei” (p. 111). Cercurile conduceătoare ale burgheziei și moșierimii române au fost mulțumite de tratativele cu Hitler. Într-o întrevedere cu Goering, trimis român la Berlin îl asigura pe ministrul german în ziua de 16 martie 1937, că guvernul de la București a întreprins măsuri de ordin economic în sensul întăririi relațiilor cu Germania. Într-adevăr, în urma tratativelor directe purtate de ministrul de externe român, industriașii români Malaxa, Bujoiu și alții au intrat și ei în legătură cu magnații industriei germane în frunte cu Krupp. Tratativele oficiale din 1937 duse în scopul încheierii unui acord economic germano-român, menit să întărească considerabil pozițiile capitalului german în România, n-au fost închinate de succes în 1937, guvernul român invocând pretextul că prin semnarea acordului ar acționa împotriva hotărîrilor Ligii Națiunilor care tocmai aplică unele sancțiuni economice Germaniei. În realitate, în România exista un puternic curent economic împotriva Germaniei hitleriste. În anii 1937–1938 au survenit însă o serie de evenimente care au împins și mai hotărît pe guvernantii români la o apropiere de Germania. Criza economică din Anglia și Franța – debușee tradiționale ale petrolierului și cerealelor românești – a determinat o reducere a exportului României la o treime într-un singur an, ceea ce i-a îndemnat pe guvernantii burgheziei și moșierimii să se adreseze Germaniei și Italiei pentru a cumpăra petrol și cereale. În 1938, după înfăptuirea Anschluss-ului, și în 1939, după ocuparea Cehoslovaciei, concernele germane au primit partea de acțiuni ale capitalului cehoslovac din întreprinderile

românești în valoare de 1860 milioane lei. Prezintă interes faptul relatat de autor, pe baza documentelor din arhivele sovietice, că la München reprezentanții Angliei și Franței au recunoscut „prioritatea intereselor germane în domeniul economic în țările dunărene” (p. 114). Comunicind la 6 noiembrie 1938 lui Brătianu această concesie a Angliei și Franței, Goering i-a atras atenția că, după München, Germania are înțăliberă în sud-estul Europei, ceea ce a contribuit la înălțarea ezitării guvernantilor români de a trece complet de partea Germaniei. În aceste condiții a fost încheiat onerosul tratat economic de la 23 martie 1939, „cel mai înnobitor tratat economic din întreaga istorie a existenței României ca stat suveran”, după cum este caracterizat de autor. Prin acest tratat și prin seria de acorduri economice care au decurs din el, bogățiile României erau puse la dispoziția Germaniei fasciste. Înhămîndu-se din ce în ce mai activ la carul politicii agresive a lui Hitler, guvernantii români aserviți intereselor hitlerștilor se declarau în 1940 gata să încheie cu Germania un acord cu privire la ocuparea unor teritorii sovietice și cedau în mod trădător Ardealul de nord, Ungariei horthiste.

Intrarea trupelor germane în România în octombrie 1940 a impus poporului român jertfe uriașe, țara fiind supusă unui jaf sistematic. În astfel de condiții, capitalului german nu i-a mai fost greu să pătrundă în toate sectoarele economice importante ale României.

Articolul lui A. A. Ševeakov, prin elementele inedite pe care le cuprinde, se adaugă în mod îndreptățit lucrărilor, deocamdată fragmentare, care se referă la această importantă problemă – înrobirea economică a României de către Germania – din istoria anilor întunecati care au precedat insurecția armată condusă de partidul comunist din august 1944.

În cursul anului trecut, „Вопросы истории” a publicat mai multe note și recenzii despre lucrări și articole de istorie tipărite în Republica Populară Română. Lucrarea lui V. Liveanu: 1918. Din istoria luptelor revolu-

ționare din România, apărută la București în 1960, a fost recenzată de V. N. Vinogradov (nr. 3). Note—destul de ample uneori—au fost consacrate următoarelor studii apărute în revistele de istorie din țara noastră: A. Vianu, *Illuministul rus V. F. Malinovski în principalele domeniile* (nr. 1), N. Copoiu, *Lupta clasei muncitoare împotriva intrării României în primul război mondial 1914—1916* (nr. 8), G. Unc, *Sprijinul acordat de masele populare din Ro-*

mânia Rusiei sovietice în anii 1918—1920 (nr. 11), M. Horovitz, *Lupta P.M.R. pentru dezvoltarea legăturilor economice dintre R.P.R. și U.R.S.S.* (nr. 10), V. A. Varga, *Pozitia guvernului burghezo-moșieresc român față de tratativele anglo-franco-sovietice din anul 1939*, E. Neamu și A. Fedotova, *Din istoria luptei P.C.R. împotriva atragerii României în războiul antisovietic* (nr. 2).

N. Copoiu

„Československý časopis historický” (*Revista cehoslovacă de istorie*)

Praga, IX, 1—6, 1961

Subliniem de la început faptul că „Revista cehoslovacă de istorie” își alege cu pre-cădere, ca și anul trecut, materiale din domeniul istoriei moderne și contemporane. Contribuțiile sunt variate și interesante, iar actualitatea multora dintre ele e indiscutabilă.

Un studiu plin de învățăminte pentru cunoașterea mișcării sindicale europene, în general, și a celei din Cehoslovacia, în special, publică Vl. Dubský, *Înființarea Internaționalei roșii a sindicatelor și influența ei asupra evoluției mișcării sindicale din Č.S.R., la începutul anului 1920* (nr. 4, p. 473—494). La început, autorul relevă o serie de transformări care au avut loc mai ales în organizațiile sindicale din statele beligerante europene, între 1914—1917. Prelutindeni se înregistrează o vădită dezorganizare în ceea ce privește numărul membrilor și „activitatea” desfășurată de sindicalele din spatele frontului. De cele mai multe ori, activitatea lor se reducea la simple măsuri birocratice, menite să asigure mersul normal al economiei de război. Abia în cursul anului 1917, sub influența revoluției ruse din februarie și a luptelor duse de proletariat împotriva războiului, mișcarea de opoziție din stînă sindicatelor începe să ia forme mai concrete. După Mareea Revoluție Socialistă din Octombrie apar sindicalele sovietice, ca tip nou de organizații sindicale, care chiar de la început manifestă inițiativa con-

centrată a tuturor forțelor de stingă într-o inițiere sindicală internațională. La congresul sindicatelor pe întreaga Rusie, care a avut loc în ianuarie 1918, s-a propus convocarea unui congres internațional la care să se pună bazele Internaționalei sindicale, organizată pe principiile revoluționare ale luptei de clasă.

După ce face o amănunțită analiză a felului cum au fost dezbatute problemele sindicale la cel de-al doilea congres al Internaționalei a III-a Comuniste, autorul trece la prezentarea situației sindicatelor din Cehoslovacia între 1918—1920. Aici autorul urmărește modul în care se desfășoară în-lăuntrul sindicatelor din Č.S.R. procesul de creștere și întărire a forțelor opozitioniste, fenomen caracteristic sindicatelor din lumea capitalistică, între 1918—1920. Dintre toate evenimentele, pe care autorul le trece în revista, cel mai important este Congresul Partidului Comunist Cehoslovac care, deși nu s-a ocupat în special de problema sindicală, totuși a elaborat un document foarte important intitulat: „Atitudinea partidului comunist față de mișcarea sindicală”. Pentru întâia oară se formulează dezideratul ca organizațiile sindicale cehoslovace să se despartă de Internaționala de la Amsterdam.

Vera Olivová, care s-a mai ocupat și cu alt prilej de politica externă a Cehoslovaciei, ca și de încercarea de restaurare a Habsbur-

gilor în 1921 („Československý časopis historický”, nr. 4, 1959, p. 675 - 698) serie de astădată despre *Istoria Convenției cehoslovaco-austriacă din 1921* (nr. 2, 1961, p. 198 - 219). Autoarea afirmă că această Convenție a avut o deosebită însemnatate pentru situația politică din Europa Centrală. Imediat după terminarea războiului, relațiile dintre cele două țări, Cehoslovacia și Austria, n-au fost dintre cele mai bune. Guvernele venite la cîrma țării după împărțirea fostului imperiu austro-ungar vedea statele succesorale ca dușmane. În timp ce clasele dominante din Cehoslovacia se sprijineau exclusiv pe Franța, burghezia austriacă își vedea salvarea în Germania. În sfîrșit, relațiile dintre aceste două țări au mai fost complicate și de atitudinea burgheziei germane din Cehoslovacia, care nu voia cu nici un chip să recunoască noul stat cehoslovac. Aceste adversități s-au manifestat apoi și la Conferința de pace de la Paris, unde Austria a pus în discuție problema unor ajustări de frontiere în favoarea sa. Însă noua Republică Cehoslovacă se bucura de simpatie, mai ales din partea Franței. De aceea, în prima redacție a Tratatului de pace se menționau unele condiții destul de grele pentru Austria. Se impunca deci o schimbare de direcție în politica externă, ceea ce s-a și inițiat de guvernul condus de K. Renner, reprezentantul Partidului social-democrat din Austria.

Prin tratatul imperialist de la Saint-Germain, din sept. 1919, Austria obținea deja unele avantaje teritoriale, creându-se în același timp și o bază de apropiere cu Cehoslovacia. În urma acestui fapt, nu mai tîrziu decât în cursul lunii oct. 1919, K. Renner propune lichidarea problemelor litigioase dintre cele două țări. Urmărind desfășurarea evenimentelor politice, printre care cel mai de seamă a fost chestiunea Burgenland-ului, pe care Ungaria urma să-l cedeze Austriei potrivit tratatului de la Saint-Germain, autoarea stăruie înșîrșit asupra Convenției încheiată la Lany între Austria și Cehoslovacia în decembrie 1921. Printre alte urmări pe care le-a avut încheierea acestei Convenții se

arată că Republica Cehoslovacă și-a întărit poziția politică în Europa Centrală, constituind pentru ea și un remarcabil succes diplomatic. Însă relațiile politice, consolidate la finele anului 1921, sunt din nou zdruncinate de evenimentele anilor următori, 1922 și 1923, și în primul rînd de contradicțiile dintre Franța și Anglia, a căror sursă o constituia Tratatul de la Versailles.

Cu un aspect interesant din istoria mișcării muncitorești din Cehoslovacia și anume: *Calea urmată de gruparea anarho-comunistă a lui Bohuslav Vrbenský pînă la fuzionarea cu Partidul Comunist*, se ocupă Renata Wohlghemutová (nr. 4, p. 495 - 514). Autoarea își împarte studiul în două capitulo: a. Alianța grupării anarho-comuniste condusă de B. Vrbenský cu național-socialiștii¹ între anii 1918 - 1923; b. Independența mișcării anarho-comuniste și înființarea Partidului Socialist Muncitoresc Independent. În sfîrșit, fuziunea cu Partidul Comunist Cehoslovac.

În ceea ce privește prima problemă, autoarea trece în revistă faptele mai importante care au dus la alianța din 1918 dintre anarho-comuniști și național-socialiști. Una din trăsăturile esențiale ale mișcării anarho-comuniste din țările cehe era puternica notă naționalistă în care era înfățișat programul ei politic. Explicația constă în faptul că în componența acestei mișcări intrau mai ales mineri din zona de frontieră și lucrători textiliști de la fabricile din nord-estul Cehiei, — adică dintr-o regiune aflată în mare parte sub influență economică și politică a burgheziei germane. Mișcarea de eliberare națională de la sfîrșitul primului război mondial, ca și lozinca autodeterminării popoarelor, formulate de Revoluția din Octombrie, au trezit un ecou puternic în rîndurile muncitorilor anarho-comuniști.

Deși încă din 1914 mișcarea anarho-comunistă și-a înscris în programul său politic

¹ E vorba de gruparea național-socialistă din Republica cehoslovacă burgheză, cu orientare burghezo-democratică.

lozinca independenței statului ceh, totuși concepția despre caracterul noului stat nu era destul de clară. Destul de confuză era atitudința anarho-comuniștilor și în problema națională. Numai așa se explică de ce lucrătorii anarho-comuniști din zona de frontieră s-au lăsat atrași în campania naționalistă, dezlănțuită de burghezia cehă în lupta pentru hegemonică în revoluția din 1918. Apropierea și deci alianța cu național-socialiștii s-a produs în urma a două împrejurări cu caracter politic: în primul rînd, în tabăra național-socialiștilor se auzeau ceea ce mai multe glasuri pentru realizarea unității proletariatului lozină demagogică trâmbită imediat după război de reformiști, și, în al doilea rînd, faptul că anarho-comuniștii părăsiseră treptat tezele fundamentale ale anarchismului. Alianța cu național-socialiștii a durat 5 ani, din 1918 pînă în 1923, timp în care se duce o luptă tacită între aceste două grupări politice pentru conducerea noii organizații.

Din această cauză n-are loc contopirea celor două grupări politice și în cursul anului 1923 se ajunge, într-o serie de probleme, chiar la unele conflicte cu gruparea național-socialistă.

Crearea Partidului Comunist Cehoslovac, ca și o serie de evenimente premergătoare acestui fapt, de la începutul anului 1920, au făcut ca politica național-socialiștilor să graviteze spre orbita intereselor burghezilor, iar fosta grupare anarho-comunistă să se orienteze spre stînga.

În partea a doua a studiului său, Wohlghemutová arată conflictul izbucnit între anarho-comuniști și național-socialiști cu privire la discuției în jurul legii din 1923 pentru „apărarea” Republicii. De aici începe calea urmată de gruparea Vrbenský pînă la fusio-narea cu Partidul Comunist Cehoslovac, în 1925.

Cu o problemă legată de istoria poliției interne din Republica Cehoslovacă burgheză și anume: *Desfășurarea coaliției naționale și instaurarea unui guvern reprezentând interesele burgheziei internaționale în Cehoslovacia între 1925–1928*, (nr. 1, p. 17–41) se ocupă

Erik Polák. E vorba de perioada dintre alegerile parlamentare din noiembrie 1925 și instaurarea guvernului de coaliție în octombrie 1926. Această perioadă prezintă un deosebit interes pentru cunoașterea stabili-zările vremelnică a capitalismului în Cehoslovacia.

Revansărzi cu trecut „antinazist” se intitu-lează articolul scris de Jan Křen (nr. 1, p. 42–59), în care se ocupă de evoluția politică a unei părți din minoritatea germană din Republica Cehoslovacă burgheză minoritate cu orientare democratică, antinazistă și antihenleinistă. De la început, autorul constată că valul de șovinism practicat, după cum se știe, de partidul lui Henlein, a pătruns chiar și în acele grupări politice germane cu orientare democratică din Republica Ceho-slovacă burgheză.

Această constatare este susținută de faptul că în perioada premenchineză a apărut în sinul acestor grupări un nou curent, așa-zis „neoactivist”. Reprezentanții noii mișcări politice erau: Hacke (Bund der Landwirte), Schütz (Partidul Social-Creștin) și W. Jaksch (social-democrat). Spre arăta poziția acestor „naziști moderați”, care în timpul războiului au constituit „opozitia germană” în emigrație, autorul cercetează un bogat material de arhivă, pe baza căruia reconstituie adeverata lor ideologie politică. Dintre toți reprezentanții opozitiei germane în străinătate, autorul stăruie mai ales asupra activității și inconsecvențelor săvîrșite de W. Jaksch.

Calea străbătută de acești „antinaziști” i-a dus direct în tabăra revansărilor de la Bonn. Acești reprezentanți ai grupărilor politice burgheze, care se aflau cîndva în rîndurile așa-zisii opozitori germani, au devenit azi parteneri de încredere ai vechilor naziști. Abia acum se poate vedea că dcosebirile și contradicțiile ideologice dintre ei n-au fost așa de mari în trecut, încît să nu poată sta azi alături de revansărilii din R.F.G.

O foarte interesantă problemă de istorie contemporană tratează Rudolf Künstlinger în articolul său *Lupta armată a proletariatului*

austriac împotriva austro-fascismului din februarie 1933 și 1934 și cîteva probleme ale austro-marxismului (nr. 5, p. 652—676). Autorul își împarte expunerea în trei capituloare. În primul capitol, e vorba de „Victoria fascismului în Germania și social-democrația din Austria” în care, pornind de la instaurarea hitlerismului în Germania, ianuarie 1933, autorul precizează poziția politică a social-democrației austriace. Pentru aceasta se analizează concepția politică a lui Otto Bauer, socotit drept cel mai remarcabil teoretician al social-democraților de dreapta din Austria. În articolul său, *Der deutsche Faschismus und die Internationale*” („Der Kampf”, 8—9, 1933), scris după august 1933, cînd a avut loc Conferința Internațională a II-a la Paris, Otto Bauer definește fascismul ca o forță deasupra claselor sociale, care a răpit toate drepturile altăi burgheriei, cît și proletariatului. Liderul austriac prezintă fascismul ca o necesitate obiectivă, împotriva căreia nu s-ar fi putut lupta. După cum se vede, o atitudine fatalistă și capitulardă.

Capitolul al doilea se referă la „Lovitura de stat din martie 1933 și atitudinea social-democrației austriace”. În legătură cu aceasta, autorul face constatarea că în anumite cercuri din Austria s-au manifestat tendințe fasciste încă din 1927. Criza economică profundă care s-a abătut peste toată țara, ca și cei 600 000 șomeri, din cei 7 000 000 de locuitori, cîți avea Austria la data aceea, au avut ca rezultat o puternică radicalizare a maselor muncitoare.

În ceea ce privește burghezia austriacă, ea era împărțită în două tabere: o parte care dorea Anschluss-ul, avind deci privirile atinse către Germania hitleristă, și cealaltă, care nutrea simpatii față de Italia lui Mussolini. Aceasta din urmă includea, în primul rînd, partidul social-creștin în frunte cu Dollfuss. În continuare, autorul face o prezentare a forțelor politice interne din Austria, privite mai ales sub raportul legăturilor cu Germania fascistă.

Cel de-al treilea capitol tratează „Lupta armată din februarie 1934 și cauzele înfrin-

gerii clasei muncitoare”. Aci se arată evenimentele interne de la începutul lunii februarie 1934, care s-au soldat cu ciocnirea armată dintre muncitorii și detășamentele guvernului Dollfuss. În aceste lupte, care în fond însemnau o rezistență împotriva fascizării țării, și care au cuprins o mare parte din Austria, au căzut 1200—1500 de muncitori și peste 5000 de răniți. Alte zece mii au fost arestați.

Pînă la urmă, a învins dictatura clericală fascistă. Analizînd, din punct de vedere marxist, cauzele acestei înfringeri, autorul conchide că muncitorii austriaci au pus mină pe arme și n-au cedat în fața fascismului fară luptă. Această primă ciocnire a avut un mare ecou în mișcarea muncitorească internațională, constituind un puternic imbold pentru forțele antifasciste din Europa.

J. Cézar și B. Černý scriu despre *Mișcarea iridentistă a naționaliștilor burghizi germani din Cehoslovacia în anii 1918—1929* (nr. 6, p. 789—806). Autorii urmăresc încercările iridentiștilor germani din Republica cehoslovacă burgheză de a realipi teritoriile de pe frontieră cu populație germană la Austria sau Germania. O asemenea încercare s-a produs în oct. 1918, însă pînă la finele anului ea a fost lichidată. În urma acestui fapt, conducătorii mișcării, R. Lodgman von Auen, R. Freissler, Ph. Langenhahn, O. Teufel și alții au refugiat în Austria. De acolo, au acționat continuu împotriva statului cehoslovac, recurgînd la tot felul de acțiuni subversive, spionaj, comploturi, sabotaje, organizații sportive și de asistență socială și.a. cu scopul de a submina existența nouui stat. Evenimentele politice din Europa centrală, din cursul celui de-al treilea deceniu, n-au fost favorabile acestor încercări destructive ale iridentiștilor germani.

O foarte interesantă și documentată contribuție semnează A. Šnejdarek cu titlul: *Așa-zisa opozitie burgheză din Germania împotriva fascismului hitlerist pînă la complotul din 20 iulie 1944 și șeful ei politic, Carl Goerdeler* (nr. 6, p. 807—831). De la bun început, autorul ne asigură că nu se va ocupa cu

istoria complotului în sine, ci va stăruī asupra celei „de-a doua linii politice” practicată de marea burghezie germană. Acest lucru constituie caracterul tipic pentru viața politică a Germaniei, începînd de pe la 1890, adică de la apariția imperialismului german.

Urmărind evoluția istorică a celor șase decenii din dezvoltarea imperialismului german, autorul constată existența celei „de-a doua linii politice” care apare la prima vedere ca un aspect al politiciei burgheze germane mai liberale, însotită totdeauna de formele democrației burgheze. La prima vedere, această linie apare ca o formă politică mai liberală și mai moderată a burgheziei. Rolul ei istoric n-a fost să asigure existența democrației germane, ci să pregătească terenul forțelor radicale ale imperialismului german.

Intrucît istoriografia burgheză din Republica Federală Germană susține că reprezentantul tipic al acestei politici a fost Carl Goerdeler, autorul se ocupă, în continuare, de biografia acestuia urmărindu-i ascensiunea politică pînă în ziua asasinării lui de către naziști, 2 februarie 1945.

Un grup de istorici din R.F.G., printre care și Gerhard Ritter, cercetînd evenimentele din Germania pre- și post-hitleristă, susțin că n-a fost posibilă rezistență a maselor în fața fascismului. În felul acesta, ei caută să minimalizeze mișcarea antifascistă din Germania. După ei, singura mișcare de opoziție împotriva lui Hitler a fost aceea a burgheziei, care a culminat cu complotul din 20 iulie 1944. În sprijinul acestei afirmații, istoricii reacționari au lansat două teze! Prima: într-un regim totalitar nu poate avea loc o ridicare a maselor de jos, ci o mișcare de sus. A doua teză: participanții la complotul împotriva lui Hitler n-au avut nici un ajutor din partea puterilor occidentale, nici chiar promisiuni clementare în vederea viitoarei Germanii.

Pe baza mărturîilor documentare din această perioadă, autorul răstoarnă afirmațiile și tezele subrede ale istoricilor reacționari apuseni. Nu se poate nega faptul, spune autorul, că Partidul Comunist din Germania n-a dus o luptă dintră împotriva dictaturii fas-

ciste. Încă din februarie 1933, Ernst Thälmann a arătat că guvernul Hitler-Hugenberg von Papen avea un caracter fascist și folosea metode teroriste. După aceea, în ilegalitate fiind, comuniștii germani au luptat continuu împotriva lui Hitler, împotriva războiului și pentru o republică democratică germană. Prin activitatea desfașurată de frontul comun, format din comuniști, social-democrați și forțele progresiste, arată autorul, s-au dat loviturî însemnate mașini de război a Germaniei hitleriste.

Cu un moment de luptă din istoria partidului comunist cehoslovac se ocupă Alena Hajková în articolul său intitulat: *Lupta Partidului Comunist Cehoslovac împotriva adoptării legii privitoare la apărarea Republicii din anul 1923* (nr. 3, 325-345). Numai trei luni a durat această luptă, în timpul căreia au ieșit la îveală, pe de-o parte, intențiile burgheziei, iar pe de alta, asecurarea luptei de clasă și forță mișcării revoluționare muncitorești. Pentru a lămuri acest episod din viața partidului comunist, autoarea își începe expunerea amintind manevrele și masurile ilegale luate de burghezie încă din decembrie 1920 și mai ales asasinarea ministrului de finanțe, Rašin, în ziua de 5 ianuarie 1923. În urma acestui fapt, viața politică internă a Cehoslovaciei intră într-o perioadă de agitație și frață mintări, în timpul cărora partidul communist are de făcut față unor grele încercări.

În primele zile ale lunii februarie 1923, coaliția guvernamentală elaborează un proiect de lege draconic pentru „apărarea” Republicii. În realitate, legea era îndreptată împotriva partidului comunist. Pentru a împiedica adoptarea legii, Partidul Comunist Cehoslovac a făcut tot ce i-a stat în puință. Cu toate acestea, legea a fost votată, însă partidul comunist a trecut un mare examen, a cîștigat o mare experiență de luptă împotriva dușmanului de clasă, împotriva burgheziei.

Un studiu de importanță locală publică Juraj Kramer, în care se ocupă de *Mișcarea autonomistă slovacă din anii 1918-1920* (nr. 3, p. 346-373). Subliniind importanța elementelor economice, Zdeněk Jíndra în-

cearcă să explice *Originile agresiunii imperialismului german în epoca wilhelmiană* (nr. 1, p. 174 - 197). După o sută de ani se pune din nou problema unificării Germaniei, însă în alte condiții și împrejurări politice. Acest fapt istoric oferă autorului prilejul de a face o analiză susținută a apariției și formării, atât de specifice, a imperialismului german. Pentru formarea acestuia sunt caracteristice ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, cînd stadiul înaintat al capitalismului îmbracă forme de o excepțională agresivitate. Urmărind dezvoltarea relațiilor economice sub toate aspectele (bancare, financiare, industriale și.a.) uneori în comparație cu situația din Marea Britanie, Franță și S.U.A. — de la 1860 la 1913, autorul ajunge la concluzia următoare: spre deosebire de situația din alte țări, în cadrul orînduirii burgheze, socializarea mijloacelor de producție din Germania atinsese proporții atât de mari, încît existau condiții favorabile pentru preluarea puterii de către forțele progresiste.

Însă unificarea tirziei a Germaniei și mai ales prezența rămășișelor feudale agrare din Prusia nu numai că hrinează acest proces, dar dă naștere la o nefastă alianță de clasă între burghezie și iunkeri. Această alianță a fost îndepărtată în interior împotriva forțelor progresiste, iar în afară împotriva Rusiei agrare și Angliei industriale. Sensul profund al acestei alianțe, între cele mai dezvoltate forțe economice ale capitalismului și cele mai brutale metode politice ale unui feudalism întîrziat, se oglindește în trăsăturile agresive și șoviniste ale capitalismului monopolist german. Autorul ajunge la concluzia că rezultatele acestor realități se pot vedea foarte bine în dezlinșuirea primului război imperialist cu toate consecințele lui.

Despre *Problema națională în revoluția burgheză din 1848 în țările cehe*, scrie V. Vomačková, (nr. I, p. 1—16). Autoarea își propune ca din materialul privitor la adeziunea monarhiei austriace la Uniunea vamală germană să lăinurească această problemă. Ca o consecință a progresului economic și a formării burgheziei, chestiunea națională a devenit foarte ascuțită pentru Austria în această perioadă. Pe

de o parte, diferitele popoare din conglomeratul austriac cereau egalitate de drepturi sau chiar o autonomie totală, iar pe de alta, revoluția germană avea drept scop formarea unui stat național liber și unitar. Astfel de tendințe creează monarhiei austriace dificultăți insurmontabile. Participarea Austriei la mișcarea de unificare a Germaniei era socotită de Viena ca indispensabilă, tocmai spre a nu pierde influența asupra statelor germane, cît și asupra celorlalte popoare din cadrul monarhiei.

Această situație politică s-a oglindit mai cu seamă în considerațiile burgheziei germane din țările cehe în problema adeziunii, unde contradicțiile dintre o soluție sau alta s-au manifestat foarte puternic. De fapt conflictul politic dintre burghezia cehă și germană a izbucnit în țările cehe în primăvara anului 1848, cu prilejul alegerilor pentru dieta de la Frankfurt. Cehii au refuzat să trimită delegați pentru simplul motiv că ei nu doreau alipirea țărilor cehe la Germania. Din aceste două poziții, cu totul diferite față de Uniunea vamală germană, a rezultat o seamă de consecințe politice și economice. În timp ce burghezia germană și-a dat adeziunea, fără prea multă precupețire, burghezia cehă s-a ghidat după considerațiuni naționale. Mișcarea națională cehă a avut în această privință o atitudine negativă, dar unitară, însă bazată pe considerante de natură economică. Se făcea apel la avantajele care le ofereau în acel moment piețele de desfacere din răsăritul Europei și la dezavantajele care ar fi rezultat în eventualitatea adeziunii țărilor cehe la Uniunea vamală germană. De fapt era vorba de apărarea pieții interne și a micilor producători, care ar fi avut de suferit de pe urma evențualității de mai sus. Burghezia cehă s-a folosit de această argumentare pentru înălțarea tezelurilor sale politice și naționale.

Din perioada orînduirii feudale se publică un singur articol, de altfel interesant, semnat de Jaroslav Mezník și intitulat: *Mișcarea mesteșugărilor și săracimii din Brno în anul 1378* (nr. 5, p. 637—651). Pe lîngă datele privitoare la vînzări și cumpărări de bunuri imobile —

operație care intra în atribuțiile sale — pisarul orașului Brno a inserat în registrul său, în Iulie 1378, și un eveniment de o deosebită însemnatate istorică. Și anume, maeștrii tuturor meșteșugurilor din oraș, cu excepția brutarilor, măcelarilor și hangilor, s-au adunat de trei ori într-o biserică minorită, spre a trimite reprezentanți care să prezinte consiliului comunal revendicările lor. În afară de aceasta, pisarul a mai consemnat și faptul că în două rânduri au fost înmînate consiliului comunal și două petiții, la interval de cîteva zile între ele. În prima plîngere e vorba de lipsa monedelor mărunte, de scumpirea plinii și cărnii, de precupeti, de măsurile proaste și de „pierdevară”, care înșelau oamenii săraci prin prăvălia. În cealaltă petiție se cerea înființarea a două tîrguri săptămînale, unul pentru carne, celălalt pentru pline.

Vechea istoriografie cehă a cunoscut acest eveniment și cercetătorii au încercat să tragă unele concluzii despre stratificarea socială a orașului în acea epocă. Întructănsă nu s-a căzut de acord asupra semnificației sociale a acestei mișcări, autorul analizează din nou acest document și formulează cîteva constatări nu lipsite de interes. Mezník afirmă că importanța mișcării nu constă în faptul că participanții au obținut sau nu satisfacție, dar că o mare parte a meșteșugarilor sărmani și a săracimii a avut curaj să se întrunească și să formuleze revendicări de genul celor amintite mai sus.

În închidere, autorul precizează că înăuntrul orașelor din sec. al XIV-lea s-au desfășurat lupte pe de o parte între patriciat și pătura mijlocie, iar pe de altă parte populația sărmană de la orașe își manifesta în mod vădit nemulțumirile față de condițiile de viață umilitoare în care era condamnată să trăiască. Mișcarea de la Brno din 1378 se încadrează în sfera celei de-a doua categorii.

Pe lîngă studiile și articolele de care ne-am ocupat mai sus, „Revista cehoslovacă de istorie” a dat în cursul anului trecut o atenție deosebită și unor probleme aflate în discuție. Astfel, Rostislav Novotný se ocupă de *Structura rentei feudale în Cehia prehusită*

(nr. 1, p. 60—74). Pornind de la cercetările publicate în jurul acestei chestiuni în ultimii ani, atât în U.R.S.S., cât și în Cehoslovacia, autorul caută să răspundă mai ales istoricului sovietic, B. T. Rubkov, care a consacrat rentei din țările cehce un studiu mai mare (*Evoluția rentei feudale în Cehia*, Moscova, 1958). Novotný reia cercetarea urbanelor din această perioadă și ajunge la alte concluzii decât istoricul sovietic. El se ridică împotriva teoriei despre așa-zisa răspîndire geografică a rentei feudale pe diferite regiuni ale Cehiei prehusite și afirmă că structura acestei rente depinde, în primul rînd, de structura marii proprietăți feudale.

A intrat de acum în tradiția istoriografiei cehoslovace marxiste de a răspunde tuturor denaturărilor săvîrșite de istoricii reaționari din țările capitaliste. Un astfel de răspuns dă M. Hübl istoricilor austriaci Oscar Helmer și B. Kautský, care în lucrările lor despre social-democrația austriacă și mișcarea muncitoră rească cehă dau dovedă de lipsă de obiectivitate științifică în analiza faptelor istorice (nr. 2, p. 220—222). Hübl constată că O. Helmer și B. Kautský nu fac altceva decât să continuă linia concepțiilor reformiste.

Nu lipsite de interes sunt *Datele astronomice din cronică atribuită canonicului de la Vyšehrad* (nr. 4, p. 559—571), considerat drept primul continuator al primului cronnică ceh Cosmas. Această cronică a consemnat evenimentele dintre 1126 și 1142 și, spre deosebire de celelalte letopisete ale timpului, se remarcă printr-o mare bogătie de date cu caracter astronomic și meteoroologic. De pildă, analistul a notat cu regularitate petele solare, eclipsile de lună și soare, meteori, planete noi, auroră polară și alte fenomene cosmice.

La rubrica *Materiale*, Fr. Šmalhel face o expunere instructivă asupra cercetărilor privitoare la Renaștere și Umanism, începînd din sec. al XVI-lea și pînă la 1945. Autorul constată că, în afară de cîțiva filologi clasici, majoritatea cercetătorilor, care au seris

despre Renaștere și Umanism, au făcut-o în-timplător și nesistematic.

Din cele de mai sus, se poate vedea totuși că tîrnăra istoriografie cehoslovacă marxistă continuă să dea, de astă dată într-o formă mai amplă, răspunsuri categorice și convincătoare la toate încercările istoricilor din țările capitaliste și îndosebi ale celor din R.F.G. de a prezenta trunchiat sau lipsite de obiectivitate științifică raporturile ceho-germane sub toate aspectele. Trebuie subliniat deci promptitudinea cu care se răspunde și caracterul combativ al acestor studii.

O practică utilă a acestor reviste este alcătuirea unui supliment, care cuprinde sunmarul celor șase numere, păstrindu-se aceeași compartimentare: articole, discuții, materiale, recenzii și însemnări bibliografice. La acestea se adaugă un indice onomastic și o listă de prescurtări. Ar fi de dorit însă ca redacția revistei să însoțească studiile și materialele mai importante publicate cu rezumate în limbile de circulație internațională, accesibile unui număr mai mare de cititori.

Tr. Ionescu-Nîșcov

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

DAN CIOBANU, *Lupta Partidului Comunist din România pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii*, în „*Studii și cercetări juridice*”, nr. 2–3, 1960, p. 237–268.

Studiul este consacrat luptei Partidului Comunist din România pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii; se analizează politica regimului burghezo-moșieresc de restrîngere a sferei și conținutului drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii, precum și unele aspecte ale luptei maselor populare conduse de partidul comunist împotriva acestei politici.

Diferite aspecte ale îngrădirii drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii în regimul burghezo-moșieresc au mai fost prezentate în studii cu caracter general.¹ Prezentul studiu oferă o imagine de ansamblu

¹ Cf. D. Ionescu, Gh. Tuțui, Gh. Matel, *Desvoltarea constituțională a statului român*, Ed. științifică, Buc., 1958; *Lupta P. C. R. pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării relative a capitalismului 1923–1928*, E.S.P.L.P., Buc., 1958; N. Goldberger, *Lupta Partidului Comunist din România în perioada stabilizării relative a capitalismului – 1923–1928*, E.S.P.L.P., Buc., 1954; T. Georges cu „*Liga muncii*”, — organizație de masă legală condusă de P.C.R.

a politicii claselor exploatatoare de încălcare a drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii.

Politica claselor exploatatoare de restrîngere a sferei și conținutului drepturilor și libertăților oamenilor muncii pînă la totala lor lichidare — învederează autorul pe baza unui bogat material legislativ și jurisprudențial — s-a efectuat prin metode diferite.

Prima a fost calea de a înscrie în Constituție drepturile și libertățile cetățenești, dar de a le restrînge prin legile la care textul însuși al Constituției făcea trimisere.

A doua a fost calea încălcării drepturilor și libertăților cetățenești prin legi ordinare, care contraziceau dispozițiile constituționale, încălcare ce se realiza fie prin impunerea unor îngrădiri multiple exercițiului drepturilor și libertăților consacrate în Constituție, fie printr-o

(1933–1934), în „*Analele Institutului de istorie a Partidului*”, nr. 2, an. V (1959), p. 83–99; P. Constantinescu-Iași, *Despre Asociația pentru protecția mamei și a copilului*, în „*Studii*”, nr. 2, an. IV (1951), p. 91–98; idem, *Comitetul pentru amnistie, organizația legală a Partidului Comunist din România (1928–1929)*, în „*Studii*”, nr. 4, an. XI (1958), p. 9–34; J. Benditer, *Din politica antipopulară a burgheziei și moșierimii române între anii 1937–1939*, în „*Studii*”, nr. 2, an. VII (1954).

concretizare reacționară dată de aceste legi normelor constituționale în care drepturile și libertățile cetățenești își găseau expresie.

A treia cale a constat în aplicarea arbitrară a legilor de către aparatul burocratic, care adesea nu lua în seamă puținele norme favorabile oamenilor muncii.

Partidul Comunist din România a luptat consecvent pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii, pentru imbogățirea conținutului lor democratic, pentru o efectivă exercitare a lor, pentru crearea condițiilor necesare instaurării unei ordinduri sociale în care, pentru prima dată în istorie, drepturile și libertățile fundamentale să dobândească întreaga plenitudine și un conținut calitativ superior, în interesul maselor muncitoare de la orașe și sate. Lupta partidului a îmbrăcat forme variate în raport cu perioada în care se decea, cu condițiile impuse de burghezie desfășurările luptei politice a clasei muncitoare.

Studiul se încheie cu o succintă prezentare a drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii în regimul nostru democrat-popular — în plină dezvoltare pe calea adâncirii democratismului socialist.

I. R.

I. VÎNTU, M. Kogălniceanu. Aspekte ale activității și concepției politico-juridice, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 2, an. IV (1959).

Militant de frunte al perioadei de transformări multiple ce a marcat și în țara noastră formarea statului național, M. Kogălniceanu a desfășurat o bogată activitate pe tărîm literar, istoric și juridic, exprimând ideologia părții celei mai avansate a burgheziei.

În privința concepțiilor politice ale lui M. Kogălniceanu, autorul precizează dintr-un punct că ele nu ating nivelul gîndirii lui N. Bălcescu, limitîndu-se la preconizarea satisfacerii pe cale legală a revendicărilor populare în vederea prevenirii mișcărilor revoluționare și pentru ocrotirea proprietății private de tip burghez. În

acest sens, s-ar putea aminti și circularele prin care el recomandă îmbunătățirea soartei țăranilor nu „prin mijloace criminale, prin răsculare și spoliațiune” („Monitorul oficial”, 1864, p. 313), fapt pentru care sătenii trebuiau să trăiască în „pace și prietenie cu foștii lor stăpini” (*ibidem*, p. 908).

Ca reprezentant al burgheziei, Kogălniceanu — arătă autorul în continuare — nu a avut o concepție materialistă despre societate, însă sub influența ideilor avansate din ocident socotea că baza transformărilor sociale și politice o formează dezvoltarea industriei și îmbunătățirea situației materiale a maselor. El n-a sesizat nici rolul luptei de clasă, deși a luptat împotriva privilegiilor feudale, ci socotea posibilă stabilirea, prin reforme burgheze, de relații de „armonie socială” între clasele sociale cu interes contradictorii, relații bazate pe proprietatea capitalistă și pe regimul formal de egalitate, libertate și dreptate socială burgheze. De asemenea, el avea o concepție destul de limitată cu privire la rolul maselor în istorie, considerînd acțiunile populare simple manifestări ale nemulțumirii și ale nevoilor lor imperioase ce trebuiau călăuzite de clasele dominante spre forme neviolente. Deși aceasta este ideea ce se desprinde din întreaga concepție politică a lui Kogălniceanu, nu trebuie totuși să pierdem din vedere faptul că și el aprecia poporul ca fiind izvorul mișcărilor și isprăvilor, „fără de care stăpînitorii n-ar fi nimică”.

Kogălniceanu concepea progresul social pe calea reformelor efectuate de sus în jos, de către adunările legislative. „... Ideea realizării transformărilor sociale pe cale legală și pașnică a reformelor — precizează autorul — a fost ideea directoare a activității lui M. Kogălniceanu și constituie una din trăsăturile esențiale ale concepției lui politico-juridice” (p. 446). Această mod de a vedea lucrurile a reieșit în primul rînd din felul în care s-a rezolvat problema reformei agrare prin legea din 1864. Prin această reformă, înfăptuită împotriva intereselor marilor proprietari, însă în același timp în spiritul apărării și consolidării proprietății private, el a reușit

să fundeze din punct de vedere istoric și juridic dreptul țăraniilor la pămînt, fără a atinge însă proprietatea.

În ceea ce privește gîndirea juridică, autorul precizează că deși Kogălniceanu a fost la Berlin elevul lui Savigny, totuși el n-a devenit pe de-a întregul un adept al școlii istorice a dreptului săurindu-și o concepție proprie, progresistă. El privea dreptul ca un sistem de norme fundat pe realitățile sociale românești, pe cale internă, fără intervenția puterii suzerane și constînd în adaptarea regulilor și instituțiilor juridice caracteristice organizării sociale și regimului de stat burghez, reprezentînd astfel unul din principalele instrumente ale luptei pentru constituirea statului național și îndeplinirea progresului social.

În privința organizării statului, ideile lui Kogălniceanu sunt: supremația constituției, regim parlamentar, limitarea prerogativelor regale și extinderea dreptului de vot — fără a preconiza totuși votul universal — pentru ca în felul acesta toate interesele țării să poată fi

reprezentate în parlament. Totodată, el socotea necesară predominarea burgheziei și a marilor proprietari funciari în parlament, celelalte clase nefiind reprezentate decât în măsura progresului realizat de „armonia socială”.

În ceea ce privește ideile referitoare la organizarea administrativă, se observă tendința de a se îmbunătăți administrația țării și de a se reprimă arbitrajul, tendință ce se face simîntă în reformele sale, în circulare, în luptă împotriva centralismului excesiv în administrație și în controlul jurisdicțional al legalității actelor administrative.

În concluzie, autorul precizează că „dacă la el (Kogălniceanu) nu înțîlnim, ca la N. Bălcescu, avîntul luptei revoluționare, în schimb el a dovedit voință și muncă stăruitoare pentru înfăptuirea limitată a reformelor sociale reclamate de condițiile obiective ale societății și îndeosebi el a fost unul dintre marii luptători pentru cauza țărănimii” (p. 452).

L. P. M.

ISTORIA U.R.S.S.

* * * *Революционная ситуация в России в 1859—1861 гг.* Ed. Academicii de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1960, 543 p.

Cu prilejul împlinirii unui secol de la înfăptuirea reformei din 1861, prin care în Rusia a fost abolită iobâgia, în Uniunea Sovietică s-au publicat unele materiale privind acest eveniment¹, altele, în pregătire, urmînd să se publice în viitorul apropiat².

¹ Vezi de pildă: V. V. Altman, *Источниковоедческая база исследования революционной ситуации 1859—1861 гг.* în „Вопросы Истории” nr. 1/1961, p. 199—171; R. A. Zaiorikovski, *Советская историография реформы 1861 года* în „Вопросы Истории” nr. 2/1961, p. 85—105; G. P. Suvezdene și I. A. Razgalaite, *Записки П. А. Валуева о пропаганде реформы 1861 г.* în „Исторический Архив” nr. 1/1961;

Una dintre contribuțiiile importante aduse în ultimul timp la cunoașterea problemei reformei din 1861 este culegerea de studii și materiale cu titlul de mai sus, întocmită de un grup de cercetători de la Institutul de istorie al Academiei U.R.S.S.

Valorosul material publicat în acest volum este sistematizat pe teme și după criteriul teritorial. Volumul începe cu două articole introductive. În primul (p. 3—14), semnat de acad. M. V. Necikina, este arătata problematica și scopurile principale ale studierii situației revoluționare din Rusia la sfîrșitul deceniului 6 și începutul deceniului următor. În al doilea articol introductiv

² R. F. Filippov, *Реформа 1961 года в Олонецкой губернии*, Petrozavodsk, 1961, 224 p.

³ Acad. N. M. Drujinin are în pregătire mai multe studii privind reforma din 1861, precum și o lucrare de proporții mari despre situația social-economică a țărănimii ruse după reformă.

(p. 15—28), semnat de V. I. Zevin, sunt expuse tezele lui V. I. Lenin despre aceeași perioadă.

Premisile economice ale situației revoluționare din preajma anului 1861 sunt studiate în patru articole, dintre care primele două (p. 29—61), semnate de A. Z. Baraboi și N. N. Ulașcik, se referă la depoziția de pămînt a țărănilor din guberniile Kiev și Podolsk, din Lituania și Bielorussia de vest, iar celelalte două (p. 62—123), semnate de P. E. Rutman și K. K. Demidovski, se referă la intensificarea exploatarii lucrătorilor din mine.

Alte patru articole au ca obiectiv acțiunile și framintările țărănești. Decedatul istoric S. V. Tokarev scoate în evidență (p. 124—132) faptul constatat doar pe baza unor cercetări arhivistice parțiale, că acțiunile țărănești sporesc în Rusia în anii 1859—1861; V. A. Fedorov studiază revendicările și scopurile mișcărilor țărănești pînă la 19 februarie 1861, data promulgării actului de abolire, arătînd că țărânamea urmărea lichidarea și împărțirea proprietății boierești. Celelalte două articole de la acest capitol cercetează unele mișcări țărănești locale, în guberniile Smolensk (G. T. Riabkov), Saratov și Samara (I. I. Ignatovici).

Două studii analizează situația și lupta lucrătorilor în preajma reformei. A. P. Bajova prezintă lupta minerilor din Urali, studiată pe baza materialelor provenite de la mina din Revdin a lui P. Demidov, iar A. B. Zaks descrie lupta țărănilor lucrători la fabrica moiseresei Mertyvaia din Moscova.

În cadrul situației social-economice și politice dinainte de reformă, mișcarea revoluționară căpătase un puternic așint și în rîndurile armatei. Aceasta se vede din materialele procesului de la Dinaburg publicate de V. I. Neupokoev (p. 213—223) în care au fost judecați I. Jukov, D. Stepanov, M. Veida, St. Izdobski și alții militari membri ai organizației „Zemlia i volia”. Este interesant studiul lui V. A. Diakov și A. F. Smirnov despre *Protestul celor 166 ofișeri* (p. 224—237). Este vorba de scrisoarea de protest împ-

otriva aplicării pedepsei corporale în armată, publicată în „Severnaia Peela” în 1862 și retipărită de Herțen în „Kolokol”, care a stîrnit un puternic ecou în opinia publică. Originalul scrisorii de protest, publicată atunci fără numele ofișerilor semnatari, a fost descoperit abia în timpul din urmă. Printre semnatari se găsesc: P. F. Lihacev, cunoscut participant la mișcarea revoluționară din acești ani, N. M. Przevalski, viitorul călător și savant rus și Nicolai Franțevici Roșkovski, porucic în batalionul 7 infanterie, cel pe care-l știm originar din țara noastră, mai tîrziu stabilit la Craiova¹. În legătură cu N. F. Roșkovski s-a făcut precizarea într-o notă la dosar că este născut în București, la 1840, din mamă romîncă. Despre tatăl său se notează că este originar din gubernia Gradensk (vezi p. 233) și că a fost major în armata rusă.

Prezența lui N. F. Roșkovski printre semnatarii protestului, laolaltă cu K. Maxevici și V. F. Narbut, cunoscuți toti trei ca membri activi ai cercului condus de revoluționarul democrat polon S. I. Sierakovski, arată că apariția protestului trebuie pusă în legătură cu activitatea acestui cerc și că prin S. I. Sierakovski a existat o legătură cu organizația „Zemlia i volia” (p. 235).

N. F. Roșkovski face parte chiar din grupul inițiatorilor protestului îscălit și de cei care peste cîteva săptămîni, împreună cu el, iau atitudine publică împotriva executării unor camarazi ai lor pentru activitate revoluționară. Datele directe și indirekte despre N. F. Roșkovski, necunoscute istoriografiei noastre pînă în prezent, menționate în această comunicare, limpezesc în continuare unele aspecte privind figura lui Roșkovski, despre care s-a ocupat și istoriografia noastră.

Harta mișcărilor revoluționare în armata rusă în anii 1861—1863, publicată și comen-

¹ Vezi revista „Studii” nr. 6/1956, p. 121—129; Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х годов. Сборник сатей и материалов, Moscova, 1960. p. 619 și recenzie acestei cărți în „Studii” nr. 5/1961, p. 1342—1344.

tată de V. E. Filgus (p. 238—245), dă o imagine clară a frământărilor revoluționare, cele din armată fiind strîns legate de mișcarea generală revoluționară din Rusia.

O serie de materiale sunt consacrate activității democraților revoluționari ruși. Din cele zece studii consacrate acestui domeniu menționăm în primul rînd pe acela al acad. M. N. Necikina, *Inființarea priinei organizații „Zemlia i volia”* (p. 283—299), apoi articolul G. I. Ivanovei, *Agitația revoluționară în rândurile muncitorilor la începutul deceniului VII* (p. 360—380), R. A. Taubin, *Din istoria propagandei „partidului revoluționar” în rândurile făranilor și soldaților în anii situației revoluționare* (p. 380—123) etc. Alte cîteva materiale cuprinse în volum se referă la situația revoluționară și a mișcării în acastă vreme în Lituania, Bielorussia și Moscova.

În ultimele file ale volumului, cititorul poate găsi cîteva comunicări despre publicistica și bibliografia problemei, precum și interesanta notă, care încheie volumul, a lui V. I. Neupokoev despre *Documentul cel mai important al organizației „Zemlia i volia” în deceniul VII*.

Materialele volumului prezintă o dcosebită importanță pentru cunoașterea întregii situații revoluționare din decenile 6—7, din sec. al XIX-lea, pentru înțelegerea interdependenței factorilor care au determinat reforma din 1861.

S. I.

S. A. NIKITIN, *Славянские комитеты в России в 1858—1876 годах*, Ed. Universității din Moscova, 1960, 361 p.

Autorul studiază, pe baza unei bogate arhive inedite, activitatea comitetelor slave din Rusia pe o perioadă de circa 20 de ani, adică de la înființare și pînă la apogeu activității lor — perioada războiului ruso-turc din 1877—1878. Pe baza documentelor autentice, autorul combată exagerările și denaturările

unor istorici, care caracterizau comitetele slave, în perioada studiată, în primul rînd ca „societăți culturale și de binefacere”. Autorul leagă în mod just apariția acestor comite de creșterea mișcării de eliberare a slavilor din sud, îndeosebi a bulgarilor, și de simpatia pe care cercuri largi ale opiniei publice din Rusia o aveau față de aceste mișcări.

Aceste fapte au contribuit pozitiv asupra activității comitetelor slave. Așa numita primejdie armată pe care ar fi reprezentat-o ele pentru Austro-Ungaria și Turcia este o denaturare¹. Un argument împotriva tezei aşazișcii primejdii armate îl constituie și faptul că în perioada apogeu activității comitetelor pe planul politicii externe ele nu au reușit decât să trimită în Serbia (în 1876) un mic detașament de voluntari.

În lucrare se arată și legăturile pe care comitetele slave din Rusia le-au avut cu mișcările de eliberare ale slavilor și cu congresurile slave. Se amintesc și legăturile cu „Societatea bulgară de binefacere” de la București care a pregătit trimiterea de voluntari bulgari în Serbia (p. 293) sub comanda generalului Cerneneacv. Cercetând activitatea emigrației bulgare în Țara Românească am constatat că la noi a activat o asociație slavă (Славянская дружина), constituită la București la 19 august 1875². Sediul ei era în hotelul „Caracaș”³. La sediul ei se puteau citi cărți și periodice. Casierul drujinei se numea Teodorovici și locuia pe „Strada Nouă Nr. 1 la Atelierul fotografic”. Astăzi această stradă formează numai o porțiunc din str. E. Quint și anume

¹ Prima de acest fel, pe care se bazează majoritatea celorlalte, este broșura „Les responsabilités, Janvier 1877”, Constantinopol, 1877.

² „Знаме” (Drapelul), București, nr. 24, an. I, p. 95.

³ Clădirea acestui hotel se păstrează pînă astăzi pe strada Șelari Nr. 6. Am identificat-o după indicația cercetătoarei S. Caracăs care păstrează și unele scrisori în legătură cu această clădire. Este singura clădire de pe strada Șelari care are curte interioară și intrare zidită în formă de arc.

cea cuprinsă între Calea Victoriei și str. Academiei¹. Nr. 1 se găsea în colțul cu Calea Victoriei. La aceeași adresă locuiau și doi prieteni ai lui Hristo Botev, D. V. Hranov și Kolev, pe care el îi amintește într-o scrisoare către I. Drasov din 26 iunie 1875².

Activitatea fundamentală a comitetelor a constat în ajutorarea slavilor care se instruiau în școli, atât în Rusia, cât și în afara hotarelor ei. Dispunând însă de resurse materiale limitate, unii membrii ai comitetelor au căutat sprijinul cercurilor oficiale ruse. Atunci însă cînd, în timpul războiului din 1877–1878, acestea din urmă își subordonăză activitatea comitetelor slave, ele își pierd caracterul de sine stătător și influența lor asupra opiniei publice secede.

Latura net pozitivă a activității fundamentale de pînă la 1877 a comitetelor a fost concretizată în sprijinul material și moral dat slavilor care se instruiau ca învățători, profesori³, savanți, artiști sau oameni de cultură pentru a fi folositori popoarelor lor.

Asupra lor influența ideilor panslaviste a fost neînsemnată. Abordînd o temă care pînă acum nu a fost încă tratată științific, lucrarea lui S. A. Nikitin vine, prin interpretările și materialul faptic prezentat, în ajutorul istoricilor care, în țările slave și neslave, cercetează teme legate de activitatea comitetelor slave. Studiul se înscrie ca un succes în istoriografia problemei tratate și ca un îndemn și alte cercetări de detaliu.

A. C.

ISTORIA UNIVERSALĂ

ZDZISLAW SPIERALSKI, *W sprawie rzeźkomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii* (În chestiunea pretinsei expediții a lui Cazimir cel Mare în Moldova), în „Przegląd historyczny”, Varșovia, LII—1, 1961, p. 147—152.

Autorul acestui articol, care analizează relațiile cele mai vechi dintre Moldova și Polonia, se ocupă de cunoscutul și mult discutatul paragraf al *Istoriei Poloniei* de Ioan Dlugosz, în care cronicarul din veacul al XV-lea povestește, sub anul 1359, intervenția în Moldova a oastei polone din vremea regelui Cazimir cel Mare. Regele polon fusese solicitat să vină în

ajutorul pretendentului la tron, Ștefan, înălțat de fratele său Petru. Petru vodă, domn al Moldovei, surprinde însă oastea polona în pădurile de la *Plonini* (numele înseamnă, la slavi: munte) și înfringe pe năvălitori. Dlugosz subliniază prezența în oastea polonă a lui Zbigniew Oleśnicki cel bătrîn și a lui Nawojs Tenczynski, nobili polonezi. Este de admis că povestirea cronicarului se bazează pe tradiția de familie a nobililor Oleśnicki (Dlugosz a fost secretar al cardinalului Oleśnicki, descendent din cel dintâi).

Autorul articolului cunoaște aproape complet bibliografia polonă și românească asupra acestei chestiuni controversate și prezintă diferite ipoteze asupra imprejurărilor și datării expediției.

Unii istorici poloni, pînă la cei din ziua de azi (de ex. Z. Kaczmarezyk și S. Weyman, *Reformy wojskowe... Kazimierza Wielkiego* (Reformele militare ale lui Cazimir cel Mare) Varșovia, 1958,

¹ Strada „Nouă” și-a schimbat numele în anul 1903, fapt atestat în broșura: Perret-Maisonneuve, A., „Aperçu sur la Roumanie. Conference faite le 22 mai 1903”, Paris, 1903, p. 95:

„Tout récemment le conseil municipal a donné les noms d'Edgar Quinet et de Michelet à deux rues centrales de la ville”.

Ghidurile orașului București, chiar pînă spre 1920, dau alături de noile nume și pe cele anterioare, respectiv: „Nouă” și „Dreaptă”,

² Hr. Botev, *Сочинения* (Opere), Sofia, 1948, vol. I, p. 242.

³ Unul dintre aceștia, Marin Drinov, a fost comemorat de curînd în Bulgaria prin apariția unei culegeri de studii, cu colaborare internațională.

susțin și astăzi existența unei expediții a acestui rege în Moldova, aşa cum o povestește Dlugosz. Z. Spieralski observă, pe drept cuvint, că data 1359, aflată în cronică lui Dlugosz, nu este confirmată de ceilalți biografi ai cardinalului Oleśnicki (povestirea lui Callimachus și cea anonimă), și nici nu se potrivește cu cele ce știm despre istoria Poloniei, cît și a Moldovei, în 1359. În Moldova, în 1359, abia se produsese întemeierea domniei sub Bogdan din Maramureș, iar Petru „voievod al Moldovei”, nu poate fi, în secolul al XIV-lea, decât Petru al Mușatei (1377–1392). De aceea s-au născut, atât în istoriografia română, cît și în cea poloneză, o serie de ipoteze, menite să explice și să dateze expediția, cea dinții, a feudalilor poloni în Moldova. Autorul respinge explicația unor istorici români (D. Onciu, I. Ursu și alții) după care Petru și fratele său n-ar fi fost domnii Moldovei, ci voievozi ai unui stătoulet separat: Țara Sepenițului, menținând astfel data 1359. Dlugosz numește pe frații rivali domni ai Moldovei. O țară a Sepenițului, ca stat, n-a existat niciodată, iar Dlugosz o numește „terra” în sens de provincie. Sepenițul cu cetățile sale făcea parte, fără îndoială, pînă la sfîrșitul sec. al XIV-lea din stăpinirile Poloniei.

Singura soluție posibilă a problemei este datarea expediției, nu în anul 1359, ci la o dată mai tîrzie, cînd nu mai domnea Cazimir, dar cînd situația politică din Țara Haliciului și din Moldova explică imprejurările și cauzele acestei expediții. Pretinsa expediție a lui Cazimir cel Mare în Moldova se încadrează în rivalitatea dintre statele feudale ale Ungariei și Poloniei pentru acapararea de noi teritorii. Regele Ludovic de Anjou ajunsese din 1370 rege al ambelor țări, dar rivalitatea dintre nobilimile polonă și ungăra continua, chiar mai acută decât înainte. Țara Haliciului, vechiul stat de limbă ucraineană, era mărul de discordie între tendințele expansioniste ale Ungariei și Poloniei feudale. Această țară rusească își păstrase autonomia sub domnia lui Ludovic de Anjou, dar fusese încredințată unui vasal al regelui, Wladislaw de Oppeln.

Acest mare feudal era legat de nobiliimea ungăra, care găsi în aceste imprejurări un moment prielnic să înnoiască încercările de a supune Moldova, unde suzeranitatea ungurească fusese înălțată încă din vremea cobeorfii lui Bogdan din Maramureș (1359). În schimb, sub urmașul lui Bogdan, Lațcu, începuse să pătrundă în Moldova influența politică polonă. (Spieralski admite domnia în Moldova a lui Iurg Koriatovici (în 1374), care a fost însă scos din sirul domnilor de către istoriografia românească).

Prin urmare războiul împotriva Moldovei a fost pornit nu de monarhia polonă, nici de cea ungurească, ci de marii feudali, în frunte cu Wladislaw de Oppeln, beneficiarul feudei din Galicia. Data acestei încercări de a supune Moldova nu poate fi alta decât anul 1377. Ea corespunde și cu începutul domniei lui Petru al Mușatei și cu unele știri din izvor teuton privitoare la o înfringere a litvanilor în Moldova. Asupra acestor imprejurări politice Spieralski anunță o lucrare mai mare, intitulată: *Problema Pocuției în cadrul relațiilor polono-moldovenești, pînă la mijlocul sec. al XV-lea*, care se află în stadiu de redactare.

În orice caz, spune autorul, ar fi un anacronism ca să punem pe Zbigniew cel bătrîn ca luptător în oastea polonă, încă din anul 1359, iar pentru anul 1377 aduce un argument nou: cronică spune că scăpind din războiul din Moldova, nobilul Nawoi Tenczinski a făcut o călătorie la Roma, iar la întoarcere a fost numit canonice al Cracoviei. Numirea lui în calitate de canonice datează din 1379, deci scăpând doi ani (și nu 20!) pentru călătorie, ajungem tot la data 1377.

Această parte a cronicii lui Dlugosz, care cuprinde descrierea razboiului din Moldova, face parte, cum a arătat A. Semkowicz *Krytyczny rozbiór dziejów polskich Jana Dlugosza* (Cercetare critică a istoriei polone a lui Ioan Dlugosz) Cracovia, 1887, p. 371, din textele în care s-a folosit tradiția de familie a nobililor Oleśnicki. Este vorba de o tradiție orală, care nu putea avea date precise. Data 1359 provine desigur nu din tradiție, ci din anumite socoteli ale lui Dlugosz.

Motivul pentru care scriitorul polon a datat din vremea lui Cazimir cel Mare o expediție, care de fapt a avut loc opt-sprezece ani mai tîrziu, se explică, după părerea autorului, prin aceea că în vremea cînd scrisa Dlugosz, adică în a doua jumătate a sec. al XV-lea, Polonia căptăsase o mare influență în Moldova, care era atunci vasala ei. Nu era potrivit, atunci, să se releve faptul că Wladislaw de Oppeln, omul de încredere al regelui Ungariei, reprezentantul intereselor feudalilor unguri, a pornit în Moldova o expediție în favoarea unui pretendent legitim (Ștefan voievod), care-i ceruse sprijinul. În schimb, trecindu-se toată acțiunea pe seama lui Cazimir cel Mare, reveneau regilor poloni drepturi de suzeranitate seculară asupra Moldovei. Pentru aceste motive, data expediției a fost falsificată în cronică. Chiar dacă nu primim această explicație a unei schimbări de dată făcute dinadins de cronicar, rămîne indiscutabilă greșala lui Dlugosz, care a atribuit lui Cazimir cel Mare o acțiune militară condusă în realitate de Wladislaw de Oppeln, în 1377.

P., P. P.

* * * *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1959 г.* Academia de Științe a U.R.S.S. Institutul de istorie, Moscova, 1961, 457 (458) p.

Materialele prezentate și discutate la cel de-al doilea simpozion interrepublican pentru istoria agrară a Europei răsăritene, ținut în 1959 la Moscova, au format un volum mai mare și bogat al „Anuarului de istorie agrară a Europei răsăritene” față de primul volum cu același titlu consacrat simpozionului, priunul de acest fel, care a avut loc la Tallin, în 1958¹.

¹ Cu acest prilej s-a luat hotărîrea ca astfel de simpozioane să aibă loc în fiecare an, iar materialele lor să se publice în volume speciale. Simpozionul pe 1960 s-a ținut la Kiev, iar despre cel pe 1961, programat în toamna anului 1961 la Riga, încă nu avem în-

La primul simpozion au fost prezentate 17 referate și comunicări, publicate apoi într-un volum de 324 p. În cadrul celui de-al doilea simpozion au fost susținute 33 de referate și comunicări, dintre care 25 se publică în *Anuarul pe 1961*, restul urmînd a-și găsi locul în alte publicații.

Inițiate de Academia de Științe a R.S.S. Estone și sprijinite de Secția de Istorie a Academiei de Științe a U.R.S.S., simpozioanele pentru istoria agrară a Europei răsăritene devin o tradiție, largind și adîncind an de an tematica problemei, corespunzător necesităților științei istorice actuale. Dacă prima sesiune s-a preocupat numai de perioada celei de-a doua jumătăți a sec. al XVIII-lea și a primei jumătăți a secolului următor, ceea de-a doua sesiune și-a extins preocupările asupra problemei pînă în sec. al XIV-lea, în perioada evului mediu și pînă la începutul sec. al XX-lea, în perioada modernă. În centrul lucrărilor sesiunii de la Tallin au fost temele privind istoria relațiilor de producție în agricultură și istoria luptei de clasă a țărănimii; sesiunea de la Moscova a adîncit mai cu seamă problema genezei capitalismului în agricultură și a analizat îndeaproape a doua iobagie².

În volumul de care ne ocupăm, materialele sunt grupate, la fel cum au fost expuse în cadrul sesiunii, pe secții, după criteriul cronologic : secția I cuprinde materiale referitoare la sec. XIV - XVIII, secția a II-a cuprinde materiale referitoare la sec. al XVIII-lea și sec. al XIX-lea, pînă la anul 1861, iar secția a III-a cuprinde perioada 1861 - 1917.

În primele 70 de pagini ale volumului, în afară de studiul introductiv și de concluziile simpozionului precedent, sunt plasate cele trei comunicări făcute în ședințele plenare ale sesiunii și anume : *Problema genezei capitalis-*

formații. Simpozionul de la Kiev, ale cărui materiale urmează să apară, a antrenat un număr mai mare de specialiști, avînd și o tematică mai bogată decît cele două simpozioane precedente.

² La sesiunea din 1960, problema centrală a constituit-o diferențierea socială a țărănimii („Вопросы истории” nr. 3/1961, p. 136).

mului în agricultură în apusul Europei, de S. D. Skazkin; *Geneza capitalismului în agricultura Rusiei*, de V. K. Iațunski și *Despre riscurile modernizării istoriei economice a țărănimii ruse din sec. al XVII-lea până în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, de A. L. Šapiro. În ultima parte a volumului sunt incluse stenogramele dezbatelor, întii intervențiile celor săptă participanți la discuțiile purtate pe marginica comunicărilor făcute în plenară (p. 347–359) și răspunsurile celor trei autori (p. 359–365), apoi rezumatul dezbatelor din cele trei secții la care au luat cuvîntul 62 de participanți (lista lor la p. 375–377).

Volumul mai are o anexă care cuprinde patru articole trimise din partea academilor de științe din Bulgaria, Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, privind dezvoltarea istorio-grafiei problemei agrare în aceste țări, în ultimii 15 ani. Aceste lucrări nu au fost citite în ședințe, unde, în schimb, au fost dezbatute alte materiale privind probleme din istoria agrară a Polonici, Cehoslovaci și Iugoslavici. Dintre acestea menționăm studiul O. E. Ivanovei, *Problema structurii sociale în salele voievodatului Cracoviei în sec. XVI–XVII*, (p. 101–111), studiul remarcabil al lui A. I. Ozolin, *Mișcările antisfudale din Cehia în sec. XVI–XVIII, oglindite în literatura cehoslovacă modernă* (p. 242–250), al I. I. Lešcikovskaja, *Abolirea iobagiei în Croația și Slavonia în 1848* (p. 317–330).

Cea mai mare parte a materialelor din volum se referă la istoria agrară a Rusiei și a țărilor baltice.

Geneza capitalismului în agricultură, problema principală a istoricii agrare, a fost dezbatută sub cele mai diferite aspecte. De pildă s-a acordat multă atenție chestiunilor de metodă și metodologie în cercetarea acestui probleme. În această privință nu s-au constatat controverse între participanții la discuție. În schimb, a suscitat vîi discuții și controverse problema determinării perioadei de apariție a capitalismului în agricultură, mai cu seamă apariția procesului de diferențiere în sinul țărănimii, diferențiere determinată de noile relații capitaliste. Unii pun acest început în

cea de a doua jumătate a sec. al XVI-lea, alții în sec. al XVII-lea sau în prima jumătate a sec. al XVIII-lea.

Problemcii acumulării primitive a capitalului, studiată comparativ în apusul și răsăritul Europei (sec. XVIII–XIX), fi este consacrat un studiu al lui V. M. Lavrovski (p. 132–136). Dezvoltarea economiei capitaliste boierești în perioada de după reformă din 1861 este analizată în referatul lui M. I. Kozin, *Evoluția capitalistă a economiei boierești în gubernia Lituaniei în a doua jumătate a sec. al XIX-lea* și în cel al lui A. V. Fadecv, *Formarea capitalismului agrar în nordul Caucazului în perioada de după reformă* (p. 251–260).

În problema rentei feudale, N. L. Rubinstein și D. L. Pohilevici constată că, spre deosebire de apusul Europei, unde renta în bani reprezenta ultima etapă în evoluția rentei marclind trecerea spre relațiile capitaliste, în Rusia predominantă boierescul pînă în 1861. În această ordine de idei, A. M. Ansimov demonstrează (p. 274–285) că rămășițele precapitaliste dăinuiesc în agricultura Rusiei pînă la începutul sec. al XX-lea.

Un deosebit interes prezintă pentru specia istoriei români studiul lui P. V. Sovietov, *Politica legislativă în problema încreșterii dreptului la folosința pămîntului în Moldova pînă la mijlocul sec. al XVII-lea*. Bazîndu-se pe materialele din colecția „Documente privind istoria României” și pe alte izvoare în limba română refisitare la această problemă, autorul constată că politica legislativă a oglindit desfășurarea luptei de clasă. Pînă în sec. al XVIII-lea, arată P. V. Sovietov, lupta de clasă a țărănimii are ca obiectiv libera folosire a pămînturilor arabile, a imășurilor și apelor aparținând obștei, iar de la această dată înainte, pe măsură ce dispar rămășițele folosinței comune a acestora, lupta țărănimii se duce pentru dobîndirea pămînturilor.

Prin studiul său, P. V. Sovietov aduce o contribuție însemnată la cunoașterea istoriei agrare a Moldovei, el fiind primul care analizează izvoarele românești din sec. XIV–XVI din punct de vedere al luptei de clasă, înînd

totodată scama de felul în care legislația vremii a oglindit reacția clasii dominante, exploatatoare, față de lupta antifeudală a țărănimii pentru pămînt.

Materialele publicate în volum, ca și dezbatările tuturor sesiunilor consacrate problemelor de istorie agrară a Europei răsăritene, sunt deosebit de interesante pentru cercetătorii din țara noastră care se ocupă de aceste probleme.

Este de dorit ca pe viitor și cercetătorii noștri să-și dea contribuția la aprofundarea cunoașterii istoriei agrare a țărilor din răsărit răspunzând la apelul ce le este adresat (vezi nota 2, pag. 3 a volumului prezentat aici) în sensul punctului 4 din rezoluția simpozionului de la Moscova prin care se programează colaborare cu specialiștii din țările de democrație populară.

S. I.

* * * *Die Französischen Kriege und Deutschland — 1792 bis 1815*, Protocolul sesiunii Institutului de istorie al Academiei de Științe din Berlin — 18 noiembrie 1856, Akademie Verlag, Berlin, 1958, 94 p.

Marile progrese realizate de istoriografia marxistă germană în ultimul deceniu au făcut posibilă o nouă periodizare a istoriei Germaniei, pe bazele științifice oferite de materialismul istoric. Una dintre problemele asupra cărții s-au purtat mult timp discuții și în care s-au emis opinii diferite ceea cea a caracterului războaielor duse de Franța între 1792 și 1815 și rolul lor pentru dezvoltarea Germaniei în acastă perioadă. Organizate de Institutul de istorie din Berlin, în cadrul unei sesiuni speciale, dezbatările asupra acestei probleme au reunit istorici din R. D. Germană, R. P. Polonă și R. S. Cehoslovacă, constituind un exemplu concluziv de colaborare pentru rezolvarea unei probleme științifice de interes comun.

Cele două opinii principale asupra caracterului războaielor ce au urmat Revoluției

franceze, pînă în 1815, au fost expuse de Dr. H. Scheel și Dr. H. Heitz și sprijinate apoi prin referate la începutul dezbatelor.

După opinia primului referent, războiul dus de Franța revoluționară în anii 1792—1794 a fost un „război ofensiv de apărare” cu caracter just și progresist. Faptul că Revoluția burgheză franceză nu a desființat exploatarea omului de către om, ci a înlocuit doar o formă de exploatare prin alta, a avut drept urmare de la început existența unor anumite tendințe de jaf și cotropire, tendințe care în acastă fază au fost secundare și nu pot determina caracterul războaielor duse de Franța. Ele au crescut treptat, pe măsura consolidării interne a cuceririlor Revoluției burgheze franceze. După căderea dictaturii iacobine și după încheierea tratatelor de pace din 1795, principalul adversar al Franței revoluționare a devenit burghezia engleză. După cum Anglia s-a coalizat cu puterile feudale reaționare continentale Austria, Prusia și Rusia —, tot așa Franța burgheză și-a găsit aliați în Spania feudală și în principii germani, renunțind în favoarea acestor aliați la sprijinirea revoluției burgheze din celelalte țări ale Europei, în special la sprijinirea elementelor burgheze revoluționare din Germania. Tendențele de cotropire și jaf devin după 1796 dominante în războiurile duse de Franță și, ca urmare, acestea pot fi caracterizate, de la acastă dată înainte, ca războiuri nejuste, de cucerire, chiar dacă au avut unele efecte pozitive asupra ordinei sociale și politice din Europa. Din partea coaliției antifranceze, războaiile au avut un caracter reațional, nejust, pînă în anul 1806, când ele devin drepte și progresiste prin rolul determinant pe care-l capătă lupta de eliberare națională de sub jugul străin.

Cea de-a două opinie nu se deosebește în liniile ei generale, pînă la un anumit punct, de prima. Principala deosebire constă în aceea că socotește drept just și progresiste războaiile purtate de Franță pînă în anul 1806, indiferent de existența unor tendințe de jaf și cotropire. H. Heitzer ajunge la acastă concluzie arătînd că pînă la zdrobirea Austriei și a Prusiei la Austerlitz, Jena și Auerstädt, războaiile duse de

Franța au avut semnificația unei lupte pentru existență, împotriva contrarevoluției externe și în condițiile existenței pericolului unei contrarevoluții interne. După 1806 Franța a devenit puterea centrală a unui nou sistem european care poate fi caracterizat drept „sistemul napoleonian al înfrângării naționale”, iar războaiele duse de ea au avut un caracter nejust, de cotropire și subjugare.

Numeroasele și interesantele intervenții ale celor prezenți la sesiune, cuprinse de altfel în volum, au dovedit că este prematură încercarea de a ajunge la un punct de vedere comun, părerile rămânând în continuare împărțite. Dar discuțiile au avut darul de a adănci problema, de a reliefa noi aspecte ale ei și de a schița căile de urmat pentru rezolvare.

A ieșit astfel în evidență faptul că cele două păreri, pornind de la lucrările clasiceilor marxism-leninismului și utilizând în special indicațiile date de Lenin asupra caracterului războaielor în capitalism, prezintă inconveniente și scăderi în ceea ce privește aplicarea acestor indicații la realitățile istorice concrete. Transformarea războaielor revoluționare franceze în războaie de jaf și cotropire a fost un proces complex determinat de factori interni și externi. Tocmai de aceea, căutarea unei date precis determinate, fie la anul 1796 sau 1806 și mai ales caracterizarea ca atare a războaielor, numai din punctul de vedere al politiciei franceze față de Germania, prezintă serioase inconveniente și chiar pericolul de a schematiza istoria unei epoci. Evoluția raportului de forțe din Europa dintre Franța burgheză și puterile feudale reacționare de pe continent sprijinate de Anglia nu poate constitui, de asemenea, un indiciu decisiv în aprecierea momentului în care războaiele au devenit, dintr-o parte sau alta, războaie de apărare sau de cotropire.

S-a reliefat, pe de altă parte, importanța deosebită a rolului pe care politica franceză l-a avut de-a lungul etapelor în care se subdivide perioada 1792–1815 pentru dezvoltarea diferitelor regiuni ajunse sub influență

ei, atât din punct de vedere al progreselor economice, cât și din acela al introducerii unor relații noi de producție.

Tendențele de jaf și cotropire sunt caracteristice politiciei externe a oricărui stat burghez, chiar atunci când războaiele pe care acesta le duce au un caracter just, de apărare. În legătură cu acest ultim aspect, din intervențiile unei părți a participanților la sesiune s-a desprins necesitatea unei mai adânci analize a deosebirilor dintre războaiele drepte și nedrepte, aplicate la realitățile concrete. Istoria cunoaște războaie care, fiind nedrepte, au avut totuși și rezultate pozitive în dezvoltarea istorică ulterioară, ca de pildă, războiul pruso-austriac din 1866. Această caracterizare poate fi aplicată și războaielor napoleoniene în anumite faze ale lor, evidentând faptul că problema este mai complexă și necesită diferențieri mai nuanțate decât acele care au reieșit din tezele prezentate la începutul dezbatelor.

Lucrările sesiunii au constituit un prețios ajutor în munca istoricilor din R.D. Germană și le-au deschis noi perspective în munca de cercetare științifică.

R. P.

* * * *Beiträge zur Geschichte der Novemberrevolution*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 77 p.

Aniversarea a patru decenii de la izbucnirea revoluției germane din 1918 a fost sărbătorită de istoricii din R.D. Germană prin numeroase studii și cercetări privind acest eveniment. Volumul de față, apărut sub redacția lui H. Habedank, cuprinde patru contribuții la istoria revoluției din noiembrie. Trei dintre acestea tratează aspecte diferite ale aceleiași probleme: poziția trădătoare a conducerii social-democrației germane și influența ei nefastă asupra evoluției evenimentelor revoluționare din Germania.

K. Stenkewitz se ocupă în studiul pe care-l semnează de poziția conducătorilor Partidului socialist independent german

(U.S.P.D.) față de acțiunile de masă în epoca pregătirii revoluției din noiembrie. Această poziție este apreciată în raport cu sarcinile care stăteau în 1918 în fața proletariatului german și cu atitudinea aripei stângi a social-democrației germane.

Numerose documente folosite de autor demonstrează că conducerea U.S.P.D. — în temeiul în aprilie 1917 —, deși s-a pronunțat în vorbe împotriva trădătorilor din Internaționala a II-a, s-a limitat în activitate doar la o opoziție parlamentară și a frinat avântul revoluționar al maselor. Una dintre mariile greșeli ale membrilor grupului „Spartacus” în anul 1917 și la începutul anului 1918 a fost tocmai colaborarea cu centriștii social-democrați, reprezentanți de conducerea partidului.

Studiul semnat de D. Baudis se ocupă de atitudinea Consiliului Executiv și a conducerii de dreapta a sindicatelor față de sfaturile muncitorești și față de mișcarea grevistă din întreprinderile berlineze în noiembrie 1918. Deși ales la 10 noiembrie 1918 de sfaturile de muncitori și soldați, Consiliul Executiv a fost format în majoritate din elemente oportuniste și reformiste. Observația lui Lenin despre marele pericol pe care-l reprezenta lipsa în această epocă a unui partid marxist consecvent s-a adeverit cu această ocazie. Autorul urmărește felul în care Consiliul Executiv a colaborat, direct sau indirect, cu conducerea de dreapta a sindicatelor germane care reprezenta de fapt agentura burgheziei în mișcarea muncitorească. Această colaborare a frinat izbucnirea grevelor politice de masă și a subminat activitatea sfaturilor muncitorești din întreprinderile berlineze.

H. Habedank analizează mișările pentru socializare în industria minieră din Ruhr în zilele revoluției. Profitând de lipsa unui partid marxist care să înarmeze masile revoluționare cu o vizuire clară despre sarcinile revoluției socialistă, conducătorii social-democrați ai sindicatelor au dezorientat proletariatul din Ruhr prin teorii reformiste despre naționalizarea mijloacelor de producție în condițiile menținerii aparatului de stat burgher, apărând de fapt prin aceasta interesele

monopolurilor și dezorganizind mișcarea revoluționară.

Studiul lui W. Seifert despre *Scritorii germani și revoluția din noiembrie* evidențiază faptul că, cu toatădezorientarea ideologică care caracteriza în preajma anului 1918 înțellectualitatea germană, cei mai reprezentativi scriitori ca H. Mann, B. Brecht și alții au stat de partea revoluției oglindind acțiunile maselor în operele lor. Din evenimentele anului 1918 și din atmosfera lui s-au inspirat numeroase opere valoroase ale literaturii germane din perioada dintre cele două războaie.

R. P.

GHEORGHE LAIOS, Ο' Ἑλληνικός τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821 [Presă grecească din Viena de la 1784 pînă la 1821], Atena, 1961, 134 p.

În sec. XV—XVIII, părăsindu-și patria din cauza prigonirilor turcești, numeroși greci s-au stabilit în alte țări, continuând sub diferite forme lupta pentru eliberarea poporului lor de sub dominația otomană. Dintre comunitățile grecești care au luptat statoric pentru eliberarea poporului grec de sub jugul turcilor, comunitatea grecească din Viena s-a distins prin remarcabilă sa activitate propagandistică, desfășurată și pe calea presăi la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.

Pe la 1780, comunitatea grecească din Viena avea peste 600 de membri. Ocupându-se îndeosebi cu coinerțul, membrii acestei comunități aveau întinse legături personale în aproape toate țările europene. Beneficiind de toleranța religioasă din vremea împăratului Iosif II, grecii din Viena au editat mai întîi diferite publicații cu conținut religios, istoric și literar, care au atrăs atenția opiniei publice asupra formării unei puternice conștiințe de luptă a poporului grec. Grecii din Viena au editat apoi reviste și ziară, care au avut un rol important în desfășurarea propagandei politice împotriva stăpînirii turcești.

Cercetind dezvoltarea presei grecești din Viena, autorul lucrării de față se ocupă mai întii de ziarul Ἐφημερίς (Gazeta), care a apărut în anii 1790—1798. Timp de cîțiva ani, turci au stărtuit pe lîngă guvernul austriac să impiedice apariția acestui ziar. Guvernul austriac a admis editorilor ziarului ca pentru Turcia să publice ediții purificate spre a nu nemulțumi pe turci. Din înștiințarea care anunță apariția acestui ziar în 1790, aflăm că într-adevăr aveau să se editeze foi speciale pentru cititorii din Imperiul otoman.

Editorii și colaboratorii acestui ziar au avut legături cu revoluționarii francezi de la 1789. Ziarul a fost sprijinit și de grecii din țările române și a sprijinit mișcarea anti-otomană din aceste țări. Importanța acestui ziar a fost semnalată cititorilor români pentru prima dată de către Demostene Russo în articolul său *Primele zare grecești din Viena*, publicat în 1928, republicat în *Studii grecoromâne*, Opere postume, tom. II, Buc., 1939, p. 359—384. Lucrarea autorului grec pune în lumină știri și idei prețioase pentru istoria poporului român. El arată că ziarul grecesc din Viena, urmărind evenimentele războiului ruso-turc din 1791, constată trezirea marilor speranțe de eliberare în rîndurile popoarelor subjugate. Se socotea că „ghiaurii în unire cu rușii vor putea să izgonească pe turci în Asia” (p. 39). Ziarul a publicat știri valoroase despre lupta de la Ismail și despre condițiile păcii de la lași din 1792.

Unele corespondențe din Moldova și Tara Românească cuprind informații și aprecieri cu caracter social. Ziarul relatează că în 1797 „nefericii țărani din Moldova nu numai că plătesc birul împăratiei, dar mai sunt obligați să lucreze boierului lor 160 de zile pe an pentru pămîntul pe care-l folosesc, în afară de celelalte dări și dijme” (p. 49). Propaganda antiotomană a grecilor din Viena s-a intensificat prin activitatea revoluționară a lui Riga Velestinul, din care cauză acest ziar a și fost suprimat în 1798.

Grecii din Viena au editat apoi ziarul Ελδήσεις (Știri) în 1811, iar în anii 1812—1836, cu întreruperi, periodicul Ἑλληνικὸς

(Telegraful grecesc). Guvernul austriac a supus aceste publicații unei aspre cenzuri, urmărind să le folosească în interesul său și obligindu-le să urmeze linia diplomației austriace față de Turcia, mai ales după 1815. Aceleași au fost măsurile guvernului austriac și față de periodicul literar Λόγιος Ἐρμῆς (Mercurul Savant), apărut, cu unele întreruperi, în anii 1816—1821. Publicarea cunoștei anateme, pe care patriarhul din Constantinopol a trimis-o mitropolitului Moldovei pentru condamnarea mișcării revoluționare din 1821 a fost un act impus editorilor acestui periodic de către guvernul austriac.

Autorul consacră apoi, la sfîrșitul lucrării sale, scurte paragrafe publicațiilor periodice grecești apărute în 1819: Ἀθηνᾶ (Atena) și Μέλισσα (Albina) la Paris, Ἰρις la Londra, Καλλιώπη la Viena (p. 116—126). Lucrarea cuprinde indicații bibliografice, ilustrații și un indice onomastic.

Lucrarea are în esență un caracter informativ. Gazetele și revistele-grecești apărute la Viena la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în ceputul celui de-al XIX-lea s-au răspândit și în țările române. Riga Velestinul a cerut în 1791 din București un abonament pe un an întreg la gazeta Ἐφημερίς, (Emil Virtosu, *Nou despre Riga Velestinul, premergătorul independenței grecești*, Buc., 1946, p. 6). Biblioteca Academiei R.P.R. posedă 105 numere din acest ziar grecesc și numeroase foi din alte publicații grecești apărute la Viena. Aceste publicații, cunoscute numai prin titlurile lor, aşteaptă să fie cercetate ca izvoare istorice.

Gh. C.

FERNAND FIZAINE, *Frédéric-Guillaume Ier père du militarisme allemand*, Paris, Le Nef de Paris Editions, 1958, 205 p.

În cartea lui F. Fizaine, Frederic-Wilhelm I al Prusiei nu apare ca un regișor oarecare avind, printre altele, și mania unei gărzii formate din soldați urlași, ci este prezentat ca

precursor al militarismului german. Autorul arată aproape la fiecare pagină a cărții sale că principala preocupare a regelui-sargent a fost armata, din care urmarea să facă instrumentul expansiunii prusiene în Europa. Multe din aşa-zisele lui reforme au avut drept unic scop să creeze condiții căt mai favorabile pentru dezvoltarea aparatului său militar. Astfel, acțiunea de centralizare a statului a avut în vedere în primul rînd suprimarea diferențelor legi și obiceiuri feudale care împiedicau o politică fiscală eficientă. Iar această politică fiscală trebuia să aducă regelui fondurile necesare pentru înzestrarea și mărirea armatei sale. La moartea sa, Frederic-Wilhelm I a lăsat succesorului său, Frederic al II-lea, o armată de 100 000 oameni la un stat de 2 000 000 supuși. Era un raport nemaînținut în Europa acelor timpuri între numărul locuitorilor și numărul soldaților. Pasiunea pentru armată a „regelui sargent” era dublată și de o mare violență pe plan politic. Testamentul lui — din care autorul citează pasajul esențial — oglindește cu prisosință principile după care s-a condus în domeniul politic. Frederic-Wilhelm declară în testament că pentru a înșela Austria asupra obiectivelor politicii sale externe, a afișat două manii pe care în realitate nu le-a avut niciodată: dorință de a avea o gardă de uriași și zgârcenia. În spatele acestora el a reușit să strângă mariile sume de bani necesare purtării războiului și să creeze o puternică armată. Urmașul său nu avea decât „să arunce masca”, conchidea el în mod cinic în testament.

Frederic-Wilhelm I mai e înfățișat și ca un înverșunat adversar al științei și culturii; el a mers pînă acolo încît a ordonat desființarea Academiei de la Berlin organizată de Leibnitz. De asemenea, a făcut schimbări în justiție, îndepărând dreptul roman și simplificînd procedura pentru a putea să aplice căt mai ușor pedeapsa capitală. Autorul dă numeroase exemple în care se vede că adeseori regele intervenea personal în exercitarea justiției, cănd sentințele ce îl se păreau prea blînde și ordonând pronunțarea pedepsei cu moartea. Tot Frederic-Wilhelm I a creat

și un instrument special de tortură pentru țărani care nu se supuneau la îndeplinirea obligațiilor lor către stat și către junkeri.

Cartea lui F. Fizaine are însă și mari lacune. Autorul se ocupă prea mult de persoana lui Frederic-Wilhelm I, de trăsăturile caracterului său, astfel că acestea apar determinante pentru istoria Germaniei din acea epocă, punct de vedere cu totul nejust și neînțîfic. Apoi autorul nu cercetă aproape de loc condițiile interne, social-economice și politice din Prusia în epoca în care Frederic-Wilhelm a fost prinț-moștenitor și apoi rege. F. Fizaine nu arată în fond ce clasă socială, ce tendințe interne exprima politica militaristă a regelui. Dimpotrivă, „regele-sargent” apare la fel de rău pentru junkeri ca și pentru păturile de jos. Or, aşa cum reiese și din carte, „regele sargent” nu a luat nici o măsură care să șureze clasele asuprile. Dimpotrivă, el le-a apăsat cu sarcinile unei grele fiscalități și cu recrutorii săi în permanentă căutare de soldați. În schimb, față de junkeri el s-a arătat deosebit de zelos să le apere și să le consolideze privilegiile în stat.

Cartea lui F. Fizaine, destul de interesantă prin prezentarea politicii militariste a lui Frederic-Wilhelm I, politică în care autorul vede începutul militarismului german din zilele noastre, păcătuiește prin faptul că nu leagă această politică de împrejurările social-economice și politice generale ale epocii în care a domnit cel supranumit de istorie „regele-sargent”.

S. C.

P. VÁCZY, *La transformation de la technique et de l'organisation de l'industrie textile en Flandre aux XIe — XIIIe siècles*, în „Studia Historica”, nr. 48, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 26 p.

Înflorirea industriei țesăturilor de lină din Flandra a început la sfîrșitul sec. al XI-lea — arată autorul — și un secol mai tîrziu erau desăvîrsite cîteva importante invenții. Seco-

lele următoare, XIII—XV, n-au făcut altceva decât să le perfecționeze sau să aducă la lumină noi unele și aparate pornind însă de la rezultatele deja obținute.

În studiul de față, P. Váczy se ocupă numai de trei mari invenții : roata de tors, războiul de țesut orizontal și moara de postav (piua).

Roata de tors a apărut în nordul Franței la începutul sec. al XIII-lea, indicii în acest sens fiind reprezentările ei în celebrele catedrale din Chartres și din Amiens. Roata de tors acționată la început cu mână și nu cu pedala de picior aşa cum o cunoaștem mai târziu răsucea și bobina cel puțin de cinci ori mai rapid decât fusul obișnuit. Executarea simultană a celor două operațiuni de bază ale filaturii : răsucitul și bobinatul va pleca de la această roată de tors care spre sfîrșitul sec. al XV-lea va face loc roatei de tors cu aripi care și cu însăsurare automată acționată mecanic de o eurea de transmisie. Cu toate acestea, fusul de mână și-a continuat și el cariera sa fiind utilizat pînă pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea.

Războiul de țesut vertical este cunoscut în Europa din antichitate. Reprezentări ale acestui meșteșug se găsesc pe un manuscris din anul 1023, apoi și în sec. XII—XIII. În același timp — arată P. Váczy, — în sec. al XII-lea apare și noul război de țesut orizontal, prototipul celui modern, răspîndindu-se apoi, pînă în sec. al XIV-lea, în toată reginnea de nord-vest a Europei. Autorul aduce dovezi sigure în sprijinul tezei că războiul de țesut orizontal s-a dezvoltat în această parte a lumii din formele sale antice, trecînd prin forme intermediare, și că nu ar fi fost adus — aşa cum susțineau unii istorici — prin intermediul lumii arabe unde este atestată apariția lui în sec. IV—VI.

Pentru a îndepărta grăsimea de pe țesături și a le face moi, în stare să se muleze pe corp, civilizația antică folosea o metodă de piuare foarte simplă : țesăturile erau călcate cu picioarele într-o cadă plină cu lichid. Atât desenele cât și textele perioadei de început a orinduirii feudale demonstrează că această

operație a început să fie înlocuită prin acțiunea unei instalații hidraulice, și anume moara pentru postav (piua). Primele mori de postav au început să fie menționate — arată autorul — pe la mijlocul sec. al XI-lea în sudul Franței, apoi la 1101 în Champagne pentru că în sec. al XIII-lea să fie răspîndite peste tot.

În principalele localități cunoscute prin țesături extrafine procedeele vechi au fost totuși menținute în ciuda productivității sporite pe care o aduceau invențiile amintite.

În partea a două a studiului, autorul se ocupă pe larg de dezvoltarea industriei textile în cadrul condițiilor specifice ale Flandrei : dezvoltarea orașelor, stratificarea socială a populației, legăturile economice cu țările vecine. Dezvoltarea considerabilă a industriei textile în Flandra nu a fost posibilă decât în momentul în care bogății negustori de țesături și-au asumat rolul de a organiza. Ei plasau mărfurile atât în interior, cât și în străinătate asigurînd șefilor de ateliere din orașe cantitățile necesare de materii prime și produse alimentare. Îndrăznești negustori-aventurieri, care pînă atunci mînuiau cu îndemnare — — arată P. Váczy — cu o mînă sabia și cu șealață balanță, au devenit niște burghezi sedentari. Dezvoltarea vieții financiare, rețeaua de sucursale comerciale, răspîndirea corespondenței, regularitatea serviciilor poștale, toate au permis negustorilor — care nu și-au părisit astfel nici atelierele proprii — perfectarea afacerilor lor cu țările străine fără să părăsească domiciliul. Negustorii italieni au început din a două jumătate a sec. al XII-lea să cumpere mari cantități de mărfuri textile fabricate în Flandra pentru a le desface în țările de pe coastele Mării Mediterane și în Orientul Apropiat și în Africa. Aceiași negustori italieni aduceau în Flandra coloranți din India, Ceylon, Asia Mică.

Autorul analizează apoi cauzele pentru care de industria textilă a Flandrei depindea începînd de la sfîrșitul sec. al XII-lea comerțul internațional.

În prima jumătate a sec. al XIII-lea corporațiile meșteșugărești au început să-și manifeste tot mai vădită pretenția de a-și lua

soarta în propriile lor măini și de a participa la administrarea orașelor.

În încheiere, autorul se ocupă de frâmlinările sociale din sec. al XIII-lea în Flandra și de urmările victoriei obținute asupra nobilimii de către meșteșugari în 1302 la Courtrai care le dădea dreptul să-și procure lăna necesară meșteșugului, să-și vindă mărfurile și să aibă dreptul de a-și spune cuvîntul în administrația orașului. Astfel — încheie P. Váczy — a luat sfîrșit situația privilegiată de care se bucurau marii negustori în viața economică și politică: o epocă semnificativă a industriei textile din Flandra.

L. S.

A. G. DICKENS, *Thomas Cromwell and English Reformation*, London, The English University Press, 1959, 192 p.

Autorul cărții de față, A. G. Dickens, profesor la universitatea din Hull, considerat ca o autoritate în domeniul studierii Reformei, caută să prezinte într-o nouă lumină rolul și activitatea lui Thomas Cromwell în timpul introducerii Reformei în Anglia. Pe de altă parte, așa cum explică prof. Dickens la început, carte sa constituie și o încercare de reabilitare a lui Thomas Cromwell privit cu totul negativ de unii istorici englezi din sec. al XIX-lea.

Primul capitol cuprinde interesante informații asupra originii și primelor ocupații ale lui Thomas Cromwell, informații care în bună parte explică atitudinea lui față de Reformă. Fiul al unui fabricant de bere, el ajunge soldat mercenar în Italia, unde părăsește armata angajându-se funcționar la cunoscutul bancher Frescobaldo. Întră apoi în legătură cu un grup de negustori englezi, care-l iau în Tările de Jos, făcîndu-l reprezentantul lor acolo. Reîntors în Anglia, Cromwell devine protejatul cardinalului Wolsey, împrejurare care-i deschide drumul spre cele mai înalte

funcții ale regatului. În palatul lui Wolsey el face cunoștință cu mareea bogăție și cu puterea politică a clerului englez, fapt determinant pentru activitatea sa viitoare îndreptată împotriva bisericiei catolice din Anglia. Occupîndu-se în continuare de ascensiunea prodigioasă a lui Cromwell, autorul arată că aceasta a coincis cu începuturile pătrunderii Reformei în Anglia. Paralel cu acest proces se desfășura activitatea lollarzilor și a partizanilor eretiei lui Wycliff. Cercurile acestora erau frecventate și de Cromwell.

Prof. Dickens analizează apoi, într-un capitol al cărții sale, participarea bisericii la viața economică, precum și consecințele cu caracter social decurgînd din aceasta. Folosind ca izvoare bogata corespondență oficială și particulară a lui Thomas Cromwell, autorul arată că și biserică practica pe scară largă sistemul îngrădirii a mari suprafețe de pămînt cu alungarea țărănilor deținători de loaturi pe aceste suprafețe. A. G. Dickens menționează și revolte țărănești împotriva mânăstirilor care formau celebre „enclosures”. O tratare mai largă a acestor răscoale s-ar fi impus, ceea ce ar fi redat cadrul social mai larg în care a pătruns Reforma în Anglia.

Autorul arată apoi cum prin intermediul Camerei Comunelor, al cărei control îl avea, Cromwell pregătea introducerea oficială a Reformei. A. G. Dickens expune ideile lui Cromwell asupra reformei bisericicii engleze și opoziția întîmpinată de el în timpul acțiunilor sale. Thomas Cromwell apare autorului ca partizan al supunerii absolute a bisericiei față de puterea laică și ca adversar al marilor averi acumulate de biserică. A. G. Dickens însă nu spune ce anume tendințe reprezenta Cromwell prin politica sa de reformă a bisericiei. Din carte nu se vede legătura existentă între Thomas Cromwell și acele pături sociale interesante în depozidarea bisericiei de pămînturile ei. Această legătură se poate face dacă ne gîndim la originea și începuturile carierei lui Cromwell. El însuși nobil de dată foarte recentă și cunoscut din tinerețea sa de slujbaș comercial aspirațiile burgheziei, n-a făcut altceva decît să oglindească prin întreaga sa

politică interesele noii nobiliimi și ale burgheziei.. Aceste clase voiau să pună mîna pe întinsele domenii ale bisericii pentru a le transforma în terenuri de păsunat, atât de necesare marilor turme de oi care dădeau lina pentru industria engleză de postav. De asemenea, burghezia voia să fie eliberată de numeroasele taxe pe care le plătea bisericii.

În ce privește opoziția întărită de politica lui Cromwell, autorul se limitează doar la ceea ce natură religioasă, fără a ne spune ce anume interese se ascundea sub masca religioasă.

Un alt capitol se ocupă de introducerea propriu-zisă a Reformei în Anglia, legiferată în 1536 prin decretul de dizolvare a mănăstirilor. Acțiunea de dizolvare a mănăstirilor a fost condusă personal de Cromwell din inițiativa căruia se formase cu doi ani înainte, în 1534, o comisie specială în frunte cu el, pentru cercetarea situației materiale și a conduitii clerului. Autorul extrage din arhiva comisiici date pline de interes privind cîteva din mănăstirile mai importante.

GÉRARD WALTER, *La ruine de Byzance — 1204 — 1453*, Paris, Editions Albin Michel, 1958, 418 p.

Pentru a explica slăbirea și prăbușirea Bizanțului, vechii bizantinologi au pus în lumină mai cu seamă cauzele politice. Bizantinologia sovietică a dat însă o nouă orientare cercetărilor privitoare la cauzele căderii Imperiului bizantin. Potrivit acestei orientări cercetătorii mai noi explică slăbirea și căderea statului bizantin prin cauze sociale și în primul rînd prin descompunerea internă, ca urmare a feudalizării societății bizantine.

Lucrarea de față nu ține seama de această orientare. Autorul explică ruina Bizanțului prin trei cauze : reaua guvernare politică a statului, secătuirea lui economică de către „capitalul italian” și lovitura mortală dată de cruciați. Atribuind importanță cauzelor politice, autorul își începe lucrarea afirmând că „statul bizantin, odinioară puternic și bogat,

în ultimul capitol, A. G. Dickens subliniază că una din principalele consecințe ale Reformei a fost un întins comerț cu fostele domenii eclesiastice. Mulți membri ai micii nobiliimi s-au imbogățit de pe urma achiziționării pământurilor mănăstirești, astfel că în primele două decenii de după Reformă a apărut în Anglia o nouă categorie de proprietari funciari.

Carta prof. A. G. Dickens conține date și fapte noi privind istoria Angliei în perioada Reformei, interpretate într-un mod priuvințe în mod just. Autorul stăruie însă prea mult asupra personalității lui Thomas Cromwell, nelăsind în mod suficient pe omul de stat englez de imprejurările economice, sociale și politice ale epocii în care a trăit și care în fond i-au determinat acțiunile. Si material pentru o mai completă înțelegere a lui Cromwell în epoca sa oferă chiar autorul prin bogatele referințe asupra antecedentelor acestuia.

S. C

BIZANTINOLOGIE

n-a știut să se folosească de puterea și bogăția sa” (p. 1). Accastă apreciere inițială reflectă pe deplin sensul în care autorul își îndreaptă investigațiile sale.

Lucrarea cuprinde două părți. În partea întâi (p. 11—160), autorul consacră 15 capitol de evenimentelor de la domnia lui Andronic I Comnenul (1183—1185) pînă la ocuparea capitalei bizantine de către cruciați (1204). În partea a doua (p. 161—326), autorul cercetează istoria Imperiului bizantin de la recucerirea capitalei de către Mihail VIII Palilogul (1261) pînă la căderea Constantinopolului (1453). Expunerea este însoțită de șapte anexe cuprinzînd materiale documentare (p. 327—343). Lucrarea mai cuprinde o bogată bibliografie (p. 345—386), tabele cronologice (p. 387—398), o scurtă terminologie bizantină (p. 399) și un indice de nume proprii (p. 400—416).

Lucrarea are în esență caracterul unui sinteză istorică. Se bazază pe un bogat ma-

terial documentar. Este instructivă și chiar atraktivă, fiind redactată în stilul lucrărilor literare. Autorul stăruie însă prea mult asupra figurilor proeminente din perioada istorică pe care o cercetează. El atribuie, exagerat, o mare importanță personalităților. Împărații bizantini, căpeteniile cruciaților, sultanii și vizirii turcilor hotărăsc evenimentele. Papii și patriarhii sunt și ei mereu activi în desfășurarea evenimentelor.

Autorul dă puțină atenție maselor populare și mișcărilor sociale. El nu cercetează fenomenul feudalizării societății bizantine și nu explică slabirea statului bizantin prin contradicțiile sociale. Dar ruina Bizanțului nu se poate explica numai prin politica îngustă a guvernului bizantin, prin intoleranța religioasă a grecilor ortodocși față de catolicii apuseni și prin superioritatea militară a turcilor. Pentru a explica ruina Bizanțului, este necesar să se studieze și cauzele interne ale prăbușirii, să se analizeze particularitățile feudalismului bizantin și puternicele lupte sociale premergătoare prăbușirii.

Gh. C.

J. JARRY, *Hérésies et factions à Constantinople du Ve au VIIe siècle*. „Syria”, XXXVII (1960), fasc. 3–4, p. 348–371, éd. P. Geuthner, Paris.

Luptele dintre facțiuni, care au frântat orașele Imperiului bizantin în sec. V–VII au fost considerate vreme îndelungată drept certuri între partidele de circ. Pentru prima dată, G. Manojlovici (*Le peuple de Constantinople. „Byzantium”*, XI, 1936, p. 617–716) a căutat să dea o explicație de natură socială, susținând că facțiunea albastră era formată din proprietarii funciari și clienții lor, iar facțiunea verde din negustori și meseriași. Acestei păreri istoricul sovietic A. P. Diakonov l-a adus o serie de importante corectări (A. P. Diakonov, *Византийские димы и фракции в V – VII вв* în *Византийский Сборник*,

1945, p. 144–227). După acesta, proprietarii funciari, negustorii și meseriașii alcătuiau elementele de conducere ale celor două facțiuni cu interes contrar și care se înfruntau necontentit. Masa faționarilor avea însă aceleași interese, ceea ce explică acțiunile comune ale elementelor din masă în mai toate răscoalele din Constantinopol.

J. Jarry susține, dimpotrivă, că facțiunea verzilor era alcătuită numai din populația săracă a Constantinopolului. Meseriași și negustorii erau furnizorii aristocrației și clerului și deci nu ar fi fost interesați să acționeze împotriva acestora.

G. Manojlovici mai susținea că verzii erau monofiziți, deoarece majoritatea negustorilor și meseriașilor provineau din Siria, unde această erzie făcuse mari progrese. Pe baza acuzațiilor aduse verzilor în mai multe scrisori contemporane că erau manicheci, J. Jarry crede că verzii, în majoritatea lor negustori sirieni stabiliți de mult în Constantinopol, erau adeptii unor concepții dualiste. Astfel să explice și dirigenția eu care a pornit revolta Nika împotriva lui Justinian, considerat, — potrivit concepțiilor acestei secte, în calitatea sa de căpitanie a statului care oprimă — drept reprezentant al răului.

Nu considerăm îndreptățită părerea lui J. Jarry că facțiunea verzilor era alcătuită numai din elementele maselor populare din Constantinopol. Cuin să explice atunci că împărații Leon I, Zenon, Herakleios și înalți demnitari abuzivi și impopulari ca Platon și Ioan din Cappadocia au fost susținătorii verzilor? Apoi, nu trebuie omis faptul că între proprietarii funciari, laici și religioși pe de o parte și negustori și meseriași pe de altă parte, existau puternice contradicții. Primii posedau mari ateliere, care beneficiau de scutiri de impozite și concurau astfel pe micii meseriași. Numai biserică Sophia din Constantinopol avea 1100 de ergasterii în veacul VI (*Corpus Iuris Civilis*, III, ed. Kroll, Berlin 1904, Novella XLIII, p. 271–272). În consecință, tezele lui A. P. Diakonov rămân perfect valabile. Faptul că masa faționarilor era adepta unei erze dualiste este pe deplin explicabil.

Ca în majoritatea luptele de clasă din evul mediu și în Constantinopol acțiunea maselor îmbrăca forme de eretie religioasă.

E. Fr.

JOHN D. GEANKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West. 1258–1282. A study in Byzantine-Latine relations.* Cambridge, Harvard University Press, 1959, XII + 434 p.

Lucrarea descrie pe baza unei temeinice documentări principalele evenimente politice și militare din viața Imperiului bizantin, după scurta domnie a lui Theodor II Lascaris, încheiată în 1258, pînă la moartea lui Mihail VIII Paleologul (decembrie 1282). Urmașul direct și pretendentul la coroana imperială, Ioan IV este îndepărtat brutal împreună cu regențul desemnat, Gh. Muzalon. În urma unei conspirații organizate mai întîi împotriva lui Gh. Muzalon, apoi printr-o acțiune directă îndreptată împotriva lui Ioan IV, Mihail Paleologul deține mai întîi titlul de regent și tutore al lui Ioan IV. Iar mai tîrziu, la sfîrșitul anului 1258, Mihail Paleologul este încoronat împărat alături de Ioan IV, în cele din urmă după reocuparea Constantinopolului se încronează ca singur autocrat al imperiului.

Primele capitole ale monografiei tratează despre: copilăria și tinerețea lui Mihail Paleologul, usurparea și ascensiunea lui la tronul imperial, primele conflicte diplomatice și politice cu lumea occidentală, lupta de la Pelagonia (1259), moment de o capitală importanță în procesul de restaurare a Imperiului bizantin, precum și recucerirea Constantinopolului în 1261, urmată de procesul imminent de lichidare a dominației occidentale prin intermediul Imperiului latin de răsărit. După primele încercări din 1260 de recucerire a Constantinopolului, asigurîndu-și printr-o susținută activitate diplomatică neutralitatea Bulgariei și profitînd de relativa liniște din Asia Mică, Mihail Paleologul sprijinindu-și intervenția militară și politică pe interesul direct al unor cetăți italiene cu mare

activitate comercială, reușește să recucerească o bună parte a teritoriului Imperiului latin de răsărit, creație artificială a celei de-a IV-a cruciade (1204). Genovezii, principali aliați ai lui Mihail VIII, deși se expuneau prin această alianță excomunicării Papel — protector al imperiului latin de răsărit —, au participat și au sprijinit această acțiune militară datorită enorimelor profituri materiale, ce se stipulau în alianță încheiată cu grecii schismatici în special în defavoarea Veneției. La 10 iulie 1260 Mihail VIII a semnat cu cei doi reprezentanți ai genovezilor tratatul de la Nymphaeum, alianță ofensivă și defensivă împotriva Veneției, alianță care transferă genovezilor su premația comercială deținută de atât timp de venețieni. Recucerirea Constantinopolului și procesul de reconsolidare a imperiului au fost principalele suporturi ale politicii externe preconizate de Mihail VIII Paleologul. O dată cu deținerea totală a puterii politice, el a urmărit dublul scop: de a îndepărta prin diplomație atacurile occidentale și de a restaura autoritatea imperială asupra tuturor teritoriilor care au aparținut odinioară Imperiului bizantin.

Sînt prezentate acțiunile armatelor grecești în Balcani (comandate în prima etapă de Alexis Strategopoulos), încercarea de apropiere de Veneția interesată în recistigarea privilegiilor economice și comerciale. După pacatul preconizat cu Veneția, din iunie 1265, Mihail VIII reacordă privilegii importante genovezilor (pactul din 1267), care dobîndesc de la această dată o mare libertate comercială în cadrul Imperiului bizantin, avînd ca centru al activității lor economice o parte a cetății Galata, unde de altfel rămîn, chiar după cucerirea Constantinopolului în 1453. A fost un mare succes diplomatic pentru Mihail VIII, care în urma tratativelor duse cu cele două mari puteri maritime ale epocii, a reușit să slăbească pericolul unei alianțe a acestora cu puterile occidentale ostile Constantinopolului, în favoarea politiciei imperiale.

Două importante capitole ale monografiei sunt rezervate conflictului dintre Mihail VIII și Carol de Anjou (*Charles of Anjou and Mihail Palaeologus; Campaigns and negotiations*).

Împotrind unirea bisericii răsăritene cu Roma, politica imperială urmărcă evident dislocarea unității occidentale și repotențarea autorității și prestigiului bizantin. O dată cu moartea papei Grigore X și cu alegera din 22 februarie 1281 a lui Francisc Martin IV pe scaunul pontifical, datorită strânselor legături cu Carol de Anjou, acesta anulează unirea bisericilor constituită anterior. Mihail VIII este excomunicat ca schismatic. Martin al IV-lea, Carol de Anjou și Filip, fiul lui Baudouin II — împăratul titular al Imperiului latin de răsărit — au încheiat la Orvieto un acord cu Veneția în vederea restaurării Imperiului latin. Papa acorda asistență noii cruciade care se forma împotriva Constantinopolului. Niciodată situația Imperiului bizantin n-a fost atât de critică; dar Mihail VIII, grație exceționalei activității diplomatici desfășurate a reușit să anihilizeze forța alianței lui Carol de Anjou. Încă din perioada pontificatului lui Nicolae III, Mihail VIII Palcologul stabilise relații cu Petru III Aragon, aliat al lui Manfred și care avea pretenții asupra Siciliei. Utilizând ambițiile lui Petru III Aragon, Mihail VIII promite acestuia sprijinul său în cazul unei acțiuni comune împotriva lui Carol de Anjou. Mihail VIII construiește într-un timp scurt o puternică flotă și organizează în mod amănuntit o întinsă răscoală în Sicilia. La 31 martie 1282 o armată politică și militară izbucnește la Palermo și de aici se întinde în toată Sicilia. 80 000 francezi au fost masacrați în urma acestei răscoale. În august, Petru III își face apariția sprijinit de o puternică flotă și se încoronează, la Palermo, ca rege al Siciliei. Încercarea de intervenție și de reprimare a misărării din Sicilia din partea lui Carol de Anjou a fost sortită de la început eșecului. Imperiul bizantin era salvat. În noile circumstanțe politice, rezultat în primul rînd al acțiunilor energice ale diplomațicii bizantine, problema unei intervenții militare concentrate împotriva Constantinopolului era ceea ce puțin pe o lungă perioadă de timp anulată. Papalitatea pierdea în Carol de Anjou cel mai energetic susținător în politica sa antibizantină, iar

Veneția, denunțând tratatul pe care l-a închis în anterior cu Carol de Anjou, se reapropie de punctul de vedere al politicii bizantine. Grație subtilei diplomației imperiale, pericolul occidental a fost îndepărtat pentru foarte mult timp.

Acesta este cadrul general al problemelor și evenimentelor prezentate de autor cu competență și pe baza unor bogate informații bibliografice. Ceea ce lipscște însă aproape complet monografiei prezentate este analiza structurii economice care a fost, în ultimă instanță, principala determinantă a datelor prezentate. Politica constantinopolitană, precum și politica occidentală erau în primul rînd reflexele unor interese de ordin economic. În același sens trebuie înțelcasă și rivalitatea diferitelor state occidentale în relațiile acestora cu Imperiul bizantin. Lucrarea publicată în frumoase condiții tehnice, înregistrând o bogată sursă documentară și bibliografică, constituie prin stilul și prezentarea complexă a evenimentelor politice din a doua jumătate a sec. al XIII-lea o monografie de largă utilitate nu numai pentru istoricul specialist,

P. S.

• • . Две византийские хроники Х века,
Изд. восточной литературы, Москва,
1959, 262 р. + 2 h.

În noua colecție Памятники средневековой истории народов центральной и восточной Европы, al cărui colecție redacțională este în frunte pe acad. M. N. Tihomirov, a apărut ca prim număr lucrarea care publică operele a doi istorici bizantini din prima jumătate a sec. al X-lea.

Prima dintre aceste cronică este o operă anonimă, denumită în mod convențional „Cronica Psamatină”. În ediția din anul 1888 publicată de filologul german Karl de Boor care stă la baza lucrării de față, a fost intitulată „Vita Euthymii”. Accastă cronică-

scrisă de un călugăr de la mănăstirea Psamathios din Constantinopol, descrie evenimentele ce au avut loc în capitala Imperiului bizantin la sfîrșitul sec. al IX-lea și la începutul sec. al X-lea, cu alte cuvinte, se referă la epoca domniei lui Leon al VI-lea (886—912), arătându-se anarhia și bunul plac al feudalilor care dominau în Bizanț. De asemenea, cronică reușește să facă portrete izbutite ale cîtorva personalități istorice, cronicarul ne redă aspecte ale relațiilor dintre stat și biserică. Cronicarul anonim ne istorisește destule fapte necunoscute din alte izvoare.

Cea de-a doua cronică editată poartă titlul „Cucerirea Salonicului” și este opera cu caracter memorialistic a lui Ioan Kame-niata, locuitor al acestui oraș, care redă în rîndurile sale (am putea spune, cu un termen modern, jurnal) invazia piraților arabi condusi de Leon Tripolitanul, din anul 904, care au cucerit Salonicul. Cronicarul povestește cum a fost apărat orașul de locuitorii săi și de către slavii din jur, apoi descrie captivitatea la arabi și eliberarea sa. Lucrarea aceasta conține informații deosebit de precioase despre viața internă a orașului Salonic,

al doilea ca importanță din Imperiul bizantin, despre viața și ocupațiile locuitorilor săi, despre comerțul Salonicului cu slavii din jurul orașului.

Cele două opere sunt interesante nu numai ca izvoare istorice, conținînd informații ade-seori unice relativ la politica internă și externă a Bizanțului, ci și ca opere literare medievale, care reflectă ideologia contemporană lor.

Editarea acestor cronică se face pentru prima oară în limba rusă. Cartea cuprinde o prefată, apoi cite o introducere la fiecare cronică, după care urmează textul lor redat numai în traducere rusescă, iar mai apoi se comentează amănunțit în note probleme din fiecare capitol, și în sfîrșit găsim indice de nume, denumiri geografice și etnice, indice cu termenii speciali, lista precurătorilor folosite, o tabelă cronologică a evenimentelor descrise și 2 hărți.

Această ediție prezintă un interes deosebit pentru medieviștii noștri, întrucât le pune la indemînă textul celor două cronică bizantine.

V. S.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

CONSTANTIN DINU și LEONTINA GARTENBERG, *Învățămîntul în presa progresistă și de partid (1872—1944). Index bibliografic selectiv*. Ministerul Învățămîntului și Culturii, Institutul de științe pedagogice, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1961, 217 p.

Lucrarea este rodul unor cercetări privind atât învățămîntul propriu-zis cît și unele probleme culturale avînd legătură cu școala. Prin materialul pe care îl cuprinde, cît și prin sistematizarea acestuia, lucrarea are menirea de a înlesni cercetările referitoare la istoria învățămîntului și culturii din țara noastră, de a pune în lumină

tradițiile progresiste, fermîitatea și consecvența cu care clasa muncitoare și partidul ei au demascat politica culturală a regimului burgezo-moșieresc.

Din „Cuvînt înainte” aflăm criteriile ce au stat la baza întocmîrii lucrării, care nu are pretenția de a fi exhaustivă, ci de a oferi un instrument de lucru, un „index bibliografic” — cum menționează chiar titlul. Prin fundamentarea bibliografiei mai ales pe materialele apărute în ziar, lucrarea clăstigă atât în întindere, cît și în calitatea ei, deoarece baza documentară este largă, iar informațîile de presă pun în lumină puternică cele mai importante aspecte ale subiectului. Reîn atenția în special materialele apărute în presă ilegală

a partidului (centrală și locală) care demonstrează grija cu care, în cele mai grele condiții ale existenței sale, partidul a organizat și condus bătălia pentru transformarea radicală a învățământului — parte integrantă a luptei pentru transformarea societății românești pe cale revoluționară, în direcția desăvfrării revoluției burgozeo-democratice și a trecerii spre socialism.

Lucrarea prezintă materiale apărute în 197 periodice selectate dintr-un număr de 663 periodice cercetate de autori, existente în fondurile celor mai bogate biblioteci și arhive din țară: Biblioteca și Arhivele Institutului de istorie a Partidului și Biblioteca Academiei R.P.R. Autorii precizează că se vor ocupa în viitor și de presa anterioară anului 1872 precum și de cea a minorităților naționale.

Lucrarea cuprinde un studiu introductiv (p. 5—22) care schițează în linile cele mai generale problemele tratate în bibliografia propriu-zisă (p. 23—206), constituind astfel nu numai o simplă prezentare, ci mai ales un stimulent pentru intensificarea cercetărilor de specialitate. La sfîrșitul lucrării (p. 207—215) se află indexul alfabetic al publicațiilor periodice.

În privința bibliografiei propriu-zise, considerăm că nu era necesară clasificarea dublă a materialelor — după periodicele în care au apărut (p. 23—178) și după conținutul lor, pe probleme (p. 179—206), fiind preferabilă aplicarea criteriului de fond, pentru a ajuta pe cercetător în aprecierea valorică a diferitelor informații. Era necesar ca și materialele referitoare la mișcarea revoluționară a tineretului școlar sau la alte aspecte importante din istoria învățământului nostru să formeze, în clasificarea pe probleme, grupe distincte și care să aibă locul cuvenit între celelalte probleme.

Notele explicative subliniază, în general, legătura strinsă dintre învățămînt și viața social-politică a țării. Unele greutăți metodologice și tehnice provin în bună măsură din întinderea considerabilă a perioadei tratate.

Meritul lucrării este acela că ea contri-

buie la cunoașterea trecutului școlii din țara noastră, care constituie preocuparea a numeroși cercetători ai istoriei culturii.

Al. P.

F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, II (1400—1430)*. Paris, 1959, 300 p.

Bogăția materialului l-a silit pe autor să împartă a doua grupă a documentelor în două părți, respectiv perioada 1400—1430, care face obiectul prezentului volum, și 1431—1463, care va fi cuprinsă într-un al treilea volum, neprevăzut inițial. (Pentru vol. I vezi nota din „Studii”, 6/1959, p. 230—232, precum și nota privitoare la sinteza aceluiași autor *La Romanie vénitienne au moyen dge* din *Idem*, 1/1961, p. 240—242).

Desigur că multitudinea documentelor permite o cunoaștere mai amplă a acestei perioade a istoriei României, deși lectura lor nu îngăduie o reconstituire fără lacune a succesiunii și înlățuirii evenimentelor. Important este faptul că, în afara numeroaselor aspecte ale vieții economice și sociale din această regiune, regestele pun în lumină o serie de date esențiale pentru definirea liniei directoare a politicii venețiene, pentru clarificarea raporturilor republicii maritime cu Bizanțul și cu Turci, în fine, pentru înțelegerea mai deplină a istoriei Peninsulei Balcanice.

In general documentele senatului venețian demonstrează că în acest interval de timp exploatarea posesiunilor continentale și insulare devine mai sistematică și mai apăsătoare, fapt ce merge paralel cu creșterea abuzurilor și fraudelor din partea imputernicitorilor republicii, urmăriți adesea de „avocații comunei”, iar politica venețiană caută cele mai diverse formule — de la diplomația duplicită față de bizantini și de turci, până la conflictul armat cu genovezii, catalanii și turci — într-un moment în care expansiunea maritimă se îmbină cu expansiunea din nordul Italiei. Menajându-și forțele, republica

venetiană trece la o exploatare mai sistematică a bogățiilor naturale și a forțelor de muncă din posesiuni, unde impunerile și prestațiile se fac pe bază de recensămînt, fapt care provoacă fuga în masă a populației și răscaloala (1593 din 23 sept. 1415 : „liniștea Cretei este amenințată de *alguni malevoli homeni de vilissima condition*... care predică răscaloala și proclamă că toți robii sunt liberi”). Sustrase complet controlului bizantin, și sub raport bisericesc, posesiunile sunt administrate numai de oamenii republicii (1019, 1439, 1116, 1040, 1049, 1475, 2038, 1544–47). **Expansiunea turcilor și creșterea forței lor maritime, în special sub Murad, este remarcabilă.** Politica de neangajare fătășă în conflict cu turcii apare în mai toate răspunsurile date lui Manuel II și lui Ioan VIII, în care se arată că acțiunile militare ale Veneției depind de antrenarea și a altor puteri în luptă (1055 etc.) : „Venețienii nu vor face singuri nimic ; basileus-ul este invitat să insiste pe lîngă principii diu Occident ; dacă aceștia vor interveni Veneția își va face datoria sa” (1362 din 10 ian. 1410). Față de Bizanț, repubica pare mai puțin exigentă în ceea ce privește restituirea împrumuturilor, ca în perioada precedentă, anii 1329 la 1399, dar pertractările cu turcii, frâmantările și concurența din Moreea, ca și conflictele cu Genova și cu alte cetăți italiene (1133, 1251, 1162) dezvăluie unele din motivele eșecului de a coaliza forțele împotriva ascensiunii otomane. Este drept că în 1417 (1635) tratativele pentru încheierea unei ligi cu Rhodosul, Chiosul și Bizanțul sunt acceptate, dar ele se conjugă cu exploatarea disensiunilor dintre succesorii lui Bâiazid. Bătălia navală din iunie 1416 apare ca o dată aparte în țesătura de intrigă și lovitură date în spatele frontului (2181) urzită de serenisma republică.

În afara unor date istorice importante, ca asediul Constantinopolului din 1422 (1854), cumpărarea Tesalonicanului din 1423 (1894) și căderea acestui oraș în mâinile turcilor în 1430 (2191–92), documentele publicate mai furnizează elemente utile și pentru înțelegerea conflictului veneto-ungar (1323, 2006

etc.), a mediației regelui Vladislav V al Poloniei (1450) și a mediației lui Manuel II, neostenit în eforturile sale de a realiza o coaliție. Deosebit de prețioase sunt indicațiile : Mustafa cere să fie trecut din Asia în Europa „unde are numeroși partizani”, referindu-se, probabil, și la sprijinul lui Mircea (1564 unde se aduce și o corectare lui Iorga) ; Veneția refuză să trimită, la cererea lui Sigismund, vase pe Dunăre, „prea depărtată de Gallipoli”, (2039, 2146) ; legături cu Ioan Castrionul (1363). Interesante sunt și documentele în care se arată că în Veneția erau reparate clopoțele și ceasurile din Trebisonda (981, 1109).

Numerotate în continuarea vol. I, rezumatul documentelor aduc corecțări și complementări la culegerile lui Iorga, Sathas, Noiret. Un indice cuprinsător încheie acest volum de o utilitate evidentă.

Al. D.

* * * *Известия на Народна библиотека B. Коларов и на Библиотеката при Софийската държавен университет* (Analele Bibliotecii Naționale V. Kolarov și ale Bibliotecii Universității de Stat din Sofia), t. I (VII), Sofia, 1961, 643 p.

Partea întâi a volumului se deschide cu o colaborare din U.R.S.S., și anume prezenta de către D. D. Ivanov a *Bibliotecii fundamentale pentru științele sociale de pe lîngă Academia de Științe a U.R.S.S.* Se arată atât organizarea, cât și activitatea bogată a primei mari biblioteci științifice creată de guvernul sovietic încă din 1918. Între lucrările elaborate în cadrul ei se numără și biblio grafia *Marea revoluție socialistă din Octombrie și avântul mișcării revoluționare în Bulgaria, Ungaria, Polonia, România și Cehoslovacia* apărută în 1959. Tot în partea întâi, N. N. Nikolaev publică *Contribuție la istoria bibliografiei bulgare înainte de 1878*. El prezintă literatul bulgari și străini care s-au ocupat cu alcătuirea de bibliografii ale tipăriturilor bul-

gare început cu Kopitar, continuând cu rușii I. Venelin, I. Sreznevski, V. Grigorovici, N. Murzakevici, Al. Păpin și-a și încheind cu cei bulgari. Tot pe aceeași linie se situează articolul dr. M. Stoianov intitulat : *V. Manciov și repertoriul cărților bulgare alcătuit de el*. Autorul studiază critic acest repertoriu, aflat într-un manuscris inedit păstrat în Biblioteca Națională Ivan Vazov din Plovdiv, scotind în evidență cărțile necunoscute pînă acum. V. Manciov a trăit un timp și în România unde a strîns 90 manuscrise și diferite tipărituri bulgărești care se află acum la Șîstov. Partea întâi a *Analelor* conține și articole legate de alte aspecte din activitatea științifică în biblioteci. Astfel sunt : *Cartotecile bibliografice și principiile alcătuirii lor* de S. Anghelov, *Sistemul cartotecilor de referință în bibliotecile Instituțiilor de studii superioare din Bulgaria* de L. Staniceva și L. Dimitrova, *Microfilmul și folosirea lui în bibliotecile științifice din Bulgaria* de M. Radoslavova și *Metode pentru studierea intereselor cititorilor în bibliotecile publice* de Z. Dafinov¹.

Partea a doua a volumului înmânunăchiază cîteva studii bazate și însoțite de bogați bibliografi. B. St. Anghelov prezintă *Dale privitoare la pătrunderea cărții ruse în Bulgaria în sec. XV—XVIII*. Punctul de vedere al autorului este foarte larg, în lista cărților fiind incluse și cărți manuscrise cu teme ruse scrise în unele mînăstiri din Moldova. K. V. Kharateodorova aduce o prețioasă contribuție în *Precizarea timpului când au fost tipările, răspîndire și rolul a trei cărți ale lui Botev din anul 1875*. Toate cele trei cărți au fost tipărite la București. Un exemplar din prima din cele trei cărți, lucrarea lui I. D. Ilavaiski *Despre originea slavă a bulgărilor dunăreni*, în traducerea lui Hristo Botev, se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R.

¹ Complexele probleme teoretice și practice ale bibliografiilor tematice, inclusiv de istorie, sunt expuse într-o lucrare publicată recent de Hr. Trenkov sub titlul : *Bibliografia specială*, Sofia, 1960.

Ea are o stampilă rotundă, mare, pe care însă se poate citi numai „... ераðско об-щинско ...”. Celelalte două lucrări sunt (în ordinea apariției stabilită de autoare) : o culegere de poezii în colaborare cu St. Stambolov și traducerea dramei *Cromulius Cordus* de scriitorul rus Kostomarov.

Toate trei cărțile s-au răspîndit în Bulgaria prin Giurgiu-Rusciuc, iar prin conținutul lor au contribuit la pregătirea răscoalei antilotomane bulgare din 1876. Ecoul acestei răscoale în Europa, îndeosebi în Anglia, îl înfățișează în aceeași parte a *Analelor* dr. I. Panaiotov. Răscoalele țărănești din Bulgaria din anul 1900, aşa cum sunt reflectate în beletristica și presa periodică bulgară, formează obiectul studiului lui Hr. Nedalkov publicat în partea a două a *Analelor*.

În afară de substanțialele dări de seamă și recenzii, în prezentul volum al *Analelor* se publică sub titlul general „anexe” un interesant material de toponimie extras de R. Stoicov din prețioasa arhivă otomană care se păstrează în Biblioteca Națională de la Sofia intitulat : „Nume de localități bulgare în documentele turcești din sec. XV—XVII”. Tot pe baza acestei arhive s-au întocmit și publicat două valoroase studii de către cercetătorii istorici bulgari N. Todorov și V. Mutafchieva, respectiv : *Despre situația demografică a Peninsulei Balcanice în sec. XV — XVI* (în „Anuarul Univ. din Sofia” — seria istorie-filosofie, tom. LIII, 2, 1960 p. 193—232) și *De l'exploitation féodale dans les terres de population bulgare sous la domination turque au XV et XVI-e siècle* (în volumul închinat celui de-al XI-lea Congres internațional de științe istorice, Sofia, 1960, p. 145—170). Prezentul volum al *Analelor* marchează prin formă și conținut un succes al colaborării pe linia valorificării științifice a materialelor din Biblioteca Națională și Biblioteca Universității din Sofia.

A. C.

* * * *Bibliografia storica nazionale*. Bari, La-
terza, 1960, XXVII + 259 p.

Ultimul volum din această colecție, publicat de „Giunta Centrale per gli Studi Storici”, cuprinde titlurile tuturor publicațiilor cu caracter istoric (periodice, lucrări, articole) apărute în Italia în cursul anului 1958. Bibliografia, continuând o tradiție de douazeci de ani, păstrează, în general, aceeași linie în clasificarea materialului. Lista periodicelor, care se află la începutul volumului, prezintă titlurile dispuse în mod alfabetic, și cuprinde în două coloane atât forma abreviată, cât și titlul complet cu toate elementele bibliografice. Cât privește restul materialului, a fost distribuit în următoarele secții și subsecții: A — *Științe auxiliare și ajutătoare* (epigrafie, paleografie, diplomatică; metodologie, genealogie, numismatică, iconografie, geografie istorică și toponomastică; arhive, biblioteci, muzeu etc.); B — *Opere cu caracter general* (istoria istoriografiei, istoria universală, istoria Italiei, istoria doctrinelor politice, economice și sociale, istoria dreptului etc.); C — *Prelistorie* (opere cu caracter general, originea popoarelor europene); D — *Istorie antică* (antichitatea în general, orientul antic, istoria greacă și elenistică, istoria creștinismului etc.); E — *Evol mediu* (sec. V—XV, izvoare, opere cu caracter general, istoria Italiei, istoria Bizanțului, Islamului, istoria culturii etc.); F — *Istorie modernă* (sec. XVI—1914, izvoare, opere cu caracter gene-

ral și relații internaționale, invenții, istoria coloniilor, istoria dreptului, istoria economiei etc.); G — *Istorie contemporană* (1914—1958, memorii și documentare, primul război mondial, istoria Italiei, istoria coloniilor, al doilea război mondial etc.).

Cu toată tendința de uniformizare, totuși volumul respectiv, față de cele precedente, aduce cîteva modificări în ce privește planul secțiilor și subsecțiilor, concentrind într-o singură secție toată istoria modernă referitoare la perioada dintre sec. al XVI-lea pînă la primul război mondial (1914); în subsecții nu a fost distribuit decît materialul bibliografic grupat pe specialități istorice. Informarea bibliografică este redată conform criteriilor general acceptate; pentru articolele din reviste, în locul editurii este indicat titlul abreviat al periodicului, urmat de anul apariției; cu corp tipografic mai mic sunt indicate volumul și numărul paginilor revistei la care se găsește articolul respectiv.

Lucrarea de față conține și cîteva indicații referitoare la țara noastră, astfel: Gabba Emilio, în revista „Athēnaeum” (1958, noua ser., vol. 36, p. 273—276), recenziează lucrarea prof. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, Buc., 1958; Poli Filiberto, *Come il S. Ten. degli Alpini Filiberto Poli riconduisse dalla Russia în Italia nel 1917, 500 italiani profughi dalla Rumenia*. B. „Museo”, Risorg. Trento, 1958, n. 2, p. 23—30.

A. I.

Rubrica „Insemnări” a fost întocmită de: I. Rucăreanu, L. P. Marcu, S. Iancovici, A. Constantinescu, P. P. Panaitescu, R. Popa, Gh. Cronj, S. Columbeanu, L. Ștefănescu, E. Francez, P. Simionescu, V. Stănică, Al. Porțeanu, Al. Dușu, Ana Ioachim.

С О Д Е Р Ж А Н И Е

СТАТЬИ

40 лет со дня создания Коммунистического союза молодежи Румынии И. АПОСТОЛ, Всеобщая конференция трудящейся молодежи в марте 1922 г. К. МОКАНУ, О вкладе молодежи в борьбу Коммунистической партии Ру- мынии против фашизма и подготовки антисоветской войны	стр 263 291
---	-------------------

* * *

М. ХОЛБАН, К изучению отношений между Валахией и Анжуйской Венгрией	315
---	-----

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

И. ФЕЛЯ, Из истории рабочей печати — „Ромыния мунчтоаре” — I серия — 1902 год	319
М. ПОСА, Некоторые уточнения в связи с числом крестьян, арестованных после восстания 1907 г.	369
КОРНЕЛИЯ БОДЯ и П. ЧЕРНОВОДЯНУ, Новые материалы к биогра- фии Николая Бэлческу	375
И. РАНКА, Внутренний документ, касающийся заговора Михаила Гросса против Иоана Водэ Караджи в 1816 году	389
М. А. МЕХМЕТ, Книга турецких фирманий во время правления в Молдове Александра Испиланти (1786—1788)	405

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Опубликование юридических памятников средневековой Руси (<i>Г. Кронц</i>)	431
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	439
РЕЦЕНЗИИ	447
ОБЗОР ЖУРНАЛОВ	473
ЗАМЕТКИ	501

S O M M A I R E

ÉTUDES

40 ans depuis la création de l'Union de la Jeunesse Communiste de Roumanie I. APOSTOL, La conférence générale de la jeunesse travailleuse de mars 1922 C. MOCANU, Contribution de la jeunesse à la lutte du Parti Communiste de Roumanie contre le fascisme et les préparatifs de la guerre antisoviétique	Page 263 291
---	--------------------

M. HOLBAN, Contribution à l'étude des rapports entre la Valachie et la Hongrie durant la période angevine	315
NOTES ET COMMUNICATIONS	
I. FELEA, De l'histoire de la presse ouvrière — «România muncitoare» — I ^e série, 1902 .	349
M. IOSA, Quelques précisions relatives au nombre des paysans arrêtés après la révolte de 1907	369
CORNELIA BODEA et P. CERNOVODEANU, Nouveaux matériaux pour la biographie de Nicolae Bălcescu	375
I. RANCA, Un document interne relatif au complot organisé en 1816 par Mihail Gross contre le voïvode Ion Caragea	389
M. A. MEHMET, Un registre de firmans turcs datant du règne d'Alexandre Ypsilanti en Moldavie (1786—1788)	405
ÉTUDES DOCUMENTAIRES	
La publication des monuments de droit de la Russie médiévale (<i>Gh. Cronf</i>)	431
LA VIE SCIENTIFIQUE	
COMPTEES RENDUS	439
LA REVUE DES REVUES	467
NOTICES	473
	501

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

I S T O R I E

- * * * *Istoria României*, vol I, 891 p. cu 190 fig. + 16 pl., 45 lei; vol. II, 1159 p. + 20 pl., 45 lei.
- * * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, 232 p. + 11 pl.; vol. II, 463 p., banderolate 55 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie medie*, vol. IV, 584 p. + 10 pl., 26,30 lei.
GEORGE POTRA, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594 - 1821)*, 820 p., 34,60 lei.
- CARL GÖLNER, *Turcica, Die europäische Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts*, I. Band, 464 p., 26,50 lei.
- * * * *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I. *Documente interne (1854 - 1857)*, 783 p. + 8 pl., 38,50 lei.
- * * * *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Tara Românească*, 961 p., 40,20 lei.

A R H E O L O G I E

- * * * *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VII, 687 p. + 13 pl., 93 lei.
- * * * *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, 639 p. + 1 pl., 34,50 lei.
- * * * *Arheologia Moldovei*, vol. I, 309 p. + 1 pl., 46,10 lei.
- * * * *Studii și comunicări. Arheologie - Istorie Etnografie*, vol. IV, 312 p. + 25 pl., 18,70 lei.
- VLADIMIR DUMITRESCU, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrna*, 386 p. + CLXIII pl., 89 lei.
- D. BERCIU, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, 594 p. + 15 pl., 80 lei.

—
INTreprinderEA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCHARESTI

c. 1658